
Szabó
Dezső

Segítség

II

NYELV

193.569

OSZK

S Z A B Ó D E Z S Ő

Sepülés!

REGÉNY

G E N I U S K I A D Á S

S Z A B Ó D E Z S Ö
S E G Í T S É G !

REGÉNY HÁROM KÖTETBEN

MÁSODIK KÖTET

G E N I U S K I A D Á S

193.569

M. N. MUZEUM KÖNYVTÁRA
I. Nyomt. Növedéknapló
1325 év. 693. sz.

*Circumdede runt me gemitus mortis
Dolores inferni circumdede runt me.*

*Ki tanyája ez a nyárfás?
Nem hallik be a kurjantás.
Vagy alusznak, vagy nem hallják,
Vagy talán nem is akarják . . .*

ELSŐ KÖNYV:

BACZÓ MÓZES BOLDOGSÁGA

1.

Piff! puff! Minden hógolyóra, mely a művész széles hátán puffant szét, friss gyermekkacagások, télre nyílt kis piros rózsák, dobódtak a levegőbe. A reggeli nap ingyen boldogsága, a frissen esett hó szúzi lehellete és ezek a gyermekkacagások úgy illettek egymáshoz. Bálint füle, haja, mert kalapját is lecélozták a betyárok, még szája csücskei s egész ruhája tele voltak hóval. Nagy mumusos íjesztéssel kiáltott oda nekik:

— Na, lókötők, most már igazán végetek van. Hóba temetem az egész bandát.

Felmarkolt egy óriási összepaskolt hótömeget, nagy hétmérföldes léptekkel szaladt a gyermekek felé. Azok éktelen visítással szürogatták a tél fiatal húsát s iramodtak a világ másik széle felé. Egy kis nyolcéves parasztlányka, két szőkefonatos, kékszemű embervirág, belehorpadt a hó egy lágy felcsomózásába. Bálint nyakoncsípte:

— Na, Katica, most véged van!

Felemelte félkezével a kislányt. Fitos kis arcát odaszorította a másik kezében levő hó puha labdájához. Az tüsskölt, köpködött, sikított, mint egy tejbe dugott macskagyerek. A többi már megállott, már közeledett kémlelni az édes ijedtségű csatát. Az egyik, egy bölömbika hangu paraszt kis fiu elkiáltotta:

— Gyertek, ne hagyjuk Katicát!

Erre nagy gágogással visszafelé rohant az egész tábor. Hógolyókat kaptak fel kis madárfészek markukba s roppant hajításosan dobták Bálindra. Aztán neki rohantak, vagy tíz a lábait húzgálta, sokan Katicát próbálták kinyúzni a kezéből, a többi pedig a hó-töltény municióját paskolta széjjel. Mint egy fényes folyóban, az egész kis sereg benne lubickolt a Bálint széles, erős kacagásában.

Az uccán elmenők mind odanéztek. A nők és az egyszerűbb emberek meg is álltak. Az a tágas, jó mosolygás nyilt ki ajkukra, mely már cimboraság a látott huncutsággal. Az a pár úri ember pedig, akinek ilyen jókor dolga volt a téli reggelben, fanyar száj-húzódással tágított arra szemet. És úgy sietett tovább, mint akinek megvan a maga külön véleménye. — Boór Bálint adja a fiataalt. — Ez, úgy látszik, képviselő akar lenni, hogy így népszerűsködjik. — Azért jött le Pestről, hogy mutogassa az eredetiségét. Azt hiszi, neki minden szabad. — Ilyenféle epevirágok nyiltak be az ablaktalan lelkekbe. És örvendtek, hogy a mindennapi reggeli, ebéd, vacsora és hivatal szürke robotjába most mégis akadt egy külön házi gyűlöletük és megbotránkozásuk. — Élek, élek, mert gyűlölök! — kattogta a kis életmasinájuk és takaros kis pocakjuk pocakabb lett. A szemben levő főszolgabírói hivatal ablakjában pedig a kis Medve Lajos főbíró spanyol-csizma szemeibe szorította a művész roppant alakját. — Hát ez idejön az ő hivatalos tekintélye elé rendetlenkedni! Hát már Sümegen is forradalmat akar! Nem volt elég a kommunizmusból!

A közeli iskolában nyolcra csengettek. A

gyermekek kis teste akaratlanul odarándult a fegyelem, a rend, a készülő komoly élet felé. De olyan édes volt ez a havas hancúrozás ezzel a vidám óriással. És nevető arcuk már megint Bálint felé nyílt. De a művész már letette Katicát. Apás komolykodással mondta:

— Na porontyok, be az iskolába! Az lesz a legügyesebb gyerek, aki leghamarabb ér az iskola kapujához.

A gyermekek felkapdosták az egyik uccai fa vaskalodájához rakott táskájukat s egyéb cókókjukat. Egymást lökve, visítva futottak a cél felé. Az iskola kapujából még visszaneéztek nagy barátukra: látta-é vitézi futásukat. Az még egy nagy meleg mosolygást bontott rájuk s tovább ment.

Már hosszú hetek óta volt itt Sümegen. Budapesten csak állta a pörök záporát, az idézések hercehurcáját, a pletykát s az írtózatot arcokat és csak szeptemberben volt két napig Sümegen. De hogy főtárgyalásra egyik ügyét sem tudta érlelni, hogy még mindig csak a bika felbőszítésénél tartottak a lassu torreádorok: vont egy nagy ebura-fakós vállat s november elején megint lejött az ősi küszöbhez. Azóta itt van. Hallgatja a csendes dolgokat, időjárást vigyáz, gyermekkel játszik és nézi a napok elsuhanó szárnyait.

Ma amint a tiszta fejű téli reggelben rendes sétáját tette, összetalálkozott az uccán egy csomó ismerős gyermekkel. Mert pajtása volt majd minden gyermek, tudta nevüket, éveik számát, kalkulusaikat, írásukat, apró lelkük száz babráját. És mert friss hó esett, hamarjában nagy fehér offenzívát indított az apró emberkék ellen. Nagy csata kerekedett belőle, mely annál vidámabb volt, mert ez volt az

utolsó iskola-nap a karácsonyi vakáció előtt. Harmadnapra már karácsony szombatja lesz: az édes várások estéje.

Visszatartott hazafelé. Ereiben a vér, tüdejében a belélegzett levegő, szemeiben a fehér havu házacskák s a házacskákon a learanyló nap énekeltek. Énekeltek a mindennapi gondok, az apró bibik, a rendes munka, az egymáshoz hajolt arcok, a tűzhely jóságát. Bálintban mély harangok harangozták vasárnapra az életet. — Mennyire ide való vagyok én. Itt van szétbujtatva ős valóm a kis házakban, az egyszerű dolgokban, a kenyérben és a szelid állatokban. Most visszaépítenek ős televény-magammá. Hogy elzsibbadjon a másik életem, hogy ne fájjon az emberekbe nőtt Boór Bálint.

Befordult a falu kis terére, ahol Sümeg nagy-komolyságosan kulturát és várost játszogat. Ahol a szürke szekunda kaszárnya, a reáliskola előtt áll bronzba örökült alapítója, a derék kékfestő: Ramasetter Vince. Akinek bronz halhatatlansága a galambok és verebek emésztési állomása lett. De így is árad belőle a kultúra és a sümegieiek nagyon büszkék, hogy az alatt a sok galamb és veréb guánó alatt egy valóságos bronz szobruk van. A reáliskola mellett tekintélylik a községháza és mellette egy valóságos kézzel fogható, kutyától nedvesíthető falu múzeum van. Ez a szó jelenti a legnagyobb szájtátást Sümegen és vidékén. Az öreg főbíró, mikor egyszer Egerszegen meg akarta kóstolni, hogyan esik a névjegy: így diktálta nevét a nyomdásznak: Béres János, múzeumos főbíró. És a múzeumban tényleg föld alúl kinyugtalanított öreg koponyák vannak, melyeket kineveznek hol

dák, hol római, hol avar, hol gepida koponyának. Azok csendesén túrik az új minősítést, csakhogy hozzájáruljanak Sümeg dicsőségéhez. És nem csóválják magukat. Aztán vannak ott ősi vértetek és hajdani sisaktarajok. A megszorult diák-csibészek, ha pénzre van szükségük, a tavalyi koresolyájuk ormát hun sisaktaréjja rozsdásítják és úgy adják el a múzeumnak. És a sümegi múzeumba gyűl a történelem, mint csatorna alá tett kádban az esővíz.

A múzeummal szemben fénylik a kávéház. Ez a nyugati modernség, a fekete kávé, a pezsgő, a kasszirnö s más lúdbőröztető kárhozatok szeglete. Mellette szaglik a patika: mint egy intő figyelmeztetés sötétedik ledérebber szomszédja mellett. A patika előtt egy akácfa, mely leveleit rég emlékebe osztogatta a szél fiatal lányainak. Ez a fa és a világtörténelem éppen olyan szoros kapcsolatban vannak egymással, mint a bronz Ramasetter Vince és az ég madarainak az étvágya. Itt beszél meg Pósa Balázs, a patikus, a kül és belpolitika, valamint a világegyetem egyéb dolgait a plébánossal, a főbíróval, a gazdasízzal és Sümeg többi uraival. Mindenre van véleményük, mindent elintéznek és disznóság, hogy a világtörténelem mégis félrefartat tölük. A böles lelkek guanója az elhangzott szavakban mint nehéz avar úli meg a fa alját. És ha valaki arra megy: akaratlanul, ráleppve politikai, teológiai, szociológiai és más véleményekkel telik meg a lelke. Amint kenyérszaggal telik meg az orr a nyílt sütő előtt.

A patika küszöbén most egyedül állt a patikus. Szemeinek apró vizslái szimatolták a világot; nehogy valami olyan merjen tör-

ténni, amire Pósa Balázsnak nincs véleménye. Hangjában leereszkedés, de szigorúság is volt:

— Na, jóreggelt Boór úr, hát csak eljött Sümegre?

— El.

— Hát ugye, mindenütt jó, de mégis csak legjobb otthon?

— Tényleg.

— Csakhogy bizony Sümeg kicsi hely, nagyon kicsiny.

— Csak megfér az ember benne.

— Itt nem igen lehet párizsi erkölcsök szerint élni. Hamar rosszul járna az ember.

— Meg is érdemelné, — mondta Bálint komolyan.

A patikus egy pillanatra elhallgatott. Egyik kezével kissé felemelte kalapját, a másikkal megvakarta a tarkóját. Aztán akart könnyedséggel, de amelyben benne volt a nagy félelem előre támadó merészsége, mondta:

— Na, hát Sümegen is volt egyszer kommunizmus. Először és utóljára. Mert tudom istenem, hogy csúnyául megjárna, aki még egyszer be akarná hozni.

— Fel kell kötni a legelső fára, erre ni, — szörnyítette a dolgot a művész.

A patikus nyelt egy nagyot. Szemei megsötétedtek. Kinyitotta a patika ajtaját, óvatos, kémlő hangon suttogta be:

— Szefi, itt vagy a gyógyszertárban?

— Igen, mit akarsz? — kérdezte egy női hang.

— Menj be, kérlek, egy percre a gyermekekhez. Kényes dologról van szó.

Ez a feleségének szólt. Az asszony, kinek

ártatlanságát húsz év óta védte a gondos férj, be is illant a lakásba. A patikus most már nem kertelt. Egyenesen nekivágtatott az ellenségnek. Az arcán szigorúság, megbotránkozás s mégis a térítő megnyerő kedvesége volt:

— Mondja csak, kedves Boór úr, ne vegye rossz néven a bizalmasságot, de boldogult édesapjával jó lábon álltam, muszáj az isten teremtményét pucéron faragni meg?

— Az isten sem teremti őket sem frakban, sem dupla szoknyában.

Most már sionhegyi tiltakozás lett a patikus:

— Ezt komolyan nem mondhatja, Boór úr. Az isten azért teremt bennünket meztelenül, hogy legyen szorgalmunk a ruha megszerzésére és miénk legyen a szemérem érdeme. Különbön is: a valóság valóság, a művészet művészet. A művészet arra való, hogy az én lelkemet felemelje. Az ekszkrementum is valóság. Le fogja-é azt festeni, Boór úr? Hogyan fogja felemelni az én lelkemet az ekszkrementum?

Boór úgy élvezte ezt az embert, mint egy sajátos ízű gyümölcsöt, mely egy egész talaj életéről ad hírt. Keresett valami jó nekivaló feleletet, de hirtelen nem talált. A patikus, hogy látta az arc futó töprengését, azt hitte, hogy már fogja a lelke farkát. Nagyon rábeszélő, nagyon csalogató volt:

— Nem csodálnám, ha valami senkifia volna. De az apja a Dunántul legrégibb családjából való, ha kedves édesanyja, nyugodjék csendesen, az egyszerű nép gyermeke is volt. Nem mondom, faragjon csak tovább, mindenki nem lehet főszolgabíró vagy pati-

kus, isten őrizzen, hogy élénk akkor mi meg! Jobb is, ha szobrokat csinál, mintha politizál. Az istenért, csak ne politizáljon, nem Boór úrnak való az. Hanem hát vannak tisztességes témák....

— Szervusz, Bálint. Hát te hol a francban bújkálsz, hogy sohasem lát az ember?

A harsogó hang egy kis emberből jött ki. Már ott is termett közöttük. Kemény-legényesen megrázta a Bálint kezét. Aztán hason bökte a patikust:

— Hát, te mindentudó méregkeverő, miket hazudoztál ennek az embernek? Igaz, hogy az új cselédedet is feldomborítottad?

A patikus apró-hegyesen kacagott, mint aki tükörben örvendi a férfuságát. Ráütött a kis ember vállára:

— Mikor mentek vaddisznóra?

— Mikor? Hát csak holnap, hogy a fráz törje ki. Két nap mulva Karácsony és ma még tanítanunk kell, hogy a flektifusz cifrázson iparművészeti terméké minden főigazgatót. Azzal adják a lelkiismeretést, hogy a szegény tanárokat dolgoztatják. Mondtuk annak a búval fogalmazott igazgatónak, hogy adja a mai napot igazgatói napnak s így toldjuk meg a vakációt. De annak mindjárt a nadrágába megy a bátorsága. Itt is fogom én hagyni az egész tanárságot, itt én. Már tanulom is a csizmadia mesterséget. Olyan csizmadia leszek mint a pinty.

Bordás Mihály tanár úr húsz év óta fekszi meg Sümeg gyomrát. Mert Bordás tanár úr olyan mint a fokhagyma, az oroszhal, a hagymás rostélyos. Aki ma beszél vele, még másnap is felböfögi. Bordás tanár minden pillanatban roppant természetes, nagyon őszinte

s már nem is a tenyerén hordja, hanem az emberek orrához vagdossa a szivét. Az Ádám paradicsomi B-listára helyezése óta ő az egyetlen kézzelfogható tanár, aki a főigazgató előtt is a padlóra mer köpni. Utolsó főigazgatója, egy gondosan mani-, pedi- és lelki-küroyött papember, szeliden meg is róttá ezért. De Bordás tanár előtt nincs tekintély, mint a természet előtt nincs. Nyers-egyszerűen felelte: — Csak nem köphetek a főigazgató úr zsebibe. — Az igazgató e jelenet után két éjszaka forró mustármaglisztet borogatott a szivére. Már két billentyűje működését gyengítette meg a Bordás mokánybercisége. De nem lehetett ellene tenni semmit. Mert Sümeg a legbüntetőbb állomás. Az áthelyezés kitüntetését jelentett volna. És mert szolgálati éve után egész nyugdíjat kapna, nem küldik el. Legalább dolgozzék, ha fizetik.

— Hogy vagytok otthon, Mihály? — kérdezte Bálint.

— Otthon? Miért kérded tőlem? Ha a feleségemre vagy kíváncsi, kérdezd meg a Fürst írnökától, mert, ha jól tudom, most ahoz dörzsöli a negyvenötéves bájait. Ha pedig a kölyökre vagy kíváncsi, akkor tudakozódjál a Molnárék szolgálójánál. Attól kapott egy olyan csók-nyavalyát, hogy két hét óta sántít bele. Az apja fia, vagy mi a fene.

Durván, szaggatottan kacagott és nézte a hatást az arcokon. A patikus hájasan, kenegetően vele nevetett. Bordás átkiáltott a tulsó járdára:

— Dícsértessék az úr Jézus, szent atyám. Hova koslat olyan lóhalálába?

— Nem jössz egy kicsit velünk pletykálni? — kérdezte a patikus.

A plébános a tulsó oldalon majdnem futó lépésben sietett tova. Úgy fordította el fejét, mintha most látná először életében a tulsó sor házait. A kiáltásokra — úgy elfordított fejjel — nagy kalapot emelt:

— Laudetur Jesus Christus.

— Hát ma miért nem állasz meg minálunk? — kérdezte a patikus. Mert a plébános minden reggel és minden délután résztvett a patika előtti világelintezésben.

— Dolgom van, — kiáltott még mindig elfordított fejjel a plébános és még jobban rohant.

— Hát ennek ma mi állt a hasába? — kérdezte Bordás.

Bálint szeliden nevetett:

— Nem akar velem egy levegőt szívni és nem akarja a szemeit bűnbe hozni a látással.

Bordás türelmetlenkedett:

— Na, gyere, Bálint, álljunk tovább. Egy darabig úgyis egy úton megyünk. Ez a fene patikus még pálinkával sem kínálja az embert.

Alig tettek együtt egy pár lépést, Bordás kérdezte:

— Hát te mikor kerülsz már börtönbe vagy a bolondok házába? Azt mondják, hogy már mindkettőhöz közel állsz.

— Kik mentek holnap vadászni? — kérdezte elhárítólag Bálint.

A kis ember ijedten kapott a szó után:

— Az istenért, el ne gyere! Engem ütnének agyon, ha eljönnél. Tudod, ott lesz a főszolgabíró is, az állat, s most szükségem van a jóindulatára a fiam kinevezésénél. Azt hinné, hogy én hoztalak el és sohasem bocsátaná meg.

Nem azért mondom, mert nekem az atyaisten sem imponál és teszek minden főszolgabíróra.

— Eszem ágában sincs elmenni. Csak kérdeztem, hogy kik lesznek ott.

— Ott lesz a hülye Kertész. Eljön a marha, hogy amíg ő aggancsok után szalad, a felesége nyugodtan szerezzen neki még egy pár aggancsot. Engem is megcsal a feleségem, de én már huszonöt év óta tudom, ő pedig nem is sejti, az ökör. Aztán ott lesz Túrócy is. Legalább megkérdezhetem tőle, mennyit sikasztott már az egyesület pénztárából. Eljön a Török tanító is, mert csak akkor tudja magát tökrészegre inni, ha puska van a vállán. Ott lesz a Bárány képviselő is a ronda gyárosával. Majd belerugok a gyárába, aztán interpellálhat. Ott lesz még...

A kis ember összerezett. Hirtelen kezét nyujtott Bálintnak:

— Jaj, szervusz, bemegyek ide a boltba valamiért. Jön az a tapir-fejű igazgató, nem akarom, hogy együtt lásson.

Beugrott a sarki fűszeres boltba. Bálint tovább ment. A tulsó soron jött vele szembe az igazgató. Valamit elveszthetett, mert nagyon vizsgálta a földet. De amint Bálint elhaladta őt, visszafordult s egy nagy epés-kiváncsit nézett a tovamenő művészen. — Csak nem fog itt végleg letelepedni! — mormogta magában.

Bálint elhaladta a templomot s a várhegyet a szőlőknek hágó úton. Mert az öreg ház künn volt a szőlőben, a hegy oldalában, elől egy félholdas kerttel. Mögötte a szőlő már nem volt a Bálint tulajdona. Ez volt az öreg Jobbágy István ősi otthona. Az öreg ravasz parasztkirály itt volt az esze Csabrendek, Nyi-

rád, Sümeg, Prága parasztjainak. Mert csak az anyja részéről volt a sümegi földé Boór Bálint. Apja, Boór Benedek, a somogyi ősnemesi családnak, mely valaha egy nádorba is kimagasodott és Koppánnyal tartott rokonságot, volt utolsó nyugtalanja. Minden rög elomlásával, Benedek úr nem akart szegény ember lenni ott, ahol ősei kiskirályok voltak. Ide jött megyét szolgálni Zalába és így került Sümegre. Itt ismerte meg a parasztkirály híres szép lányát, Annát. A nehéz pénzű paraszt nem szívesen adta oda lányát a koldus úrnak. De a Jobbágy család kálvinista sziget volt ebben a katolikus tengerben s Benedek úr is a Kálvin magyar pogányságához tartozott. Meg Anna is nagyon szerelmes volt. Ez a két dolog döntött. Csak azt kötötte ki az öreg úr, hogy Benedek hagyja ott a vármegyét és álljon a gazdaságnak. A Bálint apja pénzért sem tudott ennél jobb kívánságot magának. Az öreg Jobbágy azért egy kicsit mindig görbe szemmel nézett úri vejére, aki inkább értett a szerzemény szétmorzsolásához mint a szerzéshez.

Bálint gyorsan — gondolat és szó nélkül — ment a szőlők közt. Mintha valami keserű íz jött volna a lelke szájába, de nem akarta ízlelgetni. Elért a kertajtóhoz. Kinyitotta, belépett. Most már léptei meglássúdtak, megállott, nézte a leszemfedőzött kertet. Minden hó alatt volt. Csak a karók és a megvetkezett fák álltak ki a nagy fehérségből. De a hó domborodásai ismerősek voltak neki. Tudta, hol álmodnak rózsát az elbujtatott tövek, hol rejlenek a georgina gumói, hol fogja fejét először felütni az ibolya. Hisz ennek a kertnek minden rögét magában hordja és talán

azért nem tudta kopárrá hervasztani az irtó-zatos élet, mert örök fakadással benne terem ez a kert. Aztán visszanezett. Lenn volt Sümeg a hegy lábánál, várhegyén a romok szürke csipkéjével, templomával és temetője fehér köveivel. Milyen kicsi innen: csupa nap és csupa mosolygás. Széles fehér utak futnak szét tőle a síkság roppant reménységébe. És mindenfelé nagy jegenye csoportok, mint elbocsátott zsoldos csapatok, morcoskodnak ijesztő árnyékot a napos síkra. Ez a horizont tágított világölelő lelket a gyermek szemeibe. Az itt feltántorodott szél bontotta ki benne az örök vitorlákat. Már nem volt benne az imént látott emberek rossz íze. A hatalmas fa ősi talaja fölé bomolva tudta minden gyökerét és teljes életére nyílt ki.

A hó lefogta különben is csendesült lépteit. Amint a küszöbhez ért, belülről beszédet hallott:

— Üljön szépen, mert bizonyisten a kezeire ütök, — mondta egy női hang.

— Volna szive hozzá? — kérdezte a Bokody hangja.

— Volna bizony. Rendes ember nem nyul-kál a tisztességes női személy után. Majd megmondom a nagyságos úrnak.

— Hát nem sajnálna meg egy ilyen szép legényt mint én vagyok? — kötekedett tovább a színész.

— Az úr is van olyan szép mint más férfi. Minden férfi egyforma, mind egy mintában gyúrták őket.

A Bokody hangja diadalmas ölelkezéssel lökte ki:

— Drága lelkem, ezért megölelem! Hát nem vagyok csúfabb mint más?

Dulakodás hallszott s a nő zsörtölődése:

— Most már igazán az úrhoz verem ezt a palacsintasütőt.

Bálint benyitott. Bokody mint riasztott kakas ugrott el az asszonytól. Elébe kacagott a hazatérő gazdának.

— Hát te hogy cseppentél ide? — kérdezte Bálint és öröm csengett a csodálkozásába.

A Bokody kirohanó szemei egy pillanatra valami fájdalmat ejtettek el. De aztán nagy jókedvvel mondta:

— Tudod, nagyon belém állott a Karácsony. Aztán régen nem láttam az öregeket. Kértem vagy kétheti szabadságot. Úgy sem adnak semmi szerepet.

Bálint megcsóválta a fejét:

— Kétheti szabadság, éppen most az évad derekán! Hogyan is adhatták meg? Vigyázz, nem jó vége lesz.

Bokody nagy huncutságos kötődéssel mutatott rá Annára, aki a tűzhely lobogása felé hajolva ügyelte a lángost:

— Nézd csak, ezt a csábító némbert. Két lángost ígért, csak hogy megcsókoljam. Ha nem jössz, még elvesztem a fiúságomat.

Anna kilökte két karját, hogy szélesebb legyen a méltatlankodása. Egyik kezében a palacsintasütő volt a párolgó lángossal, a másikban valami konyharongy. Ragyás arca vörös volt a tűztől és a méltatlankodástól. Kancsal, felfelé fordult egyik szeme egy arasszal fennebb haragudott, mint a másik:

— Bizonyisten, ha nem nézném a nagyságos urat, a Bokody úrhoz verném ezt a palacsintasütőt. Pedig kár volna a lángosért.

Bokody tragikus állásba lökte magát. Örök

Bánk Bánjából, melynek minden betűjét tudta, szavalni kezdte:

— Oh mely hideg! Mit is beszélek én
Ezent megunt fagyos személy üres
Szívének, aki eddig sem tudá azt,
Hogy mit tegyen forróan érzeni.

Bálint megfogta a színészt. Háttal tartotta oda a haragvó asszonynak:

— Jöjjön, jöjjön, Anna, verje ki rajta a haragját.

Anna már mosolygott. De olyan zord szemöldököt vont a mosolygás felé, hogy látszott: erkölce még dörög és villámlik. Feltálalta a villásreggelit, oda a tűzhely padkájára, ott szokott Bálint mindig enni. A két férfi hozzáült falatozni. Felhőtlenül, könnyű szavakkal beszélgettek. Anna már az ebéd tennivalói körül forgolódott.

Nem konyha volt, ahol ültek: hatalmas tűzhelyével, a szabadon lobogó lánggal, barna öreg szálfagerendáival, eltéresült arányaival az ősi tűzhely-terem volt. Valami időtlen régiség, messzire visszavivő emlékezet volt a sziklaszerű tűzhelyben, a füsttel evődött gerendákban, a nehéz falakban, az ó cifrázatu edényekben, a barna butorokban. Mintha betetve a dolgokba, mint régi illat eltett ódon ruhákba: ott lappangana a férfi barna gondja, a nő etető fehér melle, a gyermek kacagása. Mint pára a jó ételből, mint jó nézés a szívvel bélelt szemekből: kiszállott a család a dolgokból s láthatlan párájával melegen ülte meg a két férfit. És az élet két kiűzöttjében most jóság és szeretet volt a világ.

Legjavában ettek, mikor az ajtónál gyermekhang kuncogott be:

— Mama, mama!

— Megint az a rossz kölyök alkalmatlan-kodik, — szégyenkezett bosszusan Anna. De Bálint rákorholt:

— Ugyan ne prézsmitáljon mindig. Eressze be azt a gyermeket.

Anna kinyitotta az ajtót. A tél bebuffanó párájában két öklöcske s mögöttük egy négy-éves kis leány jöttek be. A két ököl két szemet dörzsölt keserűvé s a lebiggyedt kis ajakon csüngött a lenehezédő sírás lába. Anna ráripakodott:

— Na hát igazán hitvány gyermek vagy, Mancsi, az isten akárhova tegye a dolgodat. Nem tudsz otthon maradni a testvérkéid mellett! Neked mindig itt kell lábatlankodni. Egyszer csak kidob a nagyságos úr veled együtt.

De Bokody már felugrott egy darab lángossal a kezében. Felkapta a kis leányt, elébe tartotta a jószagu falatot. A kis leány szemeiből, elédesült szájából optimista folyamatok kezdtek sugárzani. Nézte a lángost és a Bokody arcát. A lángos után nyult. És amikor már a kezében volt, kizökkenő kacagással mondta:

— Jaj be csúf a bácsi.

A két férfi harsogó kacagásba lobbant. Bokody a gyermeket térdére ültette, együtt ettek. Most már nagyon jó szeme kezdett lenni Annának Bokody felé. Megkérdezte tőle:

— Nem parancsol még egy lángost, Bokody úr?

— Kérek én. De nem úgy, ahogy az előbb akarta adni, a palacsintasütővel együtt.

Anna mosolyogva húzta végig kezét a gyermek haján. És ez a mozdulat már nagy megbocsátó kibékülés volt a csúnya férfival. A

szegény asszonynak négy eleven gondja közül ez a kis lány volt a harmadik. Pali, a legnagyobb, már hétéves volt és kenyeret keresett. Hol libát őrzött, hol konda után szaladgált, vagy kifutott valamelyik fűszeres boltnak. Mariska, a második, már elmúlt ötéves, ő helyettesíti otthon az anyját. Ő takarítgat, ő törülgeti kis testvérei illetlenségeit és enni ad nekik. A Bokody térdén ringó Mancsi a család zimankója, záporos könnyű, viharos kacagásu kis zsarnok. A legkisebbik, Pista, még csak hároméves és orrikaiból s nadrágja hátuljából bösz nemtörődömségek lógnak bele az erkölcsi világrendbe.

A szerencsétlen asszony sorsa egy sok példányban előfordult tragédia külön kiadása volt. Férje végigharcolta a világháborút, őrmester lett, kapott kis ezüstérmet, Károlykeresztet s egyszer egy tábornok megveregette a vállát. Az összeomlás után az élet nehéz lett: a zavarodás új maszatu apostolai kijelentették Sipos Istvánnak, hogy ötévi kinszenvedése nem érdem, hanem aljas imperiálizmus volt. Csillagait letépték, kitüntetésit leköpték, örvendhetett, hogy a fejéhez nem vágják. A megharagított falu elernyed munkájában foglalkozás sem igen akadt, pedig zsellér munkából tartotta fenn családját. Ha az Anna ezerkezü gondossága nem lett volna, talán mind éhen vesznek. Amint a vörös megváltás után kiütött a fekete megváltás: egy este borgözös úrfélék, több tisztnek öltözve, rontottak be a Siposék putriájába: — Te vagy-e az a Sipos István? — Az ártatlan ember a legtermészetesebben felelte, hogy igen. Hiszen ehez hozzá is szokott, olyan rég volt már Sipos István. Sipos István kez-

dett lenni már akkor, mikor édesanyja, a nyomorult zsellérasszony, az aratás nehéz munkájában oda szülte a suhanó kaszák alá. Sipos István volt, mikor, kívül rekedve a népiskola jólétéből, télen-nyáron mezitláb, véletlen falaton tengődve őrizte a boldog gyomrok disznóit. Sipos István volt, mikor csodaképen élővé fejlődve, huszonegyéves korában elvitték a császárt szolgálni. Sipos István volt az adókönyvében, mindig Sipos István. Sipos István volt, mikor az egyetemes gaztett elején virágok és pálinkát gőzölő ordító szájak közt komoly illetődéssel ment a halál elé. Sipos István volt az öt irtózatos év vak tébolyu rémei közt, mindig a helyén, mindig bátran, mindig hűségesen. Sipos István volt a lövész-árok nyujtott ágoniájában, a tábori kórház lázáлмаiban és ha néha egy két napra kiszakadhatott a gyilkosság fertelméből: Sipos István volt, ha reszkető igás párjába új és új életet csókolt, hogy a nagyságos, méltóságos, kegyelmes, fenséges és felséges urak ne fogyjanak ki a Sipos Istvánokból. És mégis: most nevének egyszerű igenlésére neki estek az urak, ütötték, rugták. Kommunistának, zsidó hóhérnak s minden rossznak nevezték. Hiába jajgatott az anya-mellű asszony vérbe átrontó irtózatos könyörgéssel. Hiába nyúlt kegyelemért a négy zokogó gyermek karja. A szegény parasztot, a véres mezők őrző hű kuttyáját csurgó vérbe marcangolva, félig holtan elhurcolták. Hiában futott az asszony hetekig fűhöz-fához őrzőngő könyörgéssel, hiába hívott tanukat: a plébánost, a jegyzőt, az öreg nyugalmazott Debreczeny őrnagyot. Hogy férje engedelmes juh, rendes adófizető, példás katona és csendes

ember volt. Hírt sem hallott róla. Végre, mint egy ontott szemű rém, vak hír járt szét s bekopogtatott az elfeketült lélek ablakain, hogy a szerencsétlen embert többedmagával halálra kínozták s elkaparták a földbe. A földbe, mely nem tudott felvisítani, mikor a gyilkos sarkok védőjét taposták rögei közé. Egyszer aztán mégis megtudott mindent. Férje tévedésnek lett áldozata: az alvégi Sipos István helyett küldték az ibolyák alá, aki tényleg a kommunisták embere volt. Úgyesen, kéz-alatt azt is tudtára adták, hogy jó lesz nem jajgatni tulságos hangosan: ha nem akarja, hogy a négy gyermek teljesen árván maradjon. És a szegény asszonynak volt ereje visszazegezni a fájdalmat lelkébe, mint egy vak ólomkoporsóba, melynek súlyát magával cipelte a nap lehúzó gondjai közt. Szerencsére a Forray uraság, kinek hatalmas szülője a Bálint szomszédságába volt, megtette az asszonyt saját külön csöszének s a présház mellett egy kis vityilót adott neki lakásul. Így legalább már otthonuk volt. Az asszony mosást vállalhatott és télen arra is tudott időt szakítani, hogy eljárt házakhoz tisztogatni-főzni. Bálintnak nagy öröme volt, hogy az asszony elvállalta háza gondját, amíg ő Sümegezen tanyázik. És az asszonynak is áldás volt: mert akkor futott át gyermekeihez, amikor akart. Azonkívül a Bálint szegénysége még mindig elég gazdag volt arra, hogy mindennap akadjon valami falat a négy kis száj számára.

Bokody a beszélgetés közben tréfásan, de sajtáságos ízű hangon mondta:

— Tudod mit, Mesterem? Neked ez a kert most nem hoz egy batkát sem. Az a gazember

Juhász házőrzés címen mindent magának harácsol. Még a vetőmagjait is veled fizetteti, pedig tőle akár kosarakban vihetnék szét fényes nappal az egész házat. Tégy meg engem jószágigazgatódnak. Én megélek belőle s még egy zsák krumpli neked is fog jutni évente.

Bálint lelke legfínomabb csápjaival tapogatta, hogy nem csak tréfa ez a tréfa. De azért kacagva felelt:

— Adnám én, de ez a csavaros fejű Juhász életfogytiglani szerződést csalt ki tőlem a maga részére. Tudod, hogy milyen agyaglabű vagyok az ilyen dolgokban. Most is saját csirkéim dupla áron vásárolgatom tőle. De téged nem is mernék ide tenni az Anna tövébe. Az asszony ingatag és te szép fiu vagy.

Másnap reggel, a Karácsony-szombatja előtti napon, Anna még be sem hozta a cipőit: s Bálint már kilökte karjait az ágyból. Nagy zengéssel énekelte:

Mennyből az angyal
Leszállt hozzátok...

A bejövő Annának pedig riadó örömmel újságolta:

— Anna, Annuska, Ankuca, Annuci, ma veszünk karácsonyfát! Egyet veszek a maga négy betyárjának, egyet a kis Bálintnak. A Boórék szegény kis Bálintjának. Megérdemli: olyan árva szegény. Még csak egyszer kell lefeküdni és itt lesz az angyal!

Ez elmaradhatatlan hagyomány volt Bálintnál. Mióta elkerült szüleitől, bárhol, bármilyen viszonyok közt is — volt, hogy téli kabátját adta el érte — karácsonyfát állított és fenvirrasztotta a karácsonyéjszakát. Úgy

állt a fa feldíszítve egészen Vizkereszt napjáig. Akkor behívott az uccáról egy csomó gyermeket s nagy megrohanásos fakopasztást rendezett. Érdekes, hogy ez a hatalmas művészi génusz utált minden egyénit, minden úgynevezett eredetiséget. De végtelenül szerette a típust, az élet örök formáit, a nagy banálításokat. Ezekben látta az élet ritmusát, az emberi lélek örökkévalóságát. És ennek az ős visszafordulásu pogány léleknek, aki Koppány földjén fakadt s a hagyomány szerint az ősi lelket védő nagyúr véréből: vérrel, lélekkel, egész étellel ölelt ünnepe volt a Karácsony. Mert az ő életében a Betlehemhez kölcsönzött ünnep visszatágult eredeti értelmére. Az emberi folytatás vidám ünnepe volt ez neki, az elszennyesedett ember megváltó megújulása a családban: a csókból fakadó gyermekben. A tűzhely roppant sugárzásu ünnepe: az ellenség-férfi és ellenség-nő nagy békekötése a jövővé fakadott csókban. Sokszor mondta természettudományoskodó társainak: — Ti nem tudjátok átvinni azokat a szemeket, melyekkel az anyagi természet rendjét látjátok, az emberi természetbe. A Karácsony, Húsvét, Püsköst nem keresztény és nem vallásos találmányok. Ezek vannak, mióta van ember, éppen olyan orgánikus, pozitív létezéssel, mint az okszigén. Nem tudom, hogy a karácsonyfa, melyet belélegzik a gyermek, miért volna kevésbé természetes és szükségszerű jelenség, mint a levegő okszigénje.

A reggeli alatt bőven beszélte meg Annával az ünnep főznivalóit. Mert a sült malacon, a dorongfánkon s más száj-örömmön át még mindig gyermeksége szelid órái hajoltak át és

két tisztas arc jó öregségét látta. Aztán bement az éléskamarába. Egészen hadvezéri állással tartott szemlét az öt üveg paradicsom, négy kiló zsir, tíz kiló nullás liszt és más apróságok fölött. A birtoklás ős mámore, a gyökeretverés öröme, a háztűz széles öntudata hízott ki arcára. Nagyon józan, nagyon gazda: és mélyen mindenek mögött: nagyon gyermek volt. Nagy aggódó odahajlással vizsgálta végig a paradicsomos üvegeket: nem bolyhozott-e még penész a felszinükre?

Kilenc óra után kiment a piacra. A főuccán, a Kisfaludy vendéglő körül, befolyva a mellékuccákba, nyüzsgött az ünnepi várakozás víg vására. És a sok öröm közt mint öröm-hírnökül küldött kölyök erdő, gyermekfácskái a bozontos rengetegnek: picurka, kicsiny, nagy, nagyobb fenyőfák kinálkoztak. Illatuk friss volt, mint a gyermekarc érintése s csilingelt a lélekben, mint egy jó kacagás. És jól körülbundázott asszonyok, urak, szellős ruháju szegény emberek válogattak, szörnyűködtek, alkudtak. Legtöbbje gyermeket vezetett kezén, némelyik körül öt-hat is gerezdesedett. És a gyermekek szemeiben már ott volt a felgyújtott gyertyák ragyogása s a tél pirosra csipte kisugárzó boldogságukat. Bálint nagy körülményesen járkált a piac sorai közt, mintha az életet eldöntő fegyvert kellene kiválasztania. Dehogy sietett, dehogy választott volna rögtön. Mint ahogy a kártyás hunyorított szemmel, lassú nézegetéssel sunyít a szerencse szoknyája alá: kortyokban élvezte a karácsonyi vásárlás örömét. Mert amint ott sétált az anyák, apák gondoskodása s a gyermekek öröme közt: lassanként apává téreedett. A kis gyermekarcok, a kihuncutkázó

fürtök, az életet csókoló édes szájaeszkák befodorodtak testének bolyhaiba. Ő volt apja minden gyermeknek. A kis testükben csörge-dező vér az ő vérének bőségéből volt. A befür-tözött nyakaeszkájukon fel- s lejáró lélegzet az ő mellének hatalmas fúvójából élt. Nagy, örökre nyílt fényes szemük az ő lelkéből me-rült ki meselátó, életet evő torkos szemekké s kis lábuk tapodása izmai édes íze volt. Cso-dálatos testi kitágulással volt benne minden kis élet. Mintha ő lett volna az élet ősi tűz-helye s minden fakadó élet egy belőle bim-bozó lángocska volna.

És itt is ismétlődött az a jelenség, mely mindenütt kísérte. Az egyszerű emberek, a gyermekek és a nők, amint megpillantották, azzal az akaratlan, orgánikus mosolygással hajoltak arcába, mellyel a növények a napot és a friss levegőt isszák. De a kulturáltak, a hangsúlyozottan urak, az ember-kibányászás rangos ügynökei szemükben elsötétedtek, szá-juk az elsiklott harapás dühét mutatta. Mintha ez a roppant élet az ő életük rovására volna, mintha valami ősi örökségben rövidítette volna meg őket. A vér időtlen szociáлизmusá-val gyűlölték az erőnek, az észnek, az életnek ezt az összetorlott rengeteg tőkáját. Látása megütötte őket, mint az éhezőt a gazdagok lakomája.

Végre aztán mégis megvett két nagyon erdőt-mondó, egyenes szálu, sok gyermek-lombu fenyőt. Aztán a sátrakat és boltokat járta be s majdnem minden pénzét ráköltötte az édes haszontalanságokra. Az Anna Pali gyermeke negyedmagával cipelte haza a zsákmányt és bő ajándékot kaptak. Mert ezekben a Karácsonyt horzsoló napokban még

vérberontóbb szüksége volt az adás, a kapásra felfényesedő szemek látása. Az egyik fát a hozzávalókkal letették Annáéknál. Ő a saját fájával egész délelőtt bibelődött, amíg egy nagy faedényben jó egyenesre erősítette. De a diszítést másnapra hagyta. És az egész buzgóságos, ingujjra vetkőzős munka alatt szállt belőle, mint a meleg a jó kályhából:

Mennyből az angyal
Leszállt hozzátok,
Pásztorok, pásztorok!

Ebéd után, megbeszélés szerint, elment Bokodyhoz, hogy együtt tegyenek egy nagy sétát a téli erdőben. Az öreg Bokodyék kis vityilója a falu nyugati végén, a Sárállás szemetes partján volt, melynek befagyott tócsáján most gyermekek csicsonkáztak. Az öreg Bokody, a hetvenet jól meghaladt meggörbült paraszt, a ház előtt állott és nézte a levegőt. Sajátságos merő és összehúzódozó nézéssel, mintha erős tűzbe bámulna. Karjai lelógtak. Háta már nagyon utánozta a sírok dombját. Lábai is karikára rogytak. Bálint kezét nyújtott neki:

— Jónapot, kedves Gergely bátyám.

Az öreg összehúzta szemeit. Gyanus-óvatosan nyújtotta kezét, mintha olvasatlan összeget venne át:

— Jónapot adjon isten.

— Hát tudja-e még, Gergely bácsi, hogy ki vagyok?

— Tudom-e? Hát hogyan tudnám. Amiért öreg az ember, csak tud valamit.

— Itthon van-é a Tamás?

— Kicsoda? — kérdezte az öreg, mintha sohasem hallotta volna e nevet.

— A Tamás.

Az öreg úgy tett, mintha messziről jött volna e névhez:

— Jaj, a fiu! Bizonyára itthon van, ha nem ment el.

— Hát ugye, örvendenek nagyon, hogy hazajött Karácsonyra.

Az öreg vállat és bajuszt vont:

— Öreg embernek már csak egy öröme van, a temető.

Bálint tudta, hogy az öregek nincsenek nagyon megelégedve a fiuk pályájával. Alá akarta támasztani barátja tekintélyét:

— Nagy művész lett a fiából, Gergely bácsi. Egész Budapest ismeri.

Az öreg keserűt nyelt:

— Oda is való ő Budapestre, ha olyan nagy bűvész. Sümegen nincs kinek bűvészkedni.

— De hát csak örvend, hogy olyan híres ember lett a fiából?

Az öreg melle, válla, egész teste fokozatosan mozdult fel, mint a föld, ha fájdalmas állat vonaglik alatta. Aztán kitört. De bágyadt, keserű, hulló szavu haraggal:

— Híres! híres! Mit ád a zsidó a hírért? A hír nem föld, nem marha, nem pénz. Ki látott már hírből gatyát szabni! Aztán olyan félig szült ember lett az én fiam, se nem paraszt, se nem úr. A Rochnitzer zsidó fiának szebb ruhája van, aki pántlikával járja a házakat. Pedig ahoz minden paraszt goromba lehet. Az ember azt sem tudja, hogy bánják a saját fiával. Hát ha bűvész, ő lássa.

Vállat vont s már megint beleveszett a levegőbe. Bálint látta, hogy csak terhére van az öregnek. Bement az udvarra. Amint be-

nyitott a konyhába: a konyha közepén, a földön szétterpeszkedve, térdei közt egy hatalmas libát tömve, ült az öreg parasztasszony. A liba száját ujjaival szétfeszítette s óriási marokkal kukoricát gyömöszölt belé. A liba tüsszögve, nyögve, gágogva tiltakozott a gazdasági javak aránytalan elosztása ellen. Az asszony fedte:

— Ülj csendesesen, a fene egye meg a bőrödet.

Nedves földszag, konyhaedények lehe s nyomoruság-szag volt a kis konyha súlyos levegőjében. Bálint nagyot nyelve kedveskedett:

— Jó napot kívánok, Ágnes néni, milyen szép libájuk van.

Az öreg parasztasszony arcán ijedség rándult át. Kezei abba a mozdulatba zökkentek, mintha köténye alá akarná dugni az állatot. Aztán nagy keserves kárvallással mondta:

— Jaj bizony ez az egyetlen élő állatunk, meg két nevendék jérce. Hát mondtam az uramnak, ezt csak meghízlaljuk Karácsonyra. Egyszer egy évben legyen nekünk is egy jó falatunk, értünk is született a Krisztus. Pedig már tíz liter kukoricával tartozunk a Holbáéknak. Én nem tudom, mit akar a jó isten ezzel a világgal, hogy ilyen nagy a nyomoruság. Most aztán ez a nagy fiu is hazahozta a gyomrát. Miből fogok én két férfi-népet táplálni! Honnan vegyem a pénzt? Lopni csak nem mehetek.

Egy nagy vas-csizmás láb lépett a Bálint szivére és megtiporta. Alig tudta kierőltetni a kérdést:

— Hol van Tamás?

Az asszony arcára régi bosszankodás jött fel:

— Ott kajtat valahol az udvar fenekén, ha el nem kódorgott valahová. Mit bízson az ember rá, nem falusi ember ez már. Paraszt-nak úrféle, úrnak meg azért csak olyan szecska-féle. Ha legalább hivatalba ment volna, mint a Némethy szomszéd fia. Egy oskolások voltak s az már irnok a főszolga-biróságon, a hajduk is köszönnek neki. Az én fiam csak olyan húzzad-Jancsi féle úr.

Bálint már hallotta a háta mögött a Tamás földet bántó lábait. Megfordult. Sötétté mélyült kék szemeiben nagy szeretet volt. Úgy nézett rá, mint aki egy végzet mélyét látja meg. Tamás kacagva mondta:

— Beszélgettem a disznókkal. Te, nem képzeled, milyen intelligens disznók van. Ha látja a képemet, valósággal kacag. Láttál-e már disznót kacagni?

Az öreg asszony majd megfojtotta a libát, úgy integetett Tamásnak. Bálint meglepetve kérdezte:

— Hát van disznótok?

Tamás dicsekedett:

— De mekkora! Akkora, mint a Nemzeti Színház. A mult hónapban kilencet malacozott. Hála istennek, önnagyságának nem szigoruak az erkölcei.

Az öreg asszony dühösen zsörtölődött fel:

— Csak hirdesd, hirdesd, hogy disznók van. Eredj ki a kapuba, kiáltsd ki. Tudod, hogy tartozunk az árával, tudod, hogy a malacok mind adósságba mentek. Annyi, mintha az a disznó nem is a mienk volna. Majd még azt hiszi a nagyságos úr, hogy felvet a pénz bennünket.

Bálint megnyugtatta az öreg asszonyt és siettette az indulást. A sümegprágai tölgyes

erdő felé mentek. Bálint nagyon beszédes és meleg szavu volt. Beszélt a Bokody szerepeiről, bírálta játékát, kiemelte nagy sajtáságait, hangsúlyozta jövő kilátásait. Azután mondta:

— Még csak meg kellene házasodnod. Csak ne színésznőt végy el. Valami jó pénzes lányt. Neked még szép diadalmas Karácsonyaid lesznek, pajtás.

Már Prága falu széléhez értek. Bokody megállt. Féloldalra fordította fejét. Kissé felfelé fordult szemmel nézte Bálintot. Látszott: nagyon kaján, nagyon vesébe látó arcot akar vágni. Biberachi hangon mondta:

— Nagyúr, te ma nagyon szépen beszélsz velem.

— Csak nem szidhatom az apád istenét, — kacagott Bálint.

— Te ma nagyon szépeket mondasz nekem.

Bálint már hallgatott. Tamás folytatta. De kajánkodó hangjában már ott rezgett a ledömöckölt sziv:

— Ez nem a te szokásod, nagyúr. És tudom, most miért teszed.

A két férfi összenézett. És a két viharvert ember szemében megjelent egy csepp abból a vízből, mely mégis emberré, mégis testvérré, mégis lélekké mossa az irtózatot isten kép-mását.

Mikor átmentek a falun, Bálint csendesen mondta:

— Nézd csak, milyen halott ez a falu.

És tényleg: a felhő-hasu ég, a párnás rétegű hó alatt olyan elhagyott, olyan csendes volt a kis falu. Mintha életformára épített temető lett volna. És mintha minden tűzhely, minden ágy helyén csendes koporsók őriznének elcsendesedett embereket. Csak az

utolsó ház udvarán láttak egy élő lényt. Egy borju, szétterpesztve négy lábát, keserves bögéssel sírt be a havas mezőkbe.

Elértek az erdőhöz. Az erdő szélén, elég távol egymástól, vénhedt fa-ükapák, több százados tölgyfák álltak. Csodálatos alakú, esavart törzsű, ezer gyökérkaru fa-táltosok, olyan gyötröttek, dermedten is kinnal vonagló. Milyen mumus-óriások voltak ezek, mikor régen alatta rablósdit játszottak. Áshatatlan mély csend volt az erdőben. A száraz lombokat és csupasz ágakat megfeküdte a hó. De az ég barna borulata valami nagy szelidséget, valami otthonossá fájt szomorúságot szorított a puha erdőre. Hallgatva léptek egymás mellett. Összerezzenek. Egy varju szállt fel. Fekete szárnyaival lomhán verdesett az alvó levegőbe.

Amint egy mellékösvényen mentek, mind bennebb az erdő mély hívásába: egyszerre megvillant valami előttük. Valaki egy fatörzs mögé ugrott. Odanéztek: a faderék mögül egy puskacső volt feléjük irányítva.

— Ki van ott? — kiáltott Bálint.

A hangra a cső leereszkedett. A fatörzs mögül egy férfi lépett elő. A fekete prémes sipkából kisápadt az arc, melynek vonásai közt régi szenvedés és bújt félelem lappangott. A fehér homlok magas és széles volt: világosan látó elmét és parancsoló akaratot mondott. A szemek aprók, mély tűzűek, ravaszul pisláncsolók. De most tűzük körül, didergőn mint egy meztelen koldus, befészkelte rémület reszket. Szép férfias nagy bajúsz, széles, erős szavu száj. Zömök, közép termet, széles vállakkal. Úr volt, de paraszt-úr, falu eszének, falu parancsának született paraszti fejedelem. Megköny-

nyebbült hangon, de amely még rekedt volt az előbbi felindulástól, mondta:

— Te vagy az, Bálint? Nagyon örvendek, hogy most veled találkozom. Régen nem láttalak. — Aztán szurósan, gyanakvással méregette Bokodyt:

— Barátod? — kérdezte tétován.

Bokody nevetett:

— Nem ismer meg, kegyelmes uram? Bokody Tamás vagyok, az öreg Bokody Gergely fia. Pedig Pesten is többször találkoztunk.

A férfi fáradt szájára halvány mosolygás jött. Kezet nyujtott:

— Te vagy az, öcsém? Az már más. Nagyon jó, hogy jöttetek. Megengeditek, hogy veletek tartsak?

Olyan halálos ténfergés, olyan forró menekülni vágyás volt az erős férfi hangjában. Bálint meleg szavakat terített feléje:

— Nagyon örülünk, kedves bátyám. — Aztán kedélyesen kacagott:

— Lám, a kálvinista isten milyen ravaszul összehozza híveit, ha azok nem is járnak templomba. Azt hiszem, hogy hármunkban Sümeg minden kálvinista családja képviselve van.

Közrefogták a férfit, továbbmentek. Az játságosan mindig lövésre készen tartotta puskáját. Fürkészve kérdezte:

— Nem láttatok senkit az erdőben? Olyan pesti formájú embereket!

— Nem mi semilyen formájut, csak egy varjut, — felelt Bokody.

Az ember szemei még apróbbakká rezzenetek. Mohón kérdezte:

— Merre repült tőletek, jobbra vagy balra?

— Erre ni, — mutatta Bokody a jobb kezével.

A férfi sóhajtott, mintha terhet hullatna le magáról. Aztán szomoruan nevetett:

— Lássátok: a kegyelmes úrban hogy megmaradt a paraszt. A babona erősebb, mint az uraság.

A feje előre roskadt. Egy pár percig úgy ment a két férfi közt, mintha magában valami nagy szomorúsággal beszélne. Aztán megállt. Kutató, lélek alá néző szemekkel szúrta a Bálint arcába:

— Mondd csak, Bálint, nem tartasz te haragot rám?

Bálint elképedt:

— Én! Mi az ördögért haragudnék én éppen te rád, bátyám? Azt hiszed, hogy az országban olyan sok Rostás Pál Ferenc van, hogy rád már haragszom, és éppen én? Ha minden falu csak egy melléd való legényt adna, holnap talán nálunk is hajnalt harangoznának.

Pál Ferenc megfogta a Bálint két karját. Arcán gyanakvás és feltörő nagy szenvedés volt. Úgy nézett Bálindra, mint egy vallatott gyermek arcára:

— Igazán nem gúnyolódol? Igazán nem haragszol rám? Mert neked, neked egyedül van jogod az urak közt haragudni rám. Mert te megláttad a magyar parasztot.

Olyan végtelen szenvedés mélyült a vallató arc mögé, hogy Bálint nagy szájalommal nyílt felé. Szeliden mondta:

— Nem értelek, bátyám.

A férfi megtörölte kiverejtékező homlokát. Szemeiből a ravaszság, arcáról az ős paraszt minden védő ösztöne eltűnt. Csak szenvedés volt rajta, csak omlásra nehezült néma zokogás. Látszott: elérkezett a perc, amikor gyónni kell. Gyónni bárkinek s ha nincs

emberi fül, kikiáltani a lélekbe tört tövist a pusztának, a homoknak, a szélnek, mert különben leszakad a világ. Mind szélesebb keserűséggel jöttek belőle a szavak:

— Miért kimélsz? Miért nem piszkolsz meg, ahogy megérdemlem? Hiszen neked van rá a legtöbb jogod, te láthattad legjobban a bűnöt. Miniszter voltam, kegyelmes úr vagyok! Pfuj, hogy undorodom magamtól!

Kiköpött és elsikálta csizmájával. Aztán összerezent és ebben a percben olyan félnék paraszt: az évezredek úrtól, állattól, tüztől, víztől, vihartól féltő kitagadottja volt. Szétnézett, felemelte puskáját, odarohant egy fához. Körüljárta a fát és már szégyenkezve jött vissza:

— Azt hittem, mozgott valaki. Ismered a Leiter birót és a Freissberger doktort?

— Leitert ismerem, az nekem is házi hiénám. De a másikhoz nincs szerencsém, — felelt Bálint. Aztán összehúzta szemeit, elnevette magát:

— Várj, csak várj, bátyám. Az a Freissberger nem egy nyurga, vörhenyes, még elég fiatal ember?

— Az, az, — lihegte Pál Ferenc s valami mélyre ásott rémület döbbenete fagyott arcára.

Bálint most már emlékezett:

— Persze, persze. Egy este az utolsó röpiratom megjelenése után beállított hozzám vagy harmadmagával. Nem tudom, milyen szittya, vagy turáni, vagy mi a fene egyesület nevében jöttek. Kijelentették, hogy ha még egyszer politikai dolgot írok, vagy az ők keresztény morálját sértő szobrot csinálok, komolyan fellépnek ellenem. Emlékszem a nyavalyásra: olyan kómikus volt, mikor szétálló füleivel,

csúnya harapásu szájával igyekezett minél rémesebb lenni.

— Mit feleltél nekik? — kérdezte új íjedséggel Rostás.

— Ők komolyan akartak fellépni ellenem, én vidáman leléptettem őket. Úgy kidobtam mind a hármat, hogy legurultak a lépcsőn, — nevetett Bálint.

Rostás úgy nézett Bálintra, mint egy halálraitélt emberre:

— Az istenért, vigyázz magadra! Ezek ellen az emberek ellen nincs védelem. Látod, én is halálra vagyok ítélve. Meglátod, meglátod: vagy mint öngyilkost fognak egyszer megtalálni, vagy valami hirtelen halállal halok meg. Így ölték meg Lakatos birót, akit napok mulva egy levélkével a kezében találtak meg, hogy önmaga vetett véget az életének. Így tették el láb alól Borbély tanácsost, akinél agyszélhüdést állapítottak meg. És bizonyisten nem képzelődöm: tegnap láttam ezt a két embert az erdőben, reám lestek. Meghalni most, éppen most, mikor mindent jóvá akartam tenni!

Bálint az erősek odaálló szánalmával nézett erre az emberre, ki vérben és végzetben annyira testvére volt. Széles melegségű szavakkal mondta:

— Kedves bátyám, téged a sok munka megviselt. Ideges vagy egy kissé. Hidd meg, csak magadat íjeszted. Ezeknek az embereknek ideje lejárt. Sokkal gyávábbak, hogy most merjenek valamit megkísérteni, és éppen veled szemben. És igazán nem tudom, mit kellene neked jóvá tenned.

Rostásnak végtelen fájdalom vonaglott az arcára. Homloka világítóvá fehérült. De most

valami nagy lemondás, valami önmagát verő mély bűnbánat nemesítette meg vonásait. Most már a kiötlő ember volt, az emberfárosz, aki népek világosságának született és aki tévedéseiben is nagy tud maradni. Úgy emelte fel fejét, mintha a rá váró kereszt fekete testéhez tenné:

— Bálint öcsém, te, aki olyan nagy vagy, egyetlen nagysága, egyetlen kincse ennek a szegény országnak, ne légy most kicsiny velem szemben. Ne etesd üres szavakkal a fájdalomamat. Hidd meg, néha a kimélet kegyetlenebb, mint a nyers ítélet. Te tudod, hogyan küzdtem fel magam, már meglett korban, a paraszti sorból. Tudod, hogy a magyar falu miért segített erejével. Mert a magyar falu szája, esze és joga voltam. A magyar paraszt hazájává akartam tenni az országot. A magyar falunak akartam megadni az állam kialakulásában azt a súlyt, mely megilleti. A magyar paraszt hite tett politikai lobogóvá. Aztán nagyurak közé kerültem és gyenge lettem. Levettek lábamról a grófi parolák, a nagyúri cirógatások, a miniszterség, a kegyelmes cafrang és elárultam a falut. Engedtem, hogy a nevem alatt úgy fortélyoskodják ki a neki érkezett idő erejéből, ahogy akarják. Oh, milyen hitvány vagyok én, Bálint!

A két férfi hallgatott.

Rostás megtorpant. Két szeme szögén, szája két szélén, bajusza tövén ráncok sugaraztak szét. Szemeit még jobban összehúzta s most már minden ráncában ravasz mosolygás bújt. Az ős alkuvó paraszté volt most az arca. Diadalmos-ravaszul mondta:

— Pedig milyen erős voltam, én voltam a legerősebb köztük. Ha tudnád, hogy tudtam

én játszani ezekkel a papir fejű urakkal és hogy féltek tőlem! Én egy szaglásra tudtam őket könyv nélkül, ők sohasem láttak belém, soha, mindig megcsaltam őket. Nem a fej hibázott nálam, hanem a sziv.

Kacagott. De a kacagás vége már a dűh keserű acsarkodása volt:

— És ezzel az erővel hagytam magamat lekegyelmesurazni! Soha nem lesz még olyan pillanata a parasztnak, mint most volt. Ő vette meg vérével az országot a háboruban, ő vette meg paraszterejével az országot a két forradalom alatt. Mindent neki lehetett köszönni, most volt a perc, mikor odazuhant joga minden lelkiismeretre. És én most árultam el! Félttem a tüzes tróntól, kegyelmes úr voltam, miniszter voltam. Csodálom, hogy még senki sem köpött az arcomba.

Elhallgatott egy percre. A téli erdő súlyos csendje hűlött a három férfi szívére. Rostás fogai összevacogtak a belső didergéstől:

— És most kell meghalnom, most, amikor mindent megbántam, amikor még mindent jóvá tudnék tenni. Oh, hogy fel tudnám most két karomon emelni a magyar falut. De nincs kegyelem számomra: nagyon félnek tőlem. Sok tátott száznak az érdeke, hogy én elpusztuljak.

Az egyik bokor megnesszent. A férfi hangja eltört. Az ölés vad agyarkodása ült arcára. Lövésre kapta puskáját. Egy nyúl szaladt el tőlük. Éktelen igyekezettel vitte szegény nyúl életét, úgy látszik, ő már ilyen csekélységért is érdemesnek tartotta fáradni. Rostás leengedte fegyverét. Szemei megtágultak, arca egészen zöld volt, mint aki a megpillantott halált didergi.

— Balfelé futott, — mondta rekedt hangon.

Aztán a két férfihoz fordult s lázas kéréssel sürgette:

— KisérjeteK haza, kíséRjeteK haza. Nyug-talan lehet szegény feleségem. Ő kétszeresen szenved meg mindent.

A vonagló ember az utolsó évek politikai életének egyetlen történelmi alakja volt. Ra-vasz erejével, széles látásu eszével a háboru előtt az egész vidék parasztságának vezérévé magasult. Az összeomlaskor egyetlen beölelő szempillantásban meglátta a történelmi helyzetet. Az egyszerű sümegi paraszt, mikor mindenki beestelenül megfutott, aki addig politikát ferblizett: széles vállával odatoppant a forradalom idegenei elé és követelte a magyar falu jussát. És ha akkor ő kezébe kerítheti az események rúdját: kétségtelenül az a magyar forradalom valósul meg, mely magyar jövőt és emberi igazságot jelentett volna. A kommün alatt aztán neki is bujdosnia kellett. Az új változás elején megint megjelent a fórumon. Most már nagy párttal a háta mögött és odatartotta a falu erős tenyerét az új kalandorok elé, hogy a nagy történelmi adósságot megszedje. A két forradalom alatt a parasztság annyira az egyetlen erkölcsi és anyagi erő volt, hogy a magyar falunak ezt a hatalmas küldöttjét még az ellenforradalom vérebei is csak körülzagolták, de nem merték bántani. Különben is: átrontó tekintetével, paraszti furfangjával bírta a csatát minden alamuszi terv ellen. A megszeppent érdekszövetségek ügyesei aztán okosabbat találtak ki. Nagy tisztelettel vették körül, magasztalták, kikérték mindenben a véleményét és tárcanélküli miniszterséget is adtak neki. És ez a föld-

erejű, ravasz-szemű paraszt tulságosan magyar volt, hogy a szép szónak, az ünneplésnek, a nagyuraságnak ellene tudott volna állani. Minden este halálos undorodással vitte magát az ágyba, mert érezte, mint ad fel napról napra mindent, amiért neki ereje s a falunak hite volt benne. A nagy belső földrengésben minden este megfogadta, hogy holnap igazán megrázza az oszlopot, holnap ismét visszatisztul, visszaerősödik a magyar faluhoz. De a holnapból minden nap holnap lett. Az Erős János meséje csodálatosan testesült meg a mese földjéből kinőtt emberben. Fokenként lopták meg, percről percre csalták: és János nem haragudott. Lassanként utolérte minden magyar géniusz szokott tragédiája. Teljesen elmagánosodott, még barátaival szemben is. A feléje hajló tiszteleten mind jobban átütött a gúny s még alantas hivatalnokai is „az a sült paraszt“ néven emlegették. Rendszeresen terjesztett rágalomokkal hidegítették el még híveit is tőle. Teljesen aláásták, hogy amelyik percben visszaemlékszik ős önmagára, minden aknát fel lehessen robbantani alatta. Ez a burkolt hajsza, a bársonyba rejtett karmok s különösen az éjszaka felmerülő szemrehányó szemek megtörték acél-egészségét. A falu hatalmas Toldija megrokkant. Fáradtan, halálos undorodással eltelve az emberek és önmaga iránt; talán már csak arra volt alkalmas, hogy megássa önmaga sírját. Az egyenes barázdát hasító parasztból valóságos Hamletje lett a magyar falunak. Minden éjjel visszajött belé a régi tiszta harcos és ennek számonkérő szemei előtt megfogadta, hogy másnap megkezdí a magyar falu nagy történelmi harcát. Aztán eljött a másnap és lelké-

vel most már ezer félelem, ezer aggodalom játszott kötélhúzást. Amit az egyik percben megváltó tervnek látott, a másik percben az ország vesztét látta benne. Az az erő, mely oly biztos vágással suhintotta a kaszát, az ész, mely oly nyílegyenesen mutatott az akarat elé: félénk tántorgóvá lett. Már látta minden dolognak a visszáját is és ahol döntő felelőséget kellett volna vállalni: ő csak aggódni, csak ténferegni tudott.

Bálint és Tamás hazáig kísérték a megidézett embert. A falu szélén egy kis fiu jött velük szembe, egy literes üveggel a kezében. Nagyon rongyos volt s piszkos lábai meztelenül taposták a puha havat. Rostás hátrahökkenet s az arca új sápadással lett fehér. Aztán nagy apaság forrósodott szája köré, lehajolt, felvette karjára a gyermeket:

— Ki fia vagy, gyermekem?

— A Márton József édesapámé.

Rostásnak megcsordult a szeme. Tenyerébe szorította az egyik kis mocskos lábat, mintha azzal az egész gyermeket elbujtatná a tél elől. Magabeszélőn mondta:

— Miattam jársz mezitláb. Az én adósságom minden mezitlábás paraszt gyermek. Oh Istenem, Istenem!

Most már bomlott rémület volt szemeiben. Kivette tárcáját. Két darab millió koronás bankjegyet nyomott a gyermek markába:

— Nesze, fiacskám, Mondd meg apádnak, hogy vegyen ezzel a pénzzel neked csizmát.

Letette a gyermeket. Az ijedt hüledezőn ment tovább és vissza-visszanézett. Kis markából a szél cibálta maga felé a két bankót. Rostás hosszan nézett utána. Gonosz, vad mosolygással mondta:

— Nézzétek, úgy látszik, a szél is történelmi osztály.

A két férfi meleg, nyugodt szavakkal igyekezett elzsongítani a vergődő lelket. Odaértek a Rostás kuriához. A kapuban Rostás megállott. Kisértetivé nőtt szemekkel nézte Bálintot. Hosszasan szorította kezét:

— Ne felejtsd el a mai napot, Bálint. Ha nem láatsz többé, ne felejtsd el. Te tudni fogod, hogyha sokat vétkeztem, sokat is szenvedtem.

Már a szomszéd ucca kanyarulatánál voltak, mikor a Rostás mély férfihangja utánuk rezgett:

— Vigyázz magadra, Boór Bálint, moriturus te salutat!

Másnap reggel Bálint már hatkor felébredt. Pedig nehéz éjszakája volt. Nem tudott szabadulni a Rostás alakjától. Megint felnyilt benne minden koporsó s halottjárása volt reggelig. De azért, ahogy kinyitotta a szemeit, csak rákezdett a mai nap nótájára:

— Mennyből az angyal...

De ma már nem a tegnapi tudóvel énekelte. Fáradtan hajlott lefelé a nóta, mint a páráktól megnyomott füst. Bekiáltotta Annát, aki még az udvaron sepergette az éjjel esett havat.

— Ma este jön az angyal! — kiáltotta neki.

Az asszony anyás-elnézően nevetett. Bálint már ki is ugrott az ágyból:

— Aztán, drága Anna, délig készítsen szépen mindent elő számomra. Akkor hazamehet és holnapután reggelig felém se nézzen. Legalább ünnepen legyen a gyermekei között. Különben is: a Karácsonyt mindig teljesen egyedül töltöm.

Egész délelőtt a karácsonyfát diszítgette. Mindegyre behívta Annát a konyháról. Apró kérdezgetésekben tette részletesebbé a készülődés örömét: jól van-é így, nem tett-é tulságos sok gyertyát fel, nem fog valamelyik ág leszakadni? Még Pesten megvette magának karácsonyi ajándékkul Don Kihoténak nagy kétkötetes díszkiadását a Doré illusztrációi-

val. Odatette meglepetésnek a feldiszített fa tövébe. A karácsonyfa a tiszta szobában volt felállítva. Az öreg butorok szelid mosolygásokat bimbóztak a karácsonyfa csillogásaira. A falról az édesapja és anyja arca komoly szemmel nézték a gyermekké visszamenekülő öreg fiut. A téli nap békét és jóakaratot köszönt be az ablakokon.

De már az ebédnél alig tudott enni valamit. Ebéd után elbocsátotta Annát, megrakva minden jókkal s pénzt is adott neki. Amint az asszony harciasan kemény, kissé bicegő alakja kitűnt a kertből, nagy nyugtalanság fogta el. Lefeküdt a divánra, hogy megaludja rendes délutáni álmát. De már a második percben felugrott. Odament a karácsonyfához, nézegette. Két diót s egy gyertyát leoldott, más-hova aggatta. Aztán végiglézengte a lakást, mint egy régről visszatért lélek. Benyitott az éléskamarába, benézett minden edénybe, téstákat, ízeket, hideg sültet megkóstolt. Megint a szobákat járta végig. Fiókokat húzott ki, könyveket lapozott fel. — Megyek, járok egyet, holnap úgysem mozdulok ki, — mondta magában. Felvette bundáját, bezárta a hallgató házat, nekitartott a falunak.

Közben borulásra fordult az idő. A feltápázkodott balatoni szél mindegyre havat tépett a felhőkből. Még nem jutott ki a szőlőkből, mikor a hóval pászmázott erős szélben egy alak küzködött vele szembe. Vörös arca tele volt félig elolvadt nagy pelyhekkal, rövid kabátját majd kiszedte a szél a nyakából. Az jobbra-balra verdesett, mint fájdalmas denevérszárny. Két melléhez szorított karja tele volt halmozva nagy, kisebb, mégkisebb s picurka pakkokkal. És mert harmadik keze nem

volt ahoz, hogy a kalapját óvja a széltől, az be volt húzva az orra hegyéig, úgyhogy alig tudott lépni tőle.

— Csak nem hozzám tartasz ilyen hadi felszereléssel. Olyan vagy, mintha egy egész hadsereg trénje volnál, — kacagott Bálint.

Bokody láthatólag zavarban volt. Meggugította alakját: azt hitte, hogy akkor több részét bújtatja el a kalapja alá:

— Nem, nem, máshova megyek, — dadogta ki a pakkok közül.

— Máshova? Csak nem az erdőn fogsz karácsonyestét tartani!

— Izé, de kíváncsi vagy. A szegény Anna gyerekeinek viszek egyet-mást.

Bálint tapsolt:

— Ni, a Krózus! Tiborc mint jótékonyági egyesület. Tamás, le fogom fényképeztetni a szivedet. Eredj hát gyorsan, add be a keresztényi szeretetedet, megvárlak. Csavarogjunk egyet az este előtt.

Bokody sajtátságosan bokázott a hóban:

— Ne várj, kérlek. Tudod, megigértem a szegény Annának, hogy segítek feldiszíteni a karácsonyfájukat. Aztán inkább náluk töltöm a karácsonyestét, mint az én otthonomban.

Az utolsó mondatot már kideltázó lírával mondta. Bálint hátba ütötte:

— De vigyázz, vén kujon, nehogy az angyal egy ötödik gyermeket hozzon annak az aszszonynak, mert letöröm a derekadat. Tudod, hogy milyen ellenállhatatlan vagy. Elég törődés szegénynek az a négy.

— Ez nem lesz egyedül, ez tud együtt lenni, — mondta a Bálint gondolata, amint tovább ment.

Beérkezett a faluba. Az embereken látszott:

hogy ma minden mozdulatuk, szemük, mosolygásuk, szavuk: mind haza tart, hogy ma a gyermek nevetése felé rohan az egész világ. A Bálint léptei megsúlyosodtak. Különös kínzó érzés nőtt benne: mintha valamit el kellene rejtenie, mintha szégyellene valamit. Azon vette észre magát, hogy vidámra parancsolta az arcát és legényes-könnyedén lépked. De mintha egy jégtorlaszon áttörő zuhatag sírása harsogott volna a fülei mellett.

Bement egy boltba. Vásárolt apró haszontalanságokat. Csakhogy emberarcok hajoljanak feléje, hogy mondott szavakban legyen együtt valakivel. Aztán megint az uccákon ténfergett. Tétován, mindegyre változtatva útját. Mindegyre visszatért oda, ahol már járt. Mindjobban fokozódott belső didergése. A kávéház elé ért. Sohasem szokott ide járni. Most vagy háromszor elsétált előtte, mintha szégyen volna bemennie. És tényleg: sajátságos szégyenérzéssel nyitott be.

Az elég tágas kávéháznak ezen a héten még valószínűleg nem volt szellőztető napja. Mert a füsttől opálösszá homályosult levegőben a dohány, a sör, a pálinka és a kilehelt ételek szaga rontott. Pedig kevesen voltak benne: a közeledő ünnep itt is úrt csinált. A kasszánál, előre hullatva örök formára fésült fejét, ült a kassza-kisasszony, mint egy bágyadt szfinksz, mely már megúnta, hogy örökké szfinksznek kell stilizálnia magát. A kasszához közel egy pincér vájta a fogát és nézte a levegőt. Nadrágja egyik zsebéből egy piszkos asztalkendő sirt a nézők szemébe. A kassza baloldalán, külön ülve egy kis asztalnál, egy ember valami pálinkát ivott. Már vagy a tizedik pohárnál tartott. Nagy barna szemei hontalanul

néztek előre. Valami ittrekedt kereskedelmi utazó, aki talán az elhagyott otthon fájdmát itatja. Néha, amint leküld magába egy pohárkát, rápillant a kasszabeli híves csókfőre és szemei egy pillanatra nagyon férfivá lobognak. Mintha gondolkoznék: ne melegítsen maga köré ezzel a megvásárolható únott nőhússal családot az emlékeztető éjszakára? Egy másik asztalnál két vigéc kártyázott. Szellemes viccekben igyekeztek élővé gyúrni magukat. A legbelső szeglet asztalánál, a törzsasztallá melegített fészek körül négyen ültek. A fiatal Füzessy szolgabíró, akinek dülledt béka-szemeire, duzzadt ajkára már kivonaglott a mámor. Török tanító, aki nagy zenei tehetség s az alkohol mindennapi perben van a hegedűvel, hogy magáénak rántsa az ingtag embert. És mert az alkohol csókja maróbb és jobban kizsongítja az életet: a hegedű mind hosszabb özvegységben vár. A harmadik Havas tanár, akibe Párizs, Flórenc, Róma belemérgezték a csak szépségben, csak esztétizálásban, csak kulturában élés vágyát. Itt tanár már tizenkét év óta. Itt, ahol az uccákat por és trágya fedik, ahol naponta kétszer disznókonda sivít végig a házak közt, ahol vasárnap délután hármonika a zene és ahol a patikusnak irodalmi véleményei vannak! Szenvedélyesen veszi a könyveket, a képeket, a folyóiratokat: elbűjtatja közjük életét. És ír, ír fiókjának tanulmányokat, esztétikai méltatásokat: hogy nagyvárost, tudományt és kultúrát hitessen maga köré. Nem jár sehova, lányra nem néz. Csak ezek közé a titkos tűzű lelkek közé jön el néha, hogy kibeszélhesse könyvekben felszívott lelkét. De az asztalfőn ülő nő a legérdekesebb. Hatalmas, szétmálló

testű. Nagy mellével ráfolyik az asztalra. Szája széles, gúnyos, életet megköpő, fájdalmat megvető. Szemei nagyok, szürkék, halálosan únottak. Az egyikre már, mint egy örök szemfedő, ráborult a szemhéj s csak orvos segítségével tudja felemelni. Ez Olasz Margit, aki férfibb és cinikusabb tud lenni minden férfinál. A jó családból való nő valaha szép volt s szemei feléje hulló férfiakat láttak. Húszéves korában volt valami érzelmesromántikus szerelmi drámája egy kóbor színiésszel, szökési tervvel, szülői átokkal és temetői nagy elbúcsuzással. Aztán betegségek rohanták meg, elcsúfították a csók kezeügyéből. Az erős eszű, eredeti zamatu lélek unalmában írónő lett. Verseket, elbeszéléseket, tanulmányokat írt a helyi lapba, de ha megjelentek, már halálosan únta őket. Mert csókra, ölelésre, férfivágyra született test-lelke egyetlen nagy titkos sírássá tette a megrabolt életet. Szülei elhaltak, saját akaratu zsarnok ura lett vagyonának. Élt különködő férfi-életet s egyetlen mulatsága az volt, ha a jámbor sümegi lelkek botránkozásba borzolódtak tettei nyomán.

Keményen ittak már a délután elején. Mert ezek mind a négyen kivert lelkek voltak: el akarták fojtani magukban a régi karácsonyi gyermek sírását. Bálintnak nagyon megörvendtek, mert ez a négy bolygó lélek az ő hadseregéhez tartozott.

Amint leült hozzájuk, itallal kínálták. — Ma nem iszom, — mondta Bálint és félretolta a poharat.

Füzessy nyitva-alvó, álm-hályogos szemeivel ránézett. Elgörbült ajakán fájdalom volt: — Mester, te nem iszol? Nagy kegyetlenség

ez tőled. Sokkal emberebbnek érezném magamat, ha te is innál.

— Lacinak már szive van, ez az ötödik litert jelenti, — gúnyolódott Margit.

Havas félő reménykedéssel nézett Bálintra, mint a nagyon szerelmes kérő a döntő pillanatban. Eltikkadt hangon mondta:

— Mester, én írtam egy esztétikai méltatást a mesterről. Ha egyszer kegyeskednék elolvasni.

Bálint nagyon únta az efélét, de a mai nap lefogta rosszaságát. — Hozza el egyszer hozzáam a tanár úr, — mondta lehetőleg érdeklődő arccal.

Havasnak ünnepélyes lett az arca, mintha egy előtte levő oltárról tizenkét gyertya világítana rá. Titok-felbontó, halk meleg hangon mondta:

— Kimutattam benne, hogy mi a gyökérlényege annak a nagy ujságnak, amit a mester jelent a művészetben. A mester ösztönös művészi látásában elért a világlátáshoz, ahol a tudomány van. Semmi sem álló, semmi sem mozdulatlan vagy dermedt a mesternél. A mester szemeiben minden anyag, az egész élet örök rohanás, folytonos tovamoszduulás. Hiszen érdekes, így van ez még a mester írásaiban is. A mester ígésítette az egész mondatot: jelző, tárgy, határozó, minden igeszerű lett, hogy mondja ezt a folytonos tovazáporozását minden levőnek, mert a világ ige. A mester örvénylő atom-gyökeréig látta meg a világot és ez határozza meg egész művészi technikáját. A mesternél a holttest szétrohan, rohanás az alvó test is, akár egy homályos verembe hajított kő. Csodálatos, csodálatos!

Halkan, vallomás-szerűen, vallásos ciróga-

tással mondta szavait. Bálint már a belső szemével is ránézett. Eddig csak úgy futó köszönésekből ismerte a tanárt. Hány ilyen félrehullott papja lehet az országban, hány dugott láng éghet így az ő lángjától! Török tanító felemelte mámorba zökent bronzvirágos arcát. Rekedt, csúf éjszakásos hangon hajolt a Havas arcába:

— Marha vagy, marha. Sümegezen művészetről beszél. Kár hogy nincs itt a hegedűm, szeretnék belerugni.

— Hogyan állsz a szerelemmel mester, — kérdezte Margit.

— Elcsaptam magamtól.

A nő arca kegyetlenné torzult:

— Tudod, miért szeretlek téged legjobban, mester? Nem a műveidért, nem az írásaidért, pedig azok nélkül nem volna élet az életem. Hanem mert már legalább ezer nőt tört ki a fráz érted, mert szenvedtek, mert legázoltad őket. Te tudsz úgy bánni velük, ahogy megérdemlik. Kihajítani őket, mint egy pohár italt, aztán a földhöz vágni, letiporni, megköpni őket. Gyalázatos, aljas és buta minden tyúk.

Bálint értette, hogy ezek a karmos szavak véres jajgatások: — Jaj, csúf vagyok, jaj, nem szeretnek, jaj már negyvenötéves vagyok, jaj, elmulik az élet és nem keres a csók! Füzessyn különös elevenség csapott át:

— Tudod, mester, hogy az én princim a leghülyébb állat a világon. És nekem éppen e mellé a főbiró mellé kellett kerülnöm. Valamelyik napon idézést fogsz kapni. Eljárást indított ellened, amiért havazodtál a gyermekekkel. Uccai csendháborítás és középületek megrongálása címen. Az iskolába pedig hi-

vatalos átíratot küldött, hogy kérdezzék ki a gyermekeket, nem erkölcstelen célzattal hazavazodtál velük. És ezt az állatot nem tartják ketrecben. Reggelig inni fogok. Akkor talán majd beszámíthatatlan állapotban leszek. Elmegyek hozzá és bele fogok rugni. Becsületesre bele fogok rugni.

A fiatalember, kinek szép vonásait még nem tudta szétdulni az alkohol, nagy hátrahajlással itta ki poharát. Aztán, mintha messziről egy női arc nyilna feléje, arca végtelen szelidvé mélyült. Újjaival lágyan babrálta az asztalt, az ajkai közül halkán bomlott ki:

— *Son regard est pareil au regard des statues,
Et, pour sa voix, l'aintaine et calme, elle a
L'inflexion des voix chères qui se sont tues.*

Bálint úgy nézett a fiatalemberre mint Faust a fekete kutyára, mikor Mefisztó kezdett kifeszengeni belőle. Hogyan került ez a vers a részegségéről, csókos tivornyáiról, vad tréfáiról híres daróc szolgabiróba? Margit észrevette a művész arcán a csodálkozást.

— Ne csodálkozz, mester. Tudod, hogy ez a szeszbe mártott magyar szolgabiró úgy ismeri a modern francia, olasz, angol, lírát és mind eredetiben, hogy csoda? Ha néha titokban nálam kimerészkedik a legjobb lelke, százával mondja el nekem az európai líra legszebb dolgait. De szégyelli a pasas, mert ha megtudnák Sümegen, különé bolondnak csúfolnák s talán még hivatalát is elvesztené. Nézz meg minket jól, Bálint. Mi mind a négyen hordunk egy ilyen illusztris hullát magunkban s ha néha a szesz feldagad bennünk, a hulla kiúszik a felszínre.

— Holnap, Karácsony első napján belerugok a hegedűmbe, — acsarkodott Török.

Bálint felkelt. Hiában marasztották, elköszönt. Az a láthatatlan hideg kéz, mely annyiszor nyult ki torka után, most megint fojtogatta. A küszöbön mégegyszer visszánézett. Olyan végtelen, dermedt sírásu nagy pusztaságnak látta az egész kávéházat. És mindenik vendég körül, hiában ültek együtt, olyan hártalan magánosság volt. A dolgokon, az emberek arcán, még a divánok megkopott plüsztakaróján is valami egyetemes csőd szomorúsága ütött ki. Mikor didergő lélekkel kilépett az uccára, úgy érezte, mintha kályha melege csapná meg.

Pedig az ucca kietlen és mostoha volt. A szél, mint egy részeg kocsis, hosszú hó-ostorokat csavart a levegőben. Már hazafelé indult, de aztán mégis csak visszafordult. — Még nem, még nem, — mondta benne egy idegen ijedtség. — Hova menjek? Itt csak nem ténfereghetek az uccákon. — Megnézte óráját: még csak három óra volt. A temető felé vette útját.

A széles uccán, a részeg szél haragjában két apró lányka mendegélt előtte. Közül egy éktelen nagy csizmát vittek. Mindenikük fogta egyik fülét a kivörösödött kis kezével s úgy lóbálták maguk közt. Vézna kis testükön megcsavarta a szél a könnyü nyári rongyot. Szösze hajukhoz odaragadtak a hópelyhek és gyémántossá tették. Szemük behavazott nefelejese könnyesen csillogott ki. De mosolygott az ajkuk és könnyü szavak röpkedtek rajta.

Bálint elérte őket. Feléjük hajolt s az arca olyan jó, olyan apa volt, hogy a gyermekek

mosolyogtak neki mint kenyeret adó kéznek.
Kérdezte:

— Hol jártok, kislányok, ebben a csúnya időben?

A nagyobbik kedves, mutatott bátorsággal felelt:

— Az idesapám csizmáját hozzuk haza a Schaffer bácsitól. Két flekket tett a sarkára.

A kisebbik azalatt nagy kék szemeibe csodálkozta a hatalmas férfit. De nem akart ő sem hátra maradni:

— Schaffer bácsi nem pénzért csinálta. Apuka dolgozni fog majd érte a Schaffer bácsi szülőjében.

— Ki lányai vagytok.

— A Szabó Ferencé. Ott lakunk ni, — és kis kezével a Sárallás felé mutatott.

— Hányan vagytok testvérek?

— Hárman vagyunk testvérek és van két fiu.

— Hát a fiuk nem testvérek?

— Azok fiuk, — mondta bölcs tanító hangon az idősebbik.

— Hát mondd el szépen a gyermekek neveit.

A kis lány a saját mellére mutatott: --

Szabó Sárka, — aztán a kis huga felé bökött:

— Szabó Esztike, Szabó Márta, az még kicsi és otthon van, Szabó Laji és Szabó Zsiga.

A kisebbik sem bírta a hallgatást:

— Még van két testvérünk, de azok meghaltak tavaly.

A nagyobbik megtoldta: — Szabó Mariska és Szabó Ferike.

— Miben haltak meg?

A kisebbik felelt:

— Kis legyek ették meg a tüdejüket.

Bálint ránézett a két kis arcra. A habfínom

fehér bőr, a fellázásodott kis arccskák, a nagyon tiszta kék szemek mögött látta szövögetni a halált. A kisebbik már köhécselt is, de nagy beszélhetnékje volt:

— A Némethyéknek, akik a szomszédunkban laktak, négy kis gyermekük tüdejét ette meg a légy, a Horváthéknak pedig a kis Jancsiét és az Ilonkáét.

A nagyobbik elnevette magát, mintha frissen csiklandták volna:

— A doktor bácsi azt mondta, hogy itt a Sárálláson úgy fordulnak fel a gyermekek, mint a mérgezett patkányok.

A kisebbikből is édes nevetés fakadt ki. Bálint kérdezte:

— Van karácsonyfátok?

A nagyobbik nagyon bölcsen felelt. Mintegy mutatva, hogy nem fáj:

— Nincsen, mert mama beteg. De apuka azt mondta, hogyha nagyon jók leszünk, kapunk lekváros kenyeret, szilvalekvárral.

A temető ucca sarkához értek. A harmadik házban egy kis fűszeres bolt volt, az anyag sok hívó titkával. Bálint megint lehajtotta arcát a gyermekek felé:

— Nézzétek gyermekek, nekem ma reggel a kis Jézus azt sugta, hogy Szabó Sárka, Esztike és a testvérkéi számára hagyott itt valamit a Csonka boltosnál. Nézzük meg, mi igaz belőle.

A gyermekek felgerjedt kíváncsisággal, de előre szégyenkezve az esetleges csalódástól, vontatott-örvendve követték a rengeteg nagy bácsit. Bálint bevitte őket a boltba, vett nekik mindenből, ami a Karácsony nyakékéhez tartozik. Aztán vett teát, rumot a beteg anyának, egy üveg bort az apának. Pénz már

nem is volt nála, úgy iratta fel a nevére. Szép csomagokba pakkoltatott mindent, gondosan berendezte a két gyermek kezébe. Azok meresztették a szemüket. Nem merték megköszönni: féltek, hogy a köszönés valóságára eltűnik a fényes álom. De szemeikben már nagy felgyújtott karácsonyfa világolt, s kis állukat már csiklandták az öröm szelid ujjai. Bálint apásan mondta:

— Most menjetek szépen haza. Legyetek jó gyermekek.

A nagyobbik még szétrévülte szeme kék csodálkozását, de nem jött szó az ajakára. De a kisebbnek már szemeibe, szájába bugygyant felforrósodott kis szive:

— A bácsi jó. Imádkozni fogok, hogy a bácsi ne forduljon fel, mint a mérgezett patkány.

Bálint nézte: hogy tipeg hazafelé a boldogság nőtt gyorsaságával a két gyermek. Kis hajjai a végtelen emberi nyomoruságnak, halálnak fakadt gyenge virágok. Lelkét bejárta a száanalom, mint egy gondos jó öreg háziasszony és lágy sírással mosta le az élet kormát és füstjét. Oh mégis jó jó lenni, szomjasan, végtelenül. Mégis ez az egyetlen, vigasztalás, az egyetlen kapaszkodás az örök zuhanásban.

Már a nagy jegenyék mentén ment. A meztelen óriások karjai között bontott fehér hajjal visított a tél. Egy helyen a szél kéményfüstöt csavart szembe. És ez a meleg füst most olyan társ, olyan család felé téresedés volt az egyedüli emberben.

Elért a temetőhöz. Szép a sümegi temető. A tél bosszujában is olyan volt, mint egy vidám kert. Nagy fehér derű lebegett az el-

esitult szenvedések fölött. Nyugatról, a felhők mögül, valami fény derengett ide s mintha itt világosabb lett volna. Egy nagy komoly fűzfa éktelenül hadonázott, mintha egy roppant barna barát prédikált volna: — feltámadunk, feltámadunk! — A kis fák rázták karjaikat, ide-oda dobták fejüket, füttyültek, bokáztak, majd megszakadtak nevetésben. A fejfák tilinkóztak a széllel, a sírboltok bugtak üregszájukkal. A csendes emberek fölött, a téli szél vad kergetésében hancúrozott a temető. Bálint a temető északi szegletébe ment, ahol több mint huszonöt fejfán kopik a Jobbágy név. Köztük egy díszesebb sírkő. Itt aluszik Boór Benedek és felesége Jobbágy Anna.

Megállott a behavazott sír fölött. Itt: hűvös boltjában az elsimító földnek folyik egybe a hajdani somogyi oligarchák utolsó sarjának s a hajdani jobbágyok lányának pora. És neki ebből a két egybeszakadt testből kellett kinőnie. A két folyamnak: az évszázadokon át fakadó úr és jobbágy testnek ő a közös deltája. Mint átörökölt égő seb: anyja teste sajog, kiált igazságtétel és jövő után benne. És a végzet titokzatos kárpótlása szerint ezt a parancsot az úr-apák minden erejével teljesítheti. Az évezredek zsákmány urai benne odavetik vállukat a paraszt szekéréhez, hogy visszafizessék az ezeréves robotot. Így lett ő faja megteljesült arca az elértkezett időben. És lelkében mégis hit, mégis akarat mozdult fel az élet felé. Mégis, mégis érdemes dolgozni, teljesíteni a végzetes elhívást. Alkotni kell, harcolni kell, kiáltani kell az utolsó lehelleig.

A téli vihar ezalatt nőttön nőtt. Nagy fehér

cafatokba tépte szét a felhőket, jajgatott, vi-sított s forgott maga körül mint egy nyava-lyatőrös leány. Minden felmozdult a temető-ben. A száraz fűszálak sziszegve lobogtak, a bokrok fütyöltek és tépték egymást, a szál-fákon valami földalatti orgona mélyebb síp-jai zúgtak ki. És a sírnál álló férfi fellobogott a világ fúvásaira. Mégegyszer megindul: ő lesz fellobogó tüze az új életnek. Bele fog kapni a lelkekbe, bele ordítja a vér mozdulá-saiba, az idegek szövetébe, a szövődő élet tit-kos mélyeibe: jőjjetek élni, akarjatok élni! Újjá fürdeti elzsibbadt fáját a munka, a szépség, a szabadság fakadó forrásainál. Fel-ajzott élete roppant húrjai odafeszültek a kergetett világ ujjainak. És a temető őrzöngő riadása mint az élet, mint a hit, mint a kez-dés himnusza reszketett át rajta.

Már párázott fel az este a dolgok pórusai-ból, mikor elhagyta a temetőt. A szél sokat juhászodott, apró hópelyhek kavargó táncá volt a levegő. Az uccák pusztára ürültek, még állatot sem lehetett látni. Az ablakok itt-ott felfényesedtek már a meggyújtott lámpá-tól. Mikor a Beretzky fűszeres elé ért, már egészen sötét volt. A fűszeres bolt már be volt zárva. De a lakás ablakaiból nagy ragyogás vidámsága barátkozott kifelé. Bálint meg-állt, benézett az egyik ablakon. A nagy szoba közepén már ékes gyertyákkal égett a haial-mas karácsonyfa. Az apa, anya és a nagy fiu az utolsó csinosításokat végezték rajta. A szomszéd szobából gyermeknevetés hallszott ki. Elkapta fejét, tovább rohant, mintha szí-ven marták volna.

Már majdnem otthon volt, mikor az a hun-cut ötlete támadt, hogy meglesi a Tamás ka-

rácsony estéjét. Halkan belopózott a szomszéd szőlőbe. A kis kaliba ablakaiból is nagy világosság jött ki. És tovább mint a fény, be a sötétség vak sikátoraiiba: ének terjedt a kis házból. A Bokody zúgó baritonja, melyet a négy gyermek tétova hangja cirádázott körül:

— Mennyből az angyal...

A hó felfogta a hatalmas ember óvatos lép-teit. Odahajolt a sugárzó kis ablakhoz. A karácsonyfa teljes pompájában lobogott. Bokody a fa előtt ült a padlón, ölében, vállán, térdein a négy gyermek. Mindenik kezeckéje tele az angyal jóságával, mindenik arcán széttündöklő boldogság. Bokody majd megszökült a kicsorduló nagy jókedvtől. Anna a tűzhely szabad lángjánál viaskodott a vacsorával, káplárosan-kemény alakját körülgőzölögték a fűvő edények. Az ének elpatakzott. Bokody két karjával felhintáztatta a levegőbe a legkisebb gyermeket s abból hosszú ezüst vi-sítások sündisznósodtak szét. Anna odazsörtölődött:

— Egészen elrontja Bokody úr őket azzal a nagy kényeztetéssel.

— Ne kárpáljon, mert mindjárt megcsókolom. Legalább ma este legyen szegényeknek apjuk.

Anna a gőz-glóriából odafordította arcát a férfi felé. A sok fény teljesre világította ezt az arcot. És a szétfutó haragos-zord vonások most összelágyultak, csúfságuk jósággá juhászodott, mintha már kancsal sem lett volna. Bálintot vonzotta ez a jelenet mint napos sziget a sötét vizeken hánykódót. Már kinyult keze, hogy megkopogtassa az ablakot. Hogy

jó szívvvel behívják, hogy étvágy legyen az étvágyukkal, öröm az örömükkel, hogy ő is együtt legyen. Aztán megfordult. Félénk tétován elhagyta a telket.

Haza ért. Megfeketült ablakaival hallgatott a ház a hallgatag kertben. Sajátságos nyugtalanság nőtt benne, amint a kerten áment. Egy helyen megbotlott valami gyökérbe s ez úgy átdöngött egész szívéen. Az ajtónál kivette zsebéből a kulcsot, de percekig nem tette a zárba. Mint egy letakart roppant koporsó, olyan volt a behavazott ház. És úgy szorongta, hogy ha felnyitja, egy hulla fog kibukni belőle. Sajátságosan: a régi diáktemetések éneke húzott át rajta, mint egy felíesztett varjusereg:

— *Kitették a holttestet az udvarra...*

Aztán mégis csak kinyitotta az ajtót. A kulcs zajára feldobogott a ház, mintha egy nagy sziv riadna benne. Bálint egyszerre öt szál gyufát gyujtott, úgy kereste meg a lámpát. A lámpa aztán szép szőke sugárhajával mégis olyan élő, olyan valaki volt, mint egy lánykezű, kékszemű hugocska. A két szobát egybenyitotta a tűzhellyel. A kályhákban s a tűzhelyen felszította a parazsat és bőven tett fát rája. A lakomát Anna már délben a karácsonyfa alá készítette. Egész sült malacot, salátát, fánkot, három butelia vörösbor. Bálint lassu mozgással felgyujtotta a karácsonyfa gyertyáit.

Már lobogó fényben volt az egész fa. Bálint állt, nézte mozdulatlanul. Valami szorította a torkát. Aztán mégis rágyujtott az énekre:

— *Mennyből az angyal...*

Hatalmas hangja átzúgta az emlékező házat s mint roppant fa fekete lombja, kihajlott a kertbe a didergő tőkék fölé. Háromszor énekelte el. Szemei nedvesen csillogtak. És mintha sírról tépett virággal próbálna tavaszt hitetni: — Milyen szép! milyen szép! — ismételte magában a gyermeki elragadtatás szavait.

De már nagyon üresnek, nagyon hiábavalónak, kissé szomorkásan kómikusnak érezte magát. — Mit csináljak? mit csináljak? — ténfergett benne a lélek.

Ételhez, italhoz nem volt kedve hozzányulni. Nagy léptekkel méregette át a szobákat. Meg-megállt a karácsonyfa előtt. Aztán vette Doré Donkihotéját, leült a fa sugárzása alá, nézte a képeket.

Az előforgó képek átmentek a külső szemem. A sovány lovag szikár hosszúsága, ócska vértjével, rossz gebéjével, amint azt hiszi, hogy szép, fiatal, vágdat és győz. A pocakos Sancho, amint minden percben lesi: mit kell tartania: hátulját az ütésnek, vagy markát a megígért nagy zsákmánynak. A bozontos erdők, emberformára gyötrött fáikkal, majdnem felzúgtak a papirosról. A rémekkel népesített levegő: mert mitológiát kellett teremtenie szegény Donkihoténak: hogy legyen méltó ellenség és legyen eposz. A legyőzött hadak disznó-röfögése és birka-bégetése, hogy hülye káprázattá tegyék a hősi apotheózist. Egyszer csak megszűnt lapozni a kéz. A lélek leejtette a felkapott ürügyet. A férfi hatalmas feje lehullott a könyvre és sírni kezdett.

Felpattantak benne a koporsók: minden napja, fiatalsága, ereje, szépsége, jósága ki-

keltek és nagy jajgatással sírták a homokra szétöntött drága életet. Sorba álltak mint sirató asszonyok és a fekete kórus minden sirása egyetlen mondattá csordult: — Egyedül vagyok! egyedül vagyok! — Kiötlő ereje, jósága, lángesze: mind mind csak pusztaságot csináltak körötte. Ha nők hemzsegték feléje: ereje vad boráért tették. Szerették herculesi izmait, szerették mint egy cirkuszi bikát. A rajongó álarcosok, a tisztelőt játszók jöttek hozzá neve reklámjáért, vagy könnyű zsákmányra, potya-szagra vagy ledér kíváncsiságból. De őt: a végtelen jóságot, őt: a faja végzetébe átrontó halhatatlan szeretetet, őt: a belőle fakadó szépségek álmát, senki sem látta, senki sem szerette. Úgy megy a föld alá, hogy sohasem látta meg arcát egy szem emberi ölelésében. Dallam volt, csodás ősfakadásu ének, mely sohasem fog átrezegni az emberek szivén: vakon dobva vesz be az enyészetbe. Ha állat volna, házőrző kutya: meleg szemek néznének a szemébe és hálás kezek dédelgetnék. Ha gyertya volna, szegény szoba világa: rátágult szemekből mosolyognának lelkek feléje. Ha hegy volna, magános orom: fiatal szemek lobognának felé s rátűznék lelküket mint diadalmas zászlót. Ha rög volna, egyforma darabja a titokzatos földnek: estnek húnnyásában, reggel fakadásán aggódó szemek szerelme lesné: — jaj, nem bántja semmi? jaj, nem vesz el egy csirája? jaj, fog-e teremni? És ő ideszületett géniusznak a magyar sivatagba! És ősmindenés gazdagságával az élet nyomorult flagellánsa lett. Mert minden jósága korbács, mely magára üt, minden szeretete cilicium, mely őt vérzi, minden alkotása vad csahos véreb, mely őt veri

fel mint űzött vadat s az ő sarkaiból serkent vért.

Oh, hogyha zsidónak, franciának, olasznak, vagy bármely más élő faj fiának született volna! Hogy minden szív hívó tűzhelye, minden szem felfakadt ölelése volna. Hogy mint elrohant zápor a vetésekben: az emberek nagy frissülésében látná továbbélni bővült önmagát. Hogy ott volna minden csókban, minden akarásban, minden felszökő gondolat gyökerén. Volna egy faj hite, ereje, győzelmi dala. És így vak halotti ének, meddő circumdederunt, mely süket koporsókra hull. A fázó lélek, mintha a semmi kietlen küszöbén jajgatná karjait a végtelenbe, kétségbeesett sírással sírta: — Magyar vagyok, jaj, jaj, magyar vagyok!

És akkor a torozó ősök daca feltámadt benne. Úgy fájt a megmarcangolt lélek, hogy az anyagba rohant, mint egy kergetett titán. Neki esett a húsnak, vadul tépte fogáival, óriásikat nyelt. Egy hajtásra szívta ki egy butélia lelkét. Olyan kétségbeesett-rohanón evett, mintha vak kapun döngetne testvér után. Arca rettenetes lett, mint egy ölni rohanó meztelen harcosé. Szemei elvérmesedtek, alsó állkapcája előre torlott, száján a harapás ős kéje viharzott. Oh, ha ebben a mohó áldomásban széttörhetné az élet szabott korlátait, ha kirohanhatna emberségéből, mint egy pestissel fertőzött várból, ha vissza futhatna az anyag végtelen, néma, lélek nélküli zuhatagába! Hogy legyen egy az ős mindennel, a földdel, a vízzel, a tűzzel, a levegővel és ne sajogjon külön, mint egy felmárt seb: jaj, jaj, én én vagyok!

A gyertyák tövig égtek a fán. Megborzaso-

dott lángjuk már sercentette a fenyő leveleit. Két-három hatalmas fúvással eloltotta az ős-szes lángokat. Fojtó, rossz, ellenséges füst bor-zongott az elgyászosodott levegőben. A lámpa fénye most már olyan magános sírás volt. Oh, milyen halott lett a ragyogó fa, milyen temetői pusztaság, milyen hűvösítő váz. Jött, hogy leüsse az öklével. Leüsse az egész Kará-csonyt: minden fát és minden kacagást, hogy ne hazudjon sugarakat a végtelen vak feke-teségbe.

Már nem evett. Nem kellett többé az étel és az ital. Nem ő menekült az anyagba. Az anyag lett sajgó, öklöző több fájdalom benne. A mámor lehetetlen volt számára: a bor csak felkarmolta józanságát. Roppant nyitott szem volt, melynek dermedtségében benne sajgott az egész élet, minden sírás.

Egy percre az a gondolata támadt, hogy kifut az éjszakába. Hogy itt hagyja az ősi házat, hova az elköltözött anya nem tud visz-szajönni, hogy védelmet öleljen fia köré. Oda-ment az egyik ablakhoz. Végtelen kietlenség, sötét döbbenet volt a világ a fekete ég alatt. Nem virrasztott sehol fény a magára hagyott ember számára.

Visszaült a karszékbe. Szó, gondolat, hatá-rolt érzés kienyészett tudatából. Valami mély homályos örvénnyel nézett farkas-szemet. Az a vak sejtése volt, hogyha megmozdul: bele-zuhan a házzal, a faluval, az országgal, egész szétvérző életével együtt. Az éjszaka pedig ment tovább, hogy máshol is legyen sötétség és remegés. A lámpában kifogyott a petró-leum. Egyet szisszent, mint megtaposott bogárka és kilobbant. A tűzhelyen s a kály-hákban is hamuvá omlott a tűz. És amikor az

ablakokon kezdett besápadni a reggel: Bálint ott ült még a tor omladékán, a világtalanná lett fa előtt: előre hajolva, vak nézésbe dermedt szemekkel.

Másnap, az egész ünnep első napját az ágyban töltötte. Elhajított, vak dobódással aludt álomtalan álmot. Ünnep másodnapján még nem nyitotta fel szemeit, amikor Anna nagy újságolással tört be a házba:

— Nagyságos úr, nagyságos úr, meghalt a Rostás kegyelmes úr!

Bálint kiugrott az ágyból. Lidércnyomásos szemekkel bámult az asszonyra.

— Tegnap nagyon sok vendég volt a kegyelmes úrnál. Éppen vacsorához ültek s akkor bejött egy cseléd, hogy valaki sürgősen akar beszélni a kegyelmes úrral. A kegyelmes úr egész vidáman kiment. Hát csak várják, de nem jön. A kegyelmes asszony szegény kimegy utána s egyszerre csak jajgatás hallszik. A kegyelmes úr holtan feküdt az udvaron. Egy pesti orvos is volt a vendégek közt, az megvizsgálta és azt mondta, hogy szélhűdés érte az agyát. Szegény kegyelmes asszony, se nem él, se nem hal.

Anna ránézett Bálindra és elsikoltotta magát. Olyan irtózatosan az ölés, a gyilkos szétmorzsolás mozdulatába dermedt a roppant férfi, hogy az asszony egy percre örültnek gondolta.

— Vízet, hozzon vizet!

A poharat egy hajtásra kiitta. Most már halálos fáradság oldotta minden tagját. Mintha őt ölték volna meg. Leült, hosszasan bámult maga elé.

— Megfizetek, meg fogok fizetni, — súgta csendesen és megint öklök voltak a kezei.

Aztán arra gondolt, hogy rögtön átmegy a halottas házhoz. Sajátságos félelem tartotta vissza. Ne legyen ott ez a hulla szemeiben, amikor alkotni akar. Érezte, hogy nem maradhat többé a faluban. Ez a hulla úgy megdagadt, hogy nem tudna elférni tőle. Az Anna nagy csodálkozására kiadta a rendeletet, hogy pakkoljon, mert Pestre kell mennie.

Olyan rohamos szüksége volt, hogy Pesten legyen, hogy az égetett seb sajgásával várta át azt a negyedórát, melyet az állomáson kellett töltenie a Tapolcára menő vonat megérkezéséig. A váróteremben vele együtt három egyetemi hallgató várakozott. Tányérsapkájuk tele volt aggatva mindenféle hazafias egyesület jelvényeivel. A falu nagy újságjáról, Rostás haláláról beszélgettek:

— Hátszak megdőglött a kommunista kegyelmes úr, — mondta az egyik.

A második már határozottan szellemes akart lenni:

— Azt hallom, hogy egy bronz csizmát fognak a síremlékére állítani, mint az utolsó csizmás miniszternek.

A harmadik már történelmi ítéletet mondott:

— Örvendhet, hogy ilyen simán szabadult meg. Pedig ő jobban megérdemelte a Dózsa György sorsát, mint az a sült gazember.

Bálint ismerte látásból a három fiatal embert. Kettő közülök helybeli parasztgazdának volt a fia, a harmadik az egyik tanítóé. A nyomoruság-hús megtagadta a belőle kinőtt védő kezét. A művész valósággal kitántorodott a váróteremből. Egy hulla-ország szagát hozták szívébe ezek a szavak.

A szomszéd istvándi állomáson a vonat egy

percet késlekedett, hogy bevárjon egy vágató úri kocsit. A kocsiból egy helybeli földesúr, Leiter bíró és Freissberger doktor szálltak ki. A földesúr elbúcsuzott tőlük. Leiter és Freissberger felszálltak a vonatra. Bálint csak egy pillanatra látta arcukat. A Leiter bíró örökéhségű zöld arcán most valami irtózatosságot jölköttség beteg kéje volt.

Baczó Mózes lassított élvezettel harapdosta a reggelivé kinevezett kiflit s minden lara-pással nyelt egyet a napfényből. Mert a februári nappól folyt a meleg szánakzás a szegény embereknek. Közben-közben rínezett a hentes-kirakat zsiros-húsos elérhetlenségeire és nagyon táplálónak érezte a kiflit.

Ott állt az Üllői-úton, közel a lakasukhoz, egy hentesüzlet kirakata előtt. Tudttalanul, akaratlanul állt meg ott. A sok legszüksége-sebbitől is megszűrt életnek jóleset, ha legalább a szemek legelik az anyag gazdag duzzadásait. Mert már hosszú hónapok óta meztelen volt az élet marka a szegény fiu számára. Az után az éjszaka után hogy olyan dőre-gyermekül eltékozolta az édesanyja millióját: nem mert, nem volt erje hazamenni az édesanyjai szemek elé. Itt ténfergett az egész nyáron a fővárosban, adgatta el fehérneműjét, ruháit. Kezdett belőrnü a nyomoruság csúfságaiba: a piszko gallérba, a kibuggyant ujjú cipőbe: a nyomoruság lassu züllésébe. Az új tanévre be sem iratkozott az egyetemre s ha a Zoltán estvéri ereje nem lett volna, talán már rége elpusztul ez a csak ölelésben erős lélek, me rögtön gyámoltalanná gyengült, ha dödgetés nem fáslizta körül. Végre, körülbelül egy hónappal ezelőtt,

a nyomoruság végső ágoniájában állást kapott a Nemzeti Zászló szerkesztőségében. Nehéz kenyér volt ez számára. De a nyomoruság hozzájűhászította a tűréshez.

Még délelőtt féltizenegy óra sem mult: a szerkesztőség egészen közel volt s csak tizenegykor kezdődtek a hivatalos órák. Olyan jó volt itt állni, a februári nap korai kegyelmében: nem gondolkodni, nem fájni, nem tenni semmit: hagyni hullani magát mint egy bágyadt vízesést az idő puha jóságában. — Ha holnap előleget kapok, veszek egy kiló füstölt kolbászt. — Ebben a mondatban nyílt szirmokba a napba felszivódó lelke. Ez a mondat volt most egész lelke.

Két veréb nagy viháncolással csapott át a napos levegőn. Leszálltak a lábához. Nagy marakodással kapdosták el a kiflijéből lehullt pár morzsát. A kifli egyik csücske még ott volt a kezében. Nézte a madarakat és nézte a kifli-véget. Mintegy mérlegelte: mi fogja jobban növeszteni életét: ha lenyeli, vagy odamorzsálja a verebeknek. Mégis az utóbbira határozta el magát. A verebek boldog szökdécseléssel torkoskodták fel a hulló mannát és bölcs megértéssel csiripelték: — Lám, mégis van értelme, hogy ember van a világon.

— Maga egyetemi hallgató?

Egy húsz-huszonkétéves fiatal lány kérdezte ezt tőle valami olyan hirtelen bizalmasággal, amilyen csak gyermekből vagy együgyű lélekből szokott kikökkenni. Urileány volt. Ruhája szövetén, elkészítése módján látszott, hogy az előkelő társasághoz tartozik. De az is: hogy ezt a ruhát nagy gondossággal tartják meg ilyennek, mert helyébe újat nem

lehet venni. Haja sárgás-szőke volt. Szemei örök csodálkozásra nyitottak, egész világoskék, néha majdnem szürkévé színtelenülők. A kissé eltátott széles szájon sajátságos ártatlan mosolygás. Az egész arcon, mely nem volt szép, de csúnya sem, valami szőke elbámulás, valami lefegyverzően gyermeki, majdnem a szent együgyűség derűje volt. Baczó, amint a valósághoz zökkent erre a kérdésre, érezte, hogy ez az arc többször elment a szeme könyöke mellett. Megrázta fejét, mint aki hirtelen zavarba jött s úgy hebegte:

— Igen.

Ez ugyan egy kissé már anakronizmus volt részéről, de nem volt fontos. A lány a legtermészetesebben mondta:

— Akkor fogja ezt a pénzt és vegyen tíz deka zsírt nekem itt a hentesnél. Tudja, én Mátray tábornok unokahuga vagyok, a boltban most sokan vannak, nem akarom, hogy lássák, hogy egy tábornok a hugával csak így tengeti magát. Maga diák, magához éppen talál. Különben én látásból rég ismerem magukat. A szomszédjukban lakunk a negyedik emeleten.

Mózes meglehetősen álom-kórosan ment be a zsírért. Benn a hús, a szalonna, a zsír erős illata egy kissé meg is szédítette és sápadtabb volt, mikor kijött. A lány kifakadó, minden keserűség vagy gúny nélküli, egészen gyermeknevetéssel nevetett, amint átvette a zsírt:

— Lássá, milyen gyáva vagyok, pedig vörös katona is voltam.

Mózes tótágast állott a szemeiben. A lány megint nevetett.

— Nem hallott róla? Én vagyok a Mátray

Katica, tanárnő vagyok a retekuccai polgári fiiskolában. Tudja, sokkal jobb a fiukkal vesződni, mint a lányokkal. Mert egy kicsit szerelmesek az emberbe és ez segít a tanításban. Mikor kiütött a kommün, megvallom, engem is lelkesített az eszme. Beállottam vörös katonának a nagybácsi tudta nélkül. Pedig akkor még a ferencvárosi kongregáció tagja voltam. De én akkor nem láttam semmi ellentétet az igazi kereszténység és az új forradalom közt. Hanem aztán csak elbocsátottak. Mert mikor a puskával kellett bánni, majd kiszúrtam az egész század szemit és lelőttem az egyik főhadnagy farkaskutyáját. Szegénykét úgy sajnáltam. A kommün után igazoló-bizottság elé is állítottak az iskolában. De nagyon jók voltak hozzám. Az egész iskola, az igazgató és a tanári kar úgy kacagtak, hogy a könnyük csurgott. Nem is lett semmi bajom. Nagybácsi csak vállat vont s azt mondta, bolond vagyok. Pedig ugye, nem voltam bolond? Ha ráér, látogasson meg minket, nagybácsi örülni fog. Ugyis nagyon egyedül élünk. Köszönöm a zsírt.

Egy lélegzetre és olyan felhőtlen bizalmassággal mondta el mindezt, mintha évek óta ismerték volna egymást. Már tovalebent, de visszafordult:

— Jaj igaz, ha eljön, mondja a nagybácsinak, hogy pompás egészségben van és egészen fiatalos. Ez örömet fog neki okozni.

Megint lépett vagy kettőt, megint visszacsilingelt a fejével:

— De jó lesz, ha előbb jól beuzsonnázik. Mert tudja, nálunk nem terem fű.

Mózes látásból ismerte a tábornokot, tudta sorsát és azt is, hogy a szomszédban lakik.

És most már arra is emlékezett, hogy ő sokszor látta ezt a gyermek-derűs arcot az Üllői-úton. Már vissza tudta azt is látni, hogy többször lejtett el szürkület idején kisebb-nagyobb pakkokkal mellette. Nevetés nyílt ki benne, nem rosszakaratu, nem gúnyos. — Furcsán taníthatja ez a tanítványait, — mondta magában.

Megindult a szerkesztőségbe. A Nemzeti Zászló, mely reggeli napilap volt, összefogva a Turul szépirodalmi folyóirattal, a Kinizsi-uccában bérelt ki magának egy idomtalan nagy házat. Maga a Kinizsi-ucca is szürke, szegény-szagu ucca. A szerkesztőség épülete ólom-szinű, mindig szomoru, mindig árnyékos, izzadság-bűzű kaszárnya volt. — Kimegyek Délamerikába református hittérítőnek. — Ebbe a mondatba nyílt a Mózes élete, mikor áthaladt a kapun, hogy legyen vigasztalása és megkönnyebbüljön a lélegzete.

A szerkesztőség egymásba unatkozó szobáiban még csak Glodariu szerkesztő, Fehérvári Horváth Julia, Brozicsevics-Benedek Zsolt és egy hervadt gépíró kisasszony voltak fenn. Glodariu szerkesztő azért jött minden reggel másfél órával hamarabb: korábban még a szolgálknál is, hogy az ellene szövődő terveket szemmel tartsa és meghiusítsa. Mert Glodariu ellen mindig aknát ásott az egész szerkesztőség, hogy kirepítsék állásából. De azért is jött korán, hogy azt, akire éppen akkor nehéz szívvel volt, kiáskálhassa a laptól. Mert Glodariu szerkesztő mindig ki akart áskálni valakit. Horváth Julia, akinek hontalan termékenysége végre itt tintához jutott, jókor jött azért, hogy súlyosan hajadoni éjszakáit megrövidítse s többet leheljen be a férfiszagu levegő-

ből. De azért is: hogy a korábban és magánosan jövő újságírókat megpróbálja erőszakos gondolatra bírni. De ezekből, mihelyt Juliát meglátták, kiveszett minden matériáizmus és hallatlanul félénkek lettek. Meg aztán azért is korán jött: hogy írjon, minél többet, minél szenvedélyesebben, hogy áporodottra felzsúfolt hajadonságát a műfajok csatornáin zúgassa le. Benedek Zsolt, akinek igazi neve Brozicsevics Szvetozár volt, korán jött, hogy lehetőleg megtudjon valakiről valami rosszat, valami magánéleti piszkot vagy egyéni vere séget. Mert ő mindig leleplezett, kegyelem döfést adott, elfürészelt. Különben adta az ősmagyart, eredeti nevét és szüleit letagadta s állandóan azzal foglalkozott, hogy másoknak a származásában piszkált.

Glodariu szerkesztői fontoskodással mondta:

— Baczó úr, írjon kritikát a Zbiskó Albin darabjáról, az Attila édesapánkról és a Kosztolányi Dezső legújabb verskötetéről. A Zbiskó művéről ki fogja emelni, hogy az ősz magyar lélek egyik leghatalmasabb megnyilatkozása és a modern magyar drámának König és Plachota után legizmosabb tehetsége. Meg fogja azt is írni, hogy a Hunnia klub díszvacsorát fog adni tiszteletére. A Kosztolányi könyvét húzza le úgy, ahogy csak tudja. Különösen emelje ki, hogy a nyugati dekadencia erkölcsi posványában fetreng és a zsidó atmoszféra miazmáit hordja magában.

Mózes elsápadt, mert nagyon szerette a Kis gyermek panaszainak költőjét. Ezt a gyermeknek maradt és mégis a nagyváros messzi kulturájával fáradt és bonyolult lelket. Aki sajtóságot gyermek-öreg szemével a mindennapi dolgokat, a napok egyszerű, muló törté-

néseit tudta az életeddöbbenet új mitológiájává látni. Már be is akarta jelenteni lázadását, amikor Brozicsevics közbedühödött:

— A Kosztolányi könyvét adjátok nekem. A Zbiskó drámája nem kell. Dicsérni nem dicsérem az atyaistent sem. Különösen nem azt a tarjagos tótot, aki a huszadik században is koreccal köti a gatyáját. Bizonyisten, azzal köti, a mosónéja mondta. Látszik, hogy parasztból lett. Hanem Kosztolányit, azt elfürészelem. Úgy kivégzem, hogy sohasem támad fel belőle. Tudjátok, hogy otthon már rozsliszttel főznek. Vége van már a liberális lakomának.

A vékony dongáju ember-görény beteg, keskeny, sárgás-barna arcába mindegyre felszivódott a tultengő epe. Úgy vette át a verses kötetet, mintha egy madarat fojtana meg. Mózes leült asztalához és belemerült a Zbiskó drámájába, ahol vágató jámbusok nagyfene hunságokat igyekeztek összezajongani. Glodariu újból kormányzott:

— Julia, maga írjon egy részletes színes tudósítást a krisztinavárosi kongregáció ünneperől. Emelje ki, hogy a kereszténység a magyarság fenmaradásának sine-qua-nonja. El ne felejtse szidni a zsidó mételyt.

Julia tulbuzgott:

— Írhatok a székely ifjak jánoshegyi ünneperől is?

Glodariu, akinek félszeme kancsal volt s mindig azt a hatást tette, mintha be akarna bicegni a másik szemébe, fölényesen nézett le Juliára. Csúf sárga szakállát, sárgás bajuszát, súnynin harapó száját fényessé faggyazta az öntudat:

— Azt már megírtam én. Figyeljenek csak:

hogyan lehet valamit röviden és színesen beadni a közönségnek.

Felvett egy ívet az asztaláról. Fokozatosan melegedő, meghatott hangon olvasta:

— Ős pogány ünnep a Jánoshegyen. A mindenünnen kikergetett magyar ifjuság lélekemelő ünnepélyen áldozott e hó tizenkilencedikén a Jánoshegy még kopasz fái közt az ős pogány Hadurnak, az egyetlen igaz istennek, a bosszuállónak. Tegnap a tavasz felé figyelő fák közt ős Turán szele zúgott s a bűnös és idegen város fölött a turul csattogtatta szárnyait. A műsor első pontja Plachota államtitkár volt. Mintha szumir őseinek áldozati lángja csapott volna fel e nagy szittyá lélekében: lángoló szavakkal rajzolta elének a turáni lélek óriási sajátságait. Fák, sziklák s az egek kiterjesztett kárpitjai rendültek meg attól a tomboló lelkesedéstől, mely csipkebokor beszédét követte. Utána, mintha a kirgiz puszták hajdani rettenete robogott volna elének: Feichtinger Károly fehér lóhátról buzdította összetartásra a turáni lelkeket. Beszéde végén indítványozta, hogy Turán nagy katonájának, Kémál pasának díszkardot küldjünk. Majd Glodariu Vazul, a Nemzeti Zászló közszeretben álló ismert szerkesztője őspogány csácsogásaival keltett végtelen derűtséget. Aztán Puchberger Frigyes, a keresztény világnézet ez óriása, lángoló szavakkal ostromozta azokat, akik a turáni lelket nyugati métellyel mérgezik, az alkoholista Adykat, a szádista Boór Bálintokat. És biztosította Németországot Turán rendíthetetlen kitartásáról az utolsó csepp vérig, az utolsó falat kenyérig. Aztán az áldozás magasztos jelenei következtek, hol a hetumoger szent szoká-

sai szerint áldoztak az ős istennek, Hadurnak. Az ünnepélyről üdvözlő táviratot küldtek Hindenburgnak, Habina püspöknek, a kereszténység nagy fáklya-hordójának és Lederer-Strommer hercegnek, az Árpádok utolsó karakán ivadékának. A közönség késő este, az ős zend induló hangjai mellett, melyet rovásírású kottákból a zseniális magyar lelkű muzsikus, Zulaviczky Fedor rekonstruált, áhítatos lélekkel s egy felejthetetlen lelki élmény emlékével távozott az ünnepélyről.

— Marha, — mondta félhangon Brozicsevics.

Glodariu gratulációt fogadó mosolygással nézett körül. De csak a Julia csók-éhes szemei feszültek rá kellő esztétikai elpilledéssel. — Ezek mind ki akarnak túrni innen. Majd meglátjuk, ki dobja ki a másikat, — morgogta magában és nagy búsán beletehékedt egy irredenta vers írásába.

A Nemzeti Zászló és Glodariu találkozásában éppen olyan ős, lényeg és forma szerinti elrendelés volt mint a Romeo és Juliáéban. A Nemzeti Zászló az ellenforradalom hivatalos nagydobja volt, mely az ember-kloáka torz lelkeit dobolta fel mindennap az emberi igazság szomjazói ellen. Egyházi és világi hatalmasságok s Németország titkos pénze táplálta Gutenbergnek ezt a legvégső erkölcsi csődjét. Mert a régi érdekszövetségek védelme mellett feladata volt: a magyar vért állandóan a német érdek rendelkezésére heccelni. Ordítóan irredenta volt, titkos ölekezésben a megcsonkító Ausztriával. Bőgedelmesen keresztény és üvöltően turáni-pogány volt egyszerre. Fő üzlete az antiszemitizmus volt s mindennap eldörögte a zsidók ellen,

hogy megmételtyezték az ország erkölceit. Maga pedig olyan eszközökkel és olyan hangon dolgozott, mely még a legöregebb sajtóbanditákat is fejcsóválásra mozgatta. A lap mögött titkos bizottság állott, melynek Puchberger és Feichtinger voltak a látható fejei. Mert voltak láthatatlan fejei is. De a szörnyű kloáka mozdítója, a bűz-fecskendő irányítója, a nagy ekszkrementum-sztratégia: Glodariu volt.

Ez az ember tipikus alakja volt a kor szomorú természetrajzának. A pálinkába hullott erdélyi román paraszt fia nyolcéves korában megszökött a hazai rugásoktól. Egy vidéki szerzetes-házban lett konyha-inas, ahol a hulladékok mellett egy kis írást és olvasást is zsiroztak bele. Aztán tímár mesterségre adták, de a munka kemény falat volt a lomha kamasz fogainak. Különben is nehéz agyvelejű, hályogos értelmű csenevész volt. De lappangott benne valami húsba etetett ravaszság, a csirkére vadászó görény ős testi okossága. És úgy tudott ministrálni, olyan Máriára néző képet vágott állandóan, hogy a barátok kivették a mesterség rabságából. Úgy ahogy egy pár évi iskolát akasztottak a nyakába s kispapot faragtak belőle. De az öt sebre siránkozó arc alatt annyi aljas hajlandóságot: beteg torkosságot, lopási ösztönt és hazugságot fedeztek fel, hogy mégis távoznia kellett a rendházból. Innen kezdve egy pár évig buvó patak lett a Glodariu élete: eltűnt. Egyszer aztán, pár évvel a világháború előtt, felbukkant Budapesten egy kis klerikális lapnál mint költő, vezércikkíró és a kereszténység keresztes vitéze. A forradalom alatt aztán el is íjedt Bécsbe s mert ott kölcsönkéregteté-

sekből élt, úgy maradt meg a magyarországi urak emlékezetében, mint a forradalom egyik mártirja. Ebből aztán nagy tőkét kovácsolt Glodariu. A kommün bukása után kiadta Szentelt Mártirok című könyvét, melyben megírta a forradalom áldozatainak szenvedéseit. Ez aztán kettős hasznot malacozott neki. Először is: a könyvben a saját életrajza foglalta el a legnagyobb helyet: bámulatos volt, hogy hányszor és hány helyen mentette meg, váltotta meg a hazát, a kereszténységet s más szent ügyet. Azután: hogy kellő helypénzért bárkit is felvett könyvébe s e mártírsági belépődíjból a különben szegény ördög hatalmas összeget szedett össze. Az eddig legényéletet kószáló, már harmincötéves férfi most már végleges honfoglalásra gondolt. Elvette Onisiorunak, az egyetemi tanárnak már a harminc éven túlra hervadt leányát: Gyöngyvért. Nagy koszorúzott-ökrös, árvalányhajaskalpagos, mozsárdurranásos turáni lakodalmat tartottak, mely Budapest minden uccagyerekének szétállította a bokáit. Már úgy ott volt a Glodariu szaga minden ellenforradalmi körben, hogy a Puchberger világnézleti szeme felfedezte benne a fogyhatlan bűzű elv-görényt. Így lett Glodariu az újonnan alapított Nemzeti Zászló zászlótartója. Ráadásul, hogy a lelkek az esztétikai legelőn is helyes irányba terelődjenek, az ellenforradalmi Fekete Kéz egy folyóiratot alapított Turul címen, melynek Borkuthy Eveline lett a főszerkesztője s ahova Glodariu lerakogatta a verseit. A két lapnak közös helyisége volt a Kinizsi-uccai szomorú házban. De Glodariut senki sem szerette a két szerkesztőségben. Mert minden pénzt magának habzsolta. A

piszkos üzletekhez csak a saját tenyerét engedte. Az újságíróknak nyomorult fizetést adott és azzal is rendesen adós maradt.

Közben teljesre gyűlt a szerkesztőség. A szürke, porszagu nagy szobák olyanok lettek, mint a romántikus drámák züllött lebuja, ahol a szanatóriumok szököttjei elkeveredtek az éjszaka véres kalandoraival. Írtózatossá borgőz közepette már pennájával agyarkodott Militzer Keresztély, a ferencvárosi korezmák házi zsenije, kinek az íróasztalához sokszor kondért kellett tenni, hogy legalább az asztalt kimélje meg öklendezéseitől. És aki, ha nem az éjszaka szörnyű zabálásait hányta vissza: a keresztény erkölcsi felfogást védte hasbarugó mondataival. Mellette szókélt a sima kis Piacsek, egy felvidéki tót plébános megállandósult csókja. Ez a főpapokról és világi nagyurakról írogatott édesen kenegető riportokat. Ki is pénzelték már kétszer is Párizsba és nagy jövőt ígérgettek neki. Féligre húnyt szemmel, nem látva senkit, nem hallva semmit, gépies mozdulatokkal megy az asztalához az öreg Glosz Károly, aki már huszonnyolc éve eteti vezércikkével a lelkeket. Már írja is a vezércikket a kiszabott témáról, de nem tudja: miről és mit ír. Így gépel ő behunyt lélekkel huszonnyolc év óta minden nap. És mégis százan és százan lehetnek, akik cikkére lelkesedésbe: nagy ölelésre vagy gyilkos gondolatra lódulnak. Ő nem tud semmiről semmit, nem érez semmit, nincs semmilyen véleménye, nem gyűlöl és nem szeret. Mert a nappal az ő életének halott fele. Csak éjjel él. Éjjel, mikor sovány tagjait élővé fűti a kártya láza, szemeiben fellobog a visszatért lélek s a nappal összeizzadt filléreit az újság-

írók körének kártyaasztalához viszi. Ott a sajtósárgos lapok igézete előtt reménykedik, rajong, kétségbeesik, kegyetlen, szánakozik, imádkozik, átkoz. Nappal vak mozgású gép: ha más lapnál más eszmét szolgál, észre sem veszi. Talán nem fogja észrevenni, ha egyszer meghal. Talán már halott s csak önmagának tovább mozgó kísértete.

Roppant könyvhalmoz előtt mélyed Dragomán Aurél. Ő a szerkesztőség kulturális nője. A mindig mosolygó, már erősen kopaszodó kis örmény: nem csak nem bukott meg az érettségin: de egyetemet is végzett, de doktorátust is tett, de: egyetemi magántanári képesítése is van. Ő a Nemzeti Zászló tudományos tekintélye és a Turul nehezebb rovatait is ő vezeti. Tud németül, franciául, sőt: egyszer egy olyan könyv is volt a kezében, amelyről Glodariu megesküdtött volna, hogy valószínű eredeti ő-szlovák. Különben tudományos működése a lapnál abban merült ki, hogy apró hizelgő pletykákat írt az egyetemi tanárokról, akadémiai tagokról s más földi és égi tekintélyekről. És különösen abban: hogy minden névtelenül írt cikkében felhívta a közoktatásügyi minisztert: hogy Dragomán Aurélt, a külföldön is ismeretes fiatal tudóst juttassa már be valamelyik egyetemi tanszékbe, akármelyikbe. Nagy szellemi tekintély volt a kollegák közt s neki még Brozicsevic is szokott: te marha-megszólítása helyett azt mondta: te Dragomán.

És a többi mind: kik a mai falat, vagy talán egy új inggallér gondjai közt, unottan és elfordult lélekkel, vagy gonoszul és mániákusan, készítették a tömeg lelkét: elvét, gyűlöletét, rajongását: mind a bűn vagy a betegség

megszállottai voltak. Langer Konrád, aki negyedik gimnázista korában kilopta a szomszéd tanuló zsebéből a tárcát s ezért kicsapták az iskolából. Azután volt minden: pikkoló pincér, csaposlegény, trén - őrmester, katona - tanács tagja, falusi direktórium elnök, gyári utazó, börze-síber. Már százszor érezte horzsolódní mellén a közeledő börtön rácsait. Szerencsére: mikor legnagyobb volt a veszély, egy korcsmai verekezésben, melyet a lapok világnézleti harcnak túlköltek, megpofozott egy zsidó korcsmárost. Ezért aztán a kereszténység nagyobbik bunkója, az ellenforradalom Bayardja lett és síp, dob, zene mellett tették meg a Nemzeti Zászló munkatársává, ahol csupán zsidológiaiával foglalkozott. A vörös szeplős, nagyorru, csúf-tót képu Vratarics, akit egy gyilkosság tett a nemzeti lélek építőjévé. Nagybátyja, részeges, kötekedő gazdag molnár-mester, pénz dolgában nagyon szűkre fogta gyámfiát. Az okos Vratarics várt egy kiadós jogos-felindulásos alkalmat. Egyszer, hogy az öreg nyaklevest ígért neki, úgy hozzá nyult egy sörös üveggel a nagybátyai halántékhoz, hogy abból tüstént megboldogult molnár-mester lett. A béke jó-bácsi esküdtszéke felmentette a heves mozgásu unokaöcsöt. És mert a lapok írtak róla, sőt: a Tolnai Világlapja arcképét is közölte: Vratarics csendes ügyvédségedből egyszerre egyéniséggé duzzadt. Politikai véleményei lettek, lapokhoz kezdett írni s most már szó-buzogányokat verdesett az ellenkező nézetűek fejéhez. A világháboruban egy huszárezred trénjénél volt tiszt s rengeteg libát mészároltatott le. Ez olyan öntudatgolyvát pörsentett a lelkére, hogy most már mindenkit a volt huszárfőhadnagyságával ré-

mített félre az útjából. Ő volt az ellenforradalom nagyon bikának stilizált bikája s vezércikkei a Nemzeti Zászló legpukkanóbb kézi-gránátjai voltak. De azért Lederer-Strommer hercegnek még mindig kezet csókolt. És álmában ott volt: hogyha nem tudja Magyarországot a diktátorsága alá sörös-üvegíteni, jogi ügyvivője lesz a hercegnek. A hosszú sovány székely fiú: Dálnoky Balázs, aki a lap gyermekrovatát látja el egymaga. A szegény vénfiúnak éppen annyi fizetése van, hogy az éhenhalást mindig másnapra tűzi ki napirendre. Lakást nem is tud fogadni: itt hál a szerkesztőség egyik köz-zsiru diványán. Úgy hogy a munkatársak nem tudják elhatározni: a diván lett-é Dálnoky szagu, vagy Dálnoky diván-szagu. Ruhája már olyan kopott, hogy a szolga szobájában egy virágcserepbe fügemagot vetett, hogy annak ígérkező levelével pótolja a szövőipar hiányait. A hosszú ember a sok koplalástól teljesen csontra száradt, szemében, mint ablakban leskődő hervadt vénleány, sír az éhség. És mert állandóan csingilingis, kedvesen selypítő gyermek-versikéket esinál: ez a leguggolva mosolygás és édeskedő selypítés örökre rászáradt írtózatosan kikopalt arcára, szétüregesedett szájára, beszédmódjára. A szerencsétlen majd szétdől az éhségtől, élete folytonos zokogás: és csak mosolyogni, csak édeskedő selypítéssel, gyermekes kényeskedéssel tud beszélni. Fizetése fel-emeléséért is így könyörög: — Drága tici szerzetes báci, Dálnoty báci éhenhal, ha nem tap több papálni valót. — Természetesen, csak kikacagják s folytatják a tréfát azzal, hogy nem teljesítik kérését. És az átrobotolt napok in-ségei után: a nyomor-lázás éjszakákon látja

maga felé közeledni a második csontembert, látja feléje villanni a könyörtelen kaszát: de annak is csak vigyorogni tud. Sírás helyett az elé is csak mestersége zörgőit tudja odarázni: — Édesz tici halál báci, ne cináljon bibit Dálnotynak, Dálnoty jó dermek. — De az nem fog kacagni és nem lesz irgalmas.

Pont délben megjelent Borkuthy Eveline is a kis Tóth tanárral. Tóth volt az irodalmi szárnysegéde Evelinenek. A kis zömök emberke nagy gömbölyű fejét már nem is mint fejet, hanem mint irodalmi szaktekintélyt hordozta vállain. Valaha a debreceni kolégyomban, a pubertás más két bűnténye közt, Arany-szagu eposzokat és sápadt elbeszéléseket írt. Kapott abból minden szerkesztőség, de a dolgot egyik sem árulta el. Mikor egyetemi hallgató korában megismételt utolsó kísérletét is ilyen hallatlan titoktartás követte: részletes gyűlölet burjánzott fel benne az irodalom: minden tehetség és minden zseni ellen. E gyűlöletnek egy percben született iker-testvére volt a féktelen vágy: hogy tanár legyen az egyetem valamelyik irodalmi tanszékén. És mert csak egy félcentiméterrel volt magasabb az öreg Gyulai Pálnál: nagyon Gyulainak, Jókaiakat és Petőfiket kop-pangató mokány legénynek érezte magát. Ráadásul: véletlenül kezébe tévedt Brunetièrenek egy tanulmánya a legmodernebb irodalom ellen: és erre végleg kimondta, hogy konzervatív és erkölcsivilágrendes tekintély lesz. Valósággal csuda-pipa volt a kis ember önmaga kezében, melyben sohasem volt dohány, de amellyel úgy tudott füstölögni, hogy a naiv emberek egy dohánygyár kéményének nézték. Kevés szavu volt, de ha beszélt, gú-

nyos, lekicsinylő megjegyzéseket tett a más tehetségére, a más munkájára, hogy a megcsúfoltnak ne jusson eszébe kérdezni: hát vajjon ennek az embernek van-é tehetsége? A szegény megriadt egyetemi hallgatók pedig nem mertek e gúny és kritika háta mögé nézni. A vesébe látás fölényes mosolygását örökítette magára. És ezért nagyon tartalmas embernek tartották, mert a kalendáriumokban a nagy filozófusok ajkán van ilyen mosolygás. Nagyszerűen tudott úgy lenni mindig a hatalmas és befolyásos emberek pártján, mintha makrancos, zsörtölő, Gyulai-Pálos függetlenséggel csak is a maga véleményét duzzogná. A mindenkitől üldözött zsenin vagy tehetségen úgy tudott még egy veszélytelen-népszerűt döfni, mintha a népszerűség ellen védené a gyengébb igazságot és becsületet.

A Mózes asztalánál megálltak. Eveline, mint egy nagy gesztenyesütő ernyőt: nagy pártfogó mosolygást nyitott a fiatalember elpirulása fölé, aki udvariasan felállott. Tóth kis pocakját kilökte, kedélyes-gúnyosan biccentett a fejével:

— Na, Baczó úr, elolvastam a Turulhoz beadott három versét.

Mózesnek szőkébb és pirosabb lett az arca, kékebbek és lányosak a szemei. Tóth mintegy időt engedett a kellő megindulásnak, mellyel ítéletét fogadja. Közben mosolyogva odaszólt Piacseknek:

— Piacsek úr, gratulálok a két népies dalához, a jövő számban jönni fognak. Végre van valaki, akinek a vers még mindig vers és nem szétrugdalt próza.

Ez már felhő volt a Mózes feje fölött
Meginth Mózeshoz fordult:

— Olvasta Arany Jánost?

— Minden szebb versét könyv nélkül tudom.

A kis ember megcsóválta fejét:

— Hát akkor hogy írhat valaki olyan verset, mintha a Boór Bálint szobrászti elveit fordítná át az irodalomba? Hiszen az az ember, barátom, bolond, futóbolond.

Döntő súlyossággal, de nagyon elégedett mosollyal mondta ezt a véleményét. Eveline nagy meleg szívet nyitott szemeiben Mózes felé:

— Keressen fel holnap tíz órakor a lakásomon, — mondta komoly-melegen. — Egy és más mondanivalóm lesz. — Aztán odasugta Tóthnak: — Majd beszélék én a fiu fejével.

Eveline és Tóth betűntek a főszerkesztői szoba plüs-butoros előkelőségébe. Új alak gazdagította a szerkesztőséget. Magas vékony barna ember, sajtóságos bicegő járással, pedig nem volt nyomorék. Különben minden bicegett ezen az emberen, kinek látása olyan volt a szemnek, mint a sötétben érintett béka tapintása a tenyérnek. Szemei is valahogy sántán, sötéten sunyogtak jobbra és balra. Szája mindegyre félre rángott. Leült egy asztalhoz, az egyetlen üres helyre. Már ült és csak azután nézett szét és sugdosta oda a maga köszönését:

— Szervusz, Glodariu, pá, Julia, jóreggelt Baczó úr.

Ez a göthös, rossz rugókon járó ember volt a szerkesztőség lidércnyomása. Még Brozicsevics is behúzta fejét a nyakába, ha elhüvösölt mellette. Thineberg Gusztávot Sauer gróf és Leiter bíró pártfogolták be a laphoz. Egy

szegedi szabadcsapatban volt tiszt és íttózatol dolgot meséltek róla. Aztán, hogy a megalakult hadsereg kiszégyelte magából, képviselőjelöltnek lépett fel. De hívei minden ordítása és fenyegetése dacára megbukott. Akkor betették ide a szerkesztőségbe. Itt kivételes tisztelettel bántak vele. Akkor jöttment, amikor akart, azt tett és nem tett, ami neki tetszett. Mindig bőven volt pénze. A véres legendák még sűrűbbre gyűltek körötte. Sokszor látták éjjel a Filatory-gát tájékán, Csepelen vagy a Duna más titoktartó helyén, amint különös alakú pakkokat dobált a vízbe. Rebesgették, hogy feleségének, akit egy külvárosi lebuja kasszájától vitt az oltárhoz, két gazdag udvarlója is nyomtalanul eltűnt. De legjobban megütötte az újságírók képzeletét az az eset, mely ezelőtt vagy két hónappal a szerkesztőségben történt. A különben csendes hangú, ragadósan udvarias férfi összeveszett a szerkesztőség egy fiatal tagjával, s az elfortyanó dühében rablógyilkosnak nevezte. Két nap mulva Glodariu, aki, mint mindig, legelsőnek ment fel a szerkesztőségbe: a fiatalembert asztalánál találta, karjaira ráhullatott átlótt fejjel. A revolver lábainál volt, előtte pedig egy írás: — Meguntam az életemet, önként dobtam el, értesítsék kiméletesen édesanyámat. — Azóta Glodariu mindennap kétszer kínálta meg előleggel Thineberget s Brozicsevics, aki mindenkit megmárt, igen tisztelt Gusztáv barátomnak szölongatta.

Glodariu bement Borkuthy Evelinehez valami megbeszélésre. Brozicsevics rögtön fel dugta a fejét az írásból:

— Kollégák, hát mikor fogjuk már ezt a marhát kidobni innen?

— Tegnap két zsidó tőzsdéssel láttam a Központi kávéházban, — döfte oda símán Dragomán.

Piacsek már szóra tátotta a száját, de beharapta, mert Glodariu már visszajött a terembe. A szerkesztő odaszólt Horváth Juliához:

— Julia, Borkuthy Eveline kéreti egy percre.

Julia, mint egy óriási zsákvarró tű, beszúrta magát a párnázott ajtók mögé. Brozicsevics most Glodariuhoz fordult:

— Vazulkám, mikor repited ki már innen ezt a vén muszáj-szűzet? Ha sokáig látjuk itt, mind eunukká csorbulunk. Hogy tudjam én mindennap megvédeni azt a konstruktív világrendet, melybe egy ilyen rozsdás tű van szúrva?

Glodariuból kifakadt a panasz:

— Kedves Zsoltom, te tudhatod, hogy én szeretnék a leginkább megszabadulni tőle. Valósággal megfullaszt a verseivel és egyéb szörnyűségével. El is fűrészelem mindennap ott benn. De minél több rosszat mondok róla, Borkuthy Eveline annál makacsabbul ragaszkodik hozzá.

— Azért tartja itt, hogy legyen egy nő mellette, aki nála is csúfabb, — rikácsolt Brozicsevics.

— Tudják az urak, kit főz most a Julia? — luciferkedett megint Dragomán.

Mindenki ránézett. A vágató keresztény, hazafias, erkölcstisztító, építő világnézetes mondatok megálltak mint árok szélére rohant lovak. Dragomán rámutatott a mámorában vágatva író Militzerre.

Nagy kacagás tört ki. Mindenki gúnyosan

gratulált. Militzer kibömbölt a kereszténység védelméből és a felböfögött borgőzből:

— Hány percent alkohol tartalma van? Negyven percenten felül elveszem feleségül.

Ujra erőltetett, vad nevetés zudult fel. De Julia már künn volt, boldog arccal, mert egy versét felvették a Turulba. Mézédés, éneklő hangon mondta:

— Brozicsevics, Tóth professzor szeretne beszélni magával.

Brozicsevics felhörsökösödött:

— Szeretne, szeretne, hát jöjjön ide hozzám, ha szeretne beszélni velem. Benedek Zsolt van annyi a keresztény Magyarországon, hogy akárki hozzá jöhet, ha beszélni akar vele. Az istennek sem megyek! — Azzal belökte írását a fiókba, odament a szerkesztőség egyetlen tükréhez, megigazította nyakkendőjét, lekefélt kabátját. És olyan morcos-dölyfösen ment be, mintha az be nem menés lett volna.

Glodariu felkelt. Odament az ajtóhoz: jól be van-é téve? Aztán fejét előre nyujtva, lehalkított hangon mondta:

— Kedves kollegák, most egymás között vagyunk, őszinték lehetünk. Hajlandók vagytok még továbbra is együtt szolgálni ezzel a veszett kutyával, aki mindnyájunkat megmar?

— Ki kell rugni, ki kell rugni! --- bögte Militzer. — Tehetségtelen fráter, mindig az én gondolataimat lopja el és a kártyában is csal.

— Aztán felkelt és kitántorgott a teremből. Militzer Brozicsevicsnek különös, elválaszthatatlan barátja volt, éjjelenként együtt ittak. Ezért nagyon gyűlölték és piszkolták egymást, mert mindenik így bosszulta meg azt a tudatba sajgó züllést, hogy a másik barátja.

— Engem is mindig sérteget, még női érzé-

semiben is. És már a disznó szavaival is torkig vagyok, — nyögte Julia.

Glodariu arcán felfénylett a leszúrás öröme:

— Tegnap beszéltem Puchbergerrel. Azt mondta, hogy ha egy beadványban kérjük az elbocsátását és ezt mindenki aláírja, rögtön kiteszik.

Mindenki buzgón ajánlkozott. Dragomán már papirost vett elő. Glodariuval összebujva a kérvényt fogalmazták, amikor Dálnoky megszólalt:

— Dálnoty báci nem írja alá.

Glodariu ráagyarkodott:

— Akkor maga is repülni fog. Árulót nem tűrünk magunk közt.

Thineberg felemelte sötét fejét. Most szólt először:

— Én sem írom alá. Nekem Brozicsevics barátom.

Egy pillanatig halálos csend lett. Brozicsevics kilépett a belső teremből. Glodariu tisztelő mosolygással ment eléje:

— Zsolt, kérlek, téged mint kiváló stilisztát kérlek meg az egész szerkesztőség nevében, írj egy beadványt, hogy a Militzer eltávolítását egyhanguan kívánjuk. Azt még sem lehet kívánni, hogy itt szagoljuk egy örök-részeg ember bűzét napról napra. Meg aztán veszélyezteti a lap jó hírnevét is a vendégeknél.

Brozicsevics sárga arca sárgábbra gyult, szemei megfogasodtak a harapós örömtől:

— Ne féljete! Úgy elfűrészelem, hogy rögtön repülni fog. Tegnap is velem fizettetett két pohár fröccsöt, pedig nekem családom is van. Különben is műveletlen, tehetségtelen disznó.

És már ráhajolt egy ív papirosra, rohanta

a ledőfő sorokat. Szelid, félénk hang reszkett át a szobákon:

— Jónapot kívánok.

Egy kis szőke egyenruhás fiu egy éktelen nagy levél félét tartott maga elé. El-elakadozó hangon mondta:

— A méltóságos Puchberger úr küldi ezt a vezércikket. Azt izeni, hogy okvetlenül benne legyen a mai lapban.

A gyermek még nem tette ki a lábát, Brozicsevics már átmordult az egyik epéjéből a másikba:

— Megint valami marhaság.

Glodariu felbontotta a boritékot. Sajátságos mosolygással olvasta:

— A címe: Keresztény idealizmust követelünk.

— Tudják azt az urak, hogy Puchberger a tárgy t-ragját két t-vel írja? — kérdezte Dragomán.

— Az semmi, — dárdázta Vratarics. — A mult este a vasutasokhoz intézett beszédében azt mondta: — A tizenharmadik század végén az örült Cromwell és a kéjbe fulladt Dantonforradalommal aknázták alá az elgyöngült Európát.

— Puchberger a legnagyobb barom Budapesten, legközelebb végleg ledőföm, — bölömbikázta Militzer, aki már visszajött a megkönnyebbítéséből.

Glodariu nagy lemondással intett:

— Hát ki kell adnom a cikket, nincs más, mit tenni. Baczó úr, írjon egy pár sort a napi hírek elé. Hivja fel a közönség figyelmét a Puchberger mai cikkére. Ne felejtse ki a minősítéséből, hogy ő ma a keresztény világnézet legmélyebb gondolkodója.

Egy irtózatos vérbe rontó hang üvöltött át a szobákon:

— Húszt, húszt, húszikát!

A lélekroncsoló hangra egy riadással szöktek fel helyeikről. Borkuthy Eveline és Tóth tanár is kiijedtek a belső szobából. A szolgák s a helyiségben levő néhány idegen is beszaladtak. Dálnoky, felállva az asztalára, üregeiből kilobogó szemmel, arca minden barázdája végén külön-külön irtózatos vigyorgással, karjait szétlökve ordította az ember-vad őrségét: húst, húst, húst. És a szerencsétlen, hogy még a bomlott agy tragédiájában is nevetséges legyen, ezt is a gyermek selypítésével üvöltötte: húszt, húszt, húszikát!

Egy percig egy mozdulat nem rezdült, egy hang nem rebtent. Túl az én apró okosságain, a napi gonoszságokon és nekik jutott nyomorult kis lelkükön: minden test érezte ebben az ordításban a megkorbácsolt őrséget. Hús a húsnak, vér a vérnek, ideg az idegnek adta át ezt a jajgatást és dermedt hulla volt minden arc. Brozicsevics tért először szavakba vissza:

— Megbolondult a pasas.

Az örült előre nyujtotta fejét, szétharapott a levegőben. Újból kihasadt belőle a megcsavart test fájdalma:

— Húst, húst, meghalok! Jaj, jaj, már csontváz vagyok! Nézzétek, csontváz vagyok!

Arcán egymásba csuklottak a mosolygások s a csontváz széles szörnyű röhögését adták össze. Letépte magáról a pókhálóra kopott kabátot, a szennyes inget, lerugta a nadrágot, mindent. Kiötlő bordáival, behorpadt keskeny mellével, vékony lábszárai síró didergésével meztelenül állott a szemek előtt.

Aztán, mintha a rádöbrent arcokban valami nagyon szájalomra méltót olvasott volna, dédelgető vigyorgással síránkozta oda:

— Sajnálak titeket. Bizonyisten sajnálalak.

És zűrös agyában a szájalom már belekapaszzkodott a nagy szimbolumba. Széttárta karjait s mintha teste végtelen nyomorusága fekete keresztről zokogott volna le, nagy hívással kiáltozta:

— Én vagyok a Krisztus! Én vagyok a Krisztus!

Elkezdte mellét tépni, mintha csontra száradt bőrét osztaná szét a feléje nyíló embereknek:

— Vegyétek és egyétek! — ismételtette és csurgottak a könnyei.

Mentőkért telefonáltak. A szolgák addig is lefogták. Nem állott ellent, hagyta, hogy csináljanak vele, amit akarnak. De mintha zuhanó lelke visszafürödött volna az erdélyi szélbe s erdélyi tűzhely küldené csókját kol-dus póreségéhez: gyermekes, kényeskedő könnyöggel rimánkodott a megfogó karok közt:

— Fatányéroszt! Fatányéroszt akarok! Egy kici fatányéroszt!

Mikor elvitték, mintha a kigyötört lélek visszatért volna a szétrugott ember-rögbe. Nagy alázatosan hajtotta fejét Eveline felé:

— Kezeit csókolom. Bocsánatot kérek. Nem fogok többet lármázni, csendesen leszek.

Senki sem tudott dolgozni. Talán mindenik érezett élete mélyén egy ilyen alakot. Mindeniket titkos félelem rázta. És mindenik kegyetlen volt a félelméért s maga elé tartotta mindennapi kis gonoszságát.

— Mindig gondoltam, hogy ez lesz a vége,
— sóhajtotta Julia, aki nála is hiába próbál-
kozott.

— Meg fogja tölteni gyermekversekkel a
Lipótmezőt, — szellemeskedett Militzer, aki
már teljesen szétlélegzelte tegnapi mámorát.

— Na, csakhogy nem hallom többé a foly-
tonos előleg-kunyorálását, — könnyebbült
meg Glodariu.

Brozicsevics valami sajtóságos sűnyi győ-
zelmet érzett, hogy nem ő, hanem ez a szeren-
csétlen örült meg. Ebbe az emberbe most bele
lehet tiporni mint a sárba. Ez most már
tanuval bizonyíthatóan nyomorultabb mint
ő a rossz gyomrával, beteg idegeivel, örökké
sajgó irigységével. Titokzatos mosolygással
mondta:

— Ti nem is tudtátok, hogy ennek az éhen-
kórásznak apja van. A szegények házában él.
Azt mondják, hogy ahányszor Dálnoky meg-
látogatta, mindig eltűnt egy-két pokróc vagy
lepedő az intézetből.

Baczó Mózes eddig félig nyílt szájjal, foly-
ton lázasabbra növő szemekkel nézte ezeket
az embereket, mintha egy valótlan álom ijesz-
téseire dermedne. Most felugrott. Nagy kék
szemeiből kivont pallos lángolt ki, termete
teljes magasságra egyenesedett. Biró volt
most, kit mint ős kinyilatkoztatás, hívott el
az emberi száanalom. Oda állt a hulla-evő em-
ber elé:

— Hogy értette ezt?

Mindenki tág szemet meresztett. Brozicse-
vics elfehérült, de gögje legyűrte a gyáva-
ságot:

— Ni, ni, hát ez mit akar? Talán maga is
megbolondult, fiatal barátom?

Mózes egészen odalépett az ember lélegzetéhez:

— Hogy értette azt, amit mondott? Mondja ki nyíltan mindenki előtt: meg akarta rágalmazni azt a szerencsétlent?

Brozicsevics szétnézett, de a sok szem fentartotta:

— Az nem tartozik magára.

— Hát akkor ez magára tartozik. — És Mózes úgy vágta pofon, hogy az székestől felbukott.

Senki sem lépett közbe. Senki semmilyen mozdulat felelősségét nem vállalta. Mózes kissé hátravetett testtel, kitárt tenyerű kézzel várta, hogy a nyomorult feltápászkodjék.

Az felszeszpetelődött. Egészen zöld volt s ajkaira kifehérelt a tajték. Kezeivel kiugrott gallérját igazgatta. Gondolata most is a rá-néző szemeknek beszélt:

— Vagyok olyan úr, hogy ne kezdjek dula-kodni. És sokkal inkább keresztény vagyok, hogysen párbaj-komédiát játsszak. De meg fogja fizetni.

Mózes keresve nézett szét. Mintha várná, hogy valaki helyt áll ezért a mocsár-emberért. Aztán szó, köszönés nélkül elhagyta a szerkesztőséget.

De amint az uccán volt, tenyerén, mint szájon a rossz étel ízét, érezte a Brozicsevics arcának puha nyálkásságát. Halálos undorodás futott fel karján a szivéig. Már szégyelte és utálta mozdulatát: megütni egy ilyen beteg férget, ki csak dühös nyállal tud felelni a bánatalomra. Hiszen nem is azért a mondásért ütött ő és nem is éppen csak Brozicsevicset ütötte. Elhallgatott ő már tőle sokkal igazságtalanabb rágalmakat ártatlan emberekről, egyszer még azt is szó nélkül hagyta, hogy Boór Bálintot szidta. Hanem már tele gyűlt a kloáka emberek csúfságával s az a szerencsétlen éhségbe örült alak mintegy szimbolikus áldozat volt szemében, melyet a fertelmes világ marka elébe roncsolt. Ezért ütött: minden csúfságért, minden áldozatért s öklét az egész világ arcába vágta. Hát ez a világ, ezek az emberek, ezekből van az élete szövete, ezekből van család és történelem! És ezek is anyától születtek és anyamellen szoptak lelket magukba, mint ő!

Nem tudott volna most ebédelni egy világért sem. Kihányta volna az első falatot s talán, felbolygatva, kihányta volna lelkét, szívét, egész megpiszkolt életét. Sajátságos rothadt savanykás szagot érzett. Mintha orrát, száját, szeméit, füleit, összes érzékeit

szennyes ládák lehelnék tele a levetett ruha áporodott szagával. Valósággal futó lépésben rohant el az emberek között s homlokát kiverte a láz nedve. Az Üllői-út sarkán egy inasgyerek egy üveget vert a földhöz. A puffanó zajra halálos ijedtséggel botlott meg és szájába dobogott a szive. Mintha egy revolver sült volna el. Egy revolver, melyet megtöltve, felhúзва ott érez mindig élete mélyén egy lázas kézben, melynek ujjai már a ravaszon reszketnek. Amint hazaért, a hideg szobában, hol már egy vagy két hete nem volt tűz, úgy ruhásan rávetette magát az ágyra, magára csavarta a paplant. Befúrta arcát a párnába, testét az ágyba, mintha az eltakaró földbe menekülne. Igyekezett nem érezni, nem gondolkozni: halott lenni.

— El, el kell menekülnöm valahová. Még ma írok Debrecenbe, hogy rövidített theológiai tanfolyamon képezzenek ki misszionáriusnak. Elmegyek Délamerikába, elhagyom örökre ezt a földet, adok azt, ami nekem nincs: hitet. És képzelete felmozdult. Élete égő romjai közé őserdők rázták be bozontos fejüket s végtelen szomjúságán az Amazon rohant át zuhatagos szélességével.

És már fel is ugrott. Egy rohanásra megírta a levelet: egy kergetett lélek lihegő és meghatóan gyermekes segélykiáltásait. A debreceni theológia dékánjához címezte. Rögön elfutott a főpostára és ajánlva feladta. Mikor a gondosan tárcába tett vevénnyel megint hazafelé tartott, megkönnyebbülve, de halálosan fáradtnak érezte magát. És csodálatosan: az élet becéztető csókjaira született élete már álmokat párázott fel. Már nagy viatorlás tutajon evezett föl az Amazon mozdult

tengerén. Olyan jól esett az izmok feszülése az ős-tiszta levegőben. Csodálatos fák hajoltak a partról a vízbe s nagy madarak kék szárnyai szelték a levegőt. A parton egy leány várt rá.

Most jobban érezte a szoba hidegét. Megint csak az ágy ölelésébe menekült. Zoltán még tegnap elutazott valamelyik pestvidéki rokonához átkosztolni egy pár napot és lehetőleg zsákmánnyal térni vissza. Annak is alaposan beborult, szegény fejének. A Zeneakadémián nem kapta meg az ösztöndíjat, mely egyetlenül nagy tehetségét megillette. Fillér nélkül, még be sem iratkozhatott. A tanári vizsga költségeit sem tudta fedezni, az is elmaradt. Ha a pianinója nincs: talán még az ő makacsul kitartó ereje is megrokkant volna.

Egész szürkületig feküdt Mózes az ágyán, vak éberséggel, hátat duzzogva az életnek. Akkor eszébe jutott délelőtti találkozás a Mátray tábornok unokahugával. A szoba olyan hideg, rideg és mostoha volt, hogy elhatározta: már csak menekülésből is átlátogat. Kiugrott az ágyból, lekefélte magát. Megnedvesített tenyérrel megdörzsölte arcát, jó pirosra törülte. Aztán levetette a gallérját és a nyakkendőjét. Összes gallérjai és nyakkendői fölött szemlét tartott: melyik a legkevésbé piszkos és a legkevésbé kopott. A vége az lett, hogy azokat tette újból föl, melyeket levetett. Még rendezett egyet a haján a tükör előtt, felvette határozatlan jellegű felöltőjét s átment a szomszéd házba.

A csengetésre maga Katica jött, cselédre nem telt a hadi dicsőségből. Kutya hideg volt az előszobában. Mózes meg is jegyezte magában, hogy ez a veder nem tropikusabb az ő

cseberjénél. A lány, úgy látszik, látta a fiatal-ember lelkét a szemén keresztül, mert gyermekesen felkacagott:

— Na, maga felsült, ha melegedni jött hozzánk.

A szalonban nem volt sokkal melegebb. De a tábornok azért a nagy cserépkályha mellett ült, mely konokul nem akart emlékezni az utolsó fűtés benyomásaira. Hanem azért az öreg úr egészen sütkérező jelleget adott az ott ülésének. Nem állott fel, de nagyon szűrősen rávizsgált a fiatalember arcára és szívesen nyujtotta kezét:

— Hozott isten, édes öcsém. Az én kis pintyőkém már sokat csicsergett rólad. Úlj közel a kályhához.

Mózes engedelmeskedett, ha nem is látta be a dolog gyakorlati jelentőségét. A tábornok kérdezte:

— Ugye, egyetemi hallgató vagy?

Mózes megint elpirult és megint igent mondott. Elmondta, hogy negyedéves franciamagyar szakos tanárjelölt s hogy még két vizsgája van hátra. Maga sem tudta, miért: elhallgatta, hogy a Nemzeti Zászló szerkesztőségében dolgozik.

A tábornokon látszott, hogy ez a szép tiszta fiatal arc s ez a még gyermekcsordulásu hang jó hatást tett rá. Odaszólt Katicának:

— Pintyőkém, kínáld meg cigarettával Mózes öcsémet.

Margit egy trafikbeli papirskatulyát tartott a fiatalember elé, melyben két árva hölgy-cigaretta búsult. A fiatalember érezte a nagy szegénység lefojtott sóhajtását. Most már hajáig pirulva hebegte:

— Köszönöm, nem dohányzom.

A lány megint meglátta lelkét és naiv őszinteséggel szólt:

— Látom, hogy azért nem vesz, mert azt hiszi, hogy nekünk sincs több. Vehet egész bátran, a hálóban még három egész cigaretánk van, ugye, bácsika?

Ezt már kicsattanó büszkeséggel mondta. Mózes rágyújtott. A tábornok fáradt, nehézszavu ember volt. Mózes merevnek, félénknek érezte magát e két különös lélek közt. Nehezen ment a beszélgetés. Katica belekacagott a csendbe:

— Milyen furcsa. Mi most nem találjuk, hogy mit beszéljünk. Mintha zavarban volnánk, pedig ennek nincs értelme. Baczó is szegény, mi is szegények vagyunk, nincs mit szégyeljük egymás mellett magunkat. Az ember sokszor van így, hogy semmiért szégyenkezik. Így voltam én a Balló Kálmánnal. Mindig azt hittem, hogy rengeteg mondanivalóm van neki. Aztán, ha együtt voltunk, nem tudtam egy szót sem találni magamban. Pedig fülig szerelmes voltam belé.

Mózes kapott a témán. Kedves hamiskodással kérdezte:

— Hát Katica már volt szerelmes?

A lány a levegőbe csettintett ujjaival:

— Oh, már vagy hússzor. Nekem mindig szerelmesnek kell lennem valakibe, nem is tudnék anélkül élni. Egyszer meg is akartam mérgezni magamat, ugye, nagybácsi?

A tábornok hozzászokott huga kérdéseihez s csak szeme feléje fordított mosolygásával felelt neki. Mózes tovább kötekedett:

— És most is szerelmes valakibe?

Katica dicsekedett, mint egy kitüntető monétával:

— Most vagyok csak igazán. Ez az igazi. A többi hamar elmúlt, mert megismertem őket. Ez örökre fog tartani.

— És ha nem tolakodás, szabad tudnom a boldog halandó nevét.

A lány megrázta fejét:

— Azt nem, azt nem. Ha egyszer kimondja az ember, mit ér az egész szerelem? Ezt még a nagybácsi sem tudja. Ugye, nagybácsi?

— Te Erdélyből való vagy? — kérdezte a tábornok.

— Igen. Régi félig paraszt, félig kálvinista papi családból.

— Szegény Erdély. A mi familiánk is onnan származott valaha. Mindig az volt a tervem a békében, hogy elhagyom a hadsereget, egy kis fűszerüzletet nyitok és annyit keresek, hogy Erdélyben egy-két hold földecskét s egy szép kis falusi házat veszek. Aztán mindig csak katona maradtam. Jött a háboru, tábornok lettem. Most már a sírhelyemre valótl sem próbálnám összekuporgatni. Tudja is a fene, minek van ilyen vén csont a világon. Ugyan, ha talán mégegyszer háboru lesz, nekem is hasznom vehetik. Ha egyebet nem, elpusztulni én is fogok tudni.

Katica fellobogott:

— Mégegyszer háboru! Hogy is mondhatasz ilyet, nagybácsi! Megmondtam, hogy eféléről hallani sem akarok. Ha mégegyszer háboru lesz, odaállok a harcoló felek közé és megmagyarázom, hogy milyen szörnyű bűnt követnek el és hogy szeretnünk kell egymást. Meglátod, hogy hallgatni fognak a szavamra. Ugye, Baczó?

Egész természetesen, mint magától értődő dolgot mondta ezt a rémítő naivságot, a tréfa

minden árnyalata nélkül. Baczó határozottan zavarban volt. Nem tudta, hova sorozza ezt a különös lelket. De azért ficsurkodott:

— Én már lábaihoz is rakom a fegyvert. A lány fitymálásra vonta az ajkát:

— Ez szó, szó, szó. A férfiak olyan utálatosan udvariasak. Mikor én a lényegről beszélek, ők igyekeznek eleget tenni egy külső formának. Pedig az az igazi férfi, aki mindig csak a lényeket nézi. Úgy beszélnek velem, mintha gyermek volnék. Pedig ugyancsak nem vagyok gyermek. Ugye, nagybácsi?

A tábornok eltompult, mélyről jövő hangon kérdezte:

— Mennyi lehet most egy sültnek való malac?

Mózesnek fogalma sem volt róla. Az öreg úr messze, messze nézett:

— Olyan rég szeretnék egy jó puha malac-combot enni, párolt káposztával. A Katica édesanyja, szegény boldogult öcsém felesége mindig azt készített Karácsonyra. Oda van a jó világ, oda örökre. Már mi csak a temető felé megyünk.

Mózesnek hervadhatatlanul gyermek szívére könnyek fakadtak. Egy szem-öletésben látta a tábornok pályáját, a három világrészben gyilkoló eposzt, az örök szorongást, hogy ezer és ezer ember életét megmentse, a tiszta hősi felajánlkozást. És a hullák torlaszán, a vér pocsétákon, a halál ágoniájában őrzöngő tömegeken: az egész egybe látott világháborun át egy sovány kéz nyult ki egy tányér után, melyen egy malac-comb volt párolt káposztával. Az arca olyan távoli, olyan kisfiusan szomorú lett, hogy Katica nagyra nyílt olvasó szemmel nézett rá:

— Ne beszélj ilyeneket, nagybácsi. Látod, hogy elszomorítod Baczót. Maga Mózes nagyon becsületes fiu lehet. Én már érzem, hogy szeretni fogjuk egymást. Tudja, hogy most ebben a szomoruságban nagyon szép volt?

Mózes nemsokára elbúcsuzott. A tábornok őszinte melegséggel hívta meg máskorra is. Ő fáradt ember, kevés szavu, de majd elcsevegnek a pintyőkéjével. Neki jól fog esni hallgatni. Katica kikisérte az előszobába a fiatalembert. A Mózes felsőkabátján meglátott egy nagyon sajátkezü fércelést. Felnevetett:

— Ezen igazán meglátszik, hogy egy francia-magyar szakos filozopter varrta meg. Hagyja csak, holnap iskola után időt szakasztok, befutok magukhoz és megvarrom tisztességesen.

Mózes felíjedt:

— Csak nem jön el maga hozzánk!

Katica megint azzal a sajátságos, pátosz-és majdnem tudatnélküli kérdéssel nézett a fiatalember szemébe:

— Miért nem? Oh, én már nagyon sok férfi lakásán voltam. A Fehér kollegámat egy hétig ápoltam a csúf hónapos szobájában. Nem volt szegénynek senkije, még az éjjelijét is én cipelgettem. Sok esemény van már az én hátam mögött.

Mózes egész este olyan volt, mint egy felbolygatott hegedű. Ez a látogatás nagyon sok húrjába markolt bele s csak nagyon későn tudott elaludni. Álmában zavart kavargásban látott malac-combot, ágyut, egy betegen fekvő tanárt, a Brozicsevics hulla-arcát, egy meztelen örültet. És mindegyre előmerült ez a különös lány, aki olyan időtlenül egyszerű és

néha mégis olyan mélyről jövő emberi melegséget sugároz. Lázasan és köhécselve kelt fel másnap reggel.

Ezek a sűnyi, bujó lázak és apró köhögések nem először jelentkeztek nála. A sok éjszakázás, az idegein átrohanó viharok, a nagy rálepő szomorúságok s az utolsó idők nélkülözése kikezdték ezt a végtelenül érzékeny, anyai dédelgetésre született életet. Néha halálosan bágyadt volt. Az élet legkisebb mozdulatához sem volt kedve vagy ereje. Néha meg viharos torlódással kergette az élet, hogy pazarolja önmagát éjjeli virtusokban vagy éjt és napot átrohanó falánk olvasásokban. A legfőbb baja mégis valami belső elfordulás, orgánikus undor volt az irtózatos, emberekkel irtózatos világtól. Nem ügyelt magára. Téli éjszakán, bortól és kocsmagőztől felizzva, hajadonfőn, felöltő nélkül kószálta az uccákat. Mintha valami nagyon csúnyától, nagyon megalázótól félne jövője útján és szántsándékkal rohanna a halál elé, hogy a csúfító élet utól ne érje.

Tíz órakor már ott csüngött egy budai vilamos bőrfogantyuján, útban Borkuthy Evelinehez, akinek a Rózsadombon, a Zárduccában volt a villája. A Krisztina-téri állomásnál egy negyven év körüli férfi szállt fel. Amint meglátta Mózeset, elképedve nyujtott kezét feléje:

— Hát te nem haltál meg, Jenő?!

— Mózes elsápadt. Ijedt zavarral nézett az illetőre. Az kedves szemrehányással mondta:

— Hát meg sem ismeresz, Jenőkém? Itt az a hír terjedt, hogy Berlinben spanyolban meghaltál.

— Nem vagyok Jenő, tévedni tetszik, — hebegte Mózes.

— Ön nem Széll Jenő? — mondta majdnem kiáltva az idegen.

Mózes most már mutatta a türelmetlenségét:

— Nem, nem és nem is ismerek semmiféle Jenőt.

— Csodálatos, csodálatos, — csóválta fejét az ember és beült a kocsiba.

Mózesbe nagyon beleszúrt ez a futó véletlen. Hát már ott van valahol az arca a koporsóban, befagyva az örök érzéketlenségbe és ő még itt tántorog, keres és jajgat. — Csak már Zoltán jönne legalább vissza, — mondta magában.

Mikor a villa rácsos kapujában csengetett, egy zord arcú öreg nő jött ki. Nagy orrleharapósan kérdezte:

— Kit keres?

— Borkuthy Eveline önnagyságát.

— Nincs itthon, — harapta oda az öreg rémület és sarkon fordult. Aztán megint megfordult. Tetőtől talpig végigmérte a fiatalembert, kinek egész öltözetén kiütöztek a nehéz napok:

— Ki maga?

— Baczó Mózes.

— Akkor itthon van. Meghagyta, hogy csak magának van itthon. Nem gondoltam, hogy ilyen toprongyos várandósága van, a fene egye meg az irodalmát.

A rossz szavakra minden szegénység: fűtetlen szoba, szégyelt ruha, hiába várt póstás, átaludt ebéd visszazuhant a Mózes lelkébe. Nagyon bátortalanná lett. Elakadt a lélegzete, mikor a szobalány kinyitotta előtte

az Eveline dolgozószobáját. — Legalább a cipőmet kentem volna meg. — Ebbe a mondatba dült minden remegése.

Eveline íróasztalánál ült, külön erre az alkalomra elmélyedve. Úgy tett, mintha csak pár pillanat múlva rezzent volna fel a gondolataiból. Szinte lehetett látni, hogy repkednek feje körül a félreíjesztett gondolatok, mint szétbúsított őszi legyek. Az ajaka szokványos-kedvesen mosolygott a fiatalembernek. De a szeme mélyén felcsillant egy másik mosolygás: a nőstény öröme, ha az áhított meztelenséget pillantja meg. Orra is úgy kanyarodott a levegőbe, mintha valami jó pecsenyét szimatolna. Különben látszott, hogy készült erre a fogadásra. Arcán a modern kozmetika minden vívmányát szóhoz juttatta. Azok jutottak is mint a kefekötő. Nem csak nagy kikeményített fehér gallérja, de finom fehér csipke-mell is verte a fényt arcára, melynek vörös foltjait most letompította a rizspor. A haja lehetőleg à la madame Récamier volt összetöprengve. Mögötte, mint barna távlat, sokszázados könyvek ó bőre komorodott. Mintha ravasz számítással a polcra gyűjtött századokkal tenné fiatalabbá magát. És a Mózes remegésébe tényleg felhalványlott a mosolygás, hogy nem Eveline a legvénebb bőr a szobában. Dacára, hogy Eveline egyetlenegy mozdulata sem mutatta: mégis olyan étvágyosan nő, olyan percre gerjedt volt, hogy Mózesnek összevacogtak a fogai. A nő szemei látták a fiatalember félénkségét. Ezt lányos szüziességnek, a tapasztalatlan kezdő édes félénkségének magyarázta és ez még káviárosabbá tette előtte ezt a szép fiatal falatot. Közvetlen melléje egy kar-

szék volt állítva. Nagy bátorító feléjehajlással mondta:

— Isten hozta, kedves Baczó, üljön ide mellém. Nagyon jól tette, hogy eljött. Sok mondanivalóm van.

Aztán parancsoló, már majdnem férfi-hangon kiáltotta a szobalánynak:

— Liza, ne felejtse el, nem vagyok itthon senkinek. Hozzon teát és sonkát.

Mózes leült. De úgy, hogy a széket akaratlanul tovább tolta egy pár arasszal. Evelineből sugárzott a pártfogás, mint a megnyomott szódavizesüvegből a víz:

— Nézze, kedves Mózes, ugye, megengedi, hogy így hívjam, tekintsen engem úgy, mint nénikéjét, aki csak javát akarja. Olvastam több dolgát, határozottan nagy tehetségnek tartom.

Sajátságos, hogy Mózesben, aki oly gyors-fakadású volt minden feléje hajló szeretettel szemben: most minél melegebbek voltak a szavak, annál inkább nőtt a belső hidegletelés. Egy kukkot sem tudott kidagogni.

Evelinenek hízelt a fiatalember zavara. A nagyhirű egyéniség és a nő kettős hatásának tudta be. Közelebb húzta székét:

— Magának sokat kellene hozzám járnia. Én ott volnék lelke minden mozdulásánál, kísérném keze minden vonását és szeliden megfognám, ha félreficamodna.

Lágyan, alig rászállón megfogta a fiatal ember kezét. A forró fiatal kéz érintésére, melyben lázasan keringett a tavaszi vér, a nő szeme kitágult beszívó meleg női ágyékká. Ajkait elfolyta az élvezet zsirja, térdét térdeihöz rontotta s behajolva a fiatalember arcába, hogy orra majd annak a szeméibe ért, felfor-

rósodó hangon, melyben már kéjes elnyulás volt, sugta:

— Maga, Mózes, olyan érzéki a verseiben.

Mózes, akinek testében tényleg millió csira volt a csók felé, most e ráhajló csúf öreg lány mellett egészen meghajadonult ijedtében. Most értette csak a római Lukrécíát s a tőr kívánatosabb menedékét. Elsápadt, fogai összeverődtek. Székét jól tovább taszította és úgy dadogta ijedt-elhárítón:

— De csak a verseimben.

A mozdulatban olyan szervi visszaborzadás volt, a tavasznak, a fiatal csókra termett fiatal testnek olyan vérszerű tiltakozása: hogy a nő azonnal megértette. Az előbb nagyon nő volt s most egy pillantás alatt teljesen mássá változott. Alsó állkapca előre tolult a düh harapására, szája keserű férfiszáj lett, orra fenyegető ragadozó-csőr, szemei vérmes-gögös büntető férfiszemek. Arca zöld volt átütő vörös foltokkal. Visszalökte székét, mintha az előbbi érintés véletlenes lett volna. Szigorú hangon, melynek kicsattanó dühét lehetőleg mégis lefogta, mondta:

— Bizony, bizony, kedves Baczó úr, azt rosszul teszi, hogy éppen a verseiben érzéki. Ilyen irodalommal nem lehet újjá építeni a keresztény Magyarországot. Hagyjuk ezt a zsidóknak és a franciáknak. Ön teljesen megvan mételyezve a nyugati méregtől. Hogy adjam én az ön verseit egy tizenhatéves lány kezébe?

Szavai mind jobban átfültek a felizzó dűhtől. Úgy lebegett tekintete a fiatalember fölött, mint egy vérre részegült karvaly.

— Én nem azoknak írok, — nyögte Mózes.

— Nem azoknak ír? Hát kiknek? Talán a

lupánárok szerencsétleneinek? Nem, édes Baczó uram, még ott nem vagyunk, hogy ilyen nyavalyát fogadjunk be a lelkünkbe. Hála istennek, még vagyunk egy páran, akik meg tudjuk védeni az idealizmust és a keresztény morált. És ha csak én volnék egyedül: egymagam odaállanék a destrukció elé s csak a testemen keresztül törhetne tovább.

Önvigasztalólag, keserű bosszuval: felmagasló és hős volt. Egy percig saját szobrát ülte, aztán ügyesebbre fogta a hangját:

— Én jóakarója vagyok, kedves Baczó úr, mert valószínű, hogy nem minden tehetség nélkül való. Azért is hivattam el, hogy úgyis, mint magyar nő, úgyis, mint a keresztény irodalom szerény munkása, kérjem önt: hagyja ott a szennyet, az érzékek undorító gőzét, keresse a lélek tisztább virágait. Fájdalom, engem sok szempont, sok lélek érdeke köt s tekintettel, hogy tegnap még olyan erőszakos jelenettel rontotta a szerkesztőség jó hírét, a legnagyobb sajnálattal kell tudtára adnom, hogy el van bocsátva. Azért hívtam ide, hogy lehetőleg kiméletes módon tudja meg. Természetes, mivel az ön hibájából történt a dolog, semmi fizetésre igényt nem tarthat. Higyje meg, fiatalember, én fájlalom ezt légjobban. De én nemzetemnek és hitemnek vagyok felelős.

Mózes felállott és tétován nézett az öreg könyvek sarkára. Ebben a percben lépett be a szobalány, gőzölgő teás csészékkal és felszeletelt sonkával. Eveline arcán kegyetlen mosolygás villant át:

— Azért ihatik egy csésze teát, ha akar, — mondta hideg-gúnyosan.

Mózes dadogta, hogy csak most reggelizett.

Mikor, nem tudta, hogyan, künn volt s a morcos öreg néni vezette vissza a kapuhoz, a vén érdes szemek megint végigmérték:

— Na, maga ugyan hamar künn van. Gyenge kis irodalma lehet.

Még nem volt a Zárda-ucca sarkán Mózes s már édes kacagásba fakadt élete. Ez a jelenet határozottan élővé frissítette. — Csakhogy nem vesztettem el a fiaságomat! Hogy fog Zoltán kacagni, ha megtudja, — mondta magában. És élete minden csengője összecsilingelt.

Otthon a házmesterné egy kis levélkét adott át neki. Egy irka-lap volt levéllé gyűrve:

— Kedves Mózes, holnap nincs tanításunk. Ha ráér, reggel kilenckor legyen a kapunknál, lógjunk egyet a budai hegyekben. Van két diós kiflim, elteszem holnapra, az egyik a magáé lesz. Várja hugocskája, Katica.

Mózes elgondolkozott. Tényleg: egy gyermek-lélekkel van dolga, vagy egy ügyes férfifogó furfanggal? Aztán vállat vont: — Nekem úgyis mindegy.

Este már aludt egy nótát, amikor egyszerre vad dörömbölés zúgatta az ajtót s behasított a Zoltán hangja:

— Eressz be, te marmota!

— Éljen Konkoly Zoltán, a világ legnagyobb zeneművésze! — kiáltotta Mózes. Ujjongva ugrott ki az ágyból, felgyujtotta a villanyt, ajtót nyitott. Széles kart tárt eléje:

— Csakhogy jössz, csakhogy jössz!

Zoltán nagy jóleséssel morcoskodott:

— Na, ne légy olyan bőven baráti, nem érdemes. A drága unokabátyámék nem voltak otthon. Vácon voltak vásáron, látszik, hogy parasztok. Egy napot elkosztoltam a birónál,

akivel valami sógorságban vagyok. Már künn voltam az állomáson, amikor meggondoltam, hogy zsákmány nélkül mégsem illik visszajönni. Újból bementem a faluba, bemásztam a bátyám portájára s a tyúkok alúl kiszedtem a friss tojásokat. Van vagy huszonöt. — És mindenik zsebéből tojásokat kezdett előszedni.

Mózes rohanó újságolással mesélt el mindent. A Mátray unokahugát, a szerkesztőség szörnyűségeit. Most már színesen, eposszá szélesedve jött ki a tegnap és a ma belőle. Mikor az Eveline hirtelen haragjához ért, percekig a hasukat fogták, úgy kacagtak. Zoltánnak ködbe fulladt nap lett az arca s minden ere végén egy guttaütés leselkedett. De rögtön felébredt az aggodása:

— De hogy fogsz mármost megint kenyérhez jutni?

— Hogy érted ezt? — kérdezte elámulva Mózes.

— Hogy! Hát kirugtak a Nemzeti Zászlótól.

Mózesben a dolog ez a része csak most lett tudatosá. Homlokára csapott:

— Jaj, igaz! Jaj, igaz!

Nyomban megfőztek egy néhány tojást s be az éjszakába beszélgettek, muzsikáltak. Fiatal életüket áttavasztotta az együttlét melege. És mikor lefeküdtek s az alvás elvette tőlük a téres nyomoruságot, a két alvó arc: a gondok nehéz árnyékában, az élet leskődése s az eldugott ítélet előtt: mégis jó kacagást mutatott a feléjük jövő álomnak.

5.

— Mózeske, Mózeske!

A hang lágy kéréssel hajolt az alvó fiura, de az nem mozdult. Félkörbe fekve az ágyon, kifelé hajolva, feje majdnem egészen lecsüngött. Olyan szomoru volt, olyan anyától elszaladt ez az alvó fiu. Megnőtt hullámos haján még aranylott az ifjuság. De az arca olyan sápadt volt, olyan megfogyatkozott. Csak a két pofacsont körül volt két lázas folt. Olyan hullás volt fekvésében valami szomoru mélység vonzása felé. Katica új ébresztéssel kérte:

— Mózes, keljen már fel.

A fiu mégsem mozdult. Behullva az álom mély hasadékaiba, a széternyedtt lélek nem akart visszatérni a nappal íjesztései közé. Pedig künn az áprilisi nap trombitált s az élet nagy hadserege felmozdult nagyon élni. Katica most már gyengén megérintette az alvót:

— Mózeske, már nyolc óra!

Az alvó vetett egyet magán. És mintha ál-mában visszamenekült volna a régi évek pi-hés ölébe: első mozdulatára gyermek zökkent ki belőle. Kisfusan dörzsölte meg szemeit, aztán nagy kék bámulással nézett az előtte álló lányra. Amint a szemei megmagyarázták befelé, hogy ki áll előtte, felkiáltott:

— Katica! Katica!

Nagy ölelés és a lezuhanásnak kapaszkodó két karja volt ez a kiáltás. A két fiatal életben mély meleg barátság gyűlt fel, mely Mózesben néha egészen szerelem-féle volt. Sokat volt Katicáéknál és különösen sokat kószáltak együtt. Az öreg tábornok is nagyon megszerette, a lány pedig minden elrendeltetett jószágával pajtása volt. De amint a végzet elébe tette ezt a tiszta lángu ember-mécsést, gondoskodott arról is, hogy nehéz boru gyűljön a nem teherre született vállak fölé. Nem tudott semmilyen álláshoz jutni. Igaz: hogy lótnifutni, kilincselni, ajánlkozni képtelen volt. Minden este elepedett sorsa fölött, ágyában az első órát képzelete mindig hősi és nagyon gyakorlati megindulásokkal töltötte. És másnap megint csak nem ment sehova, nem próbált semmit. Minél jobban közeledett a végső csőd, annál képtelenebb volt tenni valamit az elhárítására. Mintha az inség, mint egy végzetes szemű megrontó, előre eligézte volna az élet minden mozdulatától. Ráadásul a Zoltán helyzete is teljesen elfeketült. Hogy — minden segélyforrás híján — nem képezhette magát tovább a zenében, még kottákat sem vehetett: a szükség az ő dühösen derült és makacsul fiatal lelkét is megnyomta. Lassanként egy egész más Konkoly Zoltánná vadult. Haját, szakállát, bajuszát éktelen bozontosra hagyta rengetegülni. Még mosdani is ritkán mosdott. Gallérja, fehérneműje sírta a piszkot, nyakkendőt már nem is viselt. Ha a cipője fejbőre kilyukadt: ujjával még továbbhasította, ha pizsokfoltot kapott a nadrágja, azértis hozzáfente a tintás tollát. A pianinóhoz napokig hozzá sem nyult. Ó, akinek a zene

volt étele, itala és levegője. Csak mogorván kerülgette, mint a kutya az esti homályba merült ismeretlen alaku dolgot. Napról napra különösebb, házsártosabb és távolibb lett. Vagy káromkodott mindenért, mint egy tyűk-szemes vén kocsis, vagy valami zord, dacos, elzárt hallgatásba fásult. Az utóbbi időkben már mindegyre eltűnt két-három napra. Az ilyen utakból rendszeren késő éjjel vagy hajnalban tért meg. Valószínűleg: Budapest vidékén kóborolt, mert szörnyű porosan s halálra fáradva jött haza. Néha aztán két napig meg sem mozdult ágyában.

Természetes, hogy barátjának ez a mássá idegenülése még súlyosította a Mózes terheit. Nem érezte többé maga mögött az aggódo két szemet, a kinyujtott kart, melyek mégis valami anyafélét jelentettek számára. Gyermekes, tudattalan önzésében elhidegüléssel, önzéssel, hálátlansággal kezdte vádolni — ha még nem is szavakká érve — barátját. Napról napra mind kevesebbet beszéltek egymással s beszédjük rendszeren veszekedés volt. És ezeket a veszekedéseket már nem követték azok a meleg kibékülések, melyekben a Zoltán okos jósága még erősebbé tette barátságukat. Minél nagyobb nyomoruság súlyosodott a két fiatalemberre: annál magánosabbak voltak egymással szemben. Lassanként két puszta sziget lett a szoba, melyeknek két koldus királya nem tudott többé egymásnak szívet mutatni.

Az utolsó két hét aztán halálos vonaglás volt Mózesre. Zoltán mintha végleg eltűnt volna s ő teljesen magára volt hagyatva. Annyira félt, hogy az éhség már kilátszik belőle s ruháján is oly hangosan sírtak már

a megvert napok, hogy Mátrayékhoz sem mert többé átmenni. Levelet írt Katicának, hogy valami nagyobb munkán dolgozik s vagy két hétig nem veheti el magát a hangulat egységétől. De minden reggel jókor felkelt, hogy felhajszoljon egy-egy csatangoló házalót. És elalkudozott vele jó félórát egy kopott nadrág, egy ing, egy rossz cipő fölött, hogy legalább annak a napnak meglegyen a betevő falatja. Néha két-három napon át csak száraz kenyeret evett, néha azt sem. Aztán elfogyott minden eladhatója, csak az a legszükségesebbje maradt, mely meztelenségét elfedte. Most már takarékoskodott a mozdulatokkal, hogy az élet ki ne fogyjon izmaiból. Egész nap az ágyán feküdt, aludt, megint aludt s közben nagy pohár vizeket ivott, hogy belső égését oltogassa. Oh, hányszor járt most az édesanyja lázas szemei előtt, párologó ételt és puha foszló kalácsot tartva kezeiben, hosszú hívással betakaró meleg szemeiben. De minél inkább sülyedt a visszahozhatatlan felé: annál inkább lehetetlen volt megírnia haza a rég dugott vallomást, vagy kérnie valamit bárkitől is. Ha a mostoha világ nem tud már csodát teremteni: találják ott holtan, ő nem viszi vere-ségét senki szemei elé.

A fiatalember arcán olyan nyílt beszéd volt a nyomoruság: meghúzódott vonásai, elhalványult cserepes ajka, fehéressé világosult megnőtt szemei úgy sírták az anyag elfordult cse-cseit, hogy Katica mindent tudott már. Hangosan felkiáltott:

— Szent Isten, hát ezt mivel érdemeltem!
— és kibuggyantak a könnyei.

— Mit? Mit? — kérdezte riadtan Mózes.

— Mit, mit! Azt, hogy maga is csak olyan mint a többi, nem a lényegét nézi. Én nem szégyeltem maga előtt a tíz deka zsirt, nem a fűtetlen szobát, nem semmi nyomoruságunkat. És maga eltitkolta, előttem titkolta el, hogy szükségben van. És éppen akkor, mikor a bácsi nyugdíját felemelték és az én fizetésemet is. Elbujik előlünk akkor, amikor a leginkább lehetünk volna együtt. Mi, ilyen jó lett volna magával megosztani, amink van, mennyivel erősebbnek érezné magát az ember. Megveti a mi szegénységünket, nem adja meg neki azt az örömet, hogy magának segítségére lehessünk. Kedvem volna a hátához verni a ridikülömet.

— Dolgom volt, sokat kellett dolgoznom, nyögte Baczó, de az arca már gyermekül megválló volt.

— Dolga volt, pfuj, még most is hazudik. Ilyen hazugságok takarják el azt, ami a legszebb az emberben, amiért érdemes, hogy van ember. Most bújjon ki az úrfi az ágyból, mert nyakon öntöm. A két harmadik osztályt rám bízták, hogy vigyem ki egész napi kirándulásra. Gondoltam, magát is magammal viszem, elég gyermek hozzá. Kilenc órára várnak a gyerekek az iskola előtt. Gyorsan ugorják ki és öltözzön fel. Én még felszaladok, hogy öszszepakoljam az elemózsiát, várni fogom a ház előtt. De Mózes, ha nem jön, nagyon utálni fogom. Undorodni fogok magától, mert azt bántja meg, aki jó kis hugocskája akar lenni.

Már rohant kifelé, már be is húzta maga után az ajtót. De megint bedugta a fejét, most már kacagott:

— Aztán nehogy megint valami sürgős

dolga akadjon, a biblia letisztázása vagy egyéb. Úgyis két bő étvágyra készítettem ennivalót. De bicskát hozzon.

Mózes kiugrott az ágyból. Eleinte bizony megtántorodott, mint aki hosszasan feküdt betegségben. Gyengének, lázvertnek érezte magát. De amikor a mosdótálba dugta fejét, a víz mégis felmozdította fiatal vérét. Most már egyszerre lobogó kedve volt. A tágas tavaszi nézés, a nap széles sütése már ott voltak szétölelkező szívében. És már melegre nedvesedett szemekkel látta maga előtt ennek a jó-ságos lánynak az arcát, aki olyan egyszerűen, olyan ős fakadással közelít szívet feléje.

Pár perc múlva már ott is állt a szomszéd kapuban. Nemsokára aztán, hasát kissé előre tartva, egy éktelen, pokrócba pakkolt csomagot nagy átkarolással szorítva melléhez, Katica jött lefelé a lépcsőkön. Csak nagy veszekedés árán engedte, hogy Mózes elvegye tőle a pakkot. Az iskola jó messze volt, Buda tulsó felén. Nagy diákos örömmel ültek vilamosra.

A villamos tele volt kenyér után siető emberekkel. ~~Margit~~ leült, nagy fényes dicsőséggel nézegette Mózeset, a pakkot és az embereket. Egyszer csak felkiáltott:

— Igaz, disznótepertőnk is van!

Többen mosolyogva néztek oda, Mózes elpirult. ~~Margit~~ kissé elszontyolodva mondta:

— Lássa, maga elpirul az efélére.

Az Erzsébet-hidnál két beszélgető úr ült fel. Tanárféle emberek lehettek, mert az arcukon ott volt az okosabbság biztonsága. Az egyik kezében újságot tartott. Mikor leült, felnyitotta s alig olvasott belőle egy pár sort, odaszólt a másiknak:

— Már megint ezzel a Boór Bálinttal van baj.

A Katica egész teste megrándult, mintha egy előtte megütött gyermeknek a segítségére akarna rohanni. Vézna kis melle előre domborodott, nyaka kétszer akkorára egyenesedett, fejét úgy tartotta arra felé, mintha egy házra fellobbant lángra ügyelne, szemei előre feszültek.

— Mi van vele megint? — kérdezte a másik fölényesen, mint aki szokva van ahhoz, hogy katédráról hullassa le szavait.

— A rendőrség valami szeméremsértő szobráért beidézte. Ő elment, de nagy hangon kijelentette, hogy nem ismer semmilyen fórumot, semmilyen bírót a művészete fölött. Aztán sarkon fordult és otthagya a rendőrbírót.

A másik levette szemüvegét, úgy csattant fel:

— Le is csukattam volna én rögtön. Jól mondta Maczuga méltóságos úr: ezek az emberek már megint mindent mernek. Az uccán kellene leütni az ilyen embert, mint a veszett kutyát.

A másik már száját nyitott a válaszra. De Katica felszökött a helyéről s közéjük lobbogott. Világos, bámuló szemei most sötétebbre lángoltak s a bámulat helyén valami nagy haragos elszörnyülködés volt. Rendesen halvány arca most feltelt vérrel. Odakiáltott az arcukba:

— Kiről beszélnek így?!

Azok meglepetve néztek erre a nekik viharzó úrilányra. Katica felemelte a jobbkezeit s kissé tanítónős mozdulattal rázta az egyik úr arca elé?

— Boór Bálintról beszélnek így! Aki most Magyarország egyetlen büszkesége, aki a legnagyobb magyar művész a honfoglalástól kezdve! Máshol aranyba foglalnák a lába nyomát és maguk meg akarják gyilkolni. Pfuj, szégyeljék magukat, maguk taplófejúek!

Ez az utolsó jelző a legsúlyosabb szóbuzogány volt, melyet a gyermekek fejéhez szokott vágni. Mózes, aki csak most ócsudott fel az ámulásából, kérlelve húzogatta a lány karját:

— Katica, az istenért, Katica!

A lány nekitámadt:

— Lássa, maga ilyenkor engem csitít, ahelyett, hogy velem kiáltana, mert ez az igazság. Ezek tanárok, ezek magyar tanárok! Méregkeverők, nem tanárok.

Mindenki odanézett. A legtöbben jóízűen mosolyogtak: ma mégis történt valami, amit érdemes elmesélni. Mózes új rémülettel könyörgött:

— Katica, Katica, mindjárt le kell szállnunk.

— Mégis csak különös, hogy ilyen kitéleleknek legyen kitéve egy úriember, — háborgott az egyik tanár.

De már akkor Mózes nagyon vitézi állásba állt Katica elé, aki visszaült helyére. A két tanár újságjába mélyedt.

Az iskola előtt nagy zsibongással már ott várt a két osztály, fiuk és leányok vegyesen. Hátizsákban, táskában, zsirt verejtékező papirosban szorongatták kis hasuk mára való örömeit. A Katica láttára az a sajtóságos jó mosolygás jött arcukra, mikor a gyermekek maguknál még gyermekebbet látnak. Nagy és

fontos mondanivalókkal és kérdésekkel tolongták körül. Egyszerre harminc nyujtogatta kis mutatóujját az orra elé. Katica most már teljesen az övék volt. Úgy tartotta arcát oda a feléje fakadó kis lelkeknek, mintha anyamadár-csőrrel fiókákat etetne. Végre valahogy lesimította a ziláltabb lelkeket s kettős sorba állította őket. Maga Mózesrel a hadsereg hátvédének állt. Mikor megindultak, kissé hamis, kissé félénk hangon adta meg a kezdést:

— Szittyá vitézek, a harc riadalma
Ne rettentessen benneteket!

A gyermekekben a világ minden cínányéra egymásnak ütközött s úgy csörömpölt ki belőlük. Katica előre nyujtott nyakkal, kissé hátra zökkent kalappal velük énekelt. De egyszer csak leszakadt a nóta ajakáról. Felkacagott:

— Jól megadtam nekik.

Mózes bátyáskodva rázta a fejét:

— Lássa, Katica, ilyent nem szabad tenni. Ha valaki szereti Boór Bálintot, én szeretem. Talán az életet is csak miatta tudom becsülni. De mi lenne, ha az ember minden számár beszédre perpatvart kezdene. És mi lett volna, ha ezek az emberek most durváskodtak volna magával?

A lány csodálkozó komolysággal nézte:

— Milyen furcsák maguk, hogy nem tudnak a valóságban élni. A látszat, mindig csak a látszat. Így kellett tenni, ezt mondta a belső parancs. Mi lett volna, ha durváskodtak volna? Maga jól megpofozta volna őket. — Aztán édes nevetéssel csitította:

— Ne féljen, nem lett volna nagy dolga

velük. Mert én előbb kikapartam volna a szemüket.

Mózes elgondolkozott. A gyermekek már az „Egy szekunda nem a világ“ ösbosszuját énekelték előttük. A fiatalember mélyről felbuzgó meleggel mondta:

— Tudja, Katica, hogy én sokszor elaggodom a maga jövőjén. Nem tudom, gondolkodott-e maga rajta, hogy azzal a lehetetlen tiszta gyermekséggel, amilyen maga, hogyan fog megélni a borzasztó emberek között?

Katica úgy mosolygott, mint aki naiv gyermekokoskodást hall:

— Ugyan, a jövőm! — Gundel Pista, töröld meg az orrod! — Mit kell a jövőmön gondolkodni? Most huszonhároméves vagyok, jövő évben huszonnégyéves leszek, aztán huszonöt és így tovább. — Pap Mariska, húzd fel a harisnyádat! — A jövőt elintézi az idő. A fő az, hogy az ember tiszta és jó legyen mindennap. — Kéry Feri, nyaklevest kapsz, ha nem hagysz békét az Ilonkának.

Derüsen, mint nem nagyon fontos dologról, beszélt s közben egy pillanatra sem vette le gondját a gyermekekről, kik most már, a mező szabadságában, nagyobb csoportokra töredezték.

Mózes erősen a lány szemébe olvasott:

— Hát mondja csak, Katica, ilyen fiatalon őszintén meg van elégedve ezzel az élettel?

A Katica szemei új csodálkozás sátrát borították a fiatalemberre:

— Ezzel az élettel? Nem értem magát, Mózes. Hát lehet boldogabb élet ennél? Pénz, az igaz, lehetne több is szegény nagybácsinak, hogy kedvét tölthesse. De fél év óta, hogy háztartást teremtettem köréje, ez sem olyan nagy

tragédia. Én pedig már semmi pénzzel sem lehetnék jókedvűbb és boldogabb. A nagybácsi olyan jó, sokat sétálok a szabadban és sok szép dolgot olvasok. Aztán ezek a gyermekek is nagy örömeim és jól elfoglálnak. Nem bánt soha senki, mindenki mosolyog, ha lát.

És mert a gyermekek torkából friss hullámmal csapott ki: — Árnyas erdőben szeretnék lakni nyáron át, — kissé vékony, hamis hangjával ő is bekanyargott az énekbe. Mutatóujjával tréfásan ingerkedve ütötte a taklust a Mózes orra elé.

Mózes hosszan hallgatott. Talán nem is annyira a lányon töprengett, mint inkább azt az új önmagát csodálta, akit ez a lány kiváltott belőle. Eddig bárkivel volt bensőbb viszonyban, lánnyal vagy baráttal: sok felszivásu lángeszével, naiv önszépséglátásával, hamar-gúnyos szemeivel rögtön a másik fölötte érezte magát. Ő volt, aki diktált, akihez alkalmazkodtak, aki nem törődött, hogy milyen visszhangot ver fel. És most ez a sokszor majdnem együgyű lány átlendíti egy egészen másik világba, ahol ő gyámoltalan, homályosan lát s a tükörben foltokat pillant meg arcán. Most kezdte érteni a primitív olasz művészek szent képeit: a tiszta együgyűség éles meglátását a dolgok fölötti dolgokban.

És ő, aki néha egy perc hatása alatt örök időkre odadobottnak érezte magát egy-egy lány felé, most hosszú tünődéssel kérdezte magától: — Vajjon szerelmes vagyok-é belé? Vagy csak szeretem? Vagy csak sajnálkozást érzek iránta?

Felértek a Rókus-hegy tetejére, túl a Filér-uccán, egy virágos fűvű rétre, melyet itt-

ott virágzó fák lakodalmi bokrétája diszített. A gyermekek szétbimbózó zsvivajgással futottak a fűnek. Kis zsenge testükkel behempe-regtek a virágok közé, életmézes kis szájuk kikacagott a virágkelyhek közül. Katica és Mózes egy nagy virágzó fa alatt ütöttek tá-bort. Katicának első dolga volt, hogy rangos büszkeséggel kipakkolja az elemózsia nagy-szerúségeit. A jó paprikásszalonnát, disznó-tepertőt, hideg bécsiszeletet, pogácsát, egy nagy üveg limonádét, két poharat. Sovány nyaka felgolyvásodott az örömtől, amint kínálta Mózeset. Biztatásul maga már bele is kezdett a szalonnába. Mózes még e két szem egyszerű melege előtt sem tudta elvetni a rá-társadalmazott gyengeségeket. Mondta, hogy nem igen éhes, csak éppen a forma kedvéért eszik s hogy Katicát ne haragítsa meg. De fiatalsága őszintébb volt s a harmadik falat-nál már oly mohón nekilendült, mint egy ker-getett kapás. Minden jó íznek mélyén, minden rágó izma tövén egy kis szív volt. És a tavaszi nap roppant ragyogásában, a fa ál-dott bokrétája alatt, a gyermeklelkek friss fel-bugyogásában: a jó étel szétterjedt benne és felbabrálta a jó-gyermek Mózeset. Minden kis szive egybe zengett. Nagy könny sötétítette el kék szemeit, kicsordult az arcára s onnan leesett a paprikás szalonnára. Katica a maga falatjai közül tág, meglátó szemmel nézte és édes gyönyörűséggel mondta:

— Lássa, Mózeske, most megint nagyon szép.

A fiatalember kezéből kiesett az étei. Rá-nyomta fejét a lány térdére és omlósan, sza-badulón zokogott. Húlltak a rossz napok, húlltak a rossz arcok, a beteg gondolatok,

húlltak a félelmek fiatal életéről. Az örök virág teljes csokru kelyhe nyílt fel benne. A lány arca olyan tiszta, olyan jó volt, mintha egy kis testvér álmát vigyázná s annak alvó lány lehellete tenné gyengén rózsaszínné meghajlott arcát. Kezei nagy testvériséggel cirógatták a szőke fürtöket. A fiatalember sírásba tördelte a szavakat.

— Olyan jó itt maga mellett, Katica. Ne hagyjon el soha, legyen mindig mellettem. Maga az erősebb, maga a bölcsebb, mert maga mer egészen gyermek lenni. Én már bepiszkolódtam, én már öreg vagyok.

Közben a gyermekek elvégezték a reggeli torkoskodást. Körbe álltak, forogni kezdtek. Kis zsir-maszatos szájukról párolgott az ének:

Zöld asztalon ég a gyertya;
 Barna kis lány koppangatja,
 Hol eloltja, hol meggyújtja,
 Csak a szívem szomorítja.
 Allj ki már,
 Nagy számár.

Katica az ételt visszapakkolta s a fa gyökerének húsébe tette. Most szelid elnyúlással, fejüket a tenyerükbe fektetve, nézték a játszó gyermekeket. Az ének mindegyre megismétlődött az édes arcocskák forgásában. A frissen csorduló gyermekhangok olyan puhán csókolták lelküket, mintha elsimuló galambszárnyak verdestek volna rájuk. Olyan nagy valóság volt a tavasz az ég egész boldog sátra alatt. A fák körül millió bogár élt: evett és szeretett. A csók fényes zápora eltakarta a halált, a fájdalmat és a nyomoruságot. Most már ők is felugrottak. Beálltak a gyermekek közé, hancuroztak a boldog lélegzet-vesztésig.

Aztán, mikor a dél nagy komoly forrósága lesúlyosodott, a gyermekek megint letelepedtek. Katica szétjárt köztük, segített nekik az ebéd okos elintézésében. Ebéd után a zsenge tagokat elnyomta a meleg, a gyermekek elpilledtek egy kissé. Katica és Mózes lassan beszélgettek.

— Olyan régen nem volt ilyen napom. Kolozsvár óta. Olyan nyugodt vagyok, majdnem kezdek hinni az életben. Ezt magának köszönhetem, — mondta Mózes.

— Lássa, csacsi, minden napja ilyen lehetne. Csak akarni kell, csak merni kell. Olyan, olyan nagy csacsik maguk.

Nem magyarázta meg, miért. Talán nem is tudta volna. Elővett egy könyvet, malmot rajzolt egy tiszta lapjára, a földön fehér és barna kövecskéket keresett. Elkezdtek malmozni, veszekedtek, édes-nagyokat nevettek. De a lány félszeme azért mindig a gyermekeken volt s mindegyre mellettük termett egy-egy elintéző parancsa.

Egyszer felszökött, két gyermek szörnyű nagy összekapását futott elintézni. Amikor izzadt homlokkal visszafelé szaladt, előre kiáltotta Mózesnek:

— Mózeske, keresse meg a zsebkendőmet. Ott lesz a ridikülömben.

Mózes jó férfi-ügyetlenséggel kezdett kutatni s természetesen éppen a zsebkendőt nem találta. Mint egy cséplésre hozott zsákot, kifordította az egész ridikül titkát. A százféle apróság közül egy fénykép esett ki.

Akaratlan mohósággal kapott utána. Boór Bálint közismert mellképe volt. A nagy horizontnak felvetett fej, az előretorló mell tudatalan, természetes pátosza. Az erő és géniusz

forró sugárzása. Kérdezve tartotta a képet a lány elé.

Katica elpirult. Talán most először, mióta őt Mózes ismerte. Mintha arca egy pillanatra szomorúságra rezdült volna. De már mosolygott, ős fürdetésű tiszta mosolygással:

— Csodálkozik rajta?

— Nem, nem, de...

A lány közbevágott, mintha félne, hogy Mózes valami olyant mond, amit jobb nem mondani:

— Az ő képe mindenkinél ott lehet. Ő ma az élet, a jövő, az igazság. Tudja, Mózes, kell valakit magunk fölött tisztelnünk, akiért szép feladattá lesz az, hogy emberek vagyunk. Ma ő biztat és ő szenved.

Szemei áttisztultak s mélyebb patakkal folytak a világ felé. Arca is olyan lehelt tiszta volt: látni lehetett a vér csendes futását. Az ajakon testetlen tiszta csók volt a lélegzet. A sovány, rendesen igénytelen arcra feljött mélyre dugott ős szépsége. Mózes mély beívó szemekkel nézett rá:

— Igaza van, Katica. Én is benne vagyok jobb és ha néha a jövő felé bizakodom, tőle van az erőm, — mondta hosszas hallgatás után.

Katica a homlokára csapott:

— Oh én csacsi, legfőbb csacsi! Most jut csak eszembe, cigi is van.

Azzal maga alá terített felöltője zsebéből előkurkászott egy rémesen körülcsomagolt valamit:

— Tessék úrfi, ezt a nagybácsi küldi.

Mózes kibontotta végtelen pelenkájából a rejtett jót. Egy cigarettatöltő acélhüvely volt benne a töltőszárral.

Katica éktelen rémülettel kiáltott fel:

— Jézus, mit pakkoltam be cigaretta helyett! De legalább van mivel tölteni.

— Dohány és cigaretta-papiros nélkül.

Katica nagyon elszomorodott:

— Igaz, igaz, az is szükséges a dologhoz.

Egy jó negyedóráig töprengve nézett maga elé. Csak a Mózes újból felcsapó elevenése tudta visszahozni a jókedvéhez.

Már délután öt óra mult, a nap nagyon meghajlott s még mindig nem tudták rászánni magukat a takarodóra. A két nagy gyermek nem tudta elvenni száját a dús nap emlőitől. Szívták, szívták a világ tejét s életük átölelte az életet. A gyermekek kissé leárnyékulva komoly sorokba ültek és nagy áhitattal énekelni kezdték:

— Alkonyodik már a nap...

Lágy kezekkel, halkan osztogatták szét az éneket a levegő lányai. Mint gyönyörű álmát tették egymás kezébe, melynek érintése jó és illata hálára csiklandja a szívet. Meghatott volt a levegő s úgy állott a virágos rét fölött, mint egy csendes ima. Meghatottak voltak a horizont szélén álló hegyek. Lassu, sötét kék bűgással kísérték az éneket, mint jó, barna öregasszony az iskolából hazatérő gyermekeket. Meghatott volt a nap s már nem lehetett tudni, hogy fény-e vagy csók e nagy rezdületlen jóság. Ölelés volt az ég, ringó párna volt a föld.

— Katica, lenne a feleségem? — kérdezte tikkadt gyorsasággal Mózes.

Katica gyermek-ravaszul nevetett:

— Hiszen csak ezt akartam. Tudtam, hogy meg fogom főzni, hogy meg fog kérni. Lássá,

én már ismertem magát jóval az első találkozásunk előtt. Sokat figyeltem, hallottam is magáról. Meg aztán ott volt az arca és a szeme. És láttam, hogy mi nagyon egyek vagyunk. Mindketten nem valók vagyunk erre a világra, de teljesen ellenkező értelemben. Mindkettőnkből hiányzik valami. És valamiből, de másból-másból, mindkettőnkben túlsok van. Aztán édesen nevetett:

— A vagyónukat is könnyű lesz a telekkönyv egy lapjára írni.

— Maga fondorlelkű, maga ős Macchia-velli, — kacagott Mózes. Ráhajolt a lányra, megcsókolta. Az visszalehelt egy csókot a fejére. A két csókba hulltak a fáról a fehér szirmok.

— Na, nézd te a betyárját, majd kitépi a haját annak a szegény kis lánynak!

Ezzel a sikítással felugrott Katica a Mózes karjai közül. Nagy dárdás vitézséggel odarohant egy nagyobbacska barna fiúhoz, aki egy szöske kis lány hajfonatán induit gyökér-tanulmányokat végezni.

— Hát szabad így bánni a gyengébbel, egy kis lánnyal? Te szerencsen óriás, te emberevő! Nesze, nesze!

És könnyű kis kezeivel lezaporozott a megszeppent kis Kékszakál hátára.

Bálint öltözését már bevégezte, de még egy negyedórát otthon akart várni, nehogy igen korán érkezzék. Gondosan, a régi napok ölelő hiuságával csipte ki magát, hogy ne legyen árnyék a fiatalok boldogságában. Mózes hívta meg az eljegyzési ünnepélyére s délután három órára tűztek ki találkát a fogaskerekű állomáshoz. Ott fogja már várni az egész társaság. Onnan mennek majd együtt a kis mezei vendéglőbe, ahol a két nagy gyermek kiszemelte magának a legméltóbb keretet az eljegyzéshez.

Még alig volt negyedhárom s mégis már megszólalt a csengő. — Még vasárnap sem hagynak békét, de repülni is fog a pasas, — morgott Bálint. Az előszobából kikáltott:

— Ki az? Nem fogadhatok. El kell mennem hazulról.

Elfogódott női hang válaszolt:

— Csak rövid beszédem volna a mesterrel.

Erre mégis ajtót nyitott. Harminc-harminckétéves nő jött be. Ruhája halványzöldje sárgás arcát még vérszegényebbé tette. Szemeiből az idős lányok hosszú sóvárgása nyúlt ki. Eltikkadó nagy tisztelettel nézett a művészre:

— Mester, két napig utaztam, hogy önt láthassam. Hosszu évek vágya teljesedett most be.

Hangja tompa, fakó volt, mintha torka fel lett volna sebezve. Bálint udvariasan mentegőzött:

— Tessék besétálni. De legnagyobb sajnálatomra csak öt percig lehetek rendelkezésére. Egyetlen barátom eljegyzésére kell mennem.

Az eljegyzés szóra sűnyi öröm lobbant fel az éhes szemekben, mint aki egy fontos vállalatra indulóban lópatkót talál az úton. Templomba menő áhitatos szétnézéssel lépett be a műterembe:

— Mennyi remekmű! — kiáltott fel vallásos elragadtatással.

— Tessék leülni.

Leültek. A nő, aki hosszú mondókákat készített a célja elé, most, hogy öt percre volt ideje szabva, zavartan hallgatott. De a Bálint szemeiben olyan türelmetlen sürgetés volt, hogy mégis szóra ijedt:

— Mester, önt minden oldalról gyalázatosan üldözik.

Bálint fitymálva legyintett a levegőbe.

— Pedig ön ma az egyetlen európai nagysága a magyar szellemnek.

— Ezt nálad nélkül is tudom, — dohogta a lelke zsebében Bálint.

— Ön nehéz anyagi gondokkal küzködik, melyek még művészi alkotását is megbénítják.

Most már kilyukadt a Bálint türelmének a zsákja:

— Ugyan, kérem, csak nem azért jött, hogy ezt elújságolja nekem. — És megnézte az óráját.

A lány sárga arca átvörösödött s így elpirulva egészen szeplős volt. Torkán görcsös nyelések gyűrődtek le. El-elakadva beszélt tovább:

— Külföldre sem mehetett régen. Pedig tudom, mennyire szeretett külföldön utazni. Mester, ha akarja, én lehetővé teszem, hogy állandóan ott éljen, ahol akar és többé semmi anyagi gondja ne legyen.

Sóvár, velős-koncot szívó szemekkel nézte Bálintot. Térdei eltávolodtak egymástól, szoknyája véletlenül térdig lebbent. Meztelenség villant ki. Látszott, úgy készült erre a látogatásra, hogy nem vett alsó ruhát.

A Bálint álla elszélesedett, két vízszintes barátka árkolódott rá. Orra tövén, szája szélén alig látható mosolygás-erecskék folytak szét:

— És hogyan jutok mind e földi jóhoz?

A nő most már nekilendült eltökéléssel vágta ki:

— Azt sem kívánom, hogy feleségül vegyen. Csak az oldala mellett akarok mindig lenni. Apoló, virrasztó szelleme leszek. Egy megértő lélek fogja kísérni minden léptét. A mester mint férfi is olyan nagyszerű jelenség.

Ez már a megáporodott vén szűz kiáltása volt. Bálint felállt. Nagyon komoly udvarias-sággal hajtotta meg magát:

— Nagyon köszönöm önzetlen szép ajánlatát. De lehetetlen elfogadnom. Különben sem akarok külföldre menni. Anyagi gondjaim sincsenek.

A lányba valósággal befojtódott minden élet. Nyaka megbicsaklott, arca túlzöldülte a ruháját. Mikor az előszobában volt, mégis szembefordult a művésszel. Most már felízzott arcát feldugta a férfi arcába s szemeiben az a kigomboló mosolygás volt, melyet férfi nem érthet félre:

— Most már látom, hogy sok valótlanat mondanak a mesterről.

— Például? — mosolygott Bálint.

A lány mosolygása már az övén alul villant:

— Hogy a növendégeivel nagyon erőszakos s azok egy pillanatra sem léphetnek be büntetlenül a mesterhez.

Bálintnak csak most villant szemébe az előbbi szoknya-lebbenés. Nevetve hajtotta meg magát:

— Oh, én még a középkorból való vagyok. Én még oltáron látom a nőt.

És nagy-szélesre kinyitotta az ajtót. A nő szemei zöld méreggel rontottak feléje. Sarkon fordult, elment.

— Hát van okom panaszra? Nem a legszebb jövő áll előttem. Még lehetek falu bikája, — mondta a Bálint gondolata.

Ez a jelenet nem volt egyedül álló s ehez hasonló az utóbbi időben gyakran megismétlődött. Amint az egyetemes hajsza szétesaholt az egész országban, a lapokban üvöltő sorok agyarkodtak, az ellene indított pörök híre szétment s minden társaság megvívta a maga külön Boór Bálint vitáját: mind több nő-étvágy gerjedt e nagyszerű vad felé, mely oly királyi nembánomsággal csörtette tovább életét egy ország üldözése előtt. Gyermeklányok, elvirult vén szűzek, asszonyok a legkülönbözőbb ürügy alatt jöttek: hogy a halálra kergetett férfi elé odatartsák éhes vágyukat és a csók görceiben érezzék az agyonhajszott élet halálos vonaglásait. A római hetajra beteg étvágya volt ez: megkóstolni a két halálos küzdelem közt lihegő gladiátor utolsó öleléseit. Bálint most már sokszor igen durva volt velük szemben és ezek a kidobott bestiák még növelték a furcsa legendákat neve körül.

A hajsza pedig, fáradhatatlan részletességgel, nőtt napról napra. És ha nem tudták megsebezni személyében, ütöttek rajta azokban, akikhez ragaszkodott. Amint Budapestre érkezett, rögtön megtudta a Bokody különös viselkedésének az okát. Összekapdosott ürügyek alatt végleg elbocsátották a színháztól. Könnyű volt megértenie, hogy ez azoknak a kezeknek az ütése volt, melyek feléje akartak ezzel bántani. És mert a házban még volt három lélek, melyek emberi meleget jelentettek számára: Gergely bácsi, a felesége s a Lompos kutya, Homonnayék kitették az öreg pár szűrét mindenestől. Azok, szegények, alig kaptak valami irgalom-barakot Pest-Szent-Lőrincen. Ő maga is idézést kapott a lakáshivataltól valami tárgyalásra május végére. A Homonnayék hadnagy sógora most széles fronton indította meg a támadást. Egy negyvenkilós beadványt zúdított a művész ellen. Kérte rögtöni kilakoltatását: hazaárulás, iszentagadás, művész-álarc alá bújt pornográfia, erkölcstelenség és más vétségek címén. A beadványhoz mellékelte mindazokat a hírlapi cikkeket, melyeket valaha Bálint ellen írtak. Aki ellen ilyen cikkeket írnak, az nem szennyezhet be egy tisztességes polgári házat. A beadvány lendületes mondatait, hosszú éjszakákon keresztül, a kövér Homonnay Lajos fogalmazta, aki úgy cipelte magával a régi önképzőkört, mint görény a bűz-erszényét.

Egy régebbi szobra másolatát, mellyel akkor pályadíjat nyert, lefoglaltatták a rendőrséggel a műkereskedőnél, mint köz-szemérem sértőt. Perei még mindig várandós állapotban voltak. Alig volt nap, hogy ne kellett volna megjelennie a Markó-uccában. Olyan

terjedelmes volt az üldözés, hogy borbélya egy napon dadogó szemérmességgel állt eléje: Ő mindig nagyon büszke volt, hogy ilyen híres művészt borotvált. És mégis könnyörög, hogy ne tüntesse ki többé. Neki családja van, szüksége van minden falatra. Űri vendégeinek nagy része pedig kijelentette, hogy ők többé nem hozzák a keresztény szakállukat olyan üzletbe, ahova Boór Bálint jár.

Bálint most — miért, miért nem — maga sem tudta, annyira követte az ösztön vak mutatásait: adta a beteget, a leomlottat, az élet küszöbére kiroskadtat. Ha előszobája csengője szólt: előre szenvedő arcot vágott. Hatalmas tagjait a fájdalom vonszolásával cipelte, beszédjében el-elakadt. Hol veséjét, hol tüdejét, idegeit vagy szétomló emlékezetét siránkozta. A hozzá befürkésző szimatolóknak iszonyu meséket mondott el éjszakai kínjairól, belső szétbomlásának jeleiről. És mint minden nagy gyermek és nagy művész: meg is szerette szerepét. Jólesett neki ez a halálosdi játék. Ténferegni az élet szélén, a nagy nyavalyák védelmében, melyek mint nehéz ágyuk sora, megvédnek az élet gonoszaitól. Sokszor nevetve vette észre magán, hogy már mikor egyedül van is: bánatos arccal mozgatja tagjait, nyögdös és sajnálja magát. A színjátszás annyira sikerült, hogy tényleg megsápadt, arcán fáradtság volt, szemében a halált látó révetegsége tágult. Kora reggelenként lejárt az Erzsébet-hidfő Hungária-forrásához. És ott olyan elbúcsuzó borulattal itta a forrás utálatos kénes, meleg vizét, hogy az emberek már mögötte látták a temetkezési intézet fekete posztóját. A hatalmas szervezet halált mimelt s koldus

kezekkel könyörögte az emberek felé: — Ne bántsatok! Igaz, hogy lángész vagyok, de döglődő lángész.

És ez a kitarató játéka ennek a sok forrású életnek, hadifortélynak is jól bevált. Amint a körülleskelődők napról napra vitték szét a készülő halál evangéliumát s a közönségben is legendává lett betegsége: az üldözők okosabbjai meghökkentek. Mert azt mindnyájan tudták: ha egyszer ez a test utolsót vonaglik, ha a karok megdermednek, ha a halál behullja a világlátó szemeket, ha a megfagyott arc felfoltosodik s az elnémult szájon kicsurog a halál irtózatos böfögése: ez a hulla nagyhatalom lesz, a legnagyobb hatalom az országban. Sokan, akiknek ma még fenyegető veszély vagy nehéz ítélet: egyszerre meg fogják szagolni azt az üzletet, melyet ez a nagy hulla jelent az apotheózis első felgyujtóinak. Aztán: a most megfélemlítettek, az elnémított tiszták s a tömegek hallgató húrjait felzengeti a halál ütése. Ezek az ügyes és jó szimatu emberek tudták, hogyan lesz a halott hazaárulóból és destruktív elemből egy pár nap alatt nemzeti hős és országos szent. És tudták, hogy akkor soknak jó üzlete lesz, megmutatni a közönség sír felé áradó szánalmának: kik voltak a felelősök e nagy fárosz kioltásában. Felelősség! felelősség! Ez volt a közös ijesztő, melytől mindenkinek borsókázott a háta. Hiszen ezek az apró gonoszkák még az otthon biztos egyedülvalóságában, önmaguk előtt sem mertek felelősek lenni. Ezért a főhajzsások lassítottak a tempóban, mintegy dermedni hagyták az offenzívát. Minden puskát lövésre készen tartva, de mégis várva, hátha a halál maga

minden feltűnő segítség nélkül elejti a vadat. Sokan pedig, az előre szimatосok, a holnapra üzletесkedők, már jöttek felmutatni ujjukat a holnap nagy halottjának: — nézd, drága haldokló, én jó fiu vagyok. Légy tanu mellett, hogy én, amikor tudtam, hogy biztosan meg fogsz gebbedni, végső vonaglásodban nagy embernek tiszteltelek. Adj egy pár sor írást róla, vagy egy szép dedikációs kötetet, vagy fényképeztesd le magadat velem. Aztán halj meg, de tüstént, hogy megnyithassam a kegyelet és elégtételadás bodegáját sírodon. — És mind több látogató nyitott be hozzá, a nemzeti fájdalom gyászával arcán, a rajongás elrévülésével ajakán. Némelyik apró emléket kért. Némelyik megelégedett autogrammal. Némelyiknek csak az kellett, hogy tudják, hogy ő most Boór Bálint barátjától jön. Póstásék, akik biztos zúgból irányították a vadászatot: nagy zajos nemeslelkűséggel kérvényt köröztek az írók és művészek között, melyben az államfőt Bálint sajtóperének törlésére kérték. A kérvényt megható lelki nagysággal elsősorban Póstás, Bingenheimer, König Lajos és Borkuthy Eveline írták alá s közvetlen utánuk mindazok, akiknek titkos, suba alatti kezük rászorult a művész torkára. Az ügyes fogásnak hármас haszna is volt. Először: Hencidától Boncidáig folyt a nagylelkűségük, hogy ők vetik közbe magukat, ők, akiket Boór olyan kegyetlenül bántalmazott. Másodszor: ha Bálint megújult harcban feléjük legyint: mint a hálátlanság fekete szörnyetegét lehet átadni a jól felszított közdűhnek. És végre: ha sikerül ledöfni a vadat: ők borulhatnak

legelőször a véres hullára s ők zokoghatják magukénak az apotheózis első percentjeit.

És Bálint, akit üldözés, erőszak és fortély nem tudott alárágni: e hulla-részvényesek láttára néha tényleg beteg lett halálos undorodásában. Az ilyenekkel szemben kegyetlenül durva tudott lenni s ez betegsége és összeférhetetlensége legendáit még sötétebbé tette. És ez a nő is hányásra ingerelte ínyét, mint egy beteg-zsiros étel. — Ma jó kedvem kell, hogy legyen, ma a fiatal Boór Bálint akarok lenni. — És nehogy még egy ilyen látogató előre megölje délutánját, gyalog indult meg a találkozóra.

Mózesék már félháromtól kezdve vártak rá a Fogaskerekű-állomáson. Mózes új elegáns tavaszi ruhában volt, kifehérlő új fehérneművel. A fiatalember egész öltözetén, haján, tartásán látszott, hogy megint két női szem vigyázásában, két női kéz meleg gondozásában van. Egészen visszatisztult az édes anyja jófiu Mózesévé. Csak a szemeiben volt valami, ami megmondta, hogy már felejthetetlen szomorúságokkal és nagy ijedtségekkel nézett szembe. Három hét óta már megint állása is volt. Katica, még a nyilatkozó nap után, nyakába vette a fővárost. Elment minden bankba, szerkesztőségbe, minisztériumokba s a világ legtermészetesebb hangján adta elő, hogy neki van egy jegyese, aki nagy lírai tehetség és hogy gazemberek lesznek, ha ezt az értékes fiatalembert kenyér nélkül hagyják. Természetesen: a legtöbb helyen szemébe mosolyogtak. Nem egy helyen meglehetősen érdesen voltak hidegek a különös lánnyal szemben. De Póstás, mikor megtudta, hogy a híres Mátray tábornok unokahúgával áll szemben: ér-

tékesíthető nemzeti viszonyt szagolt meg s Baczót felvette a Független Lap szerkesztőségébe.

Katica fehérben volt s egy éktelen nagy új ridikült lógatott kezében, melyet a régi helyébe maga csinált. Valami rangos anyaság volt arca nagy ártatlanságán. Mindegyre igazított valamit két fián: a tábornokon és Mózesen. Hol a nyakkendőjüket igazította meg, hol egy hajfürtöt simított a helyére, vagy a kezelőjükön babrált valamit becézgető fejcsoválással. A tábornok katonai díszben volt s összes kitüntetéseinek jelvénye a mellére sorakozott. Az öreg úr messze néző szomorúságán ma mégis nagy nyugodtság és mosolygó jóság szűrődött át. A nagy vörös szőr-csomó mellettük, melyből két dagadt kék szem dühösödött ki: Zoltán volt, akit nagynehezen lehetett megkeríteni a mai ünnepségre. És velük volt még Kassai Molnár Pista. Mózes nagyon szerette és szánta ezt a posványba hullott ember-meteort. Akarta, hogy egy falat és egy mosolygás neki is jusson a boldogságukból. A legnagyobb feladat volt: olyan burkot keríteni a Molnár Pista földi hüvelyére, melyben tisztességes emberek közé lehet vinni. Mózes, Zoltán és Katica két napig jártak ebben az ügyben. A nadrág a tábornoknak egy polgári hüvelye volt. Kabátot és mellényt egy jogász adott, akit Mindszenty Margit arra a hétre vőlegény-jelöltjének nevezett ki. Kalap nem kellett, fehérneműt a Mózes megújított ruhatára kölcsönzött. A szegény költőbe minden ruhadarabbal átment a gazdájából valami. És ő riadt bizonytalansággal nézett ki soklelkű eleganciájából: vajjon nem szünt-e meg teljesen Kassai Molnár Pista lenni?

Minden közeledő villamos elé odahajoltak: nem látják-é rajta a Bálint kiötlő alakját. Egyszer csak a Katica arcára mélyről jövő tűz égett fel:

— Jön Boór Bálint, — mondta.

Éppen egy villamos közeledett feléjük. Rá-kutattak a szemükkel. — Dehogyan jön, csak a szemed káprázik, pintyőkém, — mondta Mátray.

— De igen, ott a sarkon, most fordult be a Retek-uccába.

Mind elnevezték magukat.

— Talán telepátiás szemed van, mókusom, hogy oda el tudsz látni? Nagy szolgálatot tehetnél volna a háboruban.

— Pedig jön, én látom. Meglátják, hogy mindjárt itt lesz, — felelt hitvalló makaesko-dással Katica.

Mindnyájan abba az irányba fordultak. Egy pár perc múlva a Városmajor fái mellett feltűnt a Bálint hatalmas alakja. Katica szétsugárzó diadallal kiáltotta:

— Ügye, mondtam!

— Furcsa, furcsa kis lány ez az én pintyőkém, — dünnyögött Mátray. — Vigyázz, Mózeském, szegénykére.

Bálint odaért. Mert kölcsönös megegyezéssel minden előzetes látogatást mellőztek, csak most ismerkedett meg Mátrayval. A két férfi sajátos, mélyre ásó szemmel nézett egymás arcába. Mintha kutatnák: azt a belső arcot találják-é mögötte, melyet várnak. Meleg, jó kézfogásuk mutatta, hogy igen. Katica vilámgyorsan lehajolt s mint egy iskolás kislány, megcsókolta a művész kezét. Bálint visszahökken, Mózes elbiborulva hebegte:

— Katica, Katica!

A lány széles mozdulattal mutatta Bálintnak Mózeset:

— Lám, ilyen az én gyermek-vőlegényem. Mindent különösnek tart, ami természetes. Pedig ő is szívesen megtenné.

Mátray elnéző mosolygással mentegette:

— Furcsa kis lány ez, művész úr. Furcsa, de nincs nála jobb lélek a világon.

Kassai Molnár Pistát is csak most mutatták be a művésznak. Alig tettek egy pár lépést a Fogaskerekű-állomással szemben hegynek menő lépcsőkön, hogy a Filléruccába jussanak: Molnár Pista zord titokzatossággal érintette meg a művész karját:

— Mester, valami nagyon bizalmas közlenivalóm volna.

Mózesnek a torkába dagadt a szive. Nem tudott mást gondolni, mint hogy a szegény költő meg akarja pumpolni Bálintot. Zoltán is morgott egy vaskos — marhát — a barbarosságába. Bálint egy pár lépésre hátra maradt. Molnár Pista keserűn fakadt eléje:

— Mester, előttem már szar az egész világ. Még annál is undokabb. Csak a Mester imponál nekem.

Bálint mosolygott.

— Mester, én egy undorító disznó vagyok. Ha én iszom, akkor elrontom ezeknek a szegény embereknek a mulatságát.

— Akkor ne igyál, fiam, — mondta szeliden Bálint.

— Ne igyam! Itt kezdődik a bibi. Ne igyam! Megesküdtem, becsületszavamat adtam magamnak, hogy nem fogok inni. De az én esküm, az én becsületszavam ennyi, ni!

Előre hajolt, kiköpött. Lábával elsikálta és kezével elhárította homlokáról a fürtöt:

— Mester, ha más próbálja meg, hogy megfogja a kezem, hogy ne igyam, a fejéhez vágok minden üveget, még ha a Krisztus unokaöccse is. Ha a mester a kis ujjával megérinti a karom, nem fogok inni egész este. És talán holnap reggel egy percre becsülni fogom magamat. Tessék elhinni, ezért is megéri.

Bálint mély szánalommal olvasta magába ezt az elítélt életet. Kezet nyujtott:

— All az alku. Csak vagy szembe, vagy közvetlenül mellém ülj.

Visszatértek a társasághoz. Zoltán és Mózes ijedt szemmel kutatták a művész arcát, de azon csak valami meghatott jószág volt. — Nem nyúlt a zsebébe — sugta Zoltán Mózesnek —, még sem az lehetett.

A társalgás eleinte nehezen indult. Bálint jelenléte, akaratlanul is, elünnepiesedte a lelkeket. Bálint pedig érezte a saját súlyát ezekben az elhallgatott emberekben s ez kissé őt is nehézkesé tette. De amikor a Filléruccából egy üres házhelyen keresztül áttértek a Bogár-uccába s eléje bomlott a roppant sugárzásban ringó város, egyszerre felvillanyozódott. A Bogár- és Mákuccák egybeszakadásánál nagy füves tér örvendezett. A tér közepén egy ókori uccai petróleum-lámpa emlékezett. A lámpa oszlopát valamikor rossz kezek vagy vihar kitörhették. Mert úgy volt újból feltámasztva a rosszul ásott gödörbe, nagy nyers kődarabokkal. Így is féloldalra búsult az árva, mint egy öreg tüdőbajos énektanár. És félre kornyadozott az üvegburában a lámpa tulipánja is. Mintha csendesesen sírdogálná nagyobb nénjének, a napnak: — Világítanom kell, jaj, világíta-

nom kell! — Bálint, amint megpillantotta ebben a rengeteg tündöklésben ezt a közvilágítási búbánatot, felkacagva mutatott rá:

— Ni, a Boór Bálint jól eltalált szobra.

Ez a friss kacagás felszabadította a fiatalokban a megbújt gyermeket. Katica oda-futott s a ridiküljéből kiálló csokorból odatűzött a lámpa lábához egy szép vérző rózsát. Paposan, misésen széttárta karjait:

— Gloria Hungariae, Te laudamus! — kiáltotta széles lobogással.

Zoltán pedig nagy karmesteri lóbálással állt az oszlop elé s pocakos ünnepélyességgel énekelte:

— Isten, áldd meg a magyart...

Molnár Pista is tüzet fogott. Követelően kiabálta:

— Én vagyok a polgármester, én vagyok a polgármester, helyet követelek!

Ellökte Zoltánt a lámpa elől. Meghúzogatta a kabátját, igazított egyet a nyakkendőjén, háromszor köhintett. Aztán, neki fordulva a bámuló városnak, szónokolni kezdett:

— Tisztelt közönség, kedves polgártársak, hazafiak! Ez a szobor a legnagyobb művész és legnagyobb magyar: Boór Bálint emlékét hirdeti, akit meggyilkoltunk, hogy szobrot emelhessünk neki. Mert hogyan lehetne szobrot emelni egy lángésznek, aki még eszik? Az evés az egyszerű, mulandó emberek dolga, a zseni, az halhatatlan. Mi egyszerű mulandó emberek vagyunk, mi eszünk, ez a mi mesterségünk. Mi nem kontárkodunk a lángész mesterségébe: mi nem vagyunk halhatatlanok. De ha a lángész belekontárkodik a mi mesterségünkbe és eszik: mi kupán vágjuk, hogy tér-

jen vissza a saját mesterségéhez és legyen halhatatlan. Mi, keresztény testvéreim, Boór Bálintot kupán vágtuk, Boór Bálint halhatatlan. Éljen Boór Bálint, mert meghalt! Éljen a király, éljen az oltár, éljen a haza!

— Éljen, éljen! — zuhogott fel a jókedv a társaságból.

Zoltán nagy vörös nevetéssel mondta:

— Hat év óta ismerem Pistát. Még ennyi értelmes mondatot egyvégben nem hallottam tőle.

A jég meg volt törve. Most már egyik huncutság a másikat követte. A Mák-ucca egyetlen házából két farkaskutya ugatott a kirándulókra. Molnár Pista és Zoltán négykézlábra vetették magukat és olyan meggyőzően ugattak vissza, hogy a két leversenyzett kutya elhülve fordult egymással szembe: — Te, nem is bolondság az, amit ezek ugatnak, — morogta az egyik. — És tiszta irodalmi nyelven ugatnak, — dünnyögte a másik és végignyalta nyelvét a száján. A Tövis-uccában Zoltán, aki most már megint a régi sugárzású Konkoly Zoltán volt, beletemetkezett egy szalmakazalba. Mikor kihúzták onnan, abszoloni sörénye, szakálla, bajusza tele volt szalma-törekkel. Az uccán ácsorgó gyermekek visítva futottak szét tőle.

A Tövis-uccából kiértek az Eszter-uccába, faltalan mező-ucca. Már előttük magaslott a Vérhalom, tetején a Gajdos József kis vendéglőjével. Ez a Vörösmarty-eposzt zúgó név nagyon illik ehez a dombhoz. Ott áll a ropant horizont közepén. Oldalairól nagy napos mezők szélesednek tova, melyeken mintha nehéz vértezetű hexaméterek robognának. Látszik ide az egész város és komoly félkörben a budai hegyek. Katica és Mózes egy

vasárnapon nagy csavargásukban ide tévedtek. És amint látták ezt a horizontot és az itt mulató népet: elhatározták, hogy itten és vasárnap fogják megtartani eljegyzésüket. Hogy boldogságuk ezzel a nagy mellű tágassággal bővüljön és egyesülésükben benne legyen ez a sok nevető arc. Hogy azután bármikor látnak ilyen arcot, mondhassák: — Ez is a mi hervadhatatlan csókunk része.

És tényleg: a kocsmá körül s messze elfolyva a domb elnyult lábainál: mindenütt nyüzsgött a vasárnap. A füves réteken s a kis erdőcske szélén munkáscsaládok százai szívták magukat az élet napos kebelére, hogy a hetedik nap irgalma megfizesse a hat könnyörtelen napot. És az élet jó volt a hozzá menekült nagy gyermekekhez. Friss pázsittal, szétölelkező fákkal, nagy áldásu éggel ringatta feléjük: érdemes élni, érdemes küzdeni, érdemes szenvedni. Jó a kenyér, jó a csók, jó az élet zöld húsa: a világ.

Néhol már, kisebb-nagyobb csoportokban letáborozva, ettek. A majszoló zsiros szájakon kacagott a nap. Aztán megszámlálhatatlan csoportban játékokat játszottak, egyszerűt, gyermekit, de amelyek az élet és a csók hosszú rezdületét vitték a testbe. Egy helyen fiatal lányok és fiúk váltogatott köre forgott és énekelte:

Elvesztettem kiskendőmet, fáj a szívem érte.

Megtalálta egy kis leány, csókot kíván érte.

Szabad péntek, szabad szombat, szabad

[szappanozni,

Szabad az én szeretőmnek egy pár csókot adni.

És akkor mindenik fiú megcsókolta a párját. Aztán a forgás és az ének újból kezdő-

dött új csók felé. Ez volt az egész. Egyszerű és mély, mint az élet.

A társaság vidám kíváncsisággal evezett szét a vasárnapozó tömegben. Amint az öröm báránykái mind többszörös odasurlódásban melegítették lelkükhöz puha gyapjukat: Bálintba már átlobbant a tömeg. Szemei lakodalmi sátrává tágultak minden örömek, minden szinnek és mozduló formának. Nézte ezt a tömeget s nagy eltéréssel látta maga elé nyílni a jövő útját. Hogy tud játszani ez a munkás nép, még az idősebbje is! Hogy tud odagazdagodni az apró örömeknek, milyen fiatal és dús az élete. Mennyi nedv, mennyi sugár fut össze szövődő sudarába. És milyen tisztán és természetesen közvetlen a nők viszonya a férfiakhoz, még erősebb tréfájuk is milyen egészséges és földből fakadó. Semmi lelki önfertőzés, beteg agyvelősködés, sápadt ténfergés. És most már egész világosan látta: hogy a mai középosztály csak beteg átmenet a régi világ természetes egységéből; az új-egységből az új világ természetes egységébe: a munkás-egységbe. És a kacagó, lakomázó, játszó tömegben, mint egy vajudó anyában, érezte vonaglani a jövő roppant csecsemőjét.

Egy helyen barna csoportba állva, férfiak énekeltek. A körülolongó lányok és gyermekek ezüsttel futtatták be a férfiak sötét hangját. Az éneklő munkások meglátták Bálintot. Szemeikben az a sajátos fény lobogott fel: mint amikor kibontott zászlót lát valaki, mely tűzhelyért, gyermekért, egybeölelő gondolatért állta a vér záporát. Az ének letört ajkukról. Néma meghajlással szélesítették utat a művész elé. Akinek kalap volt

a fején, levette. Hangtalan, önkényt felnyíló tisztelet volt ez, a tömeg mély ráatalálása a szimbolum-emberre. A szélen álló fiatal lányok és gyermekek ajakán halkán, mint védő titok, forrón, mint új hit szava, lobogott tovább: — Boór Bálint, Boór Bálint! — Katica kiszélesedő szemekkel nézte a művész arcát. Némán, de végtelenbe nyíló jó mosolygással fogadta a munkások üdvözlését. És ez az arc, mely oly kegyetlenül tudott cinikus lenni, most megsápadt s minden visszatartó ereje dacára, meghiúsult volt. Van hát pillanat, mely neki is fizet.

Felértek a vendéglőhöz, a domb csúcsára. Itt is minden asztal körül volt ülve, a tehetősebb étvágyak itt mulattak. De az udvar városra néző sarkán, egy kis nyitott filagóriában, ahonnan legmesszebbre ölelő volt a kilátás, külön terített asztal várt az eljegyzésre. A vendéglősné egy nagy mezei virágcsokrot is figyelmeskedett az asztal közepére. Ma Katica és Mózes ültek az asztalfőre. Mátray és Bálint az asztal két oldalán, Zoltán és Molnár Pista az asztal végén kaptak helyet. Molnár Pista közvetlenül Bálint mellett.

Mielőtt ételhez nyúltak volna. Mátray elővette a két gyűrűt. Csendes megindulással mondta:

— Itt vannak a gyűrűk. Húzzátok fel egymás kezére, kössétek meg egymást. Legyetek boldogok.

A fiatalok felhúzták a gyűrűket. Megcsókolták egymást és Mátray homlokon csókolta őket. Bálint mosolygott:

— Én hozomra adom az eljegyzési ajándékomat. Az első gyermeknek én leszek a keresztapja és megmintázom.

Katica a legnagyobb ártatlansággal fohász-
kodott fel:

— De kár, hogy nincs meg az a gyermek,
ugye, nagybácsi?

Kacagtak. Az első áldomásivásnál Molnár
Pista, mintha egy felajánlott koronát taszí-
tana el magától, lefelé fordította poharát:

— Nem iszom! — mondta cézári eltökélés-
sel. Ez az én eljegyzési ajándékom.

— Pista, ha ikreket szülnél, nem csodálná-
lak jobban, — döfött feléje Zoltán.

— Mester, nem akar megházasodni soha-
sem? — kérdezte Katica.

— De igen, szivikém. Már csinálják a nász-
ágyam a sümegei temetőben. Csak a menyasz-
szony még kelleti magát.

A Katica arcára nagy árnyék esett. Úgy
nézte a művészt, mintha egy gyermeket ütné-
nek a szemei előtt. Aztán egyszerre csak fel-
kiáltott:

— Lássa, mester, maga is csak egy té-
velygő gyermeke Istennek.

Ez a felkiáltás ezekről a gyermekajkáról
olyan furesza volt, hogy mindnyájukból neve-
tés zökkent ki. Katica nem jött zavarba:

— Igen, mert maga is a halált akarja. Pe-
dig az élet az Isten akarata. Az élet mindig
szebb, csak nem akarják meglátni.

A tábornok elrévedezve mondta:

— Sok van ebben a kis lányban a Mátray-
fajból. Ilyen volt az apja: a boldogult öcsém
is. Ő is mindig arról beszélt, hogy csak a lé-
nyeget kell nézni s még a kabátját sem tudta
begombolni. De itt az én életem is. Én cse-
des kis fűszeresnek születtem. Mindig az volt
az álom: egy csendes uccacarkon sokféle jó-
szagu dolgot árulgatni. Öreg asszony ráncos

tenyerébe ötre söt, tízre rizskását adni. Kis lányok, gyermekek apró kezeit, mint kis mádárcsőröket, cukorkával, medvemézzel tönni. Aztán egy kis kertben virágokat ültetni, öntözgetni. És addig szagoltam a nem levő fűszereimet, amig tábornok lett belőlem. És most minden kirakatban marciálisnak kell lennem, hogyha meg is szakadok belé. És ha ma-holnap meghalok, úgy megyek a föld alá, hogy egy percig sem éltem azt a valómat, ami igazán vagyok. Igaz, hogy így lődözni fognak a síromnál.

Molnár Pista faragott egyet a keserű költőnek címzett szobrán:

— Az élet a tisztelt végok furfangos szádizmusa. Minden születési bizonyítvány utalvány egy pisztolyra, mellyel az ember agyonlőjje magát. A halál Isten egyetlen mentésege.

Bálint csendesen jegyezte meg:

— Egy pici igaz van abban, amit mondasz, ha túlsok tintába is mártod. Talán minden emberi jóságunk a haláltól van.

Mózes különös rezzenéssel hallgatta ezeket a szavakat. Aztán majdnem síró ijedtséggel szisszent fel:

— Mindenki halálról beszél az én eljegyzésem.

— Éljen, éljen Mózes és a jobbik fele! Ma kirugjuk a ház oldalát! — kiáltotta Zoltán.

Összekoccintottak. Az udvaron egy öttagu cigánybanda játszott. Bár fáradozásuk inkább sértő szándék volt, mint zene. De a vásárnapi közönségnek azért ez is vidám csuhaj, könnyítő sírás, felfakadt csók: megnövesztő élet volt. A vendégség fiatalja már egymásba karolt és táncolni kezdtek. Zoltán elvette a

primástól a hegedűt, odament a jegycesek mögé, elkezdte húzni. Nagy éljenzést kapott a közönségtől s a tánc általános lett. Mátray Molnár Pistával tárgyalt valamit. Katica pedig odahajolva Bálinthoz, lobogó arccal magyarázgatott. Mózes halkán kérte:

— Jőjjön, Katica, táncoljunk egyet.

A lány nem hallotta. Tovább beszélt a művészeknek. Mózes megint kérlelte:

— Katica, jőjjön táncolni.

A lánynak most sem volt füle számára. Mózes gyermek-szomoruan fakadt ki:

— Katica, maga el is felejtette, hogy én is vagyok.

A lány felrezzent. Nagy engeszteléssel simította kezét a Mózes arcához. Felkeltek, táncoltak. Mózesen látszott, hogy ereiben a tánc ősi bora folyik és hogy a ritmus benne volt az őt fogantató csókban. De Katica ügyetlenül, jobbra-balra hibázva, nagyon tanító-nősen rakta a lábait. Mózes egy pár nehéz perc után elesüggedett:

— Mégis, inkább üljünk le beszélgetni.

— Jaj, de jó! Úgy nem állhatom a táncot. Különben is, ki tudja, mikor fogok még Boór Bálint mellett ülni? — örvendezett a lány.

Molnár Pista felugrott, felkért egy csinos polgárleányt. Eszeveszetten keringett be a forró kavargásba. Az elitált fiu táncában is volt valami halálba rohanás, valami lázas önpusztítás. Nagy sötét szemei mint temetői fáklyák égtek, homloka terítői fehér volt. Szinte látszott: hogy ez a lány neki most a megtagadott üveg, a megnyargaló mámor, mellyel kilázasítja magán a halál felé zuhanás kékjét.

Zoltánnak már majdnem leszakadt a keze.

De úgy üvöltötték a hogy-voltot a táncoló párok, olyan mámor jött a feléje fényesedő szemekből, hogy újból és újból, szilajabban és szilajabban húzta. Nagy lombos feje olyan volt, mint egy szélben rázott fa, vörös arcáról omlott az izzadság. Végre mégis le kellett tennie a hegedűt. Hosszabb szünet halált az udvarra.

A társaság összehajolt. Most már nyugodtabban folyt a társalgás. Mindeniküknek volt szavakba dugni való szive, felpáráztak mint átmelegedett földek. Bálint hosszasan nézte a felduzzadó város roppant valóságát. Egyszer csak kifakadt belőle:

— Szép ez a város. A sok örület, gonoszság és butaság közt, melyek egy idő óta szétjárnak az országban, talán a legkiáltóbb az a tervszerű, rendszeres szidalmazás, melyet csirkefogó prófétáink rádobálnak Budapestre. Igaz, én mutattam rá először, hogy milyen fájdalmasan idegen ez a város a magyar paraszttal, a magyar géniusszal, a magyar lélek sajátos arcával szemben. De ez más dolog. Ez voltaképen nem a főváros bűne. Csak egy kórtünete annak az egyetemes nyavalyának, mely az idegen dinasztia s idegen érdekű uralkodó osztályok történelem-csinálása volt. De nézzétek ezt a várost. Lehet-e szebb műhelye az emberi munkának, szebb ígérete az emberi jövőnek? Valami szimbolikus összefogás van ebben a városban. Amint sikságok, hegyek s az óriási folyó idesietnek, hogy itt egy nagy emberi otthont adjanak össze: mintha erős karok nyúlnának egymás felé: fogjatok össze, legyen béke, munka és jószág a világ. Olyan ezerarcu ez a város és megtalálhatja itt minden lélek a

maga testhezálló otthonát. Ezer titkos bújással valótlán és szép, mint az álom, erős és valóságos, mint a gyár. Hiába vonítanak Herman tata keresztényei: ez a nagy csata-tér, ahol a magyarság élet-halál kérdése eldül. Azért is fenekedik annyi étvágy körötte. Pedig ha kiszorítanak e város küszöbén kívül, rögtön temetővé zuhanunk. A magyar honfoglalás nem volt meg. Árpád hódítói csak ezeréves Kaliforniát teremtettek az országból, ahol a magyarság kizsákmányolt kincse, igás barma és védő gládiátora volt a történelem idegen kalandorainak. A magyar honfoglalás itt Budapesten fog eldülni. Ha el tudjuk érni, hogy a mi gondolatunk legyen formáló ereje, a mi munkánk élő lüktetése, a mi fajtánk eleven húsa Budapestnek: megnyertük a kétségbeesett csatát. És nézzétek milyen jó, milyen szelid kacagásu ez a nép, Budapest népe. Hányféle faj öntötte ide ezt a tömeget s e sok fakadásu élet öröme most mégis a magyar nyelvben, a magyar dal ritmusában kap formát. Ez a nép Európa legemberibb városi népe, nem volt soha tigris, még a történelmi hisztéria pillanataiban sem. Mit lehetne alkotni ezzel a néppel a magyar gondolat egységében! Csak, csak...

Elhallgatott. Keserűen legyintett a levegőbe. Mindnyájan előre hajoltak, minden lélek bemártódott e kiomló hatalmas élet árába, mint szomjas lombok az elfutó folyóba. Hogy hangja elállt, majdnem hátra kapták fejüket, mintha feszült húrt vágtak volna el előttük. Bálint odakoccintotta poharát. Katica a megkezdett kinyilatkoztatás gyönyörűségével kérte:

— Beszéljen tovább, mester, beszéljen!

Bálint most már kötekedett:

— Timafalvi szegelet,
Feltúrták a bivalok.

— Na nem így, úgy ahogy az előbb beszélt, a lelkéből, — könyörgött a leány.

— A lelkemből? Hát van nekem lelkem?
— Aztán, mintha észrevette volna, hogy a rossz Boór Bálint szabadult elő, tréfás panaszkodással mondta:

— Hiszen ez a szép vers volt a lelkem minden butorzata.

Molnár Pista nála szokatlan nyugodt komolysággal szólt:

— Én elnéztem a mestert, amint előre hajolva beszélt. Ez volt Boór Bálint, az igazi, Boór Bálint sub specie aeternitatis. Boór Bálint, az emberi evangéliummá fakadó magyar ige. Így állítanám a szobrát az országház elé.

— Nem, nem! Bálint bátyámnak álló szobor kell, előre lépő lábbal, ütésre emelt öklökkel, az örök Toldi Miklós legfelsőbb megvalósulása. És a szobornak ott kell állania Budapest valamelyik kapujában, — mondta Mózes.

Konkolynak is volt véleménye:

Én a Kálvin-tér közepén emelnék szobrot a mesternek. Egy roppant sziklatömegeből híva elő alakját. Hogy együtt mutassa az erőt és a gondolatot, az ösztönt és a formát.

Katica nem vette le szemeit a művész arcáról. Elhomályosodó szemmel kérdezte:

— És a mester hogy képzelné el a saját szobrát? A mester kétszeresen is a legilletékesebb a dologban.

Bálint ki akart térni a kérdés elől:

— Kis furfangos, így akar kibújni a dolog alúl, de nem menekül. Hogyan képzeled magad?

Ha már minden áron szobrot akarnak nekem emelni az eijegyzésükön.

— Oh, én arra való vagyok, hogy higyjem a kredót, nemhogy én csináljam, — duzzogott szemrehányón Katica.

Bálint mosolygott. Mutatni akarta, hogy csak játszik a többi kedvéért. De nagy megszűség tágult a szemeibe:

— Hát jól van, gyermek, vállalom a megrendelést. Szobrot emelek Boór úrnak. Hát én például nem szeretném, ha nekem itt is, ott is szobrot emelnének az országban, minden rendezett tanácsu város valamelyik uccasarkán. Utóvégre a magukat három lábba rögtönző kutyák támaszkodjanak máshoz, ne hozzám. Nekem egyetlenegy emlékem legyen: egyetlenegy szobrom a Gellérthegy keleti szikláin, Budapest élete fölött. Ott álljak mint örök pásztora egy örök szerelemnek. Onnan szálljon végtelen hívásom az elszéledő nyáj árvái felé. És ne legyen az országban olyan gyermek, akit legalább egyszer fel nem hoztak hozzám. Ott értse meg, mit jelentettem én ennek az árva fajnak. Mert akkor látni fogja elrendelt útját. Legyen május elseje az én napom, az én búcsúm, akkor jőjjenek hozzám az élet szomjazói. Hogy dermedt kezem mégis áradó étellel mutassa Budapest roppant műhelyét: Gyertek dolgozni, gyertek összefogni, gyertek teremni. Hogy a magyarság járjon az emberi barázda elején, a magyarság jelentse a legemberibb szabadságot, a legmértányosabb jogot, a legtöbb életet adó tudást.

Akaratlanul belekomolyodott a beszédbe. Szavai széles szárnyakkal verték a lelkeket. Észrevette magát s tréfásan kiáltotta önmagára a közismert adoma szavait:

— Szállsz le, Móric, arról a szoborról!

Egy percig hallgattak. Mintha tűnő suhanások lettek volna a levegőben. Aztán Mátray révedezett:

— Én is elengedném a síremlékemről a esákót, a kardot és az ágyut. Egy kinyújtott gyermektenyeret szeretnék rajta, melybe egy rücskös jó öreg kéz két krajcárra sárga cukrot tesz.

Édesen nevettek. Katicának is volt sírri való kívánsága:

— Nekem elég lesz, ha fű nő a síromon. De szeretném, ha nádas szélén állana. Úgy szeretem elhallgatni a békák énekét. Olyan hosszú tűnődés van a hangjukban.

— Kvak, kvak, kuruty, kuruty! — mókázott Zoltán.

A Mózes szemei megint felpanaszoltak:

— Már megint temetőben vagyunk!

— Megyek, elmuzsikálom a halált, — ugrott fel Zoltán. A zene és tánc újból megkezdődött.

Szürkülni kezdett. Itt is, ott is társaságok szeszpetelődtek s külön nótával indultak hazafelé. Mindenfelé nevek szálltak a levegőbe édes hívással: — Ilonka, Ilonka! — Pista, hol vagy? — Mariska, szedd a lábadat! — A hangok hosszú rezgéssel szótték át a tavaszi estét. Egy helyen, a kis erdőcske szélén egy társaság tüzet rakott. Hervadt füstje ideszállt s szelid melankólia lett a lelkekben. A lángot pedig körülállták, énekelni kezdték:

— Éj van, csend és nyugalomnak éje.

A nóta nagy, sötétkék harangvirága beleszűnt a leszálló estébe. A tánc megszűnt. Most már szomorkodni valót húzott Zoltán a cigá-

nyok kíséretével. Messzi zokogással hívta elő a Bálint kedves nótáját:

— Ki tanyája ez a nyárfás?

Mind többen mozdultak hazafelé. Az este megsűrűsödött. A szomszéd asztal mellett egy bölcsőben felébredt a gyermek és sírt a éhségét. Éktelen búbánattá muzsikálta a gömbölyű világot. Anyja, egy fiatal gyermekszemű nő, felvette. Kibontotta pelenkájából, hogy kis tagjai szabadon rugdalózhassanak. Aztán odabontotta neki mellét. A gyermek szívta, falta az anyai emlőt, hogy egy emberi fájdalommal több duzzadjon be a világba.

Már éjszakává komolyodott a világ. A távolban egymásután nyitotta fel szemeit az óriási város. Nagy komor lángok: dühösek és bozontosak, apró kis fénybimbók: mosolygók vagy panaszosak, és széles sátru láng-ernyők véreztek fel a sötétbe. Ahítat és jóság állt az ég elsápadó boltjai alatt. Az öreg Mátray, akit a szokatlan bor megelevenített, lefojtott hangon emlékezett:

— Nem a zimankó, nem a hó, a szél, a fagy volt a legnehezebb a háboruban. Hanem az ilyen esték. Amikor mindenkinek a szájára visszajöttek a régi csókok, amikor mindenki ölelésre, jóságra, családra nyillott: akkor tartani őket percre-készen a gyilkolásra. Mikor az ember maga is azt vezényelné: — Csókolj, ölelj, szeress, vess új magot az emberbarázdába! És azt kell üvölni: ölj, löjj, mérgezz, vágj, harapj, tégy nyomorékká, csinálj árvákat, özvegyeket, tedd temetővé a szántóföldet és hullává a szántóvetőt! Örültség, gazság, halálos tébolyodás!

— De azért hőssé lett a tábornok úr, —

mondta Zoltán, aki már visszaült a társasághoz.

Az öreg úr kilökte mellét mint egy felajánlt bizonytságot:

— Én azért lettem hős, mert nagyon szerettem.

Mózes közelebb húzódott Katicához. Hallgatott. Lelke belemélyült a mélyülő éjszakába, az elfeküdt évekbe. Életének minden íze visszajött szájába. Olyan halálosan keserű és olyan végtelenül édes volt és mégis félt valamitől, boldog volt és mégsem tudta hinni. Le-fogott, forró hangon kérdezte Katicától:

— Katica, igazán szeret?

A lány egész hangosan, majdnem szórakozottan felelte:

— Csacsi, hogy kérdezhet ilyent? Én mindig szerettem magát, ugye, bácsika?

Mózes köré valami alaktalan nagy szomorúság ködlött. A régi menekülő szó felnyilt lelkébe, mint sötét zugban felejtett virág: — Anyám, édesanyám!

Már alig volt vendég a kocsmában. Az erdőeske szélén még lobogott a láng. A körülülők homályalakjai iderajzolódtak. Még szállt az ének belőlük:

Maradt itthon kettő-három nyomorult,
Rátok lányok még az ég is beborult.

— Talán már mi is mennénk haza, — szólt Mátray.

Készülődni kezdtek. Akkor vették észre, hogy Molnár Pista már rég eltűnt. Zoltán felugrott, hogy felhajkurássza, de Bálint magára vállalta a dolgot.

Szétjárt az udvaron, de sehol sem találta

a fiatalembert. Gajdosné aztán megkérdezte, kit keres:

— Olyan lógos fürtű, sötét szemű volt?

— Az, az, — felelte Bálint.

Gajdosné nevetett:

— Az két liter bort kért és odament vele a kertbe, ahul ni.

Bálint bement a kertbe. A kert füves lejtőjén, egy bokor mellett feküdt Molnár Pista. Az egyik üveg már üresen hevert lábainál. A másikat most szívta halálos hosszú hozzátapadással.

Bálint lehajolt, megérintette a boldogtalant:

— Fiam, hát csak ennyire tudtál erős lenni?

A fiatalember odahajította a kiürült üveget egy fatuskóhoz, hogy az visítva repült darabokra. Aztán sötét fejét részeg, öklen-dező zokogással furta a földbe:

— Meghalni! Oh, meghalni, meghalni!

MÁSODIK KÖNYV:

A MEGTALÁLT SZOBOR

1.

A fiatal Kapcsos szőkesége vörössé izzott a vitában:

— Már nekem akármit beszéltek: nekem zászló kell, nekem elv kell, melyben higgyek és kitartsak mellette. Vele vesszem, vagy vele győzzek. És akinek mindegy, milyen zászlót, milyen elvet szolgál, az erkölcstelen újságíró.

Az egész szerkesztőség kacagott. A vörhenyes, szeplős Hanák epésen mondta:

— Kapcsos szűzességi filmet játszik. Ötszáz méter, csak ma látható.

Az öreg Maday megsimította őszes kecskeszakállát. Bágyadtan csitított:

— Hagyjátok, szegény Grätchen, higgye még ma azt, hogy a gyermekek attól születnek, hogy a szerető szivek elrebegik a házi áldást. Mihelyt első találkája lesz a nyomorusággal, másképp fog beszélni.

Kucsera nagy kerek fejével belehajolt a Kapcsos arcába. Komázó könnyedséggel magyarázgatott:

— Kedves fiókám, számárságokat beszélsz. Ezért ma te fogod kifizetni a sörömet a Zenélő Pokolban. Azt szavalod: erkölcstelen újságíró. Drágám, tudod mi az a pleonázmus? Ez archi-pleonázmus. Valóságos koca-pleonázmus tizenkét malaccal, te vagy a tizen-

harmadik. Annyi, mintha ezt mondanád: palacsintát sütő palacsintasütő. Szűzükém, jártál-e már konyhában? Láttad-e azokat a pléh-formákat, melyekkel a tésztának alakot ad a szakácsné? Az egyik csillag, a másik kifli, a harmadik félhold és így tovább. Vegyük a te kedvedért a csillag-formát, ez elég magasztos. Rányomod a tésztára, a tészta csillag lesz. De ha egy darab sárra nyomod, azt is csillaggá teszi. És — bocsáss meg, ideális barátom, ha egy ekszkrementumra nyomja rá: abból ekszkrementum-csillag lesz. Ilyen forma az újságíró, a te kedvedért legyen megint csillag. Kommunizmust gyúrsz belé, formál vörös csillagot, klerikalizmust: kész a betlehem-i csillag. Mi most konzervatív és legitimista tésztát teszünk csillaggá. És ez az igazi újságíró, mindenki más kótyagos műkedvelő. Formák vagyunk, kikben a szervezkedett étvágyak, pártok, érdekcsoportok formálják a napok tésztáját. Az azonban igazán megvigasztalhat, hogy azok még erkölcsstelenebbek, akik velünk nyomkodnak, mint mi, akik nyomkodunk. Végeredményben mi teljesen ártatlanok vagyunk, amint a forma nem felelős azért az anyagért, melynek csillagformát ad. Többet mondok: mi a szépség és örökkévalóság munkásai vagyunk. Mert mi a formáé az ekszkrementum-csillagban? Az ekszkrementum? Nem, azért ő nem felelős. Hanem a csillag-forma, mely tiszta és szép. Tehát ő még ennek az ocsmány anyagnak is, hogy a te kedves jelződdel éljek, magasztos formát ad. Mi a történelem-ekszkrementumnak adjuk a szépség formáját. Amit a politika nagy rablói és kis csirkefogói otrombán és csúful akarnak: mi annak

a forma kárpótló szépségét adjuk. Tehát voltaképen mi vagyunk a történelem szépsége. Látod, fiacskám, a legitimizmus és az a konzervatív politika, melyet mi csinálunk, pocsék egy disznóság. De élvezetes és szép, ha én vezércikkbe formálom. Egy korszót és egy vágást fogsz fizetni.

— Éljen! éljen! — viháncolt az egész szerkesztőség.

— Jankó, ezért kapsz egy tormás virslit a Zenélőben, — kiáltott a hosszú Kozma.

Az elegáns, barna Pásztory, aki a szerkesztőség Don Juanja volt, ráhelyeselt:

— Teljesen igaza van Jankónak. Mi vagyunk a kápitálista kor spadasszinjei, vagy ha zengzetesebben tetszik: a sajtó-condottierik. Ha a borbély bármilyen nézetű embert, aki megfizeti, kiszolgál a borotvájával és nem erkölcstelen, miért volnánk mi erkölcstelenebbek, mert ugyanezt tesszük a pennánkkal? Mindakettő vágó szerszám. Csakhogy a mienk jobban vág és jobban nyúz.

A fiatal Kapcsos még olyan közel volt az önképzőkörhöz, hogy egész harmatos undorodással kezdte idézni:

— Im, nagy Isten,
Tekints le és pirulj, mi nyomorult,
Akit remeknek alkotál, az ember!

Most már harsogó kacagással dültek egymásba. A kis halvány Mráz Ilona, akinek már minden budapesti lap szerkesztőségében megbocsátottak, mert mindenütt nagyon szeretett, csinált lobogással tárta karjait a fiatalember felé:

— Tölts vélem egy éjjelt, nagy férfit!
Erre aztán üvöltve kacagtak, mint napos

tisztásra bukkant farkasok. Kucsera pártfogó hangon rémítette Kapcsost:

— Na, fiatal barátom, ne gondolja, hogy ez Ilonkánál klasszikus idézet. Ezen a felhíváson mi is átestünk pályánk kezdetén. Ő az újságírók erotikájában az alfa és az ómega. Il faut passer par là.

— Szentelen, — nevetett Ilonka, — mikor te kezdted a pályádat, nekem még a tervrajzomat sem készítették el.

— Jó kedvük van az uraknak, — mondta egy hang.

Póstás állott a főszerkesztői szoba megnyilt ajtajában. Kezében a Független Lap legutóbbi száma volt. A sötét barna arc fehérre izzott a haragtól. Szemei majdnem bandzsallá sötétedtek és sajtóságos apró, aládöfő pillantásokat szúrtak szét. A fiatal Kapcsos beletemetkezett az írásba. A többi is észrevette, hogy tengeri zivatar van a kis fekete mosdótálban. A Kucsera arca fájdalmas érdeklődésre részvétesedett:

— Mi baj van, Lajoskám?

Póstás előre tartotta a lapot, mint egy véres lepedőt. A karja tövestől reszketett. Szemeit körül jártatta s az arcok úgy érezték, mintha egy rossz bélyegző kerekje marna rájuk. Elrekedt hangon kérdezte:

— Ki írta a tegnapi számba a Mai nap nevezetességei című rovatot?

— Maday tata, — mondta Hanák.

Maday hanyagul javította ki:

— Rajtam volt a sor, de én a kis Baczó Mózes nyakába varrtam. Különben elolvastam az írását, de nem láttam semmi szerencsétlenséget benne.

Póstás felhörsökösödött:

— Nem láttál! Persze, hogy nem láttál. Mert nektek mindegy a lap ügye, hiszen mindenért csak én szenvedek. Ilyent írni a mi lapunkba!

És olvasni kezdte:

— A mai napon, június huszonötödikén tölti be Boór Bálint, a nagy magyar művész, negyvennegyedik életévét.

Megint körülnézett a teremben, mintha valami végítélet lezuhanását várná. Maday könnyedén kérdezte:

— Hát ebben mi van?

— Mi van benne! Neked semmi sincs benne. A te gázsídból azért egy fillért sem vonnak le. De mit szól ehhez Füley gróf, mit Habina, mit a többi? Mit szól az egész arisztokrácia, a klérus? Hogy mi ünnepeljük ezt a gazembert!

— Tényleg disznóság, — helyeselt Kucsera.

Hanáknak minden szeplője kis sún yi mosolygás lett az ártás örömétől:

— Hiszen, kérlek, főszerkesztő úr, nem tudtad? Baczó belső embere Boór Bálintnak. Boór volt a tanuja az eljegyzésén is, Boór, akit soha senki semmilyen alkalomra nem tud megnyerni. Valószínű, hogy kémkedésre juttatták be ide.

— Ki is fog innen repülni. De hát hol is van? Már féltizenkettő és még nincs itt! — fortyogott Póstás.

— Szerelmes ember, nem csoda, ha késik, — mentegette Kozma.

— Nem bánom, ha kidobjátok. Nagyon hallgatag, behúzódot ember. Az ilyen mellett mindig úgy érzi magát az ember, mintha egy vizsgálóbíró két szeme nézné. Jól járnánk mi, ha itt vizsgálóbírói szemek nézegetnének bennünket! — vigyorgott Kucsera.

— Én sem állhatom, olyan elhúzódo, hogy valósággal hajadonnak érzi magát mellette az ember, — sóhajtotta Mráz Ilonka.

Ez már megint kacagást csalt elő. Még Póstás is elmosolyogta magát. Kucsera a levegőbe csettintett ujjaival:

— Tudod mit, Lajoskám? Ha már kidobjuk, élvezzünk is valamit azért az árért. Dugjuk el az asztalát s a székét és tegyünk úgy, mintha sohasem láttuk volna. És ha makacskodik, kivezzetjük, mint egy idegent.

A Póstás arca egy pillanatra a csirke nyakát elharapó görény arcává kegyetlenült. De aztán visszakomolyodott magára szoktatott méltóságához:

— Nem, ilyen tréfát én nem engedhetek meg magamnak. Szabályszerűen el kell bocsátanom.

Hanák talált közvetítő tervet:

— Te méltóztass csak bemenni, főszerkesztő úr, mi majd elszórakozunk vele. Mikor aztán elég lesz a muriból, én a csengővel jelt adok és te meg méltóztatsz jelenni, mint a tragédia ötödik felvonása.

Mózes az egyik ablaknál dolgozott, egy külön kis asztalon. Mohó örömben még szolgát sem hívtak. Kucsera és Hanák fogták az asztalt és a széket, elrejtették egy mellékhelyiségbe. Az előszoba szolgájának pedig meghagyták, értesítse őket, ha jön Baczó. Póstás bement a szobájába.

Pár perc múlva a szolga berohant:

— Jön a Baczó úr!

Mindenki írásba dugta a fejét és nagyon elmélyedő arcot vágott. Baczó szokott vak nézésével jött be, mely a külvilág mindennapi dolgait meg sem látta. Ez a befelé for-

dított nézés egy idő óta mind jobban elhatalmasodott rajta. Már egy hónapja voltak jegyesek Katicával. A lány nagyon testvér, nagyon jó volt hozzá, de Mózes mégis érzett valami ürességet viszonyukban. Mintha ez az egyszerű üveg-lélek mégis homályos volna, mégis minden percben kisiklana a kezei közül, mégsem volna az övé. Mindenképen furcsa volt ez a lány. Néha majdnem együgyűnek látszott, néha — hosszú percekig —, mintha értelem és lélek elköltözött volna belőle s csak egy sajgó üresség volt a fiatalember mellett. Mózes lassanként mind fájdalmasabban, mind didergőbben érezte egyedülinek és elhagyottnak magát mellette. Anélkül hogy a legkisebb panasza lehetett volna ellene. Aztán a szerkesztőségi munka is undorította. Nem tudott betörni ezek közé az emberek közé, ebbe a salakos feladatba. Az édesanyja is nyomta, mint egy kisiklott rázuhant vonat. Valami baj is lehetett otthon. Most már alig kapott írást hazulról. Akkor is csak egy-egy levelezőlapot és anyja rendszeren másra bízta az írást. Most már végtelenül vágyott haza, ha csak egy pár napra is. Kerített is már útlevelet és meg sem írta anyjának eljegyzését, mert maga akarta levinni a hírt. Sírni egy nagyot, zokogó megvallásban omlani az anyai térdekre: talán ez megvált, talán ez új életre fürdet. És egészsége sem volt valami fényes. Esténként furcsa lázai voltak, köhécselt. Néha olyan ernyedt volt, hogy a pennát is alig bírta. Arca meghúzódott, szemei megnőttek. Valami halálos nagy szomorúság és téveteg keresés volt tágasságukban. Csak haja fiatal fényesége volt még a régi. És mindennek ráadá-

sául, ami talán a legtöbb bántással ázott benne: Holló hétről hétre halasztotta versei kiadását. Az utolsó találkozáskor pedig kijelentette, hogy — mert a papiros ára és a munkabérek felszöktek — egyelőre szó sem lehet róla.

Mózes gépiesen leköszönte a mindennapit s észre sem vette, hogy nem felelt senki rá. Az eféle különben sem volt kötelező a szerkesztőségben. Egyenesen kiszabott helyére ment. Lelke úgy elúszott gondjaiban, annyira csak a külső, testi élete volt itt: hogy kinyújtotta a kezét a székért s már meg is tette a leülő mozdulatot, mikor észrevette, hogy a szék és az asztal nincsenek a helyükön. A teste lecsúsztatva rándult, de hirtelen kiegyenesedett. Az írás felé hajló arcok kiduzzadtak a kacagás visszanyelésétől. Mózes még most is tétova nézéssel kérdezte:

— Hol az asztalom?

Senki sem felelt. Egy arc sem mozdult feléje. Csak a Hanák szemei lopakodtak az áldozat arcához, mint két vércsefióka, hogy éhes csőrrel lessék a kibuggyanó vért.

— Kucsera úr, kérem, hova lett az asztalom? — kérdezte Mózes.

A Kucsera nagy gömbölyű feje a teli hold lassúságával emelkedett fel az asztaltól. Úgy tett, mintha a kérdésnek csak nesztét és nem a szavát értette volna. Hideg udvariassággal kérdezte:

— Kit tetszik keresni?

Most már a többi is felnézett eltávolító idegen arccal. Mózes neszezte, hogy valami tréfa fő a dologban. Szomorúságán megható volt a jó-gyermek mosolygás:

— Hova tették az asztalom?

Mráz Ilonka utánozta a fiatalember hanglejtését és úgy kérdezte:

— Kihez van szerencsénk?

Mózes nevetett, mint aki belemegy a tréfába:

— Nem bánom, megkeresem. De legalább mondják, hogy forró, ha közel járok hozzá.

Hanák kicsattanó szemtelenséggel támadt rá:

— Kicsoda az úr? Mégis különös, hogy egy holt idegen itt elkezdjen kedélyeskedni. Kit keres?

— Jól van, jól. Ha csak azt akarják, hogy keressenem, hát legyen. — Benyitott egyik mellékszobába. Hanák rákiáltott:

— Kérem, mindjárt hivatom a szolgát. Vagy mondja meg, mit akar, vagy kivezetjük.

Mózesnek kissé türelmetlenre borult az arca:

— Kedves kolléga, a tréfa csak úgy jó, ha nem hosszú. Hol van az asztalom?

Hanák megsokasodott:

— Micsoda kolléga? Nem vagyok én a maga kollégája. — Aztán a többihez fordult:

— Ez a szerencsétlen bolond. Azt hiszi, hogy itt asztalosműhely van.

Ilonka elvicogta magát, de rögtön eldugta az arcát. Mózes arcára már láng csapott ki:

— Nézze, Hanák, ez már kezd otrombaság lenni. Folytassák most mással. Adják elő az asztalom.

Kuesera becsengette a szolgát:

— Ferenc, ez az úr itt vagy beteg, vagy botrányt akar csinálni. Vezesse ki.

— Ferenc, adja elő rögtön az asztalom, — parancsolta Mózes.

— Tessék távozni, tisztelt úr, — mordult rá a szolga.

Mózes most már kirobbant:

— Ferenc, ha nem adja elő rögtön az asztalom, úgy pofonütöm, hogy felfordul.

A főszerkesztői szoba megnyilt. Kilépett Póstás. Most már hideg-nyugodt volt, mint egy döfésben biztos kés. Lábujjhegyre állott. Úgy nézte végig tetőtől talpig a fiatal embert.

— Az ön asztalát? Hol van itt önnek asztala? — kérdezte gúnyosan.

Mózes kiszélesedő kékséggel nézett a kis emberre:

— Hát akkor hogy dolgozzam? — nyögte majdnem gyermekes panasszal.

Póstás úgy mondta a szavakat, mintha ízletes, bőlevű kolbászkákat harapdosna:

— Kedves uram, nekünk tényleg volt egy Baczó Mózes nevű munkatársunk, aki kötelezte magát, hogy rendes munkaidőben, déli tizenegy órakor mindig pontosan megjelenik. Ez a Baczó Mózes kilépett a szerkesztőségéből, amit azzal adott tudunkra, hogy egyszerűen nem jött el ebben az időben. Egy másik háromnegyed tizenkettőkor betérő Baczó Mózes úrral nincs módunkban szerződést kötni.

— Az orvosnál voltam! — mondta hangjában felszökő sírással. És megint elpirult.

— Kedves Baczó Mózes úr, a betegeknek a szanatóriumokban van helyük és nem a Független Lap szerkesztőségében. Nagyon örvendtünk a rendkívüli szerencsének, de ha a kötelességét elhagyta, hagyja el a helyiséget is.

Mózesből kijajgatott a megrugott igazság:

— De hát ez mégis lehetetlenség. Egy fél-
órai késés miatt így bánni az emberrel!

A fullánk most jött ki a Póstás hüvelyéből:

— Hiszen így jobb lesz Baczó úrnak is. Több ideje lesz vigyázni a Boór Bálint életének évfordulóit. Akár ki is adhat egy Boór Bálint kalendáriumot.

Most már nyers, piszkos, hulladékös kacagás buggyant ki az embercsatornákból. Mózes megértett mindent, amint a homlok megérti a nekizuhanó követ. Az igazságtalanság, a becsstelenség, az emberi kegyetlenség mint részeg szüretelők rátiportak a szívére s minden könnyet a szeméi felé sajtoltak. Sarkon fordult, úgy rohant ki, nehogy kibuggyanó könnyeit lássák.

Az uccán aztán már nem érzett sem dühöt, sem elkeseredést. Végtelen üres fáradtságba zsibbadt. Aludni, aludni! Elfutni az álomba, mint egy hűvös sötétségbe, mely mindent eltakar, mindent elcsitít. Majdnem lefeküdt egy kapualjába. Alig tudta hazavonszolni magát. Rádült az ágyra. Bután, előlmosodott fejfel aludt délután három óráig.

Akkor felkelt s csak mikor a mosdótálból kiemelte elsúlyosodott fejét, zökkent rá, hogy megint elkésett. Egy idő óta majdnem minden délután nagy sétát tettek a jegyesével és Bálinttal. A művész nagyon megszerette ezt a két életbe tévedt valótlan lelket s ezek a kószálások felfrissítették. Alkotó erői is megmozdultak: keresni, tervezgetni kezdett. Ez a két lélek volt most minden ember: az ember számára. Rendekyékhez nem járt többé. Úgy érezte, hogy az az utolsó jelenet Ildikóval a lehető legszebb befejezése volt viszonyuknak

és kár volna csúnyábbra rontani az utóízét. Úgy látszik, Ildikó is másfelé hullámozott, mert ő sem adott életjelt magáról. Azok pedig, akik lakásán felkeresték, nem emberi arccal mentek hozzá.

Mózes már a kapuban találkozott Katicával. A lány tanítónős-komolyan szidta:

— Ugyan, Mózes, hogy tud ilyenkor elkésni! Már éppen jöttem, hogy elverjem. Ha engem várat, az nem baj. De Boór Bálint csak nem várhat ránk. Az istenért, siesünk!

Már jó messze haladtak a villamoson, mikor a leány meglátta a szomorúság új sápadását Mózes arcán és észrevette a rásúlyosodó hallgatagságot. Megbabrálta ujjaival a fiatalember arcát:

— Mózeske, magának valami baja van.

— Egy kissé fáj a fejem. Az éjszakám volt kissé nyugtalan.

Katica mosolyogva érintette meg a Mózes orra hegyét:

— Nincs hazugság nélkül? Puha az orra.

Aztán be sem várva a Mózes feleletét, messze aggódó szemekkel tűnődött:

— Még Boór Bálint azt hiszi, hogy nem fogunk jönni. Csak várna meg!

Még alig hagyták el a Palota-tért, Katica, aki egész csipőig hajolt ki a villamosból, ösztetapsolta kezeit:

— Ott van, ott van, még vár ránk! — és arca kilobogott az örömtől.

A Krisztina-téren, a farkasréti villamos végállomásánál várta őket Bálint. Katica még a mozgó villamosból ugrott ki:

— Mester, az istenért, ne haragudjék. Ez a rossz fiu késett. Fáj szegénykének a feje.

Bálint ránézett a fiatalemberre. Összehúzódtak a szemei:

— Öcsém, neked valami komoly bajod van.

Mózes elpirult. Könyörögve tartotta szemibe szomorúságát, mint egy kötényt: ne, ne akarjatok meztelenül látni, tele vagyok varral, véres sebekkel, ütésekkel. Nem akarom száanalommal verni meg a sziveteket. — Nehezen erőltette ki:

— Egy kissé fáj a fejem.

Bálint most már mélyen nézett a szemeibe. Benyúló, megfogó nézéssel. De nem szólt semmit.

Felszálltak a farkasréti villamosra. A kocsiiban nem igen beszéltek. Mindahárom maga elé nézett. Mintha mindenikük félt volna a másokra nézni, mintha egy pillantás leejtett függöny lett volna. Csak Katica kiáltott fel egyszer:

— Jaj, elfelejtettem cigarettákat tölteni a nagybácsinak. Mindennap úgy várom ezt a sétát, hogy elvesztem a fejem belé. Olyan jó nagyon várni valamit. Ugye, Mózeske?

Mózes valami nagy sülyedésből rezzent fel. Olyan eleven fájdalom nyílt az arcára, hogy az majdnem segítségkiáltás volt:

— Én? Jaj, vagy igen, persze, — mondta s igyekezett egy mosolygással mindent elseperni az arcáról.

Tegnap megbeszélésük szerint a temetőnél szálltak ki. Szétödögtek a nagy napos temetőben. A júniusvégi napban a sírok, mint csókra gerjedt mellek, lihegték a forróságot. A levegőbe felizzott a virágok szaga s a kövek és fejfák lángolása, a megöntözött por párája. Nehéz és részegítő volt a nyár bora a temető fölött. Ez a különös zsúfolt-fűszerű

temető-mámor forgóvá tette a levegőt, a sírokat, a dombokat. Mintha földbe le, földből fel forró zúgásu keringéssel vitte volna őket az élet-halái bomlott körhintája. Mózes halálos sápadt volt és majdnem tántorgott a lábain. Mintha mélyre ásott borpince nehéz levegőjében volna.

Mikor a temető felső részéhez értek, mely már hegynek mászik s melyet ujabban toldottak a kenyér földjéből a halottak kertjéhez: a frissen hantolt, kis-fejfás sírdombok iskolás sorai előtt egy öreg-öreg temető-őr ült egy széken. Arccal a sírok sorai felé fordult. Olyan öreg volt, hogy ragyogó ezüst haja, ezüst szemöldökei, ezüst bajusza és szakálla csillogó mohának látszottak. Szemei vak, behallgató bámulással néztek be a napos levegőbe. Szája félig nyitva volt. Mosolygott. A végtelenség nagy ürességének anyagtalan mosolygásával. Mosolygott két arca is. Kézében ostorrá hajtott fűzfavesszőt tartott s megmeglegyintette. Mintha öreg pásztor volna s vigyázná a mulandóság apró juhait, a sírokat. A nap, a tér, a levegő: olyan elmélyült nagy csendesség volt az öreg körül. Mindhármukat megütötte ez a sajátságos kép. Egy percig hallgatagon nézték. Bálint szól:

— Jónapot, öreg.

Az öreg meg sem rezzent. A mosolygások érintetlenül tovább ragyogtak rajta. Szakálla, szemöldjei, bajusza folyó ezüst voltak a napban. A vessző csak lóbálózott a föld juhockái felé.

Bálint megismételte:

— Jónapot, öreg. Mit csinál? Hogy tud így ülni ebben a nagy hőségben?

Az öreg mozdulatlan maradt. Földüket

volt. Úgy ült ott temetői trónján, mintha behallgatna az örökkévalóságba s hallaná a sírok kiparázó énekét. Bálint és Katica tovább mentek.

Már a temető hátsó kijárásánál voltak, mikor észrevették, hogy Mózes hátramaradt. Visszakeresgéltek a szemükkel. Mózes ott állt az öreg mellett. Nagy, halálos italt ivó szemekkel nézte az öreget s a csendes sírok nyáját. Az arca olyan volt, mint egy gyermeké, ki most juhászodik vigasztalásba valami keserves nagy sírásból. Bálint megcsóválta a fejét. Katica odakiáltott:

— Mózeske, hát magát még a halál is elcsábítja tőlem?

Mózes odaébredt, futólépésben érte el őket. — Csak a halál, — mondta különös nevetéssel.

Kimentek a temetőből, felténferegtek az egyik hegyi útra. Ma nagyon kevés szó történt köztük, mintha esőre csüngő nehéz felhő lett volna mindhárom lelke. Már majdnem a hegy tetején voltak, mikor egy fa-csoport mögül egy kis cserkészcsapat jött feléjük. Tizen-négy-tizenöt éves fiuk lehettek. Peckesen, fegyelmezett sorban lépkedtek, igyekeztek jól megdöngetni lábukkal a vén termő hátát. A kis mellüket nagy toldimiklóosan odafeszítették a világnak. Rózsás arcukon, mint friss gyümölcs tövén a volt virág csészéje, még látszott az édes csók, melyből fakadtak. Meztelen térdük előre villant a parádés lépésben és fénylapokat vetett szét. Közvetlen Bálinték mellett mentek el. Amint vezérük, egy-két évvel idősebb deák, meglátta Bálintot, friss csóku arca gyűlöletre borult s egész hallhatóan morogta oda a fiuknak:

— Ez a hazaáruló Boór Bálint, az isten-tagadó.

Mindenik kis arc Bálint felé fordult. És játékos kezük már ököl volt, az anyát látó szemekben kést mutatott a felbántott lélek, a csókos arc ütő férfivá sötétült. Olyan becsületesen, olyan buzgó fakadással, olyan gyermek hősiességgel gyűlölték ezt az ismeretlen nagy férfit és vakon neki mentek volna, hogy kis kezeikkel széttépjék. Az egyik, mintha nem is tudná, ki van közelükben, tüntető kihívással eresztette ki friss hangját, mint egy újan font ostort:

Magyar cserkész, te véded meg a várat,
Azt kövessed, ki szereti hazádat.
Hallgass apánk, Füley gróf szavára,
Habinára, Plachotára és másra,
Kik szebb jövőt hoznak szegény hazánkra.

Nem ejti meg a mi lelkünk a méreg,
Melyet Adyk s Boór Bálintok beszélnek,
Árulóknak nem hallgatunk szavukra,
Magyar cserkész, jól vigyázzunk magunkra,
Kössünk inkább kötelet a nyakukra.

A második szónál már vele énekelt az egész. Kihívó daccal, az igazságot tevő friss lélek lobogásával. A Bálint nevét s a „Kössünk inkább kötelet a nyakukra“ sort kilüktették, mintha kis öklük hajolna ki a nótából, hogy kiüsse a szívük haragját. Mózes Bálindra nézett. Minden szeretete felgyült abban az ijedelemben, melyet az erős férfi látása okozott. A művész arca zöldre sápadt, vonásai szétestek. A szájához vivő hatalmas izmokon néma sírás vonaglott. Szemei szürkére fakul-

tak, kinőttek üregeikből s úgy néztek valami rémre, mint egy vízből felmerült nyitott szemű hulla. Lesúlyosodó homlokán apró cseppek gyöngyöztek ki.

— Pátyám, bátyám, hiszen gyermekek, nem tudják, mit beszélnek, — kiáltott Mózes.

Bálint nem felelt. Kivette zsebkendőjét, homlokát törölgette. Katica hátra maradt. A majdnem együgyű gyermek-arc most végtelen fájdalommal mélyült. Ajkai mozogtak, mintha sírást nyelnének le s kezeit összetördelte.

Eredeti tervük szerint visszatértek ozsonnázni a Döntő Ferenc kis kocsmájába. A hegyoldalon, boldog almafák alatt áll a kis vendéglő. Előtte, körötte a mélyben, mint egy faltalan álomban, sugárzik a temető, az egész élő Budapest és vidéke. Már közel voltak a kocsmához, mikor Bálint, teljesen önmagának beszélve, mondta:

— Megöltek, megöltek még a jövőben is. Minden hiába volt.

A kocsmá kapujában már megpróbált erős lenni. Maga előtt engedte a két fiataalt:

— Menjetek előre, fiacskáim, én csak elefánt vagyok. — És irtózatossal erőfeszítéssel mosolygott hozzá:

Leültek. Csend volt. Egyik sem merte szavakkal lökni meg ezt a felmárt sebű fájdalmat. Bálint sűrűn törölgette a homlokát. Az evésnél aztán egy-két falat után felállott. Ujból tudott mosolyogni:

— Ugye, megbocsáttok, fiacskáim, hogy magatokra hagylak? Ma nagyon öreg vagyok s a ti fiatalságotok még öregebbé tesz. Holnap majd megint találkozni fogunk.

Kezet fogott velük. Katicának lágyan, alig-érintően megcirógatta a haját. Alig tünt el

alakja, Katica megpillantotta a padon a művész ottfelejtett zsebkendőjét. Rávetette magát s viharos zokogással csókolgatta:

— Oh, hogy szenved, hogy szenved s én nem vehetem el tőle a fájdalmat! — fuldokolta.

Mózes lezuhanó szívvel íjedt a síró leány felé:

— Katica, Katica, maga szerelmes Boór Bálintba!

A lány elvette arcától a zsebkendőt. Nagy fájdalomából megint kikandikált az együgyűen csodálkozó gyermek:

— Hát ezt csak most veszi észre? Én azt hittem, hogy mindig tudta.

Mózes hallgatott. A lány arcán most már felgyúlt máglya világolt. Úgy mondta el hitvallását:

— Szeretem őt végtelenül. Mióta őt szeretem, kiesett belőlem az isten, mert nem fért el mellette. Szeretnék föld lenni előtte, hogy engem tiporjon. Szeretnék cselédje lenni, hogy rajtam verje ki, ha bántja az élet. Szeretném cseppenként odaadni neki a vérem, hogy hosszú haldoklásban érezzem, hogy neki adom az életem. Oh, Mózeske, ha meghalhatnék érte, hogy ne szenvedjen, hogy magammal vigyem minden fájdalmát!

A fiatalember hallgatott. Nézett, nézett, szemeiből kicsordult egy könny. Oh, milyen egyedül volt minden fájdalmával, minden szeretetével. Katica egy pár perc múlva megennyhült, már evett is. Szemgolyója még nedvességben úszott, de már mosolygás duzzogott ki a falatok közül:

— Nem is vigasztal a szenvedésemben. Haragszik?

Mózes megcirógatta a lány fejét. De a szó-
lásra képtelen volt. A lány a homlokára
ütött:

— Jaj, igaz! Hiszen maga a jegyesem,
magának én ezzel szomorúságot okoztam.
Ugye, nem haragszik? Ugye, nem esik rosz-
szul? Hiszen én azért magát nagyon szere-
tem. Tudja, az a másik szerelem úgyis olyan,
mint ha valaki a tengert vagy a csillagos eget
szereti. Ezt el kell néznie nekem, enélkül nem
tudnék élni. De éppen ez a szerelem tesz jóvá
és magát is annál jobban szeretem, mert Bá-
lint is szereti. Ugye nem fáj?

— Milyen különösen legeltette az az öreg
ember a sírokat, — mondta kitérőleg Mózes.

— Lássa, én is olyan furcsának találtam.
És mikor ilyen furcsákat látok, el is mon-
dom nagybácsinak, de ő mindig azt mondja,
hogy kis bolond vagyok. Mintha ezzel el
volna intézve a dolog. Ugye, nem vagyok
bolond?

Mikor hazaérve elváltak, Mózes hosszan
ölelte magához a lányt és mély, lelket átvivő
csókot adott neki. A lány mégegyszer bele-
nézett a szemeibe:

— Ugye, nem haragszik? Ugye nem fáj?

Aztán, mikor Mózes tett már egy pár lé-
pést, utána kiáltott:

— Tudja, Mózeske, én is sancta simplici-
tásnak születtem. De én magamat rakom a
máglyára.

Mózes odamosolygott az estéből kihajló
gyermek arcnak s betűnt a kapu sötétségébe.

Zoltán már az ágyban olvasott, ing nélkül,
meztelen felső testtel. A szobában nehéz volt
a benrekedt meleg. A nyitott ablakon bejött
a kis udvar rosszakarata.

— Szervusz öreg, — erőltette ki magából Mózes.

Zoltán felnézett erre a sajátságos, idegen hangra. Irtózatosszenvedés volt barátja arcán. Földhöz verte a könyvet, egyenesre ült ágyában. Vörös bozontoságából kiszúrta a mondatot:

— Mózes, mi bajod?

Mózes felelni akart. Lezuhant az egyik székre, betakarta karjaiba fejét, nehéz csuklással sírni kezdett.

— Reggel jókor utazom Kolozsvárra, — fuldokolta végre.

— Csak nem a mamáddal történt valami!

Mózes tagadásra rázta a fejét. Egy pár percig úgy ült ott hallgatva, könnyesen, fiatal fejét félrehajtva, mint esős fűzlombot. Zoltán váró aggodással nézte. Aztán Mózes az asztalhoz tántorgott, leült, levelet írt Katicának:

— Kedves Katica, nem volt bátorságom megmondani, hogy egy pár napra leutazom szegény öreg édesanyámhoz. Maga tudja, hogy milyen régen nem láttam s újabban hírt sem kapok felőle. Elmegyek, hogy az áldását kérjem ránk, különösen a maga kis gyermekes szösze fejére. Nagyon szeretem, Katica, a tegnapi nap után még jobban, mint eddig. A Boór Bálint szeretete ma Magyarországon vallás és így egy hitnek rajongói vagyunk s annál közelebb vagyunk egymáshoz. Gondoljon sokat rám, akinek már csak magában van értelmem.

A levelet átadta Zoltánnak.

— Nagyon kérlek, holnap reggel minél hamarabb vidd át ezt a levelet Katicáékhoz.

Zoltán dülledtre ijedt néma szemekkel nézett e roppant szenvedés felé. Mózes látta,

hogy barátja magyarázatot vár. Nagyon jó szelidséggel kérlelte:

— Tudom, Zoltikám, hogy mindent el kellene mondanom neked. De most képtelen volnék rá. Rám jönne újból minden szenvedés és már nem bírnám ki. Ugye, nem haragszol? Majd levélben, vagy ha hazajövök.

Δ két fiatalemberről leest minden rossz szó, minden hidegség, amit a rossz napokban egymásra nehezítettek. A szenvedés és génusz ős testvériségében visszataláltak egymáshoz.

Az egész éjszakát átbeszélgették. Zoltán eljátszotta dalait, különösen zsoltárát ismételte meg sokszor. Mózes állandóan a gyermekkoráról, a kolozsvári napokról beszélt.

A vonat reggel jókor indult Kolozsvárra. Mózes az utolsó percben némán megölelte, megcsókolta Zoltánt. Felszökött a megránduló vonatra.

Zoltán futva ment ki a perronról, nehogy ott elrívja magát. Nagy világomásában neki ment egy elegánsan lépkedő úrnak s jól ráhágott a lábára. Ráadásul még ő ordított rá:

— Úgy pofonvágom, hogy felkarikázik! Éppen ilyenkor! Éppen ilyenkor! — Nagy dühös kék szeméit előntötte a könny és ráfolyt szakálla vöröses szálaira.

Ment a vonat, ment az örök fájdalom földje felé. Ment és már nem volt vonat. A földre súlyosodó vas, a síró láncok, a zakatoló kerekek, a mozdony lihegő melle: Baczó Mózes fájdalma voltak az élet rohanásában. Mert amint az első elzsibbadástól visszaéledt szenvedéseihez: az egész rohanásra gerjedt vas behemót eggyé húsosodott az életével. Az ő idegei futották át az egész szörnyű testet, izmai belefeszültek roppant mozdulásaiba és rohanása az ő két kétségbeesetten kitért karja volt az anyai arc vigasztalása felé. Az egész vonatot Baczó Mózes sajgotta, vonaglott, nyillallotta át a megterített országon keresztül.

Mert, mintha az élet ki akarta volna venni a halál kezéből a beárnyékolt fiu lelkét: nagy ünnepre terített asztalt az elnyúlt földeken. Az aratás javában folyt az egész Alföldön. Csókból fakadt emberek hívó énekkel borították hosszú rendekbe a csók felszító parázsát, a kalászköbe bújt kenyeret. Ez volt a csók nagy ünnepe: a föld átlényegülése emberi csókká. A romokba zuhító, vérivó vak golyó öléből ma mégis diadalmasan merült elő az emberi csók. Az elhajló kalász bújt aranyában már ott reszketett az ágyék melege, a felgyult szivek hosszú rezgése, az ölelés és a dal nagy menekülése, a tűzhely ömlő boldogsága. A

föld odatartotta dús emlőit az elrohanó fiunak: — Jer, fiacskám, én megverem benned a halált s erőd és hited leszek. — A nászra érett élet barna melléből kalászt, kenyeret, napot és a folytatás csókénekét dalolta a hűlött-lelkű fiunak, hogy forró hívásával visszahozza a napsütötte partokhoz. És amint a fiatalember szemei kitágultak a vágató vaslóból: felkeringtek a mezők, nehéz lódulással megindultak a rendek, rohantak a buzakeresztek, vágattak az osztagok. És mint olvadt arany ős özönét: a föld minden kalászát bezuhogtatta a futó vonat ablakain, hogy megtöltse a fiu lelkét kenyérrel: erővel, hittel, diadalmas étellel.

És a külön szakadt patak, a vér, megértette az ős anyatenger bezuhogó beszédét. Mint korai rögön serkedő búza zsenge zöldje, mint fiatal lány lengé szőkesége tavaszi kert ajtajában: megállott a remény a Mózes lelke küszöbén. Félénk kis kezeit előre nyújtotta s ujjainak érintése olyan jó volt, mint jó öreg édesanyja szemének barna melege. Énekelni is kezdett, szerényen és félve, mert roppant dermedt kutyák tátott vörös szemekkel nézték. Éneke lágyan mosta a sebeket, mint lányhaj szelid suhogása a feléje hajló lelket. — Oh, lesz számomra még élet, nem veszhetek el ennyi ízével a világnak, — mondta magában a megfutott nagy gyermek. És két kitágult kék szeme forró ölelés volt az élet, a munka, a jövő felé: — Szeretlek, szeretlek, szeretlek!

A román határon, mikor a vámvizsgálat és útlevelebemutatás miatt ki kellett szállnia a vonatból: döbönt először a valóságra, hogy hazamegy. Meg is ijedt, nem is akarta hinni.

De minden szenvedései mögött s a lezuhant évek romjain valami nagy ujjongás forró tiprásait érezte. Titkos, vak remény kelt föl benne, hogy az a Baczó Mózes, akit az utolsó évek hazudtak össze az ő mindennapi sajtó énjévé: a visszamerülő város első érintésére szétbuborékol. És ő újból az a szüzi hősi gyermek lesz, amilyennek az édesanyja csókjából fogant.

A vonat, közbejött akadályok miatt, több órát vesztegelt a határállomáson. Már permetélt az este, mikor a Királyhágó sziklái közé jutott. A mély vágásu völgyekben nagy zokogás volt a rohanó vonat s mint óriási özvegyek sirató csoportja, keringtek utána a hegyek. Csodálatos este volt: a hold a völgy mélyén futó folyócskát elszélesítette nagy parttalan szőke világossággá. És Mózes érezte, hogy szétpárázik, mint hulló zuhatag vize. És ő lesz a csend, lesz a hallgató erdő, a titokzatos sziklák: a világ.

Aztán, mintha a vonat teste érezné a benne fokozódó lázt: mind gyorsabban hallszottak egymásután az ismert állomásnevek: Csucsá, Bánfihunyad, Magyarnádas. És amikor Bácsot elhagyta a vonat: széles karéjba lendülő mozdulással, az éjszakában, a holdvilágban, lámpái fellehelt fényében közeledett feléje a csodálatos város. A Mózes egész élete anynyira odafeszült a közeledő végtelen szerelem fölé, vére, idegei, húsa: egész test-lelke anynyira előre dobódott már az időben: hogyha megszúrták volna, nem érzi s talán vér sem fakad az előre rohant életből.

Amint leszállt a vonatról, az első léptei tántorogtak, mint a hosszas nagy betegé, akit először vesz körül a nap és a nagy levegő. Pakk-

ját betette másnapig a ruhatárba. Gyalog indult neki az éjszakában alvó városnak.

Közel az állomáshoz, az ucca széles nyílásában még egy bomlott zenekar összezsufolt zúrje kábított. Gyalogjárók mohó rohanása sepert el mellette, autók és kocsik zakatoltak a hangos köveken, viszontlátások sikoltottak, gyermekek sírtak és hordárok káromkodtak. Egy vörös ablaku sarki lebujból, honnan valami piszkos zene löcsögött ki, egy ember tántorgott az uccára. Annyi lelke még kiúszott az italból, hogy egy vak kiáltássá ágaskodjék, melynek már nem volt értelme. Talán a zuhanó segítségkiáltása volt, vagy a megbánás utolsó csuklása. Aztán előre, arcra bukott a gránátköveken, hogy majd szétloccsant a feje. Úgy maradt mozdulatlanul, hangtalanul, kitért karral a földön, mintha visszamenést könnyörögne a kilökő rögöktől. Mózes meglasztotta lépteit. Hagyta, hogy muljanak el a megérkezés hullámai.

Mikor aztán a széles Ferenc József-út közepéig ért: már csend volt, éjszaka és holdvilág. Léptei, mint elmaradt gyermekek, kiáltozva jöttek utána.

A házak hallgatag sora fehér volt a holdban. És ő már lelke szűzen maradt rengetegében Toldi Miklós volt, ki az alvó Nagyfalu széles uccáján megy a fájdalmas anya felé. A Wesselényi-uccában egy helyen akaratlanul megállott. Egy könyvkereskedő kirakata előtt volt. Itt volt ez a bolt régen is: itt vette az első francia könyvet, melyet már egy nyelésben el tudott olvasni: a Daudet Belle Nivernaisét. Testében érezte a mese felé hajlás édességét, szemeiben a száanalom könnyes tágulását, szívében a kacagások jó ízét. Már

hajós volt ő is: lomha barna vontató hajón csendesen úszott el a napos vizen. A hajó végén, mint lengő kelyhű virágcsokor, egy vörös szalagos kis lány állott.

Megérkezett a Mátyás-térre. És egyszerre roppant szárnyak bomoltak ki életéből az éjszakába. Melle feldomborodásában ott volt a Mátyás-szobor világnak torló daca. A székesegyház belőle ívelődött fel, az ő lelkének szárnyas áhitata volt az élet, a szépség az emberi ölelés felé. És az egész tér: a holddal elfolyt kövek, a nehéz nyugodtságu házak ott voltak benne. Hányszor hallotta sétálni szomorúságát a felpanaszló köveken.

A Jókai-uccában egy egyemeletes ház földszinti, rácsozott ablakai előtt megint megállott. Itt valaha valaki lakott, aki nagyon megbánthatta Erdélyt. Nem tudta: kicsoda, nem tudta: mivel. Második elemista volt, hazament az iskolából. Kis lelke éppen az Ontárió fűzei közt ballagott: hallgatta az utolsó mohikán gyászdalát a kipusztult faj fölött. Egyszerre csak itt nagylángu vörös zsvivaj lobbant eléje. Fiatalemberek nagy csoportja s a hozzájuk ragadt nép dobálta a rácsozott ablakokat és „hazaáruló“, „magyarfaló“ és más kiáltásokat szúrt a levegőbe. Ő nem tudta, miről van szó. De kis testét átlobogta a tömeg, kezeeskéi beleöklösödtek a zúgó igazságtételbe, nagy rohamtrombitává feszült s kiharsogta: — Éljen Kossuth Lajos, a magyar nemzet megváltója! — Egy rendőr, aki egy nagy sárga lovon éppen a válla fölött őrizgette az államrendet: lesajnálkozott két lógó bajusza közül: — Ugyan, taknyos, menj haza az anyádhoz és válts pelenkát. — Oh, hogy megverték, hogy megsározták akkor

ezek a szavak. Hát a benne feldübörgő igazságtevő eposzt így intézheti el valaki a bajusza végéről! És az ő öklei, az ő dárdát rántó, vágató lelke nem tehetnek semmit ellene. Ez volt első találkozása az élet nagy lehetetlenségeivel és sebe sohasem hegedt be egészen. Otthon pedig jó darabig nagyon szomorkás volt. De sajátos szégyenkezése még anyjának sem engedte bevallani a nagy vere-séget.

A Szentgyörgy-téren halkabb nyirettyűvel játszott rajta az örök ígéletű város. Itt látta meg először tizenkétéves korában Adriennet, egy táblabíró kis lányát, aki a Májális-uccában lakott. És ez a fehér-szirmu kis arc, a nagy tiszta homlok, a meleg érintésű nagy barna szemek lettek hosszú esztendőkre a világ titokzatos értelme. Minden olvasott könyv, minden vers és rikkató történet, az átkóborolt erdők, a végigmerengett falvak s a roppant ég lobogó világai: mind, mind arravalók voltak, hogy élőbbre domborítsák lelke falain ezt a tiszta harmatu arcot. Nagy boldog véletlenből három év múlva együtt konfirmáltak Adrienne-nel a farkasuccai öreg templomban. És mikor az ünnepség végén ki kellett menni a nagy fogadáshoz és az életbe indító áldáshoz: Adrienne vezette a lányokat és ő a fiukat. A lányka és ő voltak az első térdeplő pár, az ő fejükön pihentek meg először a konfirmáló pap: az ősz Herepey Gergely kezei. És akkor, ott, az öreg pap kezei alatt a kis lány feléje fordította arcát. És ő bele-nézett szemeibe, melyek mélyek voltak, mint tavasszal az esti mezők. Oh, volt-e két tisztább lélek az öreg barna padok közt? Vajjon azt a másik életet is így szétpazarolta a sors?

Befordult a hegynek vivő Trefort-uccába. Bár az idő sokat rontott és sokat épített a szegény-népű uccán: itt megnyiltak az ismerős dolgok s hű ölük mélyén jó kacagások, apró sírások, rettegések, álmok, piros kiáltások voltak. Úgy öntötték elő gyermeknapjait, mint mély fakadásu friss vizet s megfürdették vele. Egy rozoga, gólyalábra rokkant egyemeletes ház előtt kiborsózott a háta. Itt lakott Zabola bácsi, a részeges cigánykovács, aki mint egy szörnyű arcu felhő nyomta meg gyermekképzületét. Hogy a torkába dobogott a szive, mikor ez előtt a ház előtt el kellett mennie. Egy másik, nagy sárgásbarna sarokházból mintha rozsdás ének ütötte volna meg a füleit:

Fel, fel a magas hegyekre,
Látni lenn a völgyeket!

Itt lakott valaha Orbán tanító, a bor és a dal elgurult szeretője. Egész délután ivott, egész este verte a feleségét. De egész délután, egész este, éjszaka és mindig: dalokat komponált és nehéz borízű hangján rezegte ki az ucca csodálkozásába. Egy polgári dalárda elnöke is volt, de elcsapták a részegsége miatt és mint tanítót is nyugdíjazták. Ez végkép meglökte a leomló embert. Most már csak ezt az egy nótát üvöltötte mindig, volt dalárdája minden hangján. Egyszer aztán olyan lendülős pofont adott a feleségének, hogy a lelke is gyökerestől vele szakadt. A nyújtóztatók alig tudták betörni az örök békébe, örök pofonra dermedt kezét. A ház előtt egy kis sikátor nyúlik a Cigány-patak felé. Ennek a mélyén lakott Lugossy Pista bácsi, az édesapja barátja, az egyetlen ember,

akivel az öreg elpolitizált. Különös, másféllelkű ember volt ez a Lugossy bácsi. Régi nemesi családból sarjadt s elrendeltetett úr volt élete minden rezdületében. Még gyermek fővel kiszökött Olaszországba, Garibaldi eposzába és ott kapitánnyá tudta kitüntetni magát. Aztán hazajött, végezte tanulmányait s Kolozsvár főjegyzője lett. Valami nagy igazságtalanság kivette ezt a kenyeret a kezéből s ez az akkor még fiatal férfinak örök végzete lett. Nem panaszkodott, nem tiltakozott, eljött ide, az öreg apai házba, melyet óriási vadkert vett körül. Itt élte le hosszú életét a borospohár s egy szétmálló testű román gazdasszony közt. A városba soha le nem ment, egyetlen útja havonta egyszer Mózesékhez vezetett, hogy az öreg Baczóval megszellőztesse a politikai véleményeit. Később, amint az idő behavazta fejét, a bor és a magánosság megzavarták ezt a páratlanul nemes agyvelőt. Örült szerelmes lett a gazdasszonyába s a szomszédok irtózatos meséket tudtak: hogyan táncolnak együtt meztelenül az elvadult kert görcsös fáin közt. Mindenét ráköltötte, maga koplalt is érte és rongyokba züllett. De a rongyok alatt is, a piszokban is megmaradt három lépésre visszatartó igazi úrnak. Már a hetven felé járt, mikor a konyha-Dulcinea otthagya egy őrmester erősebb öleléséért. Az öreg úr egy pár napig tébolyodottan futkosott kertjében, borzadalmas üvöltésekkel híva vissza szeretőjét. Aztán meghalt s a házat és a vén kertet ráhagyta a más ölelésébe futott nőre.

Fennebb egy földszintes kis zöld ház nézett rá az éjszakából. Itt volt az Osztermanné fűszeres boltja, ide futott ő néha öt kraj-

Befordult a hegynek vivő Trefort-uccába. Bár az idő sokat rontott és sokat épített a szegény-népű uccán: itt megnyiltak az ismerős dolgok s hű ölük mélyén jó kacagások, apró sírások, rettegések, álmok, piros kiáltások voltak. Úgy öntötték elő gyermeknapjait, mint mély fakadásu friss vizet s megfürdették vele. Egy rozoga, gólyalábra rokkant egyemeletes ház előtt kiborsózott a háta. Itt lakott Zabola bácsi, a részeges cigánykovács, aki mint egy szörnyű arcu felhő nyomta meg gyermekképzületét. Hogy a torkába dobogott a szive, mikor ez előtt a ház előtt el kellett mennie. Egy másik, nagy sárgásbarna sarokházból mintha rozsdás ének ütötte volna meg a füleit:

Fel, fel a magas hegyekre,
Látni lenn a völgyeket!

Itt lakott valaha Orbán tanító, a bor és a dal elgurult szeretője. Egész délután ivott, egész este verte a feleségét. De egész délután, egész este, éjszaka és mindig: dalokat komponált és nehéz borízű hangján rezegte ki az ucca csodálkozásába. Egy polgári dalárda elnöke is volt, de elcsapták a részegsége miatt és mint tanítót is nyugdíjazták. Ez végkép meglökte a leomló embert. Most már csak ezt az egy nótát üvöltötte mindig, volt dalárdája minden hangján. Egyszer aztán olyan lendülős pofont adott a feleségének, hogy a lelke is gyökerestől vele szakadt. A nyújtóztatók alig tudták betörni az örök békébe, örök pofonra dermedt kezét. A ház előtt egy kis sikátor nyúlik a Cigány-patak felé. Ennek a mélyén lakott Lugossy Pista bácsi, az édesapja barátja, az egyetlen ember,

akivel az öreg elpolitizált. Különös, másféllelkű ember volt ez a Lugossy bácsi. Régi nemesi családból sarjadt s elrendeltetett úr volt élete minden rezdületében. Még gyermek fővel kiszökött Olaszországba, Garibaldi eposzába és ott kapitánnyá tudta kitüntetni magát. Aztán hazajött, végezte tanulmányait s Kolozsvár főjegyzője lett. Valami nagy igazságtalanság kivette ezt a kenyeret a kezéből s ez az akkor még fiatal férfinak örök végzete lett. Nem panaszkodott, nem tiltakozott, eljött ide, az öreg apai házba, melyet óriási vadkert vett körül. Itt élte le hosszú életét a borospohár s egy szétmálló testű román gazdasszony közt. A városba soha le nem ment, egyetlen útja havonta egyszer Mózesékhez vezetett, hogy az öreg Baczóval megszellőztesse a politikai véleményeit. Később, amint az idő behavazta fejét, a bor és a magánosság megzavarták ezt a páratlanul nemes agyvelőt. Örült szerelmes lett a gazdasszonyába s a szomszédok irtózatos meséket tudtak: hogyan táncolnak együtt meztelenül az elvadult kert görcsös fáinak közt. Mindenét ráköltötte, maga koplalt is érte és rongyokba züllett. De a rongyok alatt is, a piszokban is megmaradt három lépésre visszatartó igazi úrnak. Már a hetven felé járt, mikor a konyha-Dulcinea otthagyta egy őrmester erősebb öleléséért. Az öreg úr egy pár napig tébolyodottan futkosott kertjében, borzadalmas üvöltésekkel híva vissza szeretőjét. Aztán meghalt s a házat és a vén kertet ráhagyta a más ölelésébe futott nőre.

Fennebb egy földszintes kis zöld ház nézett rá az éjszakából. Itt volt az Osztermanné fűszeres boltja, ide futott ő néha öt kraj-

cárra sóért, két krajcárra sárgacukorért, háromra szekfűszegért, kis markában szorongatva a kincses dolgok árát. A titokzatos fiókok, a vitorla-bontó illatok, az apró anyagok zsúfolt mitológiája nagy messziségeket tágítottak lelkébe. Vidám hajón volt duzzadt mellű, erős parancsu kapitány s ment titkos sziget rejtett kincsei felé. A ház szomszédjában most az örültek házának egyik épületszárnya hűvöslött feléje. Akkor még itt a Meskő-ház volt, nagy nyílt udvarával, mélyén egy kertre búslakodó kis házzal. Itt lakott gyermekora hervadhatatlan barátja, valami Dezső, kék tó-szemű, ezüst haju, lobogó lelkű gyermek hős. Együtt jártak az iskolába, osztálytársak voltak. Együtt barangolták az erdőket s együtt éltek ezer mesét, hogy kis szivük torkig itassák a szépség, az igazság mámorával. Dezsőnek is olyan jószágos, nagy barna szemű édesanyja volt, mint neki. Hova lettek? Milyen sírás lett belőlük a lezuhant időben?

A Trefort-ucca tetején, a Holdvilág-ucca széles torkában megállt és visszanezett az alvó városra. A holdvilág szétoldotta a dolgokat, az uccák, a házak, a Fellegvár körvonalait s az egymásba ködlő házsorok mintegy ringtak a hold felemelő vizében. Fényes fehér selyemkendő mosdatta az alvó város fáradt arcát. Mintha az egész város kiszálló ringó álma volna az elzsongított földnek, a szépség és a halhatatlan fájdalomak álma. Olyan könnyű és fehér volt az egész város, mint szőke hattyu úszása átfénylő vizen. Csak itt-ott hallgatott hűvös árnyék, lecsúszott terítő az éjszaka ravataláról. Fellehelt szelid sírás volt a város, tűnő hattyu énekelte a múlás ezüst sírását:

Jaj, elomlik a hab, leomlik a gát, mindent elborít a barna halál. — Komolyan, mint megfogant szűz, áhitattal, mint sírboltot nyitó fiu: a bontott hajú éjszaka odaült a századok hárfájához s Baczó Mózesben énekeltek az ódon arcu évek.

A Holdvilág-ucca már majdnem falu. A kis fehérfalú házikók csurogtak a holdtól. Most már üzött-gyorsan siettette lépteit, mintha kergetné valaki, mintha elkésne valamiről. Oh, rádobódni az anyai térdekre, befúrni fejét az életadó mellbe, fogni kezeivel az édes öreg kezeket, érezni haján a barna szemek meleg sátorát és sírni, sírni, elsírni mindent, ami megvert, ami megpiszkolt: az egész világot. Már sokasodtak a könnyek lelke ereszén, már ölelt karjában az ölelés és csókolt ajkában egy soha mástól nem érintett csók. És mégis, mintha valami hideg árnyékokat dobna rá: minden lépésre nagyobb félelmet érez. Úgy visszafagy a lélegzete, úgy döbbsenti a szive dobogása. Mintha egyetlen hangjára, egyetlen kinyúlására valami írtózatot történnék az éjszakában.

És végre a fehér házsor végén, messze fenn az erdők lehellete felé: ott állott a csodálatos kert, régi nehéz barna kapujával s benne az öreg Baczó ház. Folyton ezt várták a szemei és most mégis úgy ütött a szívébe, mintha anyját látná a ravatalon. Olyan csend volt a kertben, úgy hallgatott a ház és úgy megsúlyosodott az éjszaka. Egy percre jött, hogy fellármázza a szomszédokat. Hogy felgyújtott lámpák lobogásában, felriadt arcok kiáltásai közt közeledjék a házhoz, melynek borzadalmas csendjében anyja alszik.

A kertajtó zárva volt, de ismerte jól a for-

télyát. Benyúlt kezével és félretolta az öreg tölgyfareteszt. Nyikorogva, hosszú jajgatással nyílt meg a nehéz ajtó.

— Jaj! Jaj! — mondta az öreg cseléd a hazatérő fiúnak.

Lassan, fennakadt szívvvel, alig érintve a földet, ment a ház felé. És mégis úgy csikorogott a kavics, és mégis feldobogott a kert alvó szive. A jegenyék körül különös susogás támadt, mint egy neheztelő kérdés. A ház nagy barna tetője olyan súlyos volt a reszkető sápadt falakon. Az ablakok mélyre néző szemrehányó szemek voltak. A ház előtt egy ott felejtett balta feküdt. Fényes lapja úgy átvágott a lelkén. Már felemelte ujját, hogy kopogtasson és úgy vacogta a lelke: — Jaj, mit hoztam haza, elátkozott fiu! Fekete zsákot tele sírással.

Kopogtatott. A csend visszaütött, mint egy jeges kéz. Várt. Semmi mozdulás. Most jobban verte meg az ablakot. A megbántó hangoktól nagy döbbenet feszült az éjszakára. A rémület roppant kutyája felült s feléje forgatta szemeit. Mintha a hold gyult fáklyájával egy nagy temetésre idézne. Nem mozdult mozgás a csendbe fagyott házban.

Most már örült rémület kergette fel vérét. Odament az ajtóhoz, rázta, rugta, ökleivel verte és majd szétszakadt a szive. Egyszer csak megállott. Valami csoszogás hallszott belülről. És egy hang — ó ez a hang, hogy megverte szívé! — félénk ébredéssel kérdezte:

— Kopogtat valaki?

— Anyám, édesanyám, én vagyok, Mózes, — kiáltott és hangja fekete sírás omlása volt.

A csoszogás odaért az ajtóhoz. Megint szólt a hang, de már nagy döbbenés volt benne:

— Kopogtatott valaki?

— Mama lelkem, én vagyok, Mózes, — sírta újból a fiu.

Csend lett. De érezni lehetett a halk öreg lehelletet az ajtó másik felén. — Anyám, miért nem nyit ajtót? — könyörgött Mózes.

Újból, lassu vontatással csoszogtak a lépések, de már távolodtak az ajtótól. Mózes tébolyodott ijedtséggel rázta meg az ajtót:

— Mama lelkem, nem hallja? Nyisson ajtót, én vagyok, Mózes!

A léptek visszajöttek az ajtóhoz. — Én Istenem! — hullatta az öreg hang, mint egy bánatos foházkodást. Aztán hallani lehetett a retesz félretolását. Most már a vén kulcs is megfordult a zárban és ez is bejajgatta a Mózes vérébe: jaj! jaj! jaj!

Megnyilt az ajtó. A hold ráesett a barna küszöbre. Egy behavazott fejű öreg asszony állt Mózes előtt. Az arc megsoványkodott, beesett. A nagy barna szemekben valami idegen tágasság. A széles ajkakon reszketett az öreg fájdalom.

— Ki az? Mit akar? — kérdezte az öreg asszony és nagyot nyelt, mint aki fél.

A Mózes megtaposott szivéből mint freccsentett vér szökött ki: — Anyám, édesanyám! — Ráomlott az öregasszony kezeire és fergetegesen sírni kezdett.

— Ni, ni, ez Mózes, ez csakugyan Mózeske. Vacsoráltál, édes fiam? — mondta öreg motyogással az anya.

— Mama, édes mama, mi baja van? Jaj, hogy megváltozott! — zokogott a fiu.

— Beszélj, fiacskám, hangosabban. Majd minden hallásomat elvesztettem. Azt is elvesztettem. Várj csak, fiam, van még jó hideg

tejfeles fuszulyka és sajtos tészta. Már csak meggyujtom azt a lámpát.

Eltipegett a síró fiutól, meggyujtotta a lámpát. Most volt számadó nagy perce a messze futott fiúnak. A mennyezet barna gerendái, a régi arcu butorok, a bágyadt fényű lámpa megkövezték a meztelen lelket. Éles, mérgezett durva kavicsokkal dobálták véresre: — Itt is az anyád szenvedett, ez is az anyád nélkülözése, itt sóhajtott az anyád, itt sírt hiába utánad, rajtam reszkettek feléd karjai, itt marták le szép arcát a bánat kutyái, melyeket te kötöttél el, rossz fiu, szivtelen fiu.

Mózes odatántorgott az öreg divánhoz. Befúrta magát ványolt húsába és görcsösen, tépőn, összeomlón sírt. Az öregasszony nem látta fia szenvedését. Kezei, lábai, mint szoktatott kezesállatok, a régi anyai gondok után matattak. Fehér abroszt, kenyeret, sót, tányért, kanalat, villát tett az asztalra. Egy öreg rozsdás ollóval megigazította a füstöt síró lámpát. Egy kék lábasban előhozta a hideg zöldbalevest, valami újságpapírt tett az abroszra, úgy tette rá a lábast. Ő is leült az asztalhoz, ölébe tette kezeit. Úgy szólt rá fiára:

— Gyere, fiacskám, egyél.

Mózes odaámbolygott, leült a fehér tányér elé. De amint a lámpa világában ráesett édesanyja arca, újból, nőtt zivatarral szalad ki belőle a sírás. Az öregasszony kinyújtotta kezeit, reszketve simogatta végig a könnyektől csurgó arcot. Bölcsőre hajló becézgetéssel mondta:

— Te sírsz, Mózeske. Mi bajod van, fiacskám. Várj csak, hogy nézzelek meg jobban. Felkelt. Széttipegett a szobában. Ide, oda,

keresett a kezeivel. — Ennye na, hova tettem az ókulárém? — zsörtölődött öregesen. — Talán az ablakpárkányon lesz.

Odament az egyik ablakhoz. Nagy fehérvirágu szegfű volt ott egy cserépben. Csendes töprengéssel mondta:

— Ezt a virágot sem öntöztem meg, szégynt. Az én öreg fejem is mindennap egy nótát felejt.

Kicsoszogott a konyhába, vizet mert egy kádból, ráöntötte a virágra. Mózes halálos odahajlással nézte a mozdulatait. Az öregasszony letette az edényt. Most már csendesen, magának beszélőn dünnyögte:

— Ideje már lefeküdni. Eloltom ezt a fene lámpát, úgyis drága a petróleum.

A lámpa felé ment. Ott meglátta fia feléje nyíló kétségbeesett arcát. Csendesen elnevette magát:

— Nő, lásd csak, Mózeske, már elfelejtettem, hogy hazajöttél. Bizony az én öreg fejem már nem ér egy batkát sem. Mindegyre elfelejtek mindent. Különösen, ha megzavar-nak. Igaz, az ókulárét kerestem.

Nagy nehezen előkereste a fekete pántlikával megtoldott szemüveget, feltette:

— Mit is akartam, ni? Jaj, igaz, már csak megnézlek, fiacskám.

Levette a lámpáról a tulipánt, hogy a fény erősebb legyen. Odaült egészen Mózeshez, hogy öreg térdei érintették a fia testét. Két remegő keze közé vette a fiu arcát, úgy tartotta a lámpa világa felé. Mózes hagyta, hogy tegyen vele, amit akar. A sírás rázta mellét, de szája visszaharapta a hangokat. Szemeiből néma ömléssel dagadtak ki a könnyek. Az öreg asszony nézte, nézte a síró fiut. Újból

szemüvegéhez nyúlt, még jobban arcához közelítette az arcot. És mintha a fiu sírása odahullott volna az idő elé s a visszatorlott évek betörtek volna az elhomályosult életbe: a régi anya visszatért az elomlott életbe. A nagy barna szemekbe visszajött a régi meleg, a sápadt arc vonásai megelevenültek és mondták a régi szeretetet. A széles száj elgörbült s keserves nagy ölelés zokogása tört ki rajta:

— Mózeske! Mózeske!

A fiu sírása visszarántotta a lelket a megürült házba és ebben a hangban már benne volt az egész édesanya. A két fej összehullott, kétségbeesett, odaszorító, nem engedő ölelésbe csapzottak össze. A két sírás összefolyt árja egygé mosta a két életet.

— Fiam, fiacskám, olyan egyedül voltam, olyan rég várlak, — tördelte az anya. Öreg kezei, mint vihartól vert virágágyásban, szétmatattak a meghervadt fiatal arcon. Aztán, mintha segítségül hívná bánatukhoz a földdé omlott öreg társat, csendesen sóhajtott:

— Szegény apád, szegény édesapád.

A jó sírás átmosta a megölelt fiut. Mint tavaszi havak patakjai, szétfutotta az egész életet, előgördített minden bibit, vereséget, tövises napot. Nehéz panaszú felgyült szavakat vett árjára s hozta ki a vonagló ajkakra:

— Oh, mama lelkem, mennyit szenvedtem, milyen irtózatoss az élet.

Az öregasszony látta, hogy a fia szája mozog. Régi cirógatásokkal babrálgatta a fiu haját:

— Nem értem, fiacskám. Beszélj egy kicsit hangosabban. Jaj, látod, a zöld fuszulykáról egészen megfeledkeztem. Ni, még hozzá sem nyúltál, lelkem gyermekem. Egyél valamit,

ne menj üres gyomorral az ágyba. Igaz, megvetem az ágyadat. Jaj, de öreg haszontalan asszony lettem, azt sem tudom, hol áll a fejem.

Mózes úgy érezte, mintha az előbbi ölelésből valami hideg verembe zuhant volna. Odaténfergett az asztalhoz s magába erőszakolt a hideg levesből egy-két kanálnyit. Az öregasszony megvetette az ágyat, mely ott állott a régi helyén: fejjel az ő ágyának. Közbenközben mondogatott valamit:

— Csakhogy már elvégezted azt az egyetemet.

— Nem képzeled, lelkem, milyen drágaság van most, négy lejt elvesznek egy rongyos tojásért.

— Hidd meg, hogy a szomszéd Séráék lopják a veteményt a kertből. Tegnap is hiányzott négy fő kalarábé. Meg is kérdeztem a vén Séránétól: jól esett-é a töltött kalarábé? Nagyot is nézett a vén boszorkány. Hogy az ilyent nem égetik el borsószalmán. Bizony már elkelve egy kis eső.

A felömlő panasz, a megszabadító sírás visszahúlltak Mózesbe, mint meszes kövekkel maró lugos patak. Az anyai mell nem visszhangzott szívet többé, a két drága barna szemben nem volt szem az ő szenvedése számára. Hiába jajgatná életét ebbe az összeomlott öregasszonyba, mint egy süket barlang vak vermébe: annak már nem tud sírása lenni az ő sírása, az már nem tud anyja lenni az ő lelkének. — Jaj, jaj, itt is egyedül vagyok, itt vagyok a legfájdalmasabban egyedül! — kiáltozott egy sírás a gazdátlan gyermekben.

Az öregasszony ravasz mosolygással jött feléje:

— Tudod, mit csináltam? Négy fő kalarábét behintettem kénporral a levelek alatt. Hadd forduljon fel a gyomra annak a vén háрпиának tőle. Akkor tagadja majd, hogy lopja az enyimet.

Mózes nagy könnyörgéssel hajolt föléje:

— Mama lelkem, hát eféléről beszél most nekem? Hát nem kíváncsi, hol jártam, mit tettem négy év alatt? Ha tudná, édes mama, hogy szenvedek.

Megint kiverte szemeit a belső verejték. Az öregasszony csitítgatva mondta:

— Jó, jó, fiam, majd azt főzök holnap délre. Ha nem mondtad volna is.

Mózes felriadt:

— Miről beszél, édesanyám?

Ezt meghallotta az öregasszony. Gyermekhez lehajlón mondta a jóízű titkot:

— Hát az olaszkáposztás csirkéről és a csokoládés rizskásáról. Holnap délben azt kapsz Mózeske. Látod, fiam, a legnagyobb bajban is mindig tartottam egy pár csirkét, hogyha hazajössz, legyen meg a kedves étled.

Mózes lehajlott az öregasszony kezére és rácsókolta könnyeit. Mintha koporsóra hajolt volna örök búcsuzásra, hogy a messze induló csolnakban mégegyszer rálehelje végtelen szeretetét a régi édesanyára. — Nagyon fáradt vagyok — mondta — és összevacogtak a fogai.

— Feküdj le, fiókám, megviselt ez a sok utazás. Nem ért semmi baj az úton?

De feleletet már nem várt. Odament az asztalhoz, kezdte elrakosgatni a feltálat dolgokat. Mózes levetkezett, lefeküdt. Az öregasszony odajött, ráült az ágya szélére:

— Szoktál még imádkozni, fiam?

Mózes egy nehéz mosolygást álcázott újból feltörő zokogása elé. Az öregasszony megfogta fia két kezét, összetette:

— Úgy mint régen, Mózeske, mondd utánam, — és öreg hangja tördelte, mint jó kenyeret:

— Miatyánk, ki vagy a mennyekben.

Mózes utána mondta:

— Megszenteltessék a te neved.

A fiu ezt is ismételte. Az öregasszony elhallgatott, maga elé töprengett, mintha valami mély kút mélyén keresne vizet. Aztán megcsóválta a fejét:

— Ej, ej, az én rossz fejem. Nem tettem a cseberbe vizet. Maholnap szétesik, úgy kiszárad.

Kitipegett a konyhába, vizet öntött az edénybe. — Én istenem, én istenem! — sóhajtott, mikor visszajött. Eloltotta a lámpát és lefeküdt.

Mózes a párna alá temette fejét, hogy elfojtsa fergeteges sírását. Vagy két óra mulva, hogy felérezett a fájdalom bódultságából, az a fattyu gondolata támadt: hogy az egész utazás és minden, ami történt: egy vad láznak az íjesztései voltak. Hogy otthon van az üllői-úti szobában és a Zoltán alvása piheg mellette. A sajtásig beszorított szemhéjakkal ült fel az ágyban. Lassan, lassan nyitotta fel szemeit. A szive vert, mint egy halálra kongatott harang.

A hold jött be az ablakokon s mintha hallgató fehér arcok nézték volna egymást a barna árnyékok közt. Oh, ez az a ház, ezek a butorok, ahol felnőtt a fájdalmas emberpalánta. De most mégis olyan idegen csendű,

mintha halott feküdnék a szobában. Mózes felszökött az ágyból. Odament az édesanyja ágyához.

Kifelé fordulva, aludt az öregasszony a hold terítője alatt. Megnyílt ajkai súlytalan álmot pihegtek. És mintha a ráhajló fiu arca átszívódna álmába, álom-szépült öreg vonásaira megint visszajött a régi édesanya. Mintha az álom nagy adakozásában, ebben a behavazott ember-rögben megint lélek lett volna a fia számára.

Mózes, lehellet-könnyen, hogy meg ne ronsolja az álom szárnyait, leült az ágy szélére. És a mozdulatlan éjszakában kitért szemekkel, néma sírással virrasztotta a lehunyt szemű édesanyát.

3.

Hajnalban fázott fel rövid álomszerű zsidbadásából. Halkan felöltözött. Nagy óvatosan kinyitotta az ajtót, kilépett a kertbe. Még nagy szürkéségek bolyhozódtak a horizont szélén s hűvös volt a levegő. A virágok, a fák lombjai könnyektől csurogtak. Fáradt sírás és nagy szomorúság volt az éjszakából felmerülő világ.

Fázott. Szürke ólom-börtön volt az élete, ablaktalan, mint egy örült zárkáié s ő zsidbadt aláhullással nem akart már rést törni homlokával, szívével a tág levegőre. — Hűvös van, hűvös van, — mondta gépiesen.

A küszöb előtt volt egy nagy fatuskó, régi ismerőse. Ráült. A lábánál a porban egy hangya mozdult tova. Hosszan nézte, amíg betűnt a porszemek rengetegébe.

Az idő telt s a nap mégsem jött. Mert lassanként nagy kékes-barna felhők ülték meg a levegő vállait. Üres felhők: a zivatart kirázták magukból más aratások fölött, ide csak a bánatukat hozták. És hallgatag borujok nagy emberi szomorúsággá mélyítette a kertet.

És tényleg: a kert csak úgy szűrődött lelkébe, mint egy nagy elszomorodás. A szemibe nem ment belőle semmi. A remegő szemek nem merték köszönteni az ismerős dol-

gokat. Jaj, hátha felverik a régi napokat s azok mint büntető poroszlók fekete vesszőkkel jönnek megverni a szivét.

Egy szekér ment el az uccán. Nagy nyirkogó döcögéssel törtetett az új nap kenyere után. Bakján egy öreg ember aludt, alvó kezében aludt a gyepelő. De a lovak mentek, mintha nyitott szem vigyázná őket, mintha éber lélek parancsolna nekik.

Aztán itt is, ott is felmozdult az élet. Valahol egy kapu csapódott be. Valahol egy kutat rángattak s az árva nyöszörgött, mint egy megapadt lélek. A kakasok kukorékolnak. Hosszu emlékeztetések áthúzták a szomorú reggelt, mint őszi mezők ökönyálai.

A szomszédban valami állati vakkantás hallszott. Egy női hang meleg csordulással mondta: — szegény kutya! — Ez a hang olyan jólesett fázásának s ráfacsarodott lelke mint féltő gyermek az anyai kézre. — Csak sütné fel a nap, csak sütné fel a nap! — ismételtette benne egy gyermekszemű rímánkodás.

Egy kéz nyúlt be a kertkapu repedésén, félretolta a reteszt. Öreg, rovátkolt, bütykös asszonyi kéz. Mózes odaíjedt szemmel várta: jaj, mi fog következni, milyen arc fog bejönni a tragikus kertbe? A kapu széles-szélesre nyílt egy csizmás láb lökésétől. Egy öreg paraszt-féle asszony jött be, fején deszka-deberke, benne tejes köcsögök. Mózes felkiáltott:

— Ferenc néni!

A régi jó tejesasszony volt, aki pendelyes korában annyiszor itatta meg a friss tej fehér örömeivel. Az öregasszony megállott, csipőjére tette kezeit. Úgy összehúzta a szemeihez futó

rovátkákat, hogy a szemgolyói alig látszóttak. Úgy nézte felszűrő nézéssel Mózeset. Akkor szépen leemelte fejéről a deberkét, letette a földre. Most már szétlökte karjait s kanyargóan nyujtott hangon ádázkodni kezdett:

— Édes jó megsegélő szent Istenem, ne hagyj el! Hiszen ez a Mózes úrfi. Itt szakadjak meg, ha nem a Mózes úrfi. Én édes mindenható Istenem, hát már ilyent ki gondolt volna.

Mózes odaugrott, átölelte az öregasszonyt s vörös arcát, melyet az idő ráspolya feldurvított, megcsókolta. Egészen a régi gyermekszemeivel nézett az öregasszonyra. Úgy ismételtette:

— Ferenc néni! Ferenc néni!

Az öregasszony titokra sunyította a fejét, lehalkított hangon kérdezte:

— Alszik még a tekintetes asszony?

— Alszik, — mondta Mózes és megnedvedtek a szemei.

Az öreg asszony látta a megvonagló arcot és egyszerű szive értett mindent. Zavarodott ténfergéssel motyogta:

— Bizony, nagyon megváltozott itt minden. Hát maga hogy jött haza, lelkem?

Mózes legyintett a kezével. Az öregasszonyból kibővült a lélek:

— Mindig csak magát emlegette, mindig csak magát várta. Sokszor még enni sem mert, mind az úrfinak tette el a falatjait: hátha éppen ma jön, mondogatta. A gyümölcs, a vetemény ott rothadt sokszor a fán vagy a földben, mert várta, hogy akkor szedi meg, mikor a Mózes úrfi hazajön. Hányszor mondta: — Na, Ferencné lelkem, ma biztosan megjön a fiam, az éjjel megálmodtam. —

Egyszer szegény még egy fejkendő is adott nekem örömében. Aztán az úrfi csak nem jött.

Verték, ütötték, áztatott kenderkötéssel verték az egyszerű szavak a megidézett fiut. Ha szétomolhatott volna bűnbánó sírássá, beszívódhatott volna a földbe, szétáradhatott volna az otthoni rögök közé! Hogy az ősi kert minden fájában, virágjában, minden életében nyujtsa ki könyörgő kezeit: — Irgalom, bocsánat, add vissza, élet, az én egyetlenegy anyámat, akit megöregítettem, akit holttá tettem. Eltűnök mindent, nehéz vezeklés lesz minden percem, csak az anyámról muljék el, amit én szereztem rá.

Az öregasszony egy percre elhallgatott. Lehajolt, igazított valamit a tejes köcsögökön. Nem mert a fiura nézni, szégyelte egyszerű lelke, hogy azt az ő szemei előtt veri ki a bűnbánat. Talán várt is valami szót. Aztán mégis folytatta:

— Aztán folyvást betegeskedett is. A nehéz idők, a gondok is nagyon megviselték. Különösen a föld elvesztése fáj szegénynek. Mindig csak azt mondta: — Ferencné lelkem, úgy érzem, mintha boldogult férjem testét adtam volna el. — Néha napokig enni sem tudott. Olyanná lett szegény, mintha csak az árnyéka járna s testi valósága nyugodnék valahol a földben.

Itt megzokogott az öregasszony hangja is. Felemelte felső szoknyáját, törült egyet az orrán és szemein. Tovább mondta:

Egyszer csak ágyba verte a nagy bánkódás. Engem hívott ide, három hétig én viseltem a gondját, én láttam el a ház dolgait, ahogy öreg fejemtől tellett. A Mihály László

doktor úr, áldja meg az isten a jóságát, minden nap eljött, néha még kétszer is. Egyszer még öt üveg jó vörös bort is hozott. Azt mondta szegénynek, hogy nincs semmi baja, csak pihennie kell és nem szabad búsulással rontani magát. De nekem megmondta a tekintetes doktor úr: — Ferencné lelkem, maga jó asszony, vigyázzon jól erre a szegény öregasszonyra, mert hamar eltörhet az olajos lámpája. — Én kérdeztem tőle, mi baja van szegénynek, tekintetes doktor úr? — Hát, — mondja —, nincs annak semmi különös baja, de baj neki az egész élet. Nagyon egyedül van s valami nagy bánat rágja szegényt. Ezért aztán hamar eltelt az idő felette s olyan öreg-ségi gyengesége van, amilyen csak a nagyon öregeknek szokott lenni. Pedig az ideje nincs meg hozzá. Haza kellene hozni a fiát. — Mondtam én is neki: — Bizony, tekintetes doktor úr, ez volna az egyetlen orvosság.

Mintha az egyszerű jó öregasszony helyett vörös ruhás, zúzókaru hóhér sujtott volna háromszor a fiuhoz, majd szétfreccsent a vér belőle. Oh, hogyha valaki megtaposná, ha súlyos vashengerek zúznák el minden tagját, hogy megtörjék, széttiporják, megsemmisítsék a fájdalmat benne. Az öregasszony egy percre hallgatott. Aztán egy nagy széles szomorut lendített a levegőbe:

— Aztán csak felkelt, de a betegségétől fogva egészen mássá lett. A hallása is úgy megromlott, hogy csak nagy nehézséggel lehet szót értetni szegénnyel. De az még csak megvolna, megesik az más ember gyermekével is. De szegény néha olyan, mintha nem volna otthon a lelke. Csak elbeszélget néha, olyan okos a szava egy darabig, mint régen volt.

Aztán egyszerre, mintha kiköltöznék a lélek belőle, azt sem tudja, miről esett szó. Ne hagyja el többé, Mózes úrfi, a szegény tekintetes asszonyt. Halálában sem lesz nyugta szegénynek, ha nem az úrfi kezei fogják le a szemeit.

Megint szotykosak lettek a szemei, az orra hegye. Megtörölte őket. Kitöltötte az idejáró tejet, betette a konyha ablakán. Aztán meggondolta magát:

— Adjon még egy csuprot, Mózes úrfi, mérjek többet egy félliterrel, most az úrfi is itt-hon van.

A kapuból még visszafordult:

— Holnap hozok gyenge ordát az úrfinak, ha most is úgy szereti, mint régen. Csak legyen jó fiu a szegény tekintetes asszonyhoz.

Mózes visszatántorgott. Leült a konyha küszöbére. Élete nem mert gondolatba, érzésbe, szavakba nyúlni, nehogy a fájdalom új mozdulással örültté tegye. Belülről csendes hívás hallszott:

— Mózes fiam, Mózeske!

Bement. Amint belépett, a sápadt öreg arcot megsugározta az öröm. Oh, milyen szomorú volt az öröm ezen az arcon.

— Csakhogy igazán itt vagy! Már azt hittem, fiam, hogy csak álmodtam az egészet.

Mózes odafutott az ágyhoz. Karjai átölelték az öregasszonyt, feje lehullott az életadó ölbe. Az öregasszony megölelte, megcsókolta. Ravasz nevetéssel kérdezte:

— Emlékszel, rajkó, az öreg fakanálra?

Most már Mózes is mosolygó arcot tartott édesanyja felé. Az majdnem dicsekedve mondta:

— Látod, még most is őrzöm. Menj csak,

húzd ki annak a kasztennek a középső fiókját, mi van benne.

Mózes odafutott, kirántotta a fiókot. Egy valamikori fakanálnak barna, kopott, fejetlen nyelét vette ki belőle. Az anya és a fiu édesen összenevettek s nevetésük mint régi arany csengett.

Ez a fakanál volt az anyai szigorúság egyetlen emléke. Harmadik gimnázista korában, a kamasz ösztönök feszítő gazdagságában, a kis Mózes osztálytársaiból titkos rablóbandát szervezett. Ő volt Rinaldo Rinaldini, a nők szerelme, a férfiak réme. A stilusegység kedvéért meg is esküdött, hogy a Török igazgató kis Annuska lányát el fogja rabolni, beront az öreg Herepey tiszteleteshez, mellének szegzi pisztolyát s úgy kényszeríti, hogy rögtön eskesse meg őket. Minden rendben volt már. Bandáját titkos összejövelelekben a Hója- vagy a Feleki-erdő titoktartásában gyakorolta be szörnyű támadásokra. Csak az a kutya pisztoly hiányzott a drámához. A próbákon még csak lehetett az elsikkasztott nagy kapukulccsal helyettesíteni, de azt mégsem lehetett várni az öreg Herepeytől, hogy egy kapukulcstól pisztolylövést rémuljön. Végre leghívebb hadsegédnek, az öreg Györke csizmadia fiának sikerült elkölcsönözni hazulról egy elég rémes pisztolyt két bő-zsebnyi kápszlival. Ez már valóságnak is elég ijesztő volt, mert a kápszlik akkorát puffantak, mint egy ágyu: az elpattantója rázkódott össze a legjobban. Ropant ordásra hízott örömük, hogy ők most milyen rettenetesek. Minden este külön puffantó összeesküvésre gyűltek össze a temető mellé. De a végzet előre megfontolt külön fur-

kálásokkal áskálódott Rinaldini ellen. A temető-őr csirkéi napról napra idegesebbek lettek az öreg Herepey leendő rémületétől s a temető-őr panaszt tett a kolégyom igazgatóságánál. Szegény Rinaldót bezárták egy egész vasárnapra bandájával együtt, kettesével egy-egy terembe, egy darab cipóval és egy kanna vízzel. Haza meg zord hírnök ment, hogy Mózes ilyen meg ilyen szörnyűségekkel tette lógóvá az erkölcsi világrendet, tessék szigoruan megfenyíteni. Az édesanya, aki soha még rossz szóval sem érintette a kékszemű rajkót, nagykeservesen elhatározta, hogy most döntően szigoru lesz. Vette boldogult férje öreg botját, odatette az ajtó mellé, hogy kéznél legyen, ha hazajön a zsványfőnök. Aztán csak nézte, nézte a botot. Jaj, de vastag, jaj, de súlyos, még vasalás is van a végén. Hogy megzúzná gyenge húsát, szép patyolat bőrét hogy megroncsolná, talán még a csontokban is kárt tenne. Utóvégre is csak gyermek. Olyan jó gyermek. Hiszen még az okos öregek is félre lépnek egyszer-máskor. Fogta a botot, eldugta az egyik derékalja alá, nehogy kezeügyébe essék. Kiment a kertbe, fiatal bokorról gyenge vesszőt vágott. Letisztította a levelektől, a levelek szárát körmeivel lecsípdeste. Ezt a vesszőt tette az ajtó mellé. Aztán csak nézegette a vesszőt is. Jaj, de szívós, jaj, de suhintó. Milyen csúf vörös vonalakat mar a drága zsenge bőrre. Aztán mindig másfelé hajlik, mint ahová akarják s még kárt tehet a gyenge részekben. Fogta a vesszőt, összetörte, bedobta a konyha tűzébe. A gyalázatos, még az ő fiát akarja bántani. Ennye, mivel is verje meg azt a rossz kölyköt! Csak úgy kézzel nem akarta.

Mindig ott volna az ütések fájása a kezében. Meg aztán az nem elég rettenetes. Ott volt egy doboz makaróni. Talán egy makaróni szállal? Nem, az rögtön eltörnék és a betyár még csúfolkodnék. A konyha asztalán egy öreg fakanál búsult. Tünődött: fakanál-é még vagy csak kulturtörténeti emlék? Mert a kanál része már kisdéd legyezővé kopott, a nyakát meg félig átrohasztotta a sok nedves teremtménye az istennek. Az özvegy meglátta a fakanalat. Milyen barna, milyen zord s azért mégsem bot, nem is vessző. Kinevezte lángpallósnak. Azzal állt a paradicsom küszöbére s várta a félrelépett Ádámkát.

Rinaldo Rinaldini jött. Szemei nagy kék szepegéssel kandikáltak az anyai felhő felé. Baczóné tragikus-zord volt, mint a végítélet:

— Hát nem sülyedsz a föld alá? Nem szakad le a kiterjesztett erősség fölötted? Szegény anyád mindent elkövet, hogy embert faragjon a fiából és te tönkre akarod tenni az egész világot. Adok én neked Rinaldo Rinaldinit, hogy még az unokád is megemlegeti.

Lecsapott, lecsapingált, lecsapocskált a fiu vállára. Hát az öreg fakanál megragadta ezt a pátétikus alkalmat s bús szökéssel elvált a nyelétől. Kitört a nyaka. Az anya ledobta a nyelét is, két rohanó karja közé szorította a kis börtönviseltet:

— Jaj, Mózeske, nem akartam. Édes kis fiam, csak ne sírj. Gyere be, egyetlen szivecském, főzök csokoládés rizskását. Ugye, éhezettek azok a rossz tanárok? Volt lelkük az istenteleneknek éhen-szomjan tartani az én gyermekemet. Szegény kis fiam nem evett egész nap és én még rudakat török el a hátán. Pedig szegényke nem is csinált semmit, csak

híres ember akart lenni. Nem lehet mindenkinek az a vágya, hogy fényes fenekű szürke tanár legyen. Gyere, szegény kis árvácskám, ha már apád nincs, legalább az anyád ne emésszen.

A kis Mózes számára nagy tőke lett a fakanál. Hosszu hetekig, ha korholta az anyja, vagy valamit akart, vagy nem akart: csak tapogatni kezdte kis karját: — Mama, úgy fáj, ahol megütött, — és meglett minden kívánsága. A szegény asszony pedig örök példára eltette a fakanalat. És ha néha méregbe hozta fia, mint ciliciumot tette maga elé: rossz anya, emlékezz bűneidre.

Mózes visszaült az ágy szélére. Baczóné édes visszahívással kérdezte:

— Emlékszel, Mózeske, mikor ötéves korodban sült pityókat loptál? A pityóka égett a zsebedben és sírva vallottad meg a dolgot. Szegény apád kikergtetett a sötétbe, te pedig úgy sírtál, hogy összeszaladt az egész szomszédság. Hogy fájt akkor a lelkem érted. Sokszor még most is hallom azt a sírásodat.

Az emlékezések megindultak s a két lélek mind szorosabbra ölelkezett egymáshoz az elmúlt napokkal. Az öreg asszony úgy nézte a fia száját, hogy a saját szájával utána mozgta annak mozdulatait és inkább így értette meg fia beszédét. Mózesben egy pillanatra felömlött, hogy most mondja el minden panaszát, most sírja el életét a kitárt karu szivnek. De nem akarta elfelhősíteni ezeket a derűs perceket. A legrégibb dolgokról, gyermekkorá édes apróságairól beszéltek. Az öreg asszony bámulatosan emlékezett mindenre, visszalátott minden rebbenő kis mozdulatot, visszahallotta a régi napok minden kis neszét.

Mintha egészen a régi ős gazdagságu édesanya volna. Egyszer csak Mózes kérdezte:

— Tényleg lopják Séráék a kertünket?

Az öreg asszony nagy szemei elkomolyodtak. Megcsóválta a fejét:

— Ugyan, fiam, hogy mondhatsz ilyent azokról a becsületes emberekről? Ha nem tudnám őket itt a szomszédban, talán nem is tudnék itt megmaradni magamban. Még az öreg Séráné szokott kiségiteni, hol egy tökkáposztával, hol egy cső gyenge kukoricával. Hogy juthatott eféle az eszedbe?

Mózesben megint megfagyott a vér. A pillanatra napos lélek elborult. Mély nyeléssel mondta:

— De hiszen mama panaszkodott tegnap, hogy lopják a karalábét.

Baczóné elüresedett szemekkel nézett fiára:

— Én panaszkodtam? Ugyan már, édes fiam, hogy mondasz ilyeneket! Én panaszkodtam! Van azoknak több kalarábéjuk, nem szorulnak az enyémmre.

Mózes hallgatott. Baczóné nézte fia elárnyékosodott arcát. Az üres szemekbe valami félelem lopózott és kémlelt a fia lelke felé:

— Tudod, fiacskám, esténként minden rám nehezedik. Lehet, hogy néha ott is panaszkodom, ahol nincs ok rá. Öreg szék minden érintésre nyikorog. Nem kell ám mindent felvenni, amit az ember beszél. — Aztán gyengéden eltaszította fiát:

— Menj, lelkem, menj a kertbe. Ideje, hogy felkeljek én is. — Aztán egy nagyot sóhajtott:

— Csak az a szegény Mózeske jönne már egyszer haza!

Mózes örült rémülettel kiáltott fel:

— Anyám, anyám lelkem, hát már elfelejtette újból, hogy itt vagyok!

Baczoné különösen, elfordult lélekkel nevetett:

— Dehogy felejtettem, szivem. Ugyan, hogy tudnám elfelejteni. Csak éppen, hogy kijött ez a fohászzkodás belőlem. Nagyon megszoktam már, nehéz volna visszatartani.

Reggeli után Mózes elköszönt anyjától: megy, ebédig megjárja a rég nem látott várost. Egymásután ödöngte végig az uccákat és tereket. És minden lépésére inkább nőtt egy nagy hideg sajgó üresség benne. Jaj, milyen idegenek lettek az arcok, hogy nem látja meg senki a visszatért fiut, hogy nem mozdul egy sziv sem sebesebben attól, hogy ő itt van. Még mintha a házak, a kövek is elidegenültek volna. Sehonnan nem nyúlik ki az a várva várt kéz, mely élete összes harangját megkon-dítaná. Hát nem facsarja, nem lugozza, nem mossa újjá életét a hálátlan város! Még csak egy könnyet sem sajtol a szemébe. Ez is idegen lett már, ez sem látja az ő szenvedéseit.

A Hunyadi-téren megállott. Hova menjen? Ahol ismerik, ahol jó hangok hajolnak élete felé, ahol meleg szem néz rá, mert fáj, fáj ez az elidegenült város. Oh, megfojtotta valaki az elmúlt napokat s azok nem jönnek vissza, hogy melegükkel újra élővé sugározzák az elhomályosodott fiut. — Felmegyek a kolégyomba, — mondta benne a legbátrabb fé-lénkség.

A kolégyom öreg nagy zöld kockája ott nyomtatta még a Farkas-uca egyik sarkát. Kapujában az öreg viharvert szolga, Józsi bá fogadta. Nyersen koppant neki:

— Kit keres az ifju úr?

Mózes fájdalmas szepegéssel kérdezte:

— Hát nem ismer meg, Józsi bácsi?

— Ismeri a Krisztus. Van itt nekem elég ismerni valóm.

— Én vagyok, Baczó Mózes, ezelőtt négy évvel érettségiztem itt.

Az öreg egy nagy üres kört kanyarított a levegőbe:

— Tesz itt érettségit minden évben egy csomó. Azért kolégyom, vagy mi a fene.

Mózes szivéig nyelte le a nyálát. Mennyi kedves emlékek körülködölve hordta ő ezt a ravasz vén csontot magában és ennek még egy jó mosolygása sem maradt az ő gyermekarca számára. Elszontyolodva kérdezte:

— Csiky tanár úr fel szokott jönni a vakáción a kolégyomba.

— Fel az, csak hogy azzal is szakáljon. Most is ott ül a könyvtárban, mint egy téli bagoly. Nekem kell lesni, mikor méltóztatik jönni, mikor méltóztatik elmenni, aztán takaríthatom utána vakáció derekán az egész könyvtárt. Még a szivarcsutkáját sem tudja rendes helyre dobni. A dolgot szaporítani tudják, de a fizetés mindig a régi marad.

Mózes felment az első emeletre. Végigment a folyosón. A felriasztott csend, mint egy nyárra alvó öreg medve, felült és léptei után köhögött. Üresek, szomorúak, lehullók voltak köhögései. Hová lettek azok a felszökő apró csengő hangok, felnyiló vörös hang-rózsácskák, melyek régi léptei nyomán fakadtak?

Megállott a könyvtár vasajtaja előtt. Hallgatott a nagy öreg épület. Nem látta meg a visszatért fiut, nem volt ölelkezés a hűvös vén falakban. Sajátságos félelem töltötte meg

Mózes. Már vissza akart térni, már bánta, hogy eljött. De mégis csak bekopogtatott.

Csíky tanár egy kisebb asztalnál ült. Előtte egy félig teleírt ív várt. Hátra dülve székében, cigarettájából felhőzött. Barna sörtés, csak itt-ott őszes haja, erős, csontos arca majdnem eltűnt a füstben. A Mózes köszönésére kihajlott a felhőjéből:

— Kit tetszik keresni?

A Mózes hangjára kirezgett a fájdalom:

— Nem ismer meg a tanár úr?

Csíky a papirosok alúl előmatatta a szemüvegét. Feltette. Parancsolt mosolygással mondta:

— Ön az, Baczó ur? Igen jeles dolgozatokat írt. A versei sem voltak rossznak mondhatók, de volt bennük valami, amit nem szerettem.

— Hát már nem tegez a tanár úr! — kérdezte Mózes mély, segítségére hívó hangon.

Csíky tanár éveken át osztályfőnöke volt. A magyar irodalmat tanította s maga is író ember volt. Egy szilágysági falusi pap fia volt, Kolozsvárt nőtt fel, ott végezte az egyetemet is. Első gimnázista korától egészen a tanárságáig a kolégyomban lakott. Csak mikor rendes tanárrá lett és megházasodott, adtak neki egy pár szobát a kolégyommal szemben levő tanári lakásban. Budapesten sohasem volt, a külföldet inkább csak a térkép térbeli tulzásainak tartotta. Nyugateurópa létezését is csak azért hitte el, hogy legyen hová tenie minden irodalmi bűn, dekadencia, romlásnak indult erkölcs s más szörnyűség forrását. Neki a világ még mindig csak Petőfig és Aranyig volt világ. Különben igen jó, lelkiismeretes tanár volt s a maga elhatárolt világát igyekezett a lehető legtöbb haszonnal

adni át a fiuknak. Mózes kedves tanítványa volt. Sokszor ismételte:

— Ha majd lehiggadsz, leszűrődöl, fiam, még Szász Gerőt is túlhaladod a lantos költészet terén. — Szász Gerő a reformátusok egyik költő-papja volt.

— Bizony, édes fiam, az ember elszokik attól, is. Üljön le. Mi hozta hozzánk?

Mózesben, mikor belépett, a becsületes jó arc láttára, már tolult szájához az életét megvalló nagy panasz, már benne mozdult hangjában a segítség könyörgése. Most visszanyelte a felömlő lelket, lehúlltak a karjai. Megfázva dadogta:

— Látni akartam a tanár urat. Hogy tesszik lenni?

— Köszönöm. Jobban is lehetne. A sok munka, a sok gond megöli az embert. Nehéz most itt az élet, fiatal barátom. Ön, ugye, már végzett tanár? — és erősen a fiu arcába kémlelt.

— Igen, — hullott ki gépiesen Mózesből. De ezek előtt a benéző tanárszemek előtt mégis visszaíjedt beléje a régi diák. Elpirult, meg rázta fejét: — Akarom mondani, még nem végeztem.

Csíkynek láthatólag hidegült az arca:

— Hm, hm, pedig jó az a diploma. Természetesen mindenki azt az utat követi, amelyik hozzá legjobban talál. Csak úgvnevezett modern verseket ne csináljon, Baczó úr, csak modern verseket ne. A modern versekért vesztettük el az országot.

Olyan egyetlen szalmaszál volt ez az ember a fiatalember lelkének, hogy azért sem akarta elengedni. Azért is lelket, embert akart csíholni belőle a fájdalmához.

— Egy nagy kéréssel jöttem tanár úrhoz,
— és szaporán kezdte nyelni a szájában felgyűlt nyálat.

Csíkynek az arca bezárult. Szinte lehetett hallani, hogy csukódik el a lelke. Lassu udvariassággal mondta:

— Csak tessék, tessék Baczó úr. Tudja, hogy mindig kész vagyok jó tanáccsal szolgálni jó tanítványaimnak. Fájdalom, egyébbel nem lehetek segítségükre. A magamféle szegény tanár csakhogy éppen máshoz nem megy koldulni.

Mózes mélyen elpirult. Arcán, szemein kilángolt a szégyen. Kilobbanva mondta:

— Természetes, hogy csak tanácsért jövök a tanár úrhoz. Mert ismerem a tanár úr jóakarátát és meglátó szemét. Az egyetemi éveket végighallgattam, de a vizsgákat nem tettem le. Több lapnál voltam újságíró. Nincs kedvem a tanársághoz, itt szeretnék végleg letelepedni s valami állásra szert tenni. Érzem, hogy csak itt van értelmem, hogy csak ez a föld hozhat termést belőlem. A tanár úrnak nagy befolyása van az erdélyi irodalmi életben. Ha talán...

Csíky ijedten közbevágott:

— Higyje meg, hogy nem tehetek semmit. Egyedül az Ellenzéknél van valamelyes szavam, ahol főmunkatárs vagyok. Ott pedig ezekben a nehéz időkben éppen csak hogy annyi erőnk van, hogy a tiszta hagyományokon nyugvó magyar irodalmat nem hagyjuk éhenhalni. Nem hiszem, hogy az ön temperamentumának alkalmas terep volna Erdély. De hát egy ilyen legényt nem féltek, megél ön a jég hátán is.

Elővette az óráját, megnézte:

— Tyűh, már tizenegy óra! És még mennyi írni-valóm van. Délutánra be kell fejeznem a vasárnapi cikket.

Mózes megértette. Elbiborult arccal szökött fel a székről. A tanár arca megint kinyílt s a kedvesség, mint egy fal mögöl nyujtott csokor, virágzott fel rajta:

— Minek siet úgy, fiatal barátom? Tudja, hogy mindig szerettem. Csak előre, bátran. Audaces fortuna juvat.

Kikisértte az ajtóig. Ott kétszer is megszorította a kezét:

— Csak modern verseket ne csináljon. Csak úgynevezett modern verseket ne. Elég volt Adyból egy példány.

Mózes csak akkor érzett magához, mikor a lépcsőn megbotlott és elesett. A homlokát beütötte a falba. Ez a testi fájdalom valósággal jólesett neki. Mintha élete sürgős hazugsággal tartotta volna a testet a fájdalom elé: — Nincs más fájni-valóm, bizony isten csak ez van, elégedj meg ezzel.

Hazafelé tartott. Amint nagy bódultan baktatott az idegen emberek sodrában, a Jókai-uccában egy ismerős alakot látott maga előtt. A hosszú fej, a vézna nyulánk test, a kaszáló lábak gyermeknapjai egyik legkómikusabb társát mondták. Volt osztálytársa, Krüger Viktor volt. Évekig ültek egymás mellett ugyanabban a padban. Ő csinálta a nehézfejű gyermek minden dolgozatát, az ő súgásai butorozták be elégségessé annak tudományát. Nagy meleg ölelés nyílt ki Mózesben. Ez az átabota fiu mégis az ő multjának egy darabja. Vele mégis visszaszoríthatja arcát a régi virágok kelyheihez s beszívhatja az eltűnt partok

illatát. Gyengéden megérintette a fiatalember vállát:

— Szervusz, Viktor.

Az megfordult. Sajátságos fölényes bosszankodás villant át arcán. Aztán olyan hangon, mintha azt mondta volna: bánja a fene, essünk át rajta, — felelt:

— Szervusz.

Mózes nem látott ki a saját jóleséséből:

— Hát nem is adsz kezet? Milyen jó, hogy találkoztunk. Tudod, mit? Menjünk el este valahova, olyan jó lesz a régi dolgokról beszélgetni.

Viktor felbiggyesztette az ajkát:

— Nem lehet. Nincs időm. — Aztán tetőtől talpig végigmérte Mózeset:

— Mi vagy te most voltaképpen?

Mózesnek úgy kellett most az emberi jóság, hogy nem akart hinni az érzékeinek. Elnevette magát:

— Jaj, fiam, én a legnagyobb úr vagyok, akinek senki sem parancsol és aki nem fizet adót. Senki. Hanem hiába rugkapálsz. Ma estére az enyim leszel. Talán a Decker-kertbe megyünk, vagy a Tamásovszkihoz. Természetesen, én fizetek.

Viktor most már hagyta látszani a bosszúságát.

— Ma estére a tied leszek! Úgy látszik, te még mindig nem adod lennebb a fölényeskedésedből. Krüger Viktor ma estére a Baczó Mózesé lesz! Ez már mégis csak furcsán hangzik. Te, amiért volt egy kis svádád, meg firkáltál a fiuknak egy pár dolgot, amit ők úntak megtenni, azt hitted, hogy a világ verese vagy. Úgy látszik, az életnek más véleménye volt rólad. Én nem faragtam rímeket,

nem borzoltam Petőfire a hajam, nem firkáltam tele a mások irkáját is, de van utrius que juris doktori oklevelem és tiszteletbeli aljegyző vagyok a városnál.

Mózeset kétségbeesett makacsság szállta meg, hogy mégis jó szóra melegíti ezt a papiroszivet. Gyermekek felé hajló dédelgetéssel mondta:

— Jól van, Viktor, ha kell, megnagyoságoz-lak. De azért ma este magammal viszlek vala-hova. Olyan jó lesz visszahívni a régi napo-kat. Hiszen emlékszel, mennyi kalandunk volt együtt. Emlékszel a nagy rablósdikra a Szent János kútja körül?

Viktorból nagy türelmetlenség sündisznó-zott ki:

— Úgy látszik, te még mindig a régi nótá-nál tartasz. Azóta változtak az idők. Persze, ez is a zseniáliskodáshoz tartozik. Tudod, én nem szeretem a zseniket. Előbb-utóbb köl-csönkérnek az embertől.

Mózesben, mint egy exotikus vendég, külö-nös gondolat nézett szét:

— Vajjon, ha ezt a koponyát bezúznám, nem ölném-é meg azt, aminek ő csak egy paránya, az egyetemes Krügerviktorságot? Milyen gennyes zöld vére lehet a nyavalyás-nak.

Odadobott egy szervuszt neki, melyre az egy alaktalan hangtesttel felelt. Tovább haladt. Majdnem futva ment, hogy a sietés izomláza csak testté bódítsa. Már terített asz-tal várta. Majdnem kizökkenő zokogással mondta anyjának:

— Mama, édes mama, meghalt Kolozsvár. Nincs többé az a Kolozsvár, melyet magamban hordtam. Ezentul már honvágym sem lesz.

— Tálalom, fiacskám, tüstént tálalom az olaszkáposztás csirkét. Másfél liter tejfelt tettem belé. Csak ne adnák olyan drágán azok a rabló kofák.

A csirke már végefelé járt, mikor az öregasszony összeütötte kezeit:

— Na, látod, fiam, mondtam, hogy nincs a fejem helyén és nem akartad elhinni. Jó tejevest csináltam vékony laskával, mert tudom, hogy szereted. Hát nem elfelejtkeztem róla!

— Majd megesszük a végén, — mondta szomorú mosolygással Mózes.

Az egész délutánt künn a kertben egy fa alatt aludta át. A lélekkel átgyötört test torkig szívta magát az álom emlőjéből. Keserű, fekete tej volt benne. Azt álmodta, hogy mezelenül megy Kolozsvár uccáin. Teste véres, sáros és piszkos. Ő végtelen fájással sír s a könnyek hosszú árkokat mosnak mocskos tén. Mindenki rámutat, mindenki ránéz, a szemek röhögnek, a szájak rikácsolnak. Az alvás után még fáradtabb, még hullottabb volt, mint azelőtt.

Vacsora után kiült édesanyjával a kertbe. Egy darabig hallgatagon ültek egymás mellett. De a kert megszánta a két árvát. Fel szívta minden szépségét s úgy nyílt bele a holddal szűrt éjszakába. A holdban fürdő nehéz lombok, a csendbe tikkadt virágok némán mondták: Ne búsuljatok, rossz napokhoz ért árvák. Az idő nem múlik, az idő mozdulatlan és nem vesz el semmi belőle. Mi is ugyanazzal a fiatalsággal vagyunk illat, virág és tavasz, mint régen, mint mindig. A csók, a szeretet, az ölelés ott állnak mozdulatlanul az egyetlenegy időben. Fussatok vissza hoz-

zájuk és melegedjete nála. — Mózes nézte az öregasszonyt. Nézte ezüst haján a holdat, halvány arcán az időt, görnyedt hátán az édesanyát. Érezte: itt a pillanat, mikor a végsőt kell megkisérelni. Hátha egy megvalló nagy ölelésre, mint visszatérő tenger vize, visszazuhog az ős anyalélek ebbe az elnéptelenült életbe. Nagy reménykedő buzgással kezdte:

— Mama, lelkem, szeretek egy csodálatosan tiszta leányt. Egy híres, de szegény tábornoknak az unokahuga. Már el is jegyeztem. Oh, édes mama, ha még lehetne számomra élet, munka és család!

Az öregasszony nagy komoly figyelemmel nézte a fényes homályon át fia szájmozdulásait. Öreg helyeslés volt az arcán. Szétnézegetett a kert felé:

— Bizony, meg kellene öntözni őket. Nagyon megtikkadtak, szegények. Az az isten adhatna is már egy kis jó esőt.

Aztán valami harag gyűlt szemeibe. Mély méltatlankodással mondta:

— Képzeld csak azt a vén boszorkány Séránét. Jól mondtam, hogy a körme hegye sem becsületes. Nem átjött ide délelőtt, hogy nem ide repült-é a csirkéje? Engem gyanúsít meg, hogy elloptam a csirkéjét, engem, akinek a huszadik nagyapám is református tiszteletes úr volt!

— Mama, édes mama, hát nem látja a szenvedésem, hát nem tud az anyám lenni többé! — rimánkodott a fiu. És hogy fel ne ordítson a fájdalomtól, a csodálatos éjszaka gazdagságából bemenekült a kis ház öreg bánatába.

Körülbelül két hét telt el így. Az összemar-

cangolt életnek ezek voltak a legnehezebb napjai. Nagy ritkán volt egy-két bánatos sugaru sziget ebben a sötét időben: mikor édesanyja elhomályosult lelkébe felfénylettek a régi napok. Ilyenkor, ha nagyon rég mult dolgokról beszélt, csodás-élesen emlékezett mindenre. Érzékei élővé fürödtek a meleg vizű napokban, majdnem teljesen a régivé épült vissza. Beszéde is összefüggő volt, sőt visszakapta régi színét. De mihelyt az utóbbi évek vagy napok dolgairól volt szó, vagy Mózes tett kétségbeesett kísérletet, hogy anyát találjon benne a fájdalmához: szemei megüresedtek, lelke ténfergő, félrekapdosó lett, sőt halála is még jobban megnehezült. Mózesnek olyan borzadalmas fájdalmakat okozott így látni azt, aki termője és minden lelke volt, hogy már nem is nyúlt szavakkal feléje, hogy ne fedje fel ezt a lakatlan koporsót. Ha édesanyja beszélt: türelmesen, mosolyogva, szemei fájdalmas szeretetével hallgatta. De ő már nem igen beszélt. Már csak azért sem, hogy ne szúrja mindegyre az öreg asszonyba süketsége fájdalmát. De azért a háztól nem mozdult ki: nem akarta új és új ütődéseknek kitenni telezúzott életét. Egész napokat akaratlan, húlló bámulással hevert a kertben. Élete többé nem mozdult tervbe, gondolatba. Még a dolgok látásától is elfordult. Szűk, szürke cellává szegényült, ahova az élet semmi izenete nem ment be. A szerencsétlen fiatalember, aki jött, hogy fájdalmait ugródeszkájáról belevesse magát az elzuhogó multba és új életet frissítsen izmaira: most holtabb volt minden eddigi halálánál.

Július közepén Kolozsvár vidékén is megkezdődtek az aratások. Az öreg Rózsa Miklós,

aki harmadik szomszédja volt a Baczó háznak s megvette a Baczó föld utolsó maradékát a kert mögött, egy este nagy bokrétáju szivességgel szólt be:

— Mózes úrfi, ha nem lett nagyon büszke, nézzen el holnap hozzánk az aratásra. Csak úgy családban fog lefolyni az egész, ezzel a darab földdel mi is végzünk. Én és a két fiam majd vágjuk, Mózes úrfi majd kereszteket köt a két leánnyal. Este aztán egy kis lakomát ütünk künn a szabad ég alatt a termés örömére. Úgy is megzsugorodik az ember, ha mindig csak a könyveket bújja.

Mózesben mégis lángot vetett a behamvazott parázs. Az ő mélyére ásott álma: erős karokkal vidám énekek közt birkózni a földdel a levegő friss tágasságában, megint felmerült. Hátha ez a nap olyan jóvá teszi szájában az élet ízét, hogy lesz hite és ereje új kezdésre. Mert csak kezdeni kellene: hogy lendüljön az izom, feszítsenek az inak, induljon meg a tespedt vér. Hogy az élet megindult árja hozzon neki való új lelket: földből fakadt, izmokban akaró, jóétvágyu erős lelket.

Már éjfélről kezdve minden tíz percben kidugta fejét a paplan alúl: nincs-e még reggel? És a pitymallat alig nyomta oda szürkés zöld arcát a világ ablakához, már kiszökött az ágyból. Az elgyötört, halál felé ijeszített fiunak most minden vércseppje, testének minden kis élő része s a beléjük bolyhosult apró lelkek úgy futottak az élet felé, mint megnyilt kalitka madarai a nap széles kedvéhez. Kiment a kúthoz, egész fejét s felső meztelen testét lecsurgatta a föld-hűvös friss vízzel: olyan jó volt összeborzadni egy kicsit.

Jól megdörzsölte testét, felöltözött. Még valami nőta gyenge zsongása is kifakadt ajakára. Még a régi gyermekes huncutság szikráiból is feléledt benne. Elővette az ereklye fakanál-nyelet, beszúrta ékesen egy cserép virág mellé. Egy cédulára nagy öreg betűkkel ráírta: — Kinzó eszköz az ó és új századokból. Ezzel a doronggal ütötte le Kain Ábelt és Baczó Józsefné igen derék és okos fiát, Baczó Mózeset. — A cédulát ráakasztotta a fakanál maradványra s az egészet odatette alvó édesanyja fejéhez.

Egy pár ugrással át volt Rózsáéknál. Ott már nagy mozgolódás volt s a gyermekek szétbimbózó örömmel fogadták. A legnagyobb fiu, Miklós, már házasság előtt álló hatalmas legény-ember, egykoru volt Mózesrel s az elemi együtt járták. Öccse, Jancsi, tizennyolc-éves földrengető siheder, akinek bika-torpantó testén olyan félenk szőke gyermekfej volt, hogy azt a hatást tette: valami fejrúhatárban hirtelenjében a másét tévesztette a nyakára. Rózsi, huszonkétéves, kissé durva arcu, csontos, kemény szavu, morcosan anyaféle lány és a tizenhét-éves Eszti, gazdag ember-almafa teljes virágzásban.

Egy pár jó falat, egy pohár szilvórium után, mitől a lányok minden kacagásuk könnyeit kitüsszentették a szemükbe, megindultak nagy kaszásan, gereblyésen a tag felé. Látszott rajtuk a büszke kérkedés, hogy ők most milyen komolyan aratók s milyen fontos nagy dolgot intéznek el az erejükkel. Egy kis ösvényen libasorban odakerültek a Baczó kert mögé. Előre súlyosodott fővel, elszánt mozdulásban várták a kalászkok a végzetet. A férfiak fenni kezdték a kaszát s a penge fel-

sírt az elitélt vetés fölött. Aztán sorba álltak a férfiak és megsuhant a kasza.

Mózes a lányokkal beszélgetve várta, hogy nekik is legyen tenni-valójuk. De csakhamar beleszúrt a büszkeségébe, hogy ő nincs ott az elintéző férfiak közt. Meg aztán karja is szomjazta a Rózsa fiuk karjának széles lendülését. Felkapott egy kaszát. A lányok sikító biztatása mellett odaállott negyediknek. Első suhintása olyan széles-hatalmas volt, hogy egy növendék erdőt lenyakazot volna. Csak éppen az volt baj: hogy szarát nem talált, hanem elsuhant a kalászkok feje fölött. Kövér, gazdag kacagások gerezdjei lógtak a levegőben. Az öreg Rózsa nagy tudományosan megmutatta az okszerű kaszálás kis tükrét. De bizony a kasza csak úgy csetlett-botlott a fiatalember kezében. Inkább rögöt talált, mint kalászt. Lélegzete is lázassá gyorsult, arca halálosan sápadt lett. Aztán karjaiba is valami sajgó ólom ömlött szét. Elszontyolodva tette le a kaszát. Nagyon hiábavalónak, nagyon senkinek, élet-hulladéknak érezte magát.

A lányok jó szive megtapogatta a leforrázott arcon át a szenvedő lelket. Vigasztalták, igyekeztek figyelmét másra vonni. Vidám vérű szavaik mint színes lepkék röpködtek a szomorú élet halálos kelyhe körül. Nemsokára aztán nekik is akadt dolguk. Együtt kötötték keresztükbe a lehullott kalászkokat. Mózes is tett-vett, beszélgetett. De ámbolyogva, de valami sötét örvény felé fordult lélekkel. Halálos fáradságot érzett. Szeretett volna hazafutni, berejtzőzni a szoba zárt levegőjébe, eldűlni a diványon: aludni, aludni.

Délben az öreg Rózsáné kihozta az ebédet: gyenge csirke-becsináltat, hatalmas, paplan-

méretű ordás-lepényeket. Körbe ültek a szántó föld tarlóvá meztelenült részén, úgy ettek. Pompás étvágyuk, hangos kedvük volt s az élet dús bokkrétája kinyílt minden lélekben. A lányok zsir-maszatos ajkán olyan jó, olyan kívánatos volt az élet. Mózes, mint a repülésre gajdult liba, vergődött, hogy jókedvet, tréfát, kacagást erőltessen ki magából. Ez aztán még fáradt-szomorubbá, majdnem ingerültté tette. A kis Eszti észre is vette a dolgot. Nagy golyvás huncutsággal elébe tartotta a tányérját:

— Mózes, dugja be az ujját a levesembe.

— Miért? — kérdezte az elámulva.

— Nem elég savanyu. Egy kis ecetre volna szükségem, — csücsörítette elfojtott kacagással a lány.

A kis lány kötekedése s a nyomán fakadó kacagás olyan édes volt, hogy egy pillanatra mégis átlehelték lelkén a fiatalság szelét. Mózes felugrott, szörnyű ijesztéses arcot vágott:

— Na, ezért most bosszúból össze-vissza-esókolom.

Nagy szájtátásokkal futott a kis leány felé. Az felszökött, gazdag fiatal testét hosszú visítással toldta tovább a napos levegőbe s felfogva vörös szoknyája lebbenését, menekült a félig letarolt mezőn. Az övéi kicsorduló kacagással biztatták Mózeset, aki teljes nekivetődéssel iramodott utána. A lány ügyes kanyargásokkal mindegyre ki tudta kerülni az utána kapó kezét s új és új diadal kacagása lobogott ki belőle. Egyszer Mózes félre is bukott s a kis lány öröme széttoporzékolt a levegőben. Mózes most már virtusból futott, már nagyon a lány nyomában volt. Már majdnem a Baczó kert végéhez értek, amikor a kis

lány egy menekülő-gyorsat fordult. A fordulás olyan hirtelen volt, hogy az elhajított test beesett a kalászkok közé s Mózes is utána bukott.

— Most már vége, most megeszem, — lihegte.

A lányka fejénél egy pipacs gyenge lángja reszketett. Letépte a virágot s ezt a lenge piros ostort tartotta maga elé védelemnek. Mózes már a lány arca felé hajolt a bosszuálló csókra. De egyszerre szétfutott arcából a vér s úgy kapta el fejét, mintha a pipacs lángja megégette volna. Itt, ezen a helyen adta vissza testét a kölcsönadó földnek édesapja. Talán erről a töről fakadt pipacson csókolta meg utoljára elmaradó nagy szerelmesét, az életet. És már nem a fiatal lány friss teste feküdt a kalászkok között. Megvonagló csontos testével az öreg föld-turó paraszt feküdt ott: fennakadt szemei őt keresik, feléje nyílt száján dermedt hívás vonaglik feléje, hozzá reszkető keze mintha intené: — Gyere utánam, fiacskám, neked nincs helyed az életben. Szegény kis halálra fogamzott fiam, gyere hozzám, olyan egyedül vagyok a föld alatt.

Mózes feltápáskodott. Keze fejével végigsimogatta kiverejtékezett homlokát. Kisértetre rémült szemekkel nézett a leányra.

Az még egy percig, kiterített teste édes ingerlésével, várta a csókos támadást. Aztán nagy durcásan felszuszpetelődött, megigazította szoknyáját, hogy ahol látszott valami, ne látszódjék s ahol nem látszott, látszódjék. Várt valami szót, valami feléje mozdulást az elködösült fiatalembertől. Aztán elbiggyesztette ajkát, odavágta Mózeshez a pipacsot: — Mafla! — és eliramodott az övéi felé.

Mózes nagy nehezen vánszorgott vissza a társasághoz:

— Nem tudom, mi lelt. Egy kissé rosszul lettem. Talán a szokatlan jókorkelés szédített meg, — mentegette magát.

De már megvolt ölte a napja. Óriási erőfeszítéssel próbálta még tűrhetővé tenni magát. De nem tudta, hogy mit beszél, nem vette észre a mások szavát. Kezei sem engedelmeskedtek. És vette észre, hogy a benne növő árnyék átnehezedik a többiek jókedvébe. Egyszer azon kapta rajta Esztikét, hogy nagyot ásít és int a néniének. Alig volt még délután négy óra, kiállott az erősek jókedvéből. Megvallotta, hogy igen rosszul érzi magát s nagy sajnálkozással elköszönt.

Az édesanyja nem volt otthon. Valamelyik szomszédba tipegett át: odadörzsölni a maga öreg nyomoruságát a mások nyomoruságához, hogy így mindakettő melegebb legyen. Mózes a forró nyári délutánon didergett az elhagyott házban. — Mit tegyek? Mit csináljak estig? — kérdezte gépiesen.

Szétkutatgatott az apja öreg íróasztalán. Kihúzott egy kisebb fiókot. Az édesapja revolvere volt benne és egy csomó töltés.

Hátra hanyatlott a székben. Az arca elfehéredett. De lázadásra s a kétségbeesés vad vonaglásaira nem volt ereje az elgyötört életnek. Ez hát az izenet, ez az utolsó tanács, melyért olyan rohanó szívvvel jött Kolozsvárra. Idők és események mélyén ez a revolver várt rá. És minden keresése, futása, akarat, szerelme csak azért volt, hogy rátaláljon itt, abban a házban, mely életet adott neki.

Kitántorgott, leült a ház elé. Elszürkült szemekkel, elszürkült arccal, vacogva várta

édesanyját. Este, a vacsora után fáradságot panaszolt és lefeküdt. De éjfél után felült az ágyban. Mintha az álom parancsa alatt mozogna: leszállt, felöltözött, összepakkolta holmiját. Az íróasztal fiókjából kivette a revolvert három töltéssel, odagöngyölte a ruhaneműjéhez. A kész batyut a konyha ajtójába tette. Akkor csendesen alvó anyjához ment.

Most már nem bírta tovább. Most már leszakadt a felhő, fekete súlya irtózatossá zokogásban hullott alá. — Anyám, édesanyám, ne hagyjon el, jöjjön segítségemre! — könyörgött az elítélt fiú.

Az öregasszony aludt. Felnyílt ajkai közt csendes panasszal járt az élet. Olyan gyámoltalan elpilledt gyermek volt az alvó öregasszony.

Mózes letérdelt az ágy mellé, homlokát odaszorította az ágy éles fájához. A sírás mint egy részeg kovács nagy kalapácsokkal verte mellét:

— Mama, édes mama, legalább csak nézzen fel. Nézzen rám a régi meleg szemeivel. Talán még életet melegíthet belém, talán még visszahívhat. A halál van bennem, a halál tör és ráz, segítség, édes szülém, nem akarok meghalni, szeretem az életet! Élni, dolgozni, szeretni akarok, anyám, édesanyám.

A sírás szétfolyt az éjszakába, de nem lett árnyékosabb tőle. Volt mozdulatlan, sötét, hűvös éjszaka. Az alvó nem rezzent fel fia könyörgő fájdalomára. A fiatalemberből omlottak a könnyek, mint megszakasztott partból omlik a part:

— Édesanyám, csak most érezze meg, hogy szenvedek. Üljön fel, nézzen rám a régi jó szemeivel. Hogy megvalljam minden szenvedé-

désem, hogy szeme elé fedjem minden sebe-
met, hogy tudjam, hogy ott áll minden fáj-
dalmam mögött. Nem bírom tovább, nem tu-
dok már egyedül lenni. Édes mama, én élni
akarok, jó akarok lenni, hasznos akarok lenni,
édesanyám, én még nagy szépségeket akarok
teremni. Nem akarom eldobni ezt az életet,
melyet annyi gazdagsággal kaptam anyám-
tól. Jaj, jaj, mi lesz, ha nem tér vissza hoz-
zám, ha nem nyúl ki felém! Félek, félek, édes-
anyám, védjen meg.

Az alvó megmozdult. Az ősz fej haragosan
rázkódott meg a párnán. A széles fájdalmas
száj feldöbbent indulattal méltatlankodott ki
álmából:

— Megmondtam Séránénak, ez már még-
sem igazság.

A síró fiu hátratántorodott, mint egy ar-
cába csapó ököltre. A sírást visszalökte vo-
nagló mellébe. Aztán felkelt, az íróasztalhoz
ment. Egy papirosra ezt írta:

— Édes mama, ma délután táviratot kap-
tam. Menyasszonyom beteg, kér, hogy rögtön
menjek fel Pestre. Nem akartam mamát meg-
szomorítani a búcsuzással, azért szököm így
meg. Édes mama, bocsásson meg gyenge fiá-
nak, aki végtelenül, nagyon-nagyon szereti.

Odatette az írást az alvó feje mellé. Most
már élete nyugodt fájdalommal szemlélte a
halált. Lehajolt az alvó felé, gyengéden meg-
csókolta a szép nagy szomorú homlokot. Az-
tán még egy utolsó forró beszívással nézte
a lehúnyt arcot. — Oh anyám, oh szegény
fájdalmas öreg asszony, ezért kellett kifakad-
nom belőled annyi szépséggel, olyan halálos
szerelmével az életnek? — kérdezte egy fel-
nyitott szem a lelkében.

Vette kalapját, batyuját, csendesen elhagyta az ősi Baczó házat, melynek utolsó örökségét rejtette holmija közé. Künn az állomáson dideregve várta a vonat indulását. Amint beült a vonatba, mély, vak üregű álomkútba hullott. Nem látta, amint a Budapest felé rohanó vonat mögött Kolozsvárt elkerिंगett az elkékesedő messziségbe, mint egy elhullatott sírás, mint egy el nem bírt fájdalom.

4.

— Mester, ön ma az egyedüli művész Európában. A szobrászat ma Boór Bálint. Az ön neve jelent egyedül jövőt. Borosnyait merik a mesterrel párhuzamba hozni! Aki még a cipősarka sem lehet a mesternek. Minden hónapban hozat egy tégely Uebermenschet Németországból, azt kenegeti a szobraira. A Koleszár pedig cukorport kever a nők húsába, hogy kívánatosabb legyen. Csak a mester a nagy, az ősz természet.

Kräuterné, mint mindig, szétdöfögetett a szavaiban. Mindenki kacagott. A sajtóságos társaság lelkendezve járt szét a szobrok közt. Bálint únott-szórakozottan hallgatta őket. Hogy tegnap, a rendes kirándulásos találkán csak Katicát találta, aki elpanaszolta Mózes gyors elutazását: ő is elhatározta, hogy megint lebujik Sümegre. Úti táskája már kidudorodott oldalakkal készen is várt az előszobában, hogy másnap a reggeli vonattal elutazzék. Ezt a délutánt egy nagy magános sétára akarta használni. Mert mostanában, hogy napjai meglázasodtak az alkotásra ébredő erőktől, megint sok beszélni valója volt önmagával. A legközelebbi őszi tárlatra egy nagy nemzetközi vándordíjat tűztek ki és elhatározta, hogy ő is pályázni fog. De a szobor benne még csak alakatlan érzés, egy nagy

fájdalom volt: egy még a testlélek bozótjából fel nem szabadult kiáltás. Kifejezni egyetlen alak dermedt életében egész faja és egész élete egy gyökerű tragédiáját: ez volt benne a még csak vak mélységben megmozdult akarat. Sajátságos vázlatrészekkel töltötte meg vázlatkönyvét: egy arc, melynek kiáltó szenvedésében ott fagy minden emberi fájdalom sírása, egy könnyörgő szem, egy segítség után vonagló kar. De érezte, hogy ezek mind csak vak töredékek, fattyu fakadásai a mélyben vívódó fogantatásnak. Ahol a test is lélek, a lélek is test s a térbe domborodó szobor még csak az idő omlásában rohanó fájdalmas élet.

Körülbelül délután öt óra volt, mikor ez a nem kívánt társaság betoppant hozzá. A társaságot Hucskó Amália vezette. Mert erre a dús szőkeségű szláv nőre sohasem mondták azt: Kräuter Edéné. Ellenkezőleg: a férfinak volt a neve: a Máli férje. És tényleg: a férfinak ez volt egyetlen foglalkozása, mely különben nála semmi szellemi vagy testi munkával nem járt. A vörhenyeges, ó skandináv törzsfőnök képű férj csak néma háttér volt a zengő asszony mellett. Ez az ember ős tagadása volt minden tettnek, mozdulásnak, akaratnak. Olyan volt mint az idő: állt és nyelt. Ételt és italt nyelt. Úlni egy jó kis vendéglőben és anyagcserélni: ez volt az élet számára. Annyira nem volt temperamentuma, hogy pesti adoma szerint egyetlen gyermeküket is, akit valamelyik vidéki városban neveltettek, hogy szülői felindulásokkal ne rongálja az apai életet, havi részletekben nemzette. Élete egyetlen kiötlő boldogsága akkor volt, mikor a kommün bukása után, a debreceni biztosí-

tási vállalat, ahol szép állása volt, valami ok-talan vádért elbocsátotta hivatalából. Dehogyan védekezett volna. Most már úgy lehetett semmit csinálnia, hogy érte mártír és áldozat név járt ki neki. Két évig abból éltek, hogy fényesen berendezett debreceni lakásuk bu-torait, az asszony hozományát, darabonként adogatták el. Mikor már csak a portörölők s a vásott fejű kefeseprű butorozták az öt szobát, eladták a lakást és feljöttek Budapestre. Itt egy-két újságíró ismerősük révén bejutottak az irodalmi és művészi körökbe. A meglehető-sen csinos, ravasz és rideg asszony egy pil-lantással meglátta azt a módot, mellyel a mo-dern demokrácia beteg árváit fejős tehenekké teheti önmaga és onlatag férje számára. Soha nem olvasott semmit: de tudta minden író minden munkájának a címét. És olyan belső lelkesedéssel tudott szemberajongani egy írót, hogy annak volt annyi önmagához való sze-retete, hogy ne kétkedjék az Amália irodalmi tájékozottságában. Mint minden szegény és rideg lélek: nagyszerűen tudta meglátni az emberek apró hibáit, kis nevetséges oldalait, az élet-gladiátor félreficamodásait. És vérbe tüzdelő kegyetlen részletességgel tudta elő-adni. Így a szerencsétlen, a szabadverseny demokrácia vad harapásában csupa sebbé karmolt írók és művészek közt az a két va-rázsos képessége volt meg, mellyel ezeket a fáradt, imbolygó lelkeket magához köthette: Elhíthetően dicsérni szembe és elhíthetően ki-csinnyé torzítani minden lehető versenytár-sat a háta mögött. Azonkívül apróbb és na-gyobb viszonyokba, vagy ahogy az új iro-dalmi tolvajnyelv mondta: szerelmi átélé-sekbe egyeledett a nevesebb írókkal. A férj

csodálatosan tudott néma herceg lenni. És ha a boldog Don Juan egy portorikót tett a szájába és egy korsó sört eléje: Othello a párnát nem arra használta, hogy megfojtsa vele a jövedelmező Desdemonát, hanem hogy behúnyja rajta a szemeit. És ezek a viharos zsebű írók és művészek, akiknek oly nehéz volt a kenyér ezekben az agyaros napokban: mégis állandó táplálék és jövedelem tudtak lenni e két ügyes élősd számára. Sokszor megtörtént, hogy némelyiknek egy krajcárja sem volt, a család otthon reszketve várt: de azért a hosszú éjjeli lakoma után a Kräuterék számláját a maga rovására íratta.

Amália magával hozta üzleti társnőjét: Kokoska Erzsébetet a férjével együtt. Erzsébet valaha tág szemű, tág szerelmű, jóképű kis tót cseléd volt egy budapesti műkereskedőnél. Egy kiváló öreg festőnek feltűnt a lány s kivitte magához gödöllői villájába modelnek és búcsu-sugárnak lemenő napjához. A festő nyílt házat tartott: írók, művészek, műkedvelő urak állandóan nagy asztalt ültek körül nála. A szemfüles kis tót cseléd addig hallott esztétikai, kritikai mondatokat ismételtetni, hogy lassanként vagy négy-öt szó-trikót fércelt össze magának, melyeket bármely irodalmi vagy művészi alkotásra rá lehetett húzni. A festő nagy derűtséggel vette észre: hogyan pelyhesedik kulturát az ő kis vad libája. Elkezdte kisasszonynak öltöztetni, tanítgatta a társasélet furfangjaira, az asztalhoz ültette a vendégek közé. Így került be a modern fiatal írók társaságába. Azok közt aztán egy pár hónap alatt annyi használható szót szedett magára, hogy máról holnapra hálátlanul otthagya az öreg festőt s

beállott külön nagynőnek. És mert az íróknak valóságos szerelmi entoutcas-ja volt, lassanként az új irodalom részének tekintették. Egy ismert szobrász aztán cégjegyzőnek jelentkezett és elvette Erzsébetet. A szobrász göthös, ideges ember volt, borussá tette az Erzsébet egét. De a tüdőbacillusok megsajnálta a megsúlyosodott nőt és férjtelenítették. A felszabadult nő most jutott csak teljes élettudományához. Elvett férjül egy jól öltözött, jóképű, nála sokkal fiatalabb embert, aki anynyira jelentéktelen volt, hogy kétévi házasság után még a nő legbensőbb barátnői sem tudták a nevét. Erzsébet pedig beállott egyetememes közvetítőnek. Befúrta magát mindenki barátságába, akinek neve jelentett valamit a képzőművészetben. És ha egy festő, egy szobrász napjai megsápadtak, ha a pénz megfogyott s a gondok szemei megtágultak: Erzsébet az agónia leglázásabb perceiben megjelent mint Gondviselés, mint lélekhez simuló barát. A részvét széles áradásával suttozta a meggyötört fülébe, hogy ő szenvedélyes műgyűjtő, lakásán mesés műkincsek garmadája van, szeretne az illetőtől is valami örökéletű emléket. Ő tehetsége szerint minden áldozatot meghoz, már csak azért is, mert ő sajogja legjobban a művész helyzetét, de bizony neki is szűken van a pénze s néha a legszükségesebbre sem telik. Így a nyomoruság és a barátság kezét fogtak, hogy rengeteg művészi tárgyat juttassanak az Erzsébet kezébe, aki azokat óriási haszonnal továbbította át pénzes uraknak. Mert bejáratos volt mindenüvé s üzletét már butorok, régiségek közvetítésével bővítette. Ő szüretelte le Budapest úri nyomoruságáról a halálos verejtéket. Titkos ösz-

szeköttetésben volt a város minden házaló zsidójával. Már ő maga is mint művész szerepelt. Férje rengeteg apróbb-nagyobb szobrot hagyott hátra. Ezek most lassu sorban léptek elő az Erzsébet alkotásaivá. Műtermet tartott, hogy legyen a rengeteg ócskaságnak átmeneti raktára. De néha oda idézte meg ismerőseit. Ilyenkor gondosan, szobrászosan bepiszkolt vászonköpenyeget vett magára, kezét beagyagozta s homlokára a műalkotás verejtékét vizezte. Különben már híres ősnemesi családból származott, melynek köldökzsinórja a francia Bourbonokhoz is elnyúlt s hosszú mesét tudott arról a küzdelemről, mellyel főrangú családja meg akarta akadályozni, hogy művészi pályára lépjen.

Velük jött a harmadik barátnő, e pesti triumfeminatusnak legrothadtabb és legrikoltóbb tagja: Visky Sára, a két férjű nő. Ezt a jelzőt Sári a törvények minden horzsolása nélkül tudta viselni. Az egyik férje, a kiadó-sabb, a fitogtatottabb már hulla volt. A szürke szemű, szürke haju, szürke arcu, beteg ingereknek való nő egy régi kassai család utolsó beteg hajtása volt. Már a huszonnegyedik évét szenvedte és még mindig a leányszobában s csak könyvekkel etette hisztériáját. Ekkor, véletlenül, egy pesti kirándulás alkalmával, találkozott Szigethy Gyulával, az új magyar festőművészet egyik legcsodálatosabb lírikusával, a halál nagy festőjével, aki az egész életet, mint a halál téveteg álmát látta. A szerencsétlen lángész, aki akkor negyvenötödik évét tékozolta, már teljesen érett volt a halálra. Az alkohol, a vérbaj, a szörnyű éjszakázások teljesen szétrothasztották. Ebben a sajátságos életben, mely a világ színeit egy

roppant halotti zsoltárrá gyűjtötte össze, minden darabka a halál átrágott, megúnt falatja volt. Sári rögtön meglátta, hogy aki ezt az élő hullát az anyakönyvvezetőhöz cipeli, az hamar a nemzet özvegye lesz. Így aztán nagy megértő ráborulásokkal, ezer ravaszságu csiklandozással, bő itatással, összefogva a delirium tremensszel, tényleg polgári és egyházi áldás alá tudta hurcolni a szerencsétlent. Egy pár írtózatot hét után, melyek alatt Sári úgy bánt a szerencsétlen festővel, mint egy rühes kutyával, a halál szelébe kapott lángész tényleg kilobbant. Most lett csak igazán Szigethy Gyuláné Visky Sáriból. Férje műveihez úgy tudott egy-egy adag nemzeti fájdalmat kímélni, hogy nagyszerű üzleteket csinált az új kápitálizmus könnyű pénzű társaságában. És minél inkább vitték szét az árva festőt a férges és a föld nedvei s amint a csodálatos színeket meglátó szemek szétfolytak, a széles keserű száj lerothadt a fogakról: Sárinak annál férjebb és üzletebb volt ez a csontvázra rohanó hullá. És mert az üzemhez könyvvezető is kellett, elvett egy szintelen, szagtalan, íztelen kis költőcskét, egy jóképű élelmes fiúcskát, aki belátta, hogy ez a meztelen hullá jobb üzlet, mint a finoman öltöztetett szonettek. Együtt jártak el minden helyre, minden alkalomra, hol művészi és írói összejövetelek voltak. Nemcsak Sári nem tette le a Szigethy nevet, hanem a kis új férj is úgy mutogatta be magát: a Szigethy Gyuláné férje. Sári teljesen átlényegült Szigethy Gyulává. Mindazt a tiszteletet és ünneplést, melyet életében a hulló lángésztől megtagadtak, most ő kaszálta össze magának. Olyan macska-karmos, meztelen szemtelenségű kegyetlenséggel ítél-

kezett művészi dolgokban, annyira mímelte a holt lángész lezúzó mondatait, hogy az imbolygó akaratu művészvilágban tényleg be tudta helyettesíteni magát olyan tekintéllyé, amilyen a holt festőt illette meg. De művészkedés, esztétikai kirándulásai, minden szereplése: csak utak és eszközök voltak: hogy féktelen csókvágyát torkig etesse. És a kiváló, ezer tégelybe felüzemezett hulla itt tette a legnagyobb szolgálatot: a kis művészkukacok és írócskák jó reklámot láttak abban, a pesti úri ficsurok hátgerincét pedig különösen izgatta, ha a Szigethy Gyula rothadt teste mellett feküdt nőhöz dörzsölhették magukat. A holt festő édesanyja, egy már csak sírásban élő öreg asszony könyörgő levelet írt neki, hogy legalább egy-két festményt engedjen át fia hagyatékából, hogy legyen, amivel körümelengesse anyai szivét. A bestia visszaírt a könyörgő anyának, hogy jogairól nem szokott lemondani. És ha még alkalmatlankodik, vagy bárkinek is panaszol: ő közlésezi a holt festőnek a kommunizmus vezetőihez írt leveleit. Ha tehát nem akarja bepiszkolni fia nevét, jó lesz hallgatnia.

Kokoska Erzsébet megállott a Toldi szobor előtt:

— Bálint, te tudod — Erzsébet minden valakit tegezett —, hogy milyen őszinte imádatlalt voltam mindig művészeted iránt s mennyire mindenki fölött valónak tudlak. A mult évben Firenzében egy egész éjszakán magyaráztam D'Annunziónak: hidd meg, Nuncikám, a mi Boór Bálintunk veri a ti összes holt és élő művészeiteket.

— Vajjon tótul vagy magyarul beszéltél

D'Annunzióval, mert más nyelven nem tudsz, — tünődött Bálint magában.

Erzsébet egyet nyelt. Szétkémlelt a hatás után. Folytatta:

— A napokban is összevesztem egy egész társasággal. Léderer-Strommer hercegéknél voltunk, akik anyai ágon atyafiak hozzám és ott gróf Korotnokoy Gáborné hevesen támadott. Én akkor megmondtam neki: Nézd, Margitkám, te tudod, hogy én, aki tizenkétéves koromban könyv nélkül tudtam Nietzschet, Lao-Tsét, Dantét és Schopenhauert, nem hamar esem ki a tálamból. És mégis, mikor a Boór Bálint első művét láttam, percekig nem tudtam szólni, úgy megütött ez a hatalmas őserő. Az angol főrendiház elnöke, aki valaha halálosan szerelmes volt belém s most is minden hónapban friss virágokat küld nekem, kérdezte is a mult levelében: — Ki az a Boór Bálint, hogy te, akinek európai neved van a művészet terén, annyira védelmére kelsz?

Visky Sári közbeszólt:

— Szigethy Gyula egyik utolsó beszélgetésében azt mondta: — Ma Magyarországon csak ketten vagyunk történelem, én és Boór Bálint, minden egyéb piszkos rendőri krónika.

A Sári férje a Szigethy mély szemei módjára révedezte el szemeit s halkán dúdolta a holt festő kedvenc dalát:

— Nagy az én rózsám ereje...

Hucskó Máli odasugta Sárinak:

— Te, menj be az alkóvba. Az ágylepedő kilóg a takaró alúl. Nézd meg, hogy tele van bolhapiszokkal.

Erzsébet apálytalanul áramlott:

— Legutóbb a miniszterelnöknek is megmondtam, aki Mikinek nagybátyja — ugye, Miki? —, hogy mindenki otthagyhajta Boór Bálintot, kövekkel dobálhatjátok, de én mindig mellette maradok s büszke leszek, ha egy neki szánt követ az én mellem fog fel.

— Na, hiszen elég széles szügyed is van hozzá, Erzsikém, — mondta mosolyogva Bálint.

— Te betyár, te javíthatatlan nagy betyár, — csiklandozott Erzsébet és a Bálint arca felé babrált ujjaival. Aztán megint ünnepélyesre borult:

— Nem képzeled, Bálintkám, mennyire fáj az nekem, hogy ennyi műkincset, mely egy világrész büszkesége lehetne, itt látok elbújva heverni. Látod, Bálintkám, ha legalább ezt a Toldit juttatnád valahogy hozzám. Tudod, hogy nálam az arisztokrácia, a főpapság, a pénz nagyságai s a külföldi előkelőségek egymásnak adják a kilincset. Olyan piacot szereznek neked, hogy csoda. Természetesen, nem ingyen kívánom, arra még régi és odaadó barátságom — Miki tudja legjobban megmondani, mit szenvedek el naponta minden oldalról miattad — sem jogosít fel. Hanem ha ebben az egy esetben tekintetbe vennéd az én nagyon is szerény anyagi helyzetemet...

— Hm, hm, fene meleg van ma, — motyogta Bálint. — Nem akartok egy kis borvizes bort?

— Nem, nem, kedves mester, miattunk igazán ne fossza meg magát semmitől, — szabadkozott a Szigethy Gyuláné férje.

Erzsébet dühösen intett neki, aztán kedélyes-őszintén mondta:

— Bizony, jót tenne egy pohár.

Bálint kiment a konyhába. Erzsébet rákorholt a Sári férjére.

— Te marha, ha nincs szobor, legalább legyen borvizes bor. Potyán csak nem másztunk fel ide a várba.

Hucskó Máli felfényesedett szemekkel, kihegyesező fogakkal sugta:

— Nem vettétek észre, hogy rándul a bal szeme? Ez a párálizis progressziva előjele. Bizonyisten. Így kezdődött egy nagybátyámnál is.

Sári lelkendezve újságolta:

— Tudjátok, hogy az ágya legalább két hónap óta nem volt tisztába téve? De ez még semmi. Bekukkintottam az éjjeli szekrénybe. Egy szennyes lepedő van az alsó rekeszébe begyurva. Két nagy vérfolt van rajta, bizonyisten.

A Máli szemei új fénnel ragyogtak fel:

— Lám, mindig mondtam, hogy ennek az embernek van valami titok a nemi életében. Hát szádista! Pompás! Ede, ezért ma pezsgős vacsorát fogunk kapni a Hamvaséktól.

Bálint egy tálcán bort, ásványvizet és poharakat hozott. Megkinálta a vendégeket. Ő maga nem ivott. Máli megint szétszénázott a műteremben. Az íróasztaltól a vázlatkönyv egy kiesett lapjával jött vissza. Gyermekesen könyörgött:

— Mester, nálam nagyobb rajongója nincs az országban. Én még nem kértem soha semmit a mestertől. Nagyszerű ez a fejnélküli szenvedő test. Adja nekem emlékbe, igazán megérdemlem. Művészi keretet csináltatok neki s az ágyam fölé akasztom.

— Sohase akassza, Máli lelkem. Ez is egy

tanulmány leendő szobromhoz. Az összes próbálkozásnak szemeim előtt kell lenniök, amíg megtalálom az egészet. Mert mindenikben van valami a megszületendő gyermekből.

Máli visszavitte a rajzot az asztalra. Szemei elszélesedtek, mélyükön sűnyi kegyetlenség leskelődött. Macskás hízelgéssel mondta:

— Milyen hamisan tud a mester kacsintani a bal szemével. Látszik, sokat van fiatal lányok közt. Egy nagybátyám éppen így kacintgatott. Az is híres Don Juan volt.

Sári felkacagott:

— Képzeljétek, ez az én drága kis férjem mindig azt mondja, mikor dűhbe hozom, hogy párálizisem van. Hát nézzetek ide, látjátok ezt a vékony vonást a padlón. Úgy átmegyek rajta az egész műtermen, hogy félre sem rezzenek.

Széttárva két karját, pillangós könnyűséggel ment végig a mutatott vonalon. A végén hamis-durcásan morcogott a férje felé:

— Na, pupák, csináld utánam, ha tudod. Aztán beszélj párálizisről.

Mind elértették a dolgot. Erzsébet úszott a saját zajában:

— Éljen, éljen! próbáljuk meg mindnyájan. Éppen egy ilyen tréfát csináltunk egyszer az öreg Anatole Francenál. De ott egy vasrúdon kellett végigmenni. Csak én és a walesi herceg tudtuk megtenni.

Nagy kacagással sorban mentek végig a vonalon és megéltjeneztek egymást. Bálint már nagyon únta a társaságot. Odament az íróasztalához, babrált a papirjai közt. Sári gúnyos kihívással kotkodácsolta:

— A mesternek sem engedjük el! Ha sze-

gény Szigethy élne és itt volna, neki is végig kellene mennie. Nincs kivétel.

A Sári férjét megütötte ez a mondat s mintha mulasztás, terhelné lelkiismeretét, mégegyszer végigment a vonalon. De most testtartásában, fejhordozásában, szeme, szája szerepében teljesen utánozta a halott művészt. Az ajkai közt megint zsongotta:

— Nagy az én rózsám ereje...

Bálint most már kirakatba tette az unalmát. Tettetett felriadással kiáltotta:

— Jaj, maguk még itt vannak? Azt hittem, hogy már valahol a walesi hercegnél mászkálnak egy vasrúdon.

A Szigethy Gyula özvegyének a férje csiszolt lett, mint egy szonett:

— Ha terhére vagyunk a mesternek, csak szóljon, rögtön elmegyünk.

Bálint lanyhán nevetett:

— Akkor szólok. Soha szólóbb nem voltam. Kissé fáradt vagyok s holnap utazom.

Erzsébet tojtató anyáskodással kodácsolta:

— Megyünk, megyünk, drága nagy ember, mi megértők vagyunk. Mi tudjuk, mivel tartozunk a lángésznek. Miki, töltsd ki azt a kevés bort.

Nagy ádázkodással búcsuztak el. Mikor leértek a lépcsőről, Máli diadalmas kánkánt táncolt:

— Boór Bálint szádista! Boór Bálint szádista! Óriási újság! Fél Budapest meg fog fulladni a gyönyörűségtől.

— Teljesen oda van az öreg. Az utolsó szobrai csupa giccsek. Ha belerugok egy csomó agyagba, akkor is külön szobor lesz belőle, — agyarkodta Erzsébet.

A Sári férje nagyon férfiuvá kunkorodott:

— Voltaképen kidobott bennünket. Kidobott egy társaságot, ahol ott van a Szigethy Gyula özvegye! Sári csak többet jelent a magyar művészet történetében mint ő. Nem tudom, nem lenne-e a legjobb, hogy holnap elküldjem hozzá a segédjeimet?

Sári fölényesen leintette a hullagazdatisztet:

— Csak te ne küldögess senkit. Szigethy Gyula mindig ellensége volt a párbajnak. Az a vonalon menés dőfött be szegény Boórnak, azért volt olyan dühös. Ő érezte, hogy mi tudjuk, miért nem kísérli meg. Ez már a halál előtti őrjöngés.

Bálint másnap reggel elutazott a tapolcai vonattal. Az első osztályu kocsiban, ahová belépett, valami nagy zordság húzódott meg az egyik szegletben. Megismerte:

— Szervusz, Marci.

Mike Márton még jobban behúzódott a szegletbe. Arca hidegre fagyott, szemöldökei majdnem a szeméibe mogorvásodtak. Olyan köpés formán morogta:

— Szervusz.

— Hova? Hova?

— Balatonfüredre.

— Krózus megy nyaralni, — kötekedett Bálint.

Mike felfortyant:

— Micsoda beszéd! Mert csak te utazhatsz le a Balatonra. Így marsz meg te mindenkit. Mindenkit lepiszkolsz, mintha neked volna egyedül monopóliumod a spanyolviasz gyártásra. Így rontottál neki a szegény Póstásnak, aki mindig olyan nemesen viselkedett veled szemben. Pedig Póstás súlyos ember, nagy legény, nagyobb mint sok megkerült kőfaragó, aki azt hiszi, hogy ő köpi reggel a napot. Addig kapálódsz az összeférhetetlen természetteddel, amíg egyszer véglegesen megkapod azt, amit megérdemelsz.

Dühösen felugrott, felkapta kis csomagját

s vaddisznó csörtetéssel átment a szomszéd kocsiba. Bálint elhűlve nézett utána. Régi pajtáság kötötte Mikéhez, akiben minden gyengeségei közt is szerette az ő szőlő szagát. Igen sok szivességet tett neki és abban is nagy része volt, hogy a festő hírnévhez jutott. Régebben sokat találkoztak, sokat évődtek egymással. Mike mindig jó kedéllyel állta a tréfás osztályoskodást. Mi üthetett ebbe az ő véréből való emberbe? Aztán egyszerre megtalálta:

— Igaz, hiszen ez most a Póstás lapjába rajzolgat riportokat. — Aztán csendesen sóhajtott:

— Ez is magyar. A munkáját félig sem fizetik meg s szegény még aljasságot is ad ráadásul. Így mozdul egy kerék után a magyar óra szerkezete.

A nagy melegben meglehetősen pállottan érkezett Sümegre. Az izzó délutáni órában kihaltak voltak a falu uccái. Amint a szomszéd szőlőhöz ért, gondolta, beszél Annához, hogy jöjjön el majd házi gondviselésnek. A kis vincellér-ház csendes volt. Ajtaja nyitva ásitott. A házban sem butor, sem élő lélek. Anna eltűnt az egész családdal. — Hát vajjon ezekkel mi történt? — nyitotta fel szeméit benne az aggodás.

Hazament. Jó hűvös volt az öreg házban, érzett a tűzhely-csarnok földjének szaga. Az alvó dolgok álma átfolyta s egy pár perc múlva már ingre vetkőzve, cipőit ledobva lábáról, mélyen aludt a divánon. Csak napszállta felé ébredt fel.

Kiment a kútra, fejét, felső testét megfürdette. Elhatározta, hogy elsétál a falu Csabrendeknek nyúló vége felé, ahol Annának egy

rokona lakott. Majd annál fog tudakozódni az eltűnt család után. De amint odaért, a házat zárva találta. A szomszédok sem voltak otthon. Minden épkézláb embert a földek gondja hívott magához.

Elkedvetlenedett. Egy új árvaság hűvös szomoruságát érezte maga körül. Nagyon hozzászokott a derék asszony gondoskodásához, zord ide-odamozgásához az öreg szobákban, nyers jóságú hangjához, szidásaihoz. Eltöprengve sétált ki a Harasztra, a nagy füves-homokos térségre, mely a hegyek lába előtt, a síkság tágra nyitott kapujában, Sümeg és Csabrendek között nyúlik el.

Az állatok már mentek hazafelé. A felvert porfelhő bibor volt a föld széléről felvérző sugaraktól. Fejüket előre hullatva, vak lelkű szemükkel a földet nézve, lomha hullámokban mozogtak a barmok az istálló álma felé. Lefelé nyúló nyakukon mintha így szabadon is rajta lett volna az iga. Gazdag áradásu testük mégis mintha egy nagy szomoruság hulláma volna. Mintha az anyag: a föld s szelid gyermekei: a füvek és a belőlük lett élet meleg húsa szavatlan bánatban sírná az örök szolgálta végzetet. Bálint meg-megállott és hosszan nézte őket.

A nap lebukott. Az árnyék-óriás már ott állt a levegőben, ruháját már szőtték a levegő lányai. A Haraszt millió kis túrásában mindegyre kis ürge őrszemek vakkantottak vigyázt az ürge társadalomnak s betűntek a föld alá. Bálint egy pillanatig eltűnődött: vajjon nem ürge világban sétálta el egész életét? Régi mesék mozdultak meg benne és látta az édesanyja meleg szomoru száját.

Amint egy kissé jobban a hegyek felé tén-

fergett: a Haraszt egyik sárga repedéses kis emelkedésén valami putri féle házacska kék füst-legyezőt teregetett feléje. A putri mellett apró ólacsókák bújtak. Bálint ezerszer és ezerszer barangolta össze a Harasztot, de erre a házacskára nem emlékezett. Már jó messziről alakokat is látott mozogni. Asszony, férfi- és gyermekhangok vegyesen jöttek feléje, de szót még nem tudott fejni belőlük. De az összekavargó hangokból mintha ismerős ujjak babrálták volna a lelkét. Amint jobban közeledett, tisztán hallotta az éneket:

Zöld asztalon ég a gyertya,
Barna kis lány koppangatja,
Hol eloltja, hol meggyújtja,
Csak a szívem szomorítja.

Egy erős férfihang énekelte s három-négy gyermekhang ezüstindázta körül. Bálint forró hívással kiáltott be az esti levegőbe:

— Tamás! Tamás!

Drámai fellobogással visszhangzott a válasz:

— Bálint! nagyúr!

És már dobogott is a Haraszt földje s már egy hórihorgas nagy árnyék és négy árnyékkölyök futott a földön. Nagy versenyzéssel szaladtak vele szembe Bokody s az Anna négy gyermeke. A gyermekek vékony fényes kacagás-pántlikákat lobogtak maguk elé. Bálint átölelte a színészt:

— Hát te mit csinálsz itt?

Tamás olyan volt, mint egy indiai oszlopszent az aranyjubileumán. Mintha Zala minden napja, szele, esője csak az ő arcát vette volna üzembe. Roppant haragos fekete-vörös cseréppé volt égve, sütvé, főzve, tele a szét-

futó verejtek apró csatornáival. E szétfutó fekete-vörös ráncok közül kék szeme valami sajtóságos dühös boldogsággal dagadt ki a bibis világ kötekedései felé. Orra alatt, arcán, állán, duzzogva szétálló szőrű súrlókefék mutatták, hogy hetenként csak egyszer szokott borotválkozni. A gyermekek elhalkulva bámultak Bálindra. Tamás drámai állásba vágta magát s horizontot nyitó széles lendítéssel mutatott a putri felé:

Bár nem oly gazdag mezeim határa,
Mint Tarentum vagy gyönyörű Larissa
S nem ragyog szentelt ligetek homályin
Tiburi forrás:

Van kies szőlóm, van arany kalással
Biztató földem: szeretet, szabadság
Lakja hajlékom. Kegyes istenimtől
Kérjek-e többet?

Szavalása bomló kacagással végződött. Lehajolt, egy kar nyílásába ölelte a négy gyermeket:

— És van négy kölyköm. Az ötödik most készül, anélkül hogy megváltottam volna az iparendélyt.

Bálint nagy lezuhanásból kiáltott fel:

— Tamás, mit tettél?! Csak nem örültél meg!

Tamás egész közel vitte arcát a Bálintéhoz. Forró könnyöggel mondta:

— Mertem boldoggá lenni. Ha valami megjegyzésem lesz, kérlek, hagyd más alkalomra. Mutass ma mindenre jó arcot. Másképp egy nagy jó szívet bánthanál meg.

Már karonfogta Bálintot s vitte birodalma

felé. A gyermekek előre szaladtak. Visítva újságolták:

— Anyuka, itt van a nagyságos úr! Anyuka, itt van a nagyságos bácsi!

A putri előtt, körülvéve a füst kék rezgésétől, megjelent az Anna szigorú alakja is. Fejét kissé dőfésre készen tartotta, hogy ferde szemével is egyenesen lásson. Az arcán a jó öröm s a szégyenkezés tétova keveredésben hullámoztak. Eltompult hangon szólt:

— Isten hozta, nagyságos úr.

Bálint most már kiszélesedő kacagással nyújtott neki kezét:

— Hát mi ez, Anna? Hogy találom én együtt magát ezzel a rossz emberrel? Vagy csak azért jött ki a Harasztra, hogy hozzávágja a palacsintasütőt?

Szegény Anna csak forgatta a betegebb szemét. Mintha abba az egy szembe úgy belebotlott volna, mint valami gombolyagba s nem tudna kilépni belőle. Tamás nevetett:

— Hozzám vágta a palacsintasütőt és mégis ő dagadt meg tőle — és nagy vörös kezeivel megveregette az Anna gyengén feldomborodó hasát.

— Megyek, főzök egy kis jó vacsorát, ma nem engedjük máshová a nagyságos urat, — jutott végre a hangjához Anna. Odament az ólakhoz, felölelt egy nagy csomó rőzsét és bement a házikóba.

Tamás megmutatta az új Bokody uradalmat. A putri fehérre meszelt deszkából volt építve: egy nagyocska szoba és konyha. A szobában csak egy ágy volt az ő közös álmuk számára. A négy gyermek a konyhában aludt egy rettenetes ládaszerűségben. Igen kevés butor volt a szobában, de nagyon tiszta és csi-

nos minden. A két ablak körül habos függönyök is fehérlettek. A falon három kép volt: a Bálint, a Katona József és az Anna első menyasszonykori képe. Ez a három arc butorozta be a Tamás lelkét. Az egyik szegletben, egy kis festett asztalon, melyet a Tamás iparművészete remeklett, könyvek is voltak. Bánk Bán, a Bálint írásai, egy nagy képes Petőfi, Ady versei és egy évfolyam cafatosra olvasott Tolnai Világ Lapja. Az utóbbi már a család tágabb szükségei számára.

A ház előtt egy kapunélküli sövénykerítés ölelt udvart. Két kis tyúkól, mely felé már ámolyogtak az elesteledett baromfiak. A másik disznóól volt s benne már egy disznóvá komolyodó nevendék malac elégedgetett meg az uralkodó világrenddel. A házikó mögött is nagyobb terület volt körülsövényezve. Ez volt a kert. A káposzta, paradicsom, krumpli, kapor, petrezselyem, retek alsó osztagai mint egy acélrendű hadsereg komoly csoportokban vitték a Tamás diadalát. De a kert emlékezett a kálvinista káték tanítására, hogy az ember két részből áll: úgymint lélekből és testből. És az ágyások szélein, az utacsók partján: rezeda, verbéna, viola, szegfű s a szomorúságra született lélek más vigasságai nyitak a szembe. Az egyik ágyás szélén két tő szőlőcske is nyujtogatta félénk csápjait valami messzi szüret ígérete felé. Tamás büszkén mutatott rájuk:

— Ez a kies szőlőm!

Aztán egy nagy kéz-kanyarítással maga felé kapcsolta az egész esteledő Harasztot:

— Ez pedig az aranykalással biztató földem. Még ugyan nem az enyém s nincsenek rajta kalászok, de biztat. Lassanként meg

fogom hódítani az egész Harasztot. Ez a kavicsos kopár sivatag úgy sem kell a kutyának sem, legelőnek is szegény.

Bálint halkabbra fogta a hangját:

— És kielégít ez? Hiszed, hogy örökre le fog kötni?

A Tamás arcára szomorúság jött ki. De megbékült, szoktatott szomorúság, mely mint egy jó házilány jár-kei a lélekben, ügyel, hogy rend és tisztaság legyen s hervadt ujjaival megmutatja a nap jóságát. Elfakult hangon mondta:

— Hiszem. A lázadás megszűnt. Parasztnak születtem, visszatértem parasztnak. A magyar, ha születése vonalán túlviszik erői, üzött vadja, kietlen árvája lesz az életnek. Ehez nekem nincs erőm, ezt én el nem bírnám. Pesten már kezdtem az alkoholba menekülni. Hamarosan elzüllöttem volna. Pedig mirevaló elprédálni egy emberi életet? Én elfogadtam a magyar végzet parancsát: magyar, maradj az ekeszarvánál. Ebbe bele kell törődnünk: nekünk, magyaroknak nincs hazánk, mely termésre hívja legjobb erőinket. A magyarnak bűn, ha géniusz és én nem vagyok való mártirnak. Az a te méltóságos elhivatásod, nagyúr. Látod, Bálint, én nem vagyok valami nagy filozófus, nincs is elég műveltségem hozzá. De az én paraszti eszemmel sokat gondolkoztam az utóbbi időkben a dolgon. Sokat töprengtem, nem a magam személye miatt. A te sorsod fordította rá a gondolkodásomat. Én azt hiszem, hogy neked mindenben igazad van. Hogy a Szent István eltorzított politikájával evett meg bennünket a fészkes fene. Ez a politika rontott belénk olyan nyavalyát, amelyent még állat-fajta

nem ismert ezzel a búval megtervrajzolt fekete földön. Mi azon a címen, hogy asszimilálunk, kenyeret, földet, pénzt és hatalmat adunk minden idegen éhségnek és minden éhes idegennek. Mi állandóan tokaji borral és drága disznó-zsirrall locsolgatjuk a tököt, a répát, a keserűlapit, csak azért, hogy azok eltűnjék, hogy magyar muskátlinak nevezzük őket. Így aztán nekünk nem marad borunk és zsirunk, azok pedig a magyar címke fügelevele alatt megmaradnak töknek, répának, keserűlapinak. Mi ezer éven át egy nagy természetrajzi csalásra s renegátokra építettünk történelmet. Renegátokkal marcangoltunk államot és egyházat a friss magyar testbe, renegátoknak adtuk át az ország minden erőpontját. Ha a mi fajtánkból pártolt át más vérjászlához egy ember, azt leköptük. De ha más vérű sokkal aljasabb törtetéssel renegált hozzánk, abból nagy hazafit, országintéző hatalmat csináltunk. Így kerültünk aztán lassanként a küszöbön kívül. Elképzelsz te olyan idegen csirkefogót, aki, ha magyarnak bőgi magát, nem csinál kvinternót ebben az országban? Így jött létre az a sajátságos hazafiság és magyarság, mely minket, magyarokat, kitagad az életből. Ez a hazafiság, ez a magyarság vitt be minket gyilkos szándékkal a világháboru bűnébe. De valahogy még most is élünk, még van egy pár rögünk és még miénk a csodálatos kincs: Budapest. Ez drága kőnc, ezért még érdemes ordító magyar lenni. Mi didergő árvák vagyunk, Bálint, a nagy árverés napja előtt. A nagy lenyelő a német lesz s csak kisebb darabkával fogja elhalgattatni a többi étvágyat. Hát nem germán elintézésben van már az egész ország? Eltehen-

kedték a tudományt, a közoktatást, a minisztériumokat, az egyesületeket, a magyar középosztály minden hatalmi állását. Az ő ordító monopóliumuk a magyarság, a kereszténység, a hazafiság. Írtózatossúnyi szolidaritásukkal maholnap az anyaméhből is kiszorítják a magzatot. Mi mehetünk a föld alá megpirongatni a könnyelmű ösöket, vagy szétzülhetünk a világ négy kétségbeesése felé. Te magad sem tudod, nagyúr, mennyire utolsó nagy jajgatása vagy ennek a szétlopott, szétcsalt, szétmaszlagolt, kitért fajnak. Te egyedül és állva maradsz, mert a te tiltó magasságodat még ez a mai fertelmes tetű-járás sem tudja láthatatlanná hemzsegni. De mit tehettem én? Visszajöttem a földhöz, belekapaszkodni a rögbe és mindennapi munkában kiáltani: nem engedem! nem engedem!

Bálint arcát fokozódó nyugtalanság mozdította fel. Lábai ide-oda tapodtak a fűvel serkedt úton, öklökké tömörült kezei tétován kereszttek a levegőbe, nyakába feltorlott a vér, szája szélesre kegyetlenült, szemeiben a rárohanás vad tüze égett, homlokán rettenetes volt a fenyegetés. Nagy lélegzettel ürített feldagadt mellén s elfulladó hangon mondta:

— Hagyjuk ezt, hagyjuk ezt! — Aztán megcsitultan:

— És a szegény Annával milyen viszonyban vagy?

— Vasárnap esküszünk. Rengeteg időbe került a fene sok formalitás. Pedig már a porontyom vigan készül benne. Tegnap küldtünk neked egy express levelet és kértünk, hogy okvetlenül jőjj le az esküvőre. Annál jobb, hogy a véletlen maga megcsinálta a dolgot.

Anna az udvar legtisztább szegletébe terített asztalt. Már sűrű szürkület volt, mikor vacsorához ültek. Az asszony lámpát tett az asztalra. Lángja meg sem moccant a rezdületlen levegőben. Anna pörkölt csirkét és tojásos galuskát rögtönzött. A gyermekeknek az asztalhoz közel, két fatuskóra erősített deszkára terítettek. Mariska ölébe vette a kis Pistát, úgy etette. A nap most már a földből süttött ki: a rögök lehelték vissza a beívott meleget. A tyúkok aludtak már, csak néha nyikkant meg valamelyik torkában az álom. A disznó is álmodott, valami boldogságos zsiros-kukoricás mennyországról. Csend és homály volt az egész Haraszton. Az ég bozontos lángszörnyetegei szelid szemekké szelidülve értek le a kis putrihoz.

Vacsora alatt kevés szó esett. Csak a gyermekek csácsogása nyílt ki a falatok közül az estébe. Annát valahogy még nyomta ez a nagy asztali bizalmasság, a két férfi pedig mintha érezte volna az ő zavarát. De az utolsó falat után Tamás sűnyi diadalmaskodással ugrott fel:

— Nézz ide, nagyúr, ilyet még nem láttál,
— aztán odakiáltott Palinak:

— Gyere, kölykincér, mutassuk meg, hogy mit tudunk!

A gyermek már értette a dolgot. Felugrott s minden félénk húzódozás nélkül kiállt Bokody mellé. Kis testét kihúzta, fejét felemelte. Arcára nagyúri büszkeség és parancs ünnepiesedett. Tamás összeroskadt, arca ólomszínűre szürkült, vonásai megvénültek, az egész alakból sírt a nyomoruság. Az öregség és éhség irtózatosságot táplálva közeledett a

gyermek felé. Félénken és mégis bizakodva reszketett felé a hangja:

— Bánk bán, nagyúr, jóreggelt.

A gyermek haragosan, emelt fővel zúdult rá:

— Utonálló!

Tamás együgyűre ijedt arccal ténferegte:

— Igazán? lehet meglátni képemen?

A kis Pali végtelen keserőséggel fakadt ki:

— Minek is becsület emberek között!

Bokody csüggedt sírás lett:

— Való igaz: megöszült a fejem.

A gyermek két szeme szigorú sátrat árnyékkolt az öreg parasztra:

— Miért?

Tamás a föld panaszával, temetői lassu bégással mondta:

— Idóm elmúlt jaj s panasz között.

Így játszották végig a jelenést egészen addig, amíg Bánk fájdalmasan felkiált: — Magyar hazám! — Akkor Tamás felkapta a gyermeket, odatartotta Bálint elé:

— Mit szólnsz a kölyökhöz? Nem a fiammá tettem már is?

Bálintnak befelé könnyesedtek a szemei, amint ez a két nagyszerű magyar arany feléje csillant a kopár sümegi Haraszt homokjából.

— Minek, miért ad kincset ez a faj, ha az élet nem kívánja? — Tamás látta a hatást a művész arcán. Most már merészre lobbant:

— Meglátod, nagyúr, drámátizálni fogom az egész Harasztot. A Nemzeti Színház nagyon kezdetleges próbálkozás lesz a Bokody uradalomhoz képest. Csak a személyzet szűkös még egy kissé. Nagy baj, hogy Anna a legkisebb szerződési kísérletre seprűnyéllel fenyeget. De van egy ötletem. Beveszem az álla-

taimat is a művészet kereteibe. Van egy jércém, csupa ész és szelidség. Ez meglepő hajlamokat mutat az Izabella szerepére. A disznónk elég fiatal és heves, hogy Ottó legyen. Én lehetek Tiborc és Petur egy személyben. Látod, mégis csak eljátszom Tiborcot! De ki lesz Gertrúd? Gertrúdot nem lehet kihagyni.

Az estében két alak mozgó homálya közeledett a világosság szigete felé. Anna arrafelé szúrt összehúzott szemeivel. Arcára jólesés derült:

— Jönnek az öregek, — mondta csendesesen.

— Miféle öregek? — kérdezte Bálint.

Tamás hencegve felelt:

— Miféle öregek? Hát Bokody Tamás, sümegi gazdának az öreg szülei.

Bálint elcsodálkozott:

— Hát megbékéltek?

— Meg-e? Akinek olyan fia van, mint én, az nem haragudhatik sokáig. Meg aztán a sümegi Haraszton én vagyok az első gazda! Igaz, hogy én vagyok az utolsó is, mert más gazda nincs a Haraszton. — Aztán komoly elgondolással tette hozzá:

— Hidd meg, nagyúr, nekik volt igazuk. A föld igaza, az egészség, a kenyér igaza.

— Jó estét adjon isten, — mondta egyszerre két hang a homályból.

— Isten hozta, szüleim, — felelte Tamás.

— Isten hozta, édes szüleim, — mondta utána Anna.

Bálint is felállott:

— Jó estét, Gergely bácsi. Hát most hogy van megelégedve a fiával?

Az öreg köszönt. Vén bajuszán végigfent egy halvány ravasz mosolygást. Hümmögte:

— Hát ha nincs ló, jó a szamár is. Ha úr

nem lett, legalább paraszt: látja az ember a keze munkáját.

Bokodyné nagy panasszal ömlött a leendő menyé felé:

— Jaj, drága lelkem, képzeld, milyen boszszuság emészt. Már három napja egy tojását sem látom a tyúkjaimnak. Valaki ellopja, vagy rontás lehet rajtuk. Egy kis becsinált levest, egy kis tésztát sem csinálhatok. A zsidóhoz csak nem mehetek tojásért.

— Adhatok én egy párat édesanyámnak. A mi tyúkjaink tojnak eleget, — buzgólkodott Anna.

Az öregasszony nagy száját tátott a lelkének:

— Jaj, az isten áldjon meg, lelkem, csak nem fosztalak meg benneteket. Ha már nem tudunk semmit sem adni nektek, legalább mi ne vigyünk el innen. Pedig majd meghalok egy kis tojásos ételért.

— Majd csak a kötényébe dugunk egy-néhányat, nem fog kitagadni érte, — vigasztalta orgonahangon Tamás.

Az öregasszony szétszimatolt a konyhában, az udvaron a gyenge fénynél. Mindent dicsért s nagy éneklő hangon magasztalta Annát. Az alvó disznóhoz lehajolt, megölelte, dédelgette, mint egy gyermeket: — Jaj, édes, drága teremtés, de szép vagy! — és egy nagy csókot ragasztott a disznó csúf pofájára. Az felriadt álmából s amint meglátta a szerelmes öreg asszonyt, elkezdett éktelenül segítségért sívítani. Az egész társaság kacagott a visszautasított szerelmi vallomáson. Az öregasszony nem jött zavarba. Bő büszkeséggel szólt oda Bálintnak:

— Na, most kérdezze a nagyságos úr, hogy

meg vagyok-é elégedve a fiammal, az én lelkem fiammal. Nézze ezt a házat, ezt a kertet, ezeket az ólakat: ez mind az ő keze műve. Nagy tál tejbe fog ez még kenyeret aprítani. Jaj, lelkem fiam, csak most jut eszembe, milyen nagy bánatban vagyok. Elfogyott a korpám s az a szegény egyetlen disznónk, így mondom már én is: disznónk, pedig még mindig tartozom az árával, napról napra jobban fogy. Ha legalább addig volna, mit keverjek neki, míg azt a kevés búzáunkat eladjuk. De addig el fog pusztulni. Jaj, csak legalább a szemeimmel ne látnám, hogy szenved a szegény jószág.

— Majd adunk mi egy zsákocskát a mi korpánkából, — csitította Tamás.

— Oh édes egyetlen fiam, bizony már még a házatokat is rám tukmáljátok. Mindig ilyen jó fiu voltál, meg is fog áldani az a magasságbéli kegyelmes isten érte. Mindig mondtam a Gergelynek, hogy az a bűvészség csak olyan fiatalság-bolondság, mert én ismerlek és tudom, hogy egész ember lesz belőled. Most meg már még ő áll az erdő felől, hogy ő jóstolt mindig jót felőled.

A nagy szózápor közt végre sikerült leülniök. Most már csendesebb folyása lett a beszédnek. Az öreg Bokodyné Annával tárgyalta fel-felzajosodó hangon a kenyér, a zsir, a kukorica, a vászon: a ház és udvar nagy dolgait. Bálint és Tamás, lehalkított hangon, egymással beszélgettek. Az öreg Bokody pipázott s csak néha szúrt közbe egy szót. Az éjszaka sűrűsödő tengerében mind melegebb fényű sziget lett a lámpa köre. A konyha tűzhelyén a hamvába haló parázs finom füst-sóhajtással húzta át a sziveket.

Pali az ól tetején, a disznó álma fölött, énekkarba szervezte a gyermekeket s Zala megye hamis hangjait feltűnő sikerrel tömörítették egy nagy visító kurucságba:

— Daru lábu, szarka orru nyomorult németiség...

Bálint édesen kacagott fel:

— Te, úgy látszik, ezekben már alaposan kezded helyrehozni Szent István tévedését.

Tamás meghúzta nyakát, ravaszul sűnyített:

— Nem is lesz ezekből svábok kegyese sohasem. Olyan pogány mokány tokányevő kis magyarok lesznek, hogy csoda. Esténként szoktam mesélni nekik. Az csak az igazi történelem. Például azt mesélem nekik, hogy a Szent Gellért német katonái bunkókkal verték agyon azokat a szegény magyarokat, akik az édes nap, a jó föld, a lány kenyér isteneit nem akarták elhagyni. Amelyik magyar pedig nem tudott németül imádkozni, azt szegeshordóba zárták, úgy gurították be a Dunába: ezért hívják a hegyet Gellért-hegynek. Ez a történelem sem igaz, melyet én beléjük beszélek, akáresak az a másik. De ennek legalább van teteje. Ez izmaik hősi lendülése, becsületes kis lelkük igazságkereső védő lobogása lesz fajtájukért. Annak a kis pujának pedig, aki ott készül a szegény Annában, Koppány lesz a neve, becsületemre Koppány. Ez majd visszafizeti azt a négyfelé hasítást, melyet a te ősödön elkövettek. Ennyivel már csak tartozom neked, ha másnak nem.

Bálint szétterjedt egy nagy jószág igézete alatt és lelke térré lett. Elnyúlt síkság volt és szelid halmok sora és az éjszaka habjai mint lány eső mosták. Nagy földtáblák mozdultak

benne termésre és a Tamás naiv szavai csirákat hozó tavaszi szél csókjai voltak. Amint látta maga előtt ezt az embert: mennyire az ő lelkéből lelkedett, mennyire ő tölti meg lelke minden pórusát, mennyire vérenek belső katekizmusává lett minden tanítása, ha néha az alkalmazásban kissé túlbuzgó vagy kómi-kus is: a megszorított arc megint az élet felé fordult. Nem élt hiába és nem halhat halált többé. Szerteszét az országban szent megszállottak hordják magukban mint titokzatos fogantatást. Ő egy időtlen fájdalomnak örök formát és megölhetetlen kifejezést adott: megadta a magyar tragédia mágmatikai képletét. Utána több szem fog látni, több kéz lesz védő ököl, több kar lesz megtartó ölelés. Csak dolgozni, csak alkotni, küzdeni és üvölteni kell. Befolyjni élete tüzes folyójával minden lelket, gerincet, vért s kimarni onnan a bestia halált. A föld időtlen testének érezte magát, mely duzzadt emléket tart mindenkinek s legyőzi a halált az élet megsápadtjaiban.

Éjféltajt vált meg a bevilágított udvartól. Az öreg Bokodyék is vele tartottak. Nem fogytak ki a nagy dicsekvő dicsérésből. Hogy megváltozott fiuk, milyen ember lett belőle, hogy ég kezében a munka. Az öreg asszony óvatosan vitte magát, mert kötényében tíz tojás volt. Annának is jutott a jóból. Derék, munkás, tisztességes fehérség, még a Nyirádiné sem tud rosszat mondani róla, pedig az a mennybéli szentek becsületét is megrágja. Igaz, hogy négy gyermeke van már. De Pali már kenyeret tud keresni, a Mariska pedig, amilyen cseppség, úgy dolgozik, mint egy felnőtt. Csak ők, az öregek, ne volnának olyan ágról szakadt koldus-szegények, hogy ők is

segíthetnék valamivel a Haraszt induló életét.

A következő napok, mint mindig, ha egy élete mélyén vajudó kinyilatkoztatást várt, lázasak és nyugtalanok voltak Bálint számára. Némelykor órákig hevert künn a kertben, kinyitott szemekkel, mozdulatlanul. Aztán felszökött s viharos nyugtalansággal járta be a falut és környékét. Néha éjjel álmából riadt fel, rohant vázlatkönyvéhez: leörökíteni egy lelkén átvillanó mozdulatot. Ezekben a napokban felajzott élete végtelenül érzékeny volt: a legkisebb benyomás is hosszú rezdüléssel lett életévé. És minden, ami beomlott a világból érzékein: valahogy odamosta ágyát a mélyén vajudó alkotáshoz s mint harag, keserűség vagy az élet végtelen édessége vegyült hozzá. Egyik esős napon egy nyitott istálló előtt ment el. Megállott, mintha nevén szólították volna. A megnedvesedett, gőzölgő trágya szétpárázó szaga nyomott a lesúlyosodó levegőben. Mintha lassu keringéssel valami zsúfolt csiráju ős folyam fogta volna árjába, jött, hogy beleássa magát a földbe, hogy a világ átrohanó nedveit s minden nőszó akarátát bekapcsolja teste roppant életébe. Egy másik nap, amint a Sárálláshoz közel egy nyomorult kis uccácskában bódorgott, éktelen zshivaj: ütlegek, káromkodások és nehéz zokogás futottak füleibe. Oda szaladt. Egy mindkét oldalán apró viskókkal beépített udvaron, az összecsődült lakók és oda-futott gyermekek bámulása előtt: egy asszony egy alig tizennégyéves, majdnem egészen meztelen lánykát őrült szitkozódással ütlegelt. És Bálint mély döbbenéssel vette észre, hogy ez a gyermek-lány terhes és igen közel van

az anyasághoz. Az egyik szomszédasszony magyarázta meg a dolgot neki. Az éhség szomorú udvarán kilenc család élt egybezsúfolva. A szörnyű zsúfoltságban fiúk és lányok egymás lehelletében, egymás meztelenségében hemperegnek éjjel és nappal. Így esett meg a szerencsétlen gyermekkel az eset. Nem is lehet tudni, kitől való a benne fogant élet, annyian hálnak egy csomóba. Bálintot egész nap egy új fájdalom sajgó dühe rázta. Maga előtt látta a véresre vert nyomorult kis testet s a könnyeken át kérdező gyermek-butá kék szemeket: — Hogyan történt ez velem? Miért az én bűnöm ez? Miért kell szenvednem? — Máskor az ilyen eset beteggé tette s elfordította az élettől. Most ez a fájdalom és düh valahogy átizmosult a kifejezés megváltó vágyától s csak fokozta benne a teremtés lázát.

Vasárnap megtörtént a Tamás lakodalma. Csak az anyakönyvvezetőnél hitelesítették a csókjukat. Aztán szelid lakoma volt a haraszi uradalmon. Az öreg szülőkön kívül még ott volt két nagyon közeli atyafi, Török tanító és Füzessy szolgabíró, aki Bokodynak is igen jó barátja volt. De sajátságosan: Bálint most nem tudta élvezni az egyszerű ünnep sok apró kedvességét. Csak a testével volt ott. Sokat hallgatott, nem hallotta a hozzá intézett szavakat, szórakozottan beszélt. Amint tehetett, elszabadult a növekvő jókedv elől és hazament.

Különös várakozás feszült egész életén. Mintha messzi lépteket hallott volna magában. Amint hazaért, érezte: hogy képtelen ágyba menni, lehúyni szemeit, elmenni mostani önmagától egy ismeretlen Boór Bálint

homályos életébe. Nem gyújtott lámpát. Kiült a küszöbre, nézte a nyári éjszakát.

Lelke nem történt szóban, képben vagy gondolatban: egész tudata annyi volt, hogy ébren van. Egyszer aztán a bokrok, a fák kezdtek lucskos-szomoruan kimerülni az éjszaka vizéből. Valami szárnyrebbenést hallott. Aztán mintha egy kis lány sírt volna, talán ázott kötéllel verték. Még a Bokody szétlángoló arca merült eléje. Aztán szétmosódott a világ, szétoldódott tudata. Boór Bálint elaludt.

Egyszer csak felült. Kinyitotta szemeit. Ott ébredt fel a küszöbön. Az édesanyja jó hangja szelid korholással nógatta:

— Ennye, Bálintka, indulj már az iskolába, ne légy olyan güzü. Bizony még elkésel. Azt akarod, hogy megint szabályszerűt kapj a magaviseletből, éppen most, érettségi idején!

— Megyek, anyám, megyek, — felelt. De olyan édes volt a lustaság, hogy csak nagyot nyújtózkodott. Egy régi töprengést folytatott magában:

— Milyen pályára menjek? Talán kálvinista papnak? Emberré emelni egy falut. De az csak egy falu. Én az országot akarom fel emelni a karjaimon.

— Kinyújtotta izmos karjait. Mellét fel domborította az induló utak széles lélegzete. Felállott.

Amint kiegyenesedett, ijedt-rezzenve nézett végig magán. — Milyen különös nagy vagyok. Ügylátszik, még káprázik szemem az álomtól. — Befelé kiáltott:

— Édesanyám!

A ház nem felelt. Megnőtt ijedtséggel ro-

hant be. Csend volt: magánosság és árvaság volt az öreg falak közt.

— Mi van velem, mi történt? — kérdezte kétségbeesve, mint aki az örület zavart vizei előtt tördeli a kezeit.

Kifutott a kertbe. Olyan különös volt a kert. És már valami meghajló szomoruság mosolygott a levegőben. Reggel fejében nyugatról, a Sárállás felől világított a nap.

Egy fiatal asszonyt pillantott meg a szomszéd szőlőben. Átkiáltott neki:

— Néni, hány óra van?

Az nevetve válaszolt:

— Ennye, be megfiatalodott a nagyságos úr, hogy úgy megnénéz. Különben már lehet úgy négy és öt óra közt.

— Olyan korán reggel volna még?

Az asszony megint kacagott:

— Látszik, hogy tegnap lakodalmon volt a nagyságos úr, még most is olyan jókedve van. Délután van bizony, már a vonat is régen megjött.

Bálintra úgy zuhant vissza az átélt világ, hogy megtántorodott belé. Valami titkos erő, az életét szövő legmélyebb folyamatok visszavitték az időben és ő a huszonhat év előtti énjével ébredt fel. Most aztán egyetlen pillantás alatt visszahúllt rá minden. Az elszenvedett évek, a szikla-súlyu gondok, a győzve vesztett csaták, az élet-csúfító arcok. — Milyen nagy temető vagyok már, — sóhajtotta magában.

Besétált lassan a faluba, átbálgott rajta. A kórház mellett egy temetéssel találkozott. Egyszerű fekete kocsi vitte az elpihent embert, egy kórházi szolga, egy öregasszony és egy pár odabámuló gyermek követte. Az embereket ilyenkor a nyár kihívja a kenyér nagy

birkózásához. Amint a kocsi ment az úton, a nagy gesztenyefák lombjaikkal megsimogatták. Egy alvó kutya felvette fejét két elnyújtott első lábáról és panaszos, hosszú sírást akasztott a nyári levegőbe. Mintha az ember élete titkos szálakkal szövődnék át minden létezőn s dolgok és állatok sajtó eltépődéssel éreznék, hogy egy lélekkel szegényebb lett a világ.

Kiment a mezőkre, Tapolca felé. Elment egészen az erdő széléig, ott leült egy fatönkre. Nézte az elterülő földeket. Csodálatos frissességgel mentek beléje a dolgok. Mintha új szűz testtel most merült volna ki az anyagból és a testvérvilág dolgai mohón sietnének lelket építeni belé.

A földeken még nagyban folyt a munka. Két-három tagon még, megkésett aratással, vágták az őszi vetés kalászeit. Egyszerre villantak a kaszák a levegőben, egyszerre zengett a vágás halálos ritmusa. Rücskös, nyűtt, rovátkás, trágyaszagu paraszti emberek kezében volt a kasza. Egy nagy krumpliföldön asszonyok kapálták a leendő lelküket. Rongyosak voltak. Sovány meztelenségük itt-ott kísért a cafatok alúl. A lábuk szétterpedt, cserepes, piszkos paraszt láb volt. De az arcuk ős imetéssel volt anya, mintha ők volnának a világ szülei. A krumpliföld szélén, egy barázda húsébe egy csecsemő volt fektetve. Az embercsepp egy darabig nézte az eget, kis kezeivel utána, utána nyúlkaált. Aztán harapdosni kezdte öklöskéjét s veszett elkeseredéssel sírni kezdett. Úgy megjajgatott, úgy megsírt a kis eleven rög, mintha az egész ős paraszt föld bánatát mondaná. Egy szikkadt, lócsös, barna parasztasszony odament, fel-

vette a sírót, vézna mellét felbontotta: odatartotta a megfogyatkozott emlőt. Egy dülő úton két ló húzott egy szekeret. Igás, megőszült vén lovak voltak, a csontok kisírtak a bőrük alúl. A szekér nyikorgott, jajgatott, panaszolta a századok robotját. A szekeres, vén heptikás paraszt, köpdösödött és káromkodott, tékozolta a tüdeje utolsó részletét. És mert az élet nagyon megroncsolta, nagyokat ütött a két lelkezős vén lovon. Egy keskeny répaföldön egy féllábu ember kapálgatott. Vén kopott katona-blúz panaszolt rajta s fején katonasapka. Idétlenül bukdácsolt a kapával és a féllábával. A másik lábából urabb lett az úr, súlyosabb lett a történelem és elitéltebb lett a falu. Olyan írtózatossá volt a megcsontított ember vergődése a kenyér roppant fakadásában. Egyik oldalon a veszprémi püspökség végtelen uradalmi, másik oldalon egy gróf hatalma feküdték be a horizontot. A két óriási birtok mint két gígaszi tenyér szorította közre a koldusok rögeit.

Bálint elhívott, élete leggyökeréig mélyülő szemekkel nézte az elővajudó kenyeret, az örök népet. Megtágult látásában beszélt minden mozdulat, arcvonás, fáradt szem, elnyelt sóhajtás. És szemeibe sokasodott minden szenvedő arc, lehullott kar, elvágódott élet: minden eposz, vereség és csőd. Mintha meggyúlt volna a föld s a beszívott századok beteg fel-fakadással jöttek volna vissza, mint parttalan véres zokogás. Nézte, nézte a földet, a földdel küzködőket és látta az örök sírást. És íme lassan megmozdult a föld. Mozdult a rög, meglökte társát, földhab földhabnak adta át a mozdulást. Mozdult a kazal, mozdult a szekér, mozdult az eke. Kimozdultak elrendelt for-

máikból a fák, a füvek, a kalászkok, az emberek, az állatok. Fájdalmas vonaglással rángott, küzködött, remegett a magyar mező. Már nehéz dobbanással indult fel a föld. Küzdő melle feldomborult, szakadt, áradt, új forma felé vívódott. Már hangokkal is verte füleit a vergődő föld láza. Sikoltottak a fák, jajgattak a rögök, siránkoztak a kalászkok és nehéz lombu sóhajtással sóhajtottak az emberek. És minden sírás, minden jaj: minden hang és megingott forma: növények, emberek, állatok, dolgok belefrogtak a meglódult föld készülő formájába. És íme egyszerre megdermedt a forrongó mező: roppant fekete trón magaslott Bálint előtt. A föld húsából, a kenyér húsából, a paraszt húsából vetődött magasra a trón és már nehéz lángokkal ízzott biborrá. És már ott ült a király. Meztelenül ült a lángok dermedt harapásai közt. Hatalmas teste paraszt volt: szikár, viharvert, nap-ütött, eső-vert, görcsös-izmu paraszti test. A fájdalom írtózatos vonaglásába csavarva, mégis ősileg király, mégis a széles mezők nagy méltósága rajta. Arca paraszt volt: ezer ráncu, földre hajló, napba néző, hunyorító paraszt arc. Beleroncsolva a gyötrelém lobogó kendőjébe. És mégis: írtózatos ítélet, tetemre hívás és halhatatlan követelés ez az arc. Felhökölt mellén, hátra kötött karjain, megfeszített combjain harapott sebek lángoltak. És már égett az egész föld, égett az erdő, lobogó fáklya volt minden szálfá, tüzesedtek az ég arcai, a föld mélyedéseiben alvó vizekben lángoltak az ég roppant szemei: a felgyult világ mérhetetlen ravatalán, kimart sebei üvöltő vádjaival égett Dózsa György: az ősjogu király, a megcsalt ember, az örök magyar paraszt.

Bálintnak kinyílt élete, mint óriás templom kapuja a megérkezett isteni szó előtt. Az erdő mögött nagy zuhanás történt. A nap legurult más szivek jajgatásai felé. Elkomorodott az erdő, nagy árnyék-palást hullott a trón elfakult izzására. A csend a rémült föld kétségbeesett kiáltása volt. Nagy hűvösség állt az élet küszöbén. A trón ingott, hullámzott, mint lávába induló hegy. A rajta ülő alak belehalványodott a megsápadt levegőbe. Aztán minden megingott, határtalanná lett. A trón tömörségei szétfoszlottak. Visszaoszlottak csendes, kenyérré szoktatott rögökké, termésre szoktatott parasztokká, tűrésre szoktatott állatokká: szelid, mindennapi, tűrő paraszti világgá.

Bálint másnap reggel visszautazott Budapestre. És még az nap megkezdte kiformálni magából a megtalált szobrot.

6.

Mózes másnap reggel érkezett Budapestre. Az egész utazás alatt bódult mélyen aludt. Mikor a megérkezés felébresztette: pihentnek, majdnem frissnek érezte magát. Fájdalma már nyugodt volt. Mint aki tudja már a végzetet és többé nem akar menekülést keresni.

Egyenesen Bálinthoz ment. A művész már dolgozott s morcosan nyitott ajtót. De amint a sápadt arc feléje világolt, magához ölelte a visszafutott fiut:

— Csakhogy megjöttél. Én most megint élek: dolgozom.

Bevitte Mózeset a műterembe. Rohamos szavakkal beszélt neki szobráról, megmutatta a készülő művet, mely már hatalmas arányokba indult. Aztán visszarántotta magát a saját életétől:

— De most ülj le szépen, fiacskám, gyónatni foglak. Egy idő óta nem szeretem az arcodat. Valami nagy szenvedés van alatta. Add nekem felét. Én könnyen bírom. Most már mindent elbírok.

Mózes alig akadozott elkészült leckéjében:

— A szenvedés igen nagy szó, csak egy kis baj van, talán inkább csak bibi. Kolozsváron két orvos is megvizsgált, a legjobbak közül. Mindakettő gyógyíthatatlan szervi szivbajt

állapított meg. A tudómet sem találták valami pogányerősnek. Ez ellen nincs fellebbezés, ezt a végzést el kell fogadni. E szerint kell berendeznem életemet.

Egy pillanatig hallgatott. Mintha takaróbbá bonyálta volna lelkét a ránéző szemek előtt. Folytatta:

— Így alapítani családot: lelkiismeretlenség volna tőlem. Mesterséget is mást kell keresnem. Visszatérek a földhöz, ahonnan hűtlenül elbolyongtam. A föld, ha nem is gyógyít meg, elzsongítja a szenvedést.

Megrezgett a hangja, szája félrevonaglott. Úgy tett, mintha köhögésroham jött volna rá. Aztán nyugodtabb lett:

— Erdélyben már kaptam is állást egy volt osztálytársam birtokán. Ott fogok letelepedni.

— És Katica? — kérdezte Bálint.

— Éppen miatta jöttem bátyámhoz. Olyan rajongással csüng bátyámon. Csak bátyám szava tudja megvigasztalni. Ha bátyámnak volna türelme hozzá, hogy néha-néha egy pár szóval felvidítsa szegénykét.

Bálint megigérte. Mózes vette kalapját, elköszönt. Még sok dolga van s a művész munkáját sem akarja zavarni.

— Mikor látlak megint? — kérdezte Bálint.

— Holnap még eljövök búcsuzni, aztán visszautazom Kolozsvárra.

Az ajtóban visszafordult Mózes. Szemei teljes nyílással tapadtak a művészre, végtelen fájdalmas szeretettel voltak tele. Bálint sohasem tudta elfelejteni ezt a két halálos kelyhű kék virágot. Megkönnyesedett hangon mondta:

— Bálint bátyám, most, hogy messze leszek, az utolsó percben nem lehet gyanu rajtam,

hogy önző célból hizelkedni akarok. Nem képzeli, bátyám, mennyire szerettem. Nem azzal a szeretettel, mellyel egy egyént szeretünk. Ez a szeretet ott volt minden élet felé induló akaratom, minden jószándékom, minden hittem gyökerén. Azért hittem még a magyar faj életében, mert Boór Bálint van. Bátyámnak mindig erősnek kell lennie. Nem képzeli, hány szegény vergődő magyar lelket a Bálint bátyám két karja tart a mélységek fölött. Ha bátyám elejti őket, lezuhannak a halálba.

Bálinttól Mózes a Göncöl kiadó vállalat helyiségébe ment, mely a Döbrentei-tér egyik sarkában hunyorgatott kulturát. Verseit akarta visszakérni. Pusztuljanak el vele együtt nyomtalanul.

A kiadó helyiség két szobából állott. Az első nagyobbacska két ablakfélével nézett a tér kofáira s lírai verseket, regényt, elbeszélést, fordításokat: de újfajta villamos vasalót, önborotválkozót és pátent nadrágtartókat is mutatott nekik. Mert Holló összes üzlete terméseiből hozott ide mutatni valót. Maga a szoba még zűrösebb kuszátságban mutatta a termő erők versenyét. Egy nagy csomó kefeleenyomaton egy ketté vágott ananász dinnye izente magát a világ négy szimata felé. Egy féloldalra fektetett Neogrády képen egy csomó szövet-minta ágált, melyekről lelőgtak a nyomtatott-betűs árjelzések. Négy összeállott könyv-oszlop tetején egy eladó Stradivarius kínálkozott, melyet Holló potom áron vett meg egy hajnali mulatóban egy földrészeg művésztől. Két óriási répa között a Visszaütő Szittyák szövetségének alapszabályai szabályoztak, melynek Holló főpénztárosa volt. A könyvek, dinnyék, vasalók, szövetek, szittyák

ellenséges zúrjében két íróasztal is keseredett. Az egyiknél, egy óriási könyv előtt, tollal a kezében, egy kis sárgás-vörös emberke túrta az életet. Ez football-művész, távugró, víz-alatt-lélegző, a vállalat ügyvivő könyvvezetője és még sok mindenféle volt. A kis emberke hunyorított, mosolygott, rágta a pennáját, de nem írt. A másik asztalnál, bevesztve soványságát hosszú haja lelógásai közé, Bakóczy Ferenc, a vállalat másik mindenféleje vékonylott. A szegény ember, aki nyomorult fizetéséből terjedelmes felesége mellett sohasem lakhatott jól, rossz gyomrával, rokkant tüdejével, meghibbant szívével és beteg epéjével állandóan eszméletlen kívüli állapotokba bágyadt. És ha magához tért s meglátta a szörnyű üzletet: akkor meg attól vesztette el az eszméletét. Hogy aztán újból magához térjen.

A belső szoba betett ajtaja előtt több ember várakozott. Költők, írók, akik itt szorongtak szellemi kisdedeik pelenkájáért, vagy pedig: hogy egy pár falatra való bankót kijajgassanak az összeszorított ökölből. Üzletemberek, akiket különféle nyugtalanságok hoztak ide. És mindenféle alkalmazottak: számlával, számlával, számlával. Mert a Holló alkotmányának első tétele volt: Holló uralkodik, de nem fizet.

Hosszu várakozás után végre Mózesre került a sor. Bejutott a belső kis kinzó kamrába, ahogy az írók nevezték. A hosszudak keskeny szobácskában drága volt a tér. A fal mentén hasas állóíróasztalok szenvedték mindenféle füzetek, könyvek, képek garmadáját. De volt rajtuk levetett kabát, répa-mag minta, piszkos kézelő, teafőző és sok minden egyéb.

A szoba mélyén, hátával neki téhenkedve a falnak, szétfolyva a füstös levegőbe, hájas arcán ködös mosolygással: Holló beszélt részletesen, kanyarogva, terpeszkedve, ellapított végtelen sokaságu szavakkal egy borotvált kis építésszel az ó-kínai keramika első típusairól. Nem azért beszélt róla, mert értett hozzá, tegnap nyitott életében először egy könyvbe, ahol valamit látott róla. Azért beszélt, mert sokan várták. És hagyta, hogy az idegek végletekig feszüljenek, hogy a szorongó sziv közel jusson a megfúláshoz, hogy az éhségre dermedő szem látását meghomályosítsa a könny: hogy az áldozat halálos fáradtan, öszszetörve, eltompult aggyal kerüljön elébe s akkor könnyen lehessen vele végezni. A másik szegletben Zucca Benvenuto, a vállalat saját külön olasz zsidaja vitatkozott Sárkány tanár úrral a primitiv törzsek szociológiájáról. Zucca volt a Holló házi démona és legbelső sugója. Kifogyhatatlan szó-ömlésével ő riasztotta el a vendégeket. Zucca mindenről tudott beszélni s több technikus terminusa volt, mint hajszála. A fiumei ószeres fiuból nőtt ragadozó hollója tudott lenni Hollónak s szép kis vagyonkát tudott összebarátkozni tőle. Már egy páрмаi hercegi családból származott, már családi címerét is kezdte megtalálni s fehér asztalnál bizalmas suttogásban sejteni engedte, hogy ő a volt pápa természetes fia. Közben volt új plátonista, schmidtianus, teozófus, tolsztojanus és máseféle. És ez a svihák, aki a svihák Hollót is meg tudta fejni, balekja volt minden lelki svihákságnak.

A szoba közepén, a kinzópadnál, így hívták a főnöki íróasztalt, a Kalecsák Rajmund vastag alakja gorombállott. Ő volt a vállalat

vezérigazgatója, a Holló házi hóhéra. Ő végezte az üzlet vastagját. Ha halálos gorombasággal kellett elkedvetleníteni egy fiatal költőt, ha meg kellett sérteni valakit, ha le kellett tagadni a honorárium kilenc-tizedét: Kalecsák végezte. Az alkoholba veszett tót mézsáros fia valaha kereskedelmit végzett, aztán egy lóverseny-irodában kapott valamilyen állást. És ahogy urasághoz jutott, alig vette fel az első rövid alsónadrágot és keményített inget: a lomha járásu medve-test és elhájjasodott fej rögtön irodalmi hajlamokat termelt. Sápadt versikéket és pincevilágításu elbeszéléseket kezdett irogatni, melyekben a szereplőknek volt arcuk elhervadni a szerelemtől, pláne lassan, a huszadik század tátott szemei előtt. Eljárt minden vendéglőbe, kávéházba, ahol Holló mellé juthatott. Ez aztán megpillantotta benne a kitünő vérebet s odavette a vállalathoz. Engedte kisebb-nagyobb piszkos nyereséghez jutni: ő tagadta le a példányszámokat s percentje volt az így nyert összegből. De az irodalmi termékeit ő sem adta ki. És ezt okos számításból tette: mert a nem érvényesült Múza végtelen dűhvé gőzölgött át Kalecsákban minden író-féle ellen. A nyers hús-evés vad kóját érezte, ha egy író művét visszarughatta, ha egy elfogadott művet hibásan adhatott ki, ha egy író tiszteletdíját megrövidíthette.

Kalecsák éppen egy szegény fiatal írónak ajánlotta, hogy legyen öngyilkos. Mózes egyenesen Hollóhoz ment. Az úgy tett, mintha meg sem látná és tovább magyarázgatott. Mózes mégegyszer köszönt és emelkedett hangon mondta:

— Eljöttem, hogy visszakérjem a kézirato-

mat. Nem akarom többé kiadni a verseimet.

Holló úgy hunyorgatott feléje, mint a macska a gőzölgő fazékba:

— Mit tetszik keresni? Kihez van szerencsém?

Mózesnek türelmetlen lett a hangja:

— Ugyan, kérlek, csak megismersz. A verseimért jöttem.

Hollónak még bizonytalanabb lett az arca.

-- A verseiért? Szabad kérnem a nevét?

— Baczó Mózes vagyok. Most csak emlékszel rá?

Holló nagy ködből intett ki:

— Tessék a Zucca úrnál tudakozódni. Benvenutó, kérlek, ez a fiatal úr a verseit keresi.

Odamosolygott az olasznak s visszamerült az ó-kínai keramikába. Az olasz melegen rázta meg a Mózes kezét:

— Tudja, hogy ön csodálatosan hasonlít egy szirakuzai Hermes fejhez? Az örök kérdés az arcon. Ez voltaképen az egész görög művészet. A görög szobrászat nem megoldás, hanem keresés. Az összes ránk maradt emlékek egyetlen kérdésnek a darabjai: mi az élet? mi az ember? A görög szobrászat voltaképen a gnosztikus filozófia márványban...

— A verseimet kérem vissza. Nem fogom kiadni őket, — zsilipezett közbe Mózes.

Zucca átkiáltott Hollónak:

— Te, Géza, olvastad Kernernek a görög művészetről szóló legújabb munkáját? Legközelebb meg fogom cáfolni. Az utolsó betűig megcáfolom.

Mózes türelmetlenül tipegett. Zucca kiszólt az áradatából:

— Nem emlékszem semmiféle Baczó ver-

sekre. Tessék Kalecsák úrhoz fordulni. — A Baczó nevet erősen megnyomta s odavillanított szemeivel Kalecsáknak.

Mózes odament a vastag ellenséghez. Kalecsák előre kérdezte:

— Mikor adta be Bakó úr azokat a verseket?

— Nem Bakó, hanem Baczó. Van már egy éve, magának Hollónak adtam át.

Kalecsák eltöprengett:

— Baczó, Baczó! Lássuk csak. Nem egy nagy kék fedelű füzetben volt?

— Igen, kék vászonfedelű.

Kalecsák kinyitott egy rengeteg fiókot. Egy nagy írás-csomóban kutatni kezdett. Aztán kihúzott egy nyomtatott nyugtát, melyre egy megsárgult papiros volt ráragasztva. Súlyos nyugodtsággal mondta:

— Igaz, igaz. Baczó Mózes, ugyebár? Vissza akarja kapni a verseit?

— Igen.

— Itt a nyugtája. Önnek kifizetett a vállalat ezekért a versekért ötmillió koronát. Hajlandó valorizálva visszafizetni?

Mózesnek lángba borult az arca:

— Egy fillért sem kaptam! Úgy adtam Hollónak egy éjszakai megbeszélés után.

Kalecsák gúnyosan tartotta eléje a nyugtát:

— Ez nem az ön írása?

Mózes mohón hajolt a nyugta fölé. A ráragasztott papirosban visszavillant a korsmai papirszelet. Tényleg az volt rajta, hogy verseiért ötmillió koronát átvett. Ő akkor olvasatlanul írta alá.

Nagy bágyadtság öntötte el tagjait. Minek dühöngeni, minek veszekedni? Ha egy gazembert le is ütne, nem lenne kevesebb gaz-

ember a világon. Szótlanul kiment az irodából.

Első léptei hazafelé vitték, az üllői-úti szobába. Aztán meggondolta a dolgot. Először is: nem akart találkozni Zoltánnal. Félt, hogy barátja szemei meglátják benne a felajzott akaratot s lefogja az elintéző kezét. Aztán: nem akart tragédiát vinni régi tanyájukra. Gondolkozott, eléje tűnt a vérhalmi korcsma a roppant horizont közepén. — Ezt a búcsunapot még megengedem magamnak. Teljenek meg szemeim a világ szépségével s azt zárják magukba örökre. — Felugrott egy villamosra.

Magános volt a Vérhalom, elhagyatottak voltak a környező mezők. Hétköznapon csak reggel és este mozognak itt emberek: a munka erre lakó zsoldosai. Mózes lassan ment az ellankadt rétek és ízzó kukoricák közt a domb felé. Napszakadásos zuhatagban ömlött a meleg s a felreszkető levegő tele volt a perzselt élet szagával. Mózes egész testét, testébe göngyölt lelkét átfolyta a nyár jósága. A halálba hajlott test mégis fakadó hálát termelt az életnek. Egy nagy megköszönő könnycsepp telt szemeibe.

A korcsma csendes volt és embernélküli. A korcsma udvar nagy napraforgói tág bámulást meresztettek a nagy hallgatásba. A székek ide-oda lökve heverték. Egy asztalon három veréb kereste a múlt lakoma morzsáit. Mózes megállt az udvaron. Nagy hangon köszönt:

— Jónapot kívánok!

Senki sem felelt. A három veréb ijedten rebent tovább. Fúrge szárnyaik felzavarták a nyár nyugvó nehéz vizét.

Mózes már majdnem szorongott. Nagyot kiáltott:

— Jónapot kívánok, Gajdos uram!

Belülről a lakásból, a zárt ajtó mögül, száraz köhécselés hallszott ki. Aztán csendes szeszpetelődés. Az ajtó kinyílt. Sápadtan, köhécselve, valami láthatlan rossz kéztől előre görbítve a korcsmáros csoszogott ki:

— Meghalunk, meghalunk, — mondta csendesen két köhögés-roham fullasztása közt.

A többes szám csak akaratlan méltósági forma volt nála. Mózes összerezsent. Meglúdbőrözött az egész teste. Oh milyen borzadalmas, milyen csúf, hideg nyálkás ez a szó. Körülnézett a dús horizonton, hogy magába melegítse a nyár roppant életét.

— Kaphatnék valami ebédet, Gajdos uram?

A korcsmáros szemei elüregesedtek, lábai szétálltak, kezei tétován mentek szét a levegőbe:

— Ebédet! Hétköznapi! Ki látott ilyet? Talán idegen országbéli a fiatal úr?

— Hát már nem emlékszik rám? Sokat jártam ide a menyasszonyommal. Ezelőtt két hónappal itt tartottuk az eljegyzésünket.

A korcsmáros köhögött. Kivette nagy vörös zsebkendőjét, megtörölte kinyílt száját. A zsebkendőt visszatette. Összehúzta a szemeit:

— Jaj, igaz. Két sült csirke, ugorka-salátával, töpörtös pogácsa, ugyebár? Akkor még semmi bajom sem volt. Azt hittem, én fogom eltemetni a lipótvárosi bazilikát. Most állandó vendégem lett a halál. A tudóm is rágja, a vesém is vájja. Vesét velővel rendelt nálam, azért vagyok korcsmáros, — és halványan nevetett a saját ötletén.

— De valamit csak ad nekem ebédre, Gajdos bácsi? Csak nem jöttem hiába?

— Valamit? A feleségem a rokonainál van. Pincér, szakács nem kell itt hétköznapon. A halált egyedül is ki tudom szolgálni. Turó, az van, meg egy kis szalonna is.

Mózesnek mindegy volt a dolog. Odaült a kis filagóriába, a horizont mérhetetlen csodálkozása elé. A korcsmáros nagy nyöszörgéses, köhécselős buzgósággal lassanként előkerített egy terítőt, egy kevés szalonnát, turót, kenyeret. Három deci vörös bort is tett eléje. Aztán bocsánatot kért: ő beteg, visszafekszik az ágyára. Ott kell hevernie egész nap, mert minden mozgás árt a veséjének. — Higyje meg, fiatal úr, néha kicsordul a könnyem, amint így farkas-szemet nézek a halállal, — mondta az öreg és bement a házba.

Mózes nézte a várost, a mezőket, nézte a világot, az életet. A megvidámult hegyek, a megrakott mezők, a naptól izzó kukorica-földek dültek a város felé. Mintha az erdők, sziklák, gabonaföldek folytonos összerohanásából duzzadna fel a város kincses házakká, hallgató templomokká, rohanó emberekké. Olyan nem tagolt, egyetlenegy forró test volt az egész világ a nyár óriási ölelésében.

— Be szép! be szép! — sugta a küszöbhez ért fiu.

Aztán szerelmes lassu nézéssel ölelte be a napban égő várost. Kinyilt szemeivel, szelid meghajlásával egy fiatal sírás beszélt benne:

— Oh Budapest! Olyan vagy mint egy végtelen ölelés, de engem elhullattál. Dúsan terített mese-asztal vagy, de nekem nem adtál helyet. Te vagy a kincsek nagy megmutatója. És én ide hozzád futottam, hogy lelkek kin-

cse, akaratok karja, éhes ajkak jó íze legyenek. Nem láttál meg, nem hallottál meg, vaklelkű anya. Nincsenek szemeid a te vérszerinti gyermekeid számára.

Azért szeretlek, végtelenül szeretlek, Budapest! Szeretlek, mert élet vagy: megnőtt termés és rohanó csók. Csodálatos gígászi dac vagy, titáni torlasz a halálzuhatag elé. De engem hagytál elsodorni.

Könyörgöm neked, szerelmes szép mostoha édesanyám. Látod: szerteszét az országban titkos kincsű lázas lelkek nőnek. Nőnek az élet vigasztalásának, nőnek az ember meg-szépítésének s a szerencsétlen faj igazának. Olyan árván dideregnek, lehullanak, elvesznek örökre. Oh lásd meg őket, hívd gazdag öledbe, melegítsd át lendülő karuk vérét, csókold fázó szívüket: hogy ne pusztuljon a magyar termés. Oh, népek szépséges királynéja, hajolj az Európa-vadonba tévedt szegény keleti királyfira: takard be forró sziveddel, vidd széles szárnyaidon, légy áldóan, zuhatagosan, termékenyítőn magyar a hozzád futó árvákhoz, visszhangtalan Budapest!

Megint könny jött szemeibe. De a fájdalom már nem roncsolt nehéz kezeivel. Lelke mérhetetlen orgonává tömörlött fel s a bánat mint végtelen zsoltár, mint földből, városból, égből kizúgó melódia reszketett át rajta és végtelenné tette életét.

Aztán enni próbált. Mély meghatottsággal tette a kenyeret, a szalonnát, a bort szájába: a folyton átlényegülő élet csodás titkait. Az étel íze, az ital íze messze rezdülő emlékeztetések voltak. Odahozták az elmenőnek a kolozsvári ház szelid örömeit, az apa és az anya megcsókolt arcát. — Mennyi család van min-

den falatban és milyen nagy emberi ölelés a kenyér! — mondta benne a felébredt áhitat.

Aztán papírt, ceruzát vett elő. Három levelet írt: Bálintnak, Zoltánnak és menyasszonyának. Bálinttól a hívő forró zokogásával búcsuzott el és mégegyszer kérte, hogy vegye jóságába Katicát. Megkérte, hogy ő temettesse el: egyszerűen, csendben, az ő lelke szerint. Zoltánnak meghagyta, hogy adja el minden cókókját, ami még maradt tőle. A kapott pénzen utazzon le Kolozsvárra az édesanyjához és valahogy lopja be az öregasszony elborult életébe a megszökött fiu utolsó csókját. Menyasszonyától bocsánatot kért s könnyes, mély szerelmű szavakat csókolt feléje búcsura.

Egész délután ott ült. Már nem gondolkozott, nem is érzett. Két nagy nyitott szem volt, melyekbe utolsó forró csókolással ment be a világ. Bágyadt, alaktalan köddé oldódott a dolgok ormain. Mintha előre meg akarta volna ízlelni az örök nem-levés határtalanságát.

Estefelé bement a városba. A három levelet bedobta egy póstaszekrénybe. Lassan ámolygott az uccákon, az elrohanó emberek között. Most már sajgott, most már didergett, most már zúzó talpakkal lépett rá egy óriási árnyék. — Még nem, még nem! Még van nap, még nincs éjszaka! — könyörgött benne egy kétségbeesett sírás.

Mégegyszer együtt kell lennie valakivel. Nem mehet el úgy az élettől, mint egy puszta házból, ahol csak süket csend s egy irtózatossá emléke íjeszt. Kell, hogy egy feléje hajló arc maradjon meg behullott szemekben, kell, hogy szívében emberrel telt me-

leg hangok maradjanak. Olyan egyedül, olyan hangtalanul, olyan társtalanul lesz ott a vak üregben. Hiszen gyermek korában is előre megmelegítette párnáját, mikor aludni ment. — Hova menjek? Kihez vigyem az utolsó fájdalommat? — kérdezte a gondolata.

Nem adott feleletet rá. De egyszer csak az Óriás-uccában volt, a Sisákék kis háza előtt. Bár még soha nem volt itt, csak az Annuska leírásából ismerte a házat. És most mégis egyszerre megtalálta, anélkül hogy tudta volna, hogy ide jön.

Még kora este volt, a lányok még szobájukban öltözködtek. Sisákné éppen az udvaron matatott. Külön, férfira gyakorlott emlékezetével rögtön megismerte Mózeset:

— Jésszusmárja, kit látok! Az elájult költő fiatal úr! Nem volt szép, hogy sohasem nézett erre mifelénk. Hogy tetszik lenni?

— Nagyon jól vagyok, néni. Melyik az Annuska szobája?

— Az ott, lelkem, az udvar szegletében. Éppen most öltözik. Nagyon fog örvendeni a költő úrnak.

A költő urat hangosan és rangosan mondta, hogy megtisztelje vele házát. Aztán az udvar mélye felé kiáltott:

— Annuska szivem, vendége van. Nem is képzeled, hogy kicsoda.

Mózes kopogtatás nélkül nyitotta be az ajtót, mely nem is volt kilincsébe betéve. Annuska egy tükrös asztal előtt ült, a haján végezte az utolsó babrálásokat. Még csak alsó fehér ruhájában volt s melle kijött az ingből. Hátra sem nézett. Ünött hangon mondta:

— Jókor rád ért, kedves pofám. Várj egy percet. Tedd addig magad kényelembe.

— Hát nem ismer meg, Annuska? — kérdezte Mózes fájdalmas íjedten.

A hangra a nő visszafordult. Egészen más arca lett: női arca. A hangja is más zengést kapott:

— Ni, a fiatal úr! Aki azokat a szép verseket írta. Sokáig volt beteg?

Felállott. Jóvá tisztult szemei melegen néztek Mózesre. Az kezét nyújtott neki:

— Lássa, hogy mégis megtartottam a szavamát. Mégis eljöttem.

A nő széket tett eléje, Mózes leült. Egy percre hallgattak. Valami zavart érzett mindkettő. A nő nem tudta: akkori vasárnapi önmagát vagy a mestersége rabját keresi a fiatalember, hogyan beszéljen, mit kezdjen vele. Mózeset pedig, amint ezt az anyaságra teremtett jó női arcot látta, elöntötte az elpanaszolás, az átsírás végtelen vágya. A szemei nedvesen csillogtak, s hangján kireszketett a nagy erőfeszítés:

— Annuska, szeretnék az egész éjszakára vendége lenni.

A nő láthatólag örvendett:

— Jól van, szivem. Tessék egy percig várni. Megyek és megmondom Sisák néninek, hogy ne engedjen senkit hozzám.

Magázták egymást. Amíg Annuska oda volt, Mózes szétnézett a szobában. A szokott ilyenfajta szoba volt, a szomorú kenyeret termő heverő divánnal, a mosdóval és a kánával, a képeslevelezőlapokkal, a fényképekkel s egyéb szokott dolgokkal. De a szépen nappalra vetett ágyon polgári tisztaság volt és látszott, hogy ez az ágy érintetlen, hogy ebben csak Anna aluszik. A két nagy szekrény is ragyogó tiszta volt, jól záró ajtókkal,

tele tisztességes ruhákkal. Az egész szobában volt valami több, valami elütő. A tisztaság, a rend megnyugtató jólesése, mely kiszállt a dolgokból. De ami legjobban meglepte Mózeset: egy óriási baba volt az ágyon. Neki támasztva hátával a falnak, roppant szőke haja alúl óriási kék szemeket meresztett a szoba fehérségei felé.

Annuska bejött. Észrevette, hogy Mózes a babát csodálgatja. Félénken mondta, mintha kissé szégyelné a bizalmasságát:

— Tudom, min gondolkozik a fiatal úr. Csodálkozik, hogyan kerül egy ilyen gyermek-baba ide. A szegény kis boldogult lánykám babája volt. Egész betegsége alatt ezt szorította, lázas kis testéhez. Mikor meghalt, alig tudták kivenni a karjaiból. Itt tartom a szobában egész nappal. Amint néz a nagy kék szemével, úgy érzem, mintha a kis lányom nézne vele. De ha valaki jó, bezárom a szekrénybe. Ha éhen halnék, sem tudnám azt elkövetni az ő szemei előtt.

Mózesből kiszisszent a sírás. Két kezével szorította lehullott fejét. A nő egész közel ment hozzá, ijedt és szánakozó volt a hangja:

— Fiatal úr, mi baja van, szegény fiatal úr?

Kezeivel végigsimogatta a Mózes fejét. A lány ujjak hosszú meleg sugarakban folytatódtak le a minden sírás gyökeréig.

— Jaj, jaj, — fuldokolta Mózes mint egy meggyötört gyermek.

— Mi bántja, fiatal úr, ne sírjon, — kérlete Annuska.

Mózesnek olyan jól esett, ha hazugságba pakkolva is, adni valamit, a szenvedéséből.

Felemelte könnyes arcát, fel-felrázkódó sírással mondta:

— Az orvos azt mondta, hogy gyógyíthatatlan beteg vagyok, a szívem...

Annuska mellé ült. Most már egészen anya volt az arca. Cirógatta a fiatal szőke haját s hízogató hangon vigasztalt:

— Ugyan, nem szabad ilyen hamar kétségbeeseni egy ilyen szép fiatal embernek. Gyógyíthatatlan baj, macskát! Nem így néznek ki a gyógyíthatatlan betegek. Azok az orvosok összebeszélnek mindent. Nekem is azt mondta egy ezelőtt öt évvel, hogy három hetem sincs hátra. És itt vagyok és olyan egészséges mint a makk. A szegény kis lányomra meg azt mondták, hogy egész nyugodtan alhatom, kutyabaja sem lesz. És oda lett.

Odanézett a babára s olyan jól esett elszomorodnia e mellett a másik nagy szomorúság mellett. Mózes érezte, hogy ebben a fájdalomban tud a szegény nő legközelebb jönni hozzá. Elébe ment:

— Hány éves volt a kis lányka? Hogy hívták?

A legtisztább avar mozdult fel az egyszerű lélekben s könnyes meleg szavakban perme-tézett ki belőle. Beszért lánykoráról, férjéről, a kicsike születéséről. Első szemnyílásáról, első kacagásairól, fogairól, első lépéseiről, első édes szavairól, ruhácskáiról. Kutatott a szekrényben s egy titkos fiókból, ahol a régi tisztaságait tartotta, kivett egy hervadt fényképet. A gyermek volt rajta. Átvillanó szőke-ségével, nagy, messze néző szemével olyan volt, mintha a halál vetette volna magának e lenge virág magvát. Azután sírt, a régi jó

megszokott sírással, mely a rendes havi nagymosás volt a lelkében.

Ez a nagy meleg zápor feloldta Mózeset is. Lassanként ő is szavakban futott át a másik lélekbe, hogy annak meleg száalmában bújjék el irtózatossá fájdalmával. Beszél a kolozsvári házról, édesapjáról, anyjáról: minderről: amit elmenő lelke még egy utolsó búcsuzással akart megcsókolni. Az élet két kivettje szívet beszélt egymásnak a körülvevő éjszakában. És a baba nagy kék szemével nézte ezt a két összehajló szomorú fejet.

Éjfél táján Mózes összerázkódott. — Nem érzem egészen jól magamat. Nem kaphatnék egy csésze forró teát?

— Hogyne, szívem. Várjon, átmegyek Sissák nénihez, magam fogok főzni egy kis jó erős teát. Nekem is el fog kelni.

A nő már az ajtóban volt. Mózes kicsorduló fájdalommal kiáltott utána:

— Annuska!

Az visszafordult. Csodálkozás állt szemében. Mózes odament. Forrón, hosszan magához ölelte:

— Köszönöm, hogy olyan jó vagy.

A nő szeliden, anyásan cirógatta meg a szomorú arcot. Kiment. Az ajtó betevődött.

Mózes halálos fehérre sápadt. Kivette nadrágja hátsó zsebéből a fegyvert. Megvert, zokogó, könnyörgő szemmel nézett körül a szobában. Sajátságosan: mintha édesanyja violáinak és rezedáinak illata lehelt volna el arca előtt.

Aztán, már elmerült tudattal, odament a babához. És mintha annak festett baba-arca, szőke haja, kidülledő kék szeme mondaná az

élet minden ízét: megfogta s egy örült, zuhanó csókot hullatott rá a puha szőke hajra.

A babát visszatette. A lövés hangjára elsőnek Annuska futott be a konyháról. Ott feküdt Mózes a divánon, hátra hüllött szőke fejével, nyugodtan lehúnyt szemeivel. A melléből vékony erecske szivárgott.

A nő felsikoltott. Aztán örült rémülettel rohant a babához. A baba kicsodálkozó szemeit tenyerével elfedte s úgy zárta be a szekrénybe.

Bálint és Zoltán már délután három óraker künn voltak a farkasréti temetőben. A temető halottasházában volt felravatalozva Mózes. A temetés délután öt órára volt kitűzve. De ők néma megegyezéssel előbb kisiettek: együtt lenni utoljára az eloldott csónak hajósával.

Virág is volt a ravatalon. Katica két napig folyton a mezőket kószálta s nagy ölelésekkel hozta a virágokat az alvóhoz. Bálint kedves virágát, egy hatalmas vörös szegfűcsokrot tett a fiu mellé, aki önmaga fakasztott egyet a mellén. Zoltán egy éjszaka felment a Sváb-hegyre. Bemászott vagy négy kertbe. Lekaszálta minden rózsájukat barátja számára.

Mégegyszer megnézték a holtat. Nyugodtan aludt, lehunyt szemekkel. Szőke haja még mindig élő fényt vetett fehér homlokára. Az elmenő arcán nem volt vád, nem volt harag, nem volt fájdalom. Csak végtelen nyugaltság s valami áhítatos gyermeki szelidség.

Nemsokára megérkezett Katica is az öreg tábornokkal. Az öreg urat láthatólag nagyon megviselte a dolog. Szótalan volt és messze néző szemű. A Katica viselkedése az első perctől fogva nagyon sajátságos volt és különösen lepte meg Bálintot és Zoltánt. A hír hallatára éppen csak, hogy megharmatozott a szeme. Úgy fogadta az eseményt, mint valami nagyon természetes, magától értetődő dolgot, melyet bántó hiábavalóság lázadással, jajga-

tással fogadni. Amint a paraszt fogadja a vihart, a dögvészt, az urat: a titokzatos elvégezés elkerülhetetlen izeneteit. De mint egy jó anya vizsgájára készülő gyermeke körül: folyton ott buzgólkodott a halott mellett s még a koporsót is ő választotta ki.

Mózesnek a temető hátsó részében, a hegyoldalon, az új sírok közt jelöltek ki helyet. Katica aggódva kérdezte Bálinttól:

— Ott nagyon agyagos a föld, meggyűjti az eső a vizet. Nem szeretném, ha szegény Mózeske megáznék.

Allandóan úgy beszélt a halotról, mintha tovább is élő világ maradna a föld alatt. Egyszer azt mondta:

— Elkértem a holnapi első órámat az igazgatótól. Ne várjon szegényke sokáig.

Mátray új megindulással nézte a holtat. Csendesen mondta:

— Nekem kellene ott feküdnöm, rajtam van a sor. Szegény gyermek.

Négy óra után az érkező villamosról egyszerre szálltak le B. Adám Ferenc, Bihari Jóska és Annuska a Sisák családdal, másik két társnőjével és Róbert pincérrel. Sisákék a lányokkal jól félrehúzódva halk beszélgetésben várták a temetést. Bihari Jóska Petőfivulkánikusan kérdezte:

— Nincs itt Roznyák? Ha kijön, itt a temetésen fogom felpofozni a gazembert.

Bálint nyugodtan csitította:

— Hadd, fiam, még csak reklámot csinálna belőle magának. A piszok ellen nem lehet és nem kell védekezni. Övék az ország és a hatalom.

A Bihari haragjának alapos oka volt. A lapok egy-két sorban: legtöbb csak a rendőri

hírek közt hozta a Baczó öngyilkosságát. De a klerikális Keresztény Ujságban Roznyák egy hosszabb cikket írt Lant és bordély címen. A cikk így kezdődött:

— A magyar irodalom nagy hőroszainak: egy Vörösmartynak, egy Aranyinak, egy Petőfinek a korában a kard volt a lant társ-szimbóluma. Az egyik a költészet örök jelképe volt, a másik a tűzhely védelmének, a hon-szeretetnek, a vallás tiszteletének ragyogó szimbóluma. A nyugati dekadencia posványában fetregő Ady alkoholikus emlőin felnőtt írói nemzedék már írtózik a kardtól, mely nagy lelki kiválóságokra kötelez. A bordély fertelme az ők világa, ahol a fekete zongora nyerítésénél abszintet nyelhetnek és fiatal idegeiket eltékozolhatják. Ott keresik az ihletet, ahol a tisztességes embert elfogja a hányás. Egy Baczó Mózes nevű fiatalember, aki tanulmányaitól a versfaragásba csavargott el, mert perverz verseihez nem kapott olvasót, rögtön elhatározta, hogy eldobja magától az életet, melyet Isten adott neki és csak Isten vehet el. És hogy a Baudelaire-Ady stílus reklámja még a halálán is ott gőzölögjön: egy írtózatot lebujba megy, az éjszaka fertelmes leányaihoz s a beszennyezett ágy becstelenségében oltja ki fiatal életét. Kérdjük: mit jelent ez a szomorú tünet?

Roznyák aztán meg is felelt a kérdésre. Vissza kell térni a középkor megtartó elveire. A francia forradalomban félrebetegedett emberiséget vissza kell vinni az Egyház nagy egészségébe. Ki kell irtani a hatalom minden eszközével a művészet beteg hajtásait. Örültek házába kell zárni az Adykat, Boór Bálintokat, hogy beteg igézetük ne

maszlagozza el a fiatal lelkeket. Szerencsére: a Keresztény Ujság olvasói meg vannak védve a lelki méregtől. A Keresztény Ujság, melynek évi előfizetése oly csekély — aki öt előfizetőt gyűjt egy félévre, már ingyen kapja a lapot — és mely a keresztény irodalom legjobb erőit egyesíti, egy Hlatky Edét, egy Pironcsák Lorántot, egy Roznyák Gáspárt, a külföldön is elismeréssel emlegetett fiatal lírikust. A Keresztény Ujság a keresztény morál tiszta habjaival kimossa a lelkekből a nyugati romlás bacillusait.

A cikk Salvavi animam meam aláírással jelent meg, de a szerkesztőség fiatal tagjai s különben a cikk mondatai is elárulták, hogy Roznyák a szerzője. B. Ádám Ferenc ténfergő szemekkel nézte a koporsót. Halkan szólt:

— Milyen szép egyszerű fekete koporsó. A darabomban van egy jelenet, ahol Lángos Esztert holtan húzzák ki a Tiszából. Aztán koporsóba teszik s fiatal lányok a vállukon viszik a faluba. Ha a Nemzeti elfogadja, követelni fogom az igazgatótól, hogy ilyen koporsót csináltasson.

— El fog jönni Molnár Pista? — kérdezte Zoltán Biharitól. — Szegény Mózes nagyon szerette a szerencsétlent.

Bihari Ádám Ferencre nézett. Az lassan, majdnem hebegve mesélte:

— Akart jönni szegény. Tegnap hozzánk jött a Központi Kávéházba s könyörgött, hogy kerítsünk neki fekete ruhát. Én egész előkelő ismeretségemet bejártam vele, de senki sem volt kapható arra, hogy rákockáztassa a fekete ruháját Molnár Pistára. Végre a leendő kis menyasszonyom tanácsára báró Koltay barátomtól kértünk egyet s az adott is. A

ruhát odaadtuk Pistának és ma délután három órára találkát tűztünk a Központiba. Hát amikor ma odamegyünk, hogy magunkkal hozzuk, az ő ős rongyos barna ruhájában holt részegen fekszik a szeparé egyik szegletében. A szerencsétlen eladta rögtön a fekete ruhát és megitta. Gondolta: így bensőbb lesz a gyásza. Holnap előleget kérek a darabomra s megtérítem a báró barátom kárát. Nem akarom, hogy a szegény kis menyasszonyomnak kellemetlensége legyen miatta.

Új villamos érkezett. Sötét ruhás, elünnepiesedett arcu emberek csoportja szállt le. Az egyik budapesti munkás énekkar volt, mely Bálint kérésére jött ki. Mögöttük jött Mindszenty Margit a hosszú Kozma újságíróval, akit tényleges jegyesévé íjesztett. És Roznyák Gáspár, akin igen elegáns fekete ruha volt s kezében új esernyő. Vele jött Pomp Rezső is, a Bálint házi szemeseinek egyike.

Az égen lomha súlyos felhők úsztak, néha már szemerkélt is. Bálint az énekkar elébe ment s valamit beszélt vezetőjükkel. Roznyák szétlesett a belső szemével: nem fenyegeti-é valami vihar a mai cikke miatt. Aztán nagy tisztelő arccal odahajlongott Bálintnak és üdvözölte. Bálint visszabólintott neki, de kezet nem adott. Roznyák visszaíjedt Pomp mellé, halkán beszélgettek.

Sisákné s a három lány, amint meglátták az énekkart, egyszerre könnyel érezték tele a szivüket. Tudták, hogy most nemsokára nagyon fog fájni és erősen, átmosón sírni fognak. És erre előre valami halvány örömet éreztek. Annuska már rezgő hangon mondta: — Hogy állott ott szegényke a Duna part-

ján. Most értem csak, hogy akkor is halnivaló szándéka volt.

Róbert pincér orgonája legmélyebb hangján beszélt:

— Az bizonyos, hogy a fiatal írói nemzedék egyik legtehetségesebb tagja veszett el benne.

— Anyjukom, add ide a zsebkendődet, az enyimet elfelejtettem a fekete ruhámba tenni, — kért Sisák bácsi.

Az asszony ráfortyant:

— Hát én aztán a valagodba sírjak! Üsd az orrod, ahova tudod. Temetésre jön és nem hoz zsebkendőt.

— Nézze, nézze, — súgta Mindszenty Margit felélénkítő szemmel Kozmának, — azok ott kéjleányok. Mondtam, hogy érdemes lesz eljönni.

A halottas kocsi is előállott. A négy ló úntan hajtogatta fejét a fekete lárzában. Az énekar tagjai körülállták a koporsót, köhészelnél kezdtek. Erre a hangolásra elfeküdt a gyász ünnepélyessége a sziveken. Jószándékon, szánalmon, ledér kíváncsiságon, gonosz akaraton túl: egy percere halandó emberré árvultak a nagy árnyék érintésére.

— Ni, pap nincs, — súgta Roznyák Pompnak és örömeben, hogy nem hiában jött, fülig vörösödött.

Bálint tényleg nem hívott papot. Elhatározta, hogy egyszerűen, a halott kedves dalai mellett adja vissza a földnek azt, aki iránt nem volt megtartó irgalom a világon. A karmester már odaállott emberei elé, kis fekete pálcája lecsapott. Mint fekete szökőkút sötét vízlombja omlott fel az ének:

Kitették a holttestet az udvarra,
Nincsen, aki véges-végig sirassa.

Sisák bácsiék most sem mertek nagyon közel jönni. Annuskából partot-ontó nehéz zokogás jött ki, a többi is a zsebkendőjébe temetkezett. Sisák bácsi nagyokat szipogott az orrával. Mindenki a földre nézett, mindenki szomoruvá árnyékosította az arcát. Mátray meggörnyedve nézte a ravatalt. Nagy könnyecsepp úszott el öreg szemein. Margit kifényesedő szemekkel, de sírás nélkül nézte a Bálint arcát. Zoltánnak minden vére az arcába tólult, kék szemei valósággal kívülre dagadtak üregeikből, kezei görcsös öklök voltak. Bálint úgy nézett maga elé, mintha olvasna valamit. B. Ádám Ferenc odasúgta Biharinak:

— Ha valaha megírom a szegény Mózes drámáját, ezt a jelenetet bele fogom tenni. A Katica különben is pompás drámai alak.

— Nézze csak a menyasszonyt, nem nagyon ugrik a kútba. Milyen szép most ez a Boór Bálint, — lopta Mindszenty Margit a Kozma fülébe.

Az ének után mozgás támadt. A temetkezési vállalat emberei léptek elő, hogy leszegezzék a koporsót. Bálint megállást intett nekik. A halott felé hajolt, egy pár pillanatig nézte az alvó arcot. Aztán megcsókolta a távozó homlokát. Katica közvetlen melléje állt. Csendesen ismételte: — Szegény Mózes, szegény Mózeske.

— Oh, ha én is odamehetnék, megnézni utoljára! — súgta Annuska Róbertnek.

A koporsót leszegezték. A tompa dobogásra egy percre megint mindenki őszinte remegéssé fázott a naptalan lakás előtt. — Nagybácsi, nagybácsi, nézze, milyen sápadt lett Bálint! — nyögte Katica a Mátray fülébe. — De az talán nem is hallotta. Elhomályoso-

dott nedves szemeivel messze, messze nézett. Talán már a másik koporsót látta, melynek nehéz pompája mellett, mint szétürült vihar utolsó dörgései, ágyuk fognak búcsut üvölteni.

Az emberek felkapták a koporsót, feltették a kocsira. Halkan, könnyen csúszott fel az örök csolnak, nem súlyosodott ellene, nem jajgatott. A lovak megindultak. Mátray, Katica, Bálint és Zoltán közvetlen a koporsó után mentek. Aztán a vendégek, utánuk az énekar, végül a Sisák bácsiék társasága. Amint a menet megindult: sűrű lomha húllással megeredt az eső. Pomp és Roznyák felhúzták az esernyőjüket. A többit verte a nyári ég nehéz sírása.

A csúszóssá öntözött úton lassan mentek a lovak. A meleg esőt a sírok virágai tele leheltek illatukkal. Egyetlen nagy ernyedt zokogás volt az egész levegő.

— Csak legalább valamelyik meghívna vacsorára, — mondta magában Bihari és egy nagy keserveset nyelt.

— Tudja mit, Margit? Írjuk meg mindaketen egy elbeszélésben ezt a temetést. Meglátjuk, ki hogy fogja meg a dolgot, — ajánlotta Kozma Mindszenty Margitnak.

Margitban felhorkant az irodalom:

— Pompás! Maga a férfi, én a nő szemével fogom megírni. Ugyis bemutattak Borkúthy Eveline-nek a múlt hétfőn. Ő egész biztosan ki fogja adni a Turulban.

Felértek a mellékösvényhez, mely odavezetett a megnyitott földhöz. Tovább nem lehetett menni a kocsival. Az emberek a szakadó esőben leemelték a koporsót. Az egyik szolga megcsúszott s egy fél-káromkodás kiesett

belőle. Az esővizes üreg fölött már át volt fektetve a kettőbe hajtott kötél. Rátették a koporsót. A csolnak elmerült a mozdulatlan tengerbe.

Az eső hullt, hullt végtelen omlással. Az agyagos sár felfecskendezte a ruhákat. Az öreg temető-őr, aki a multkor székén ülve legeltette nyája néma juhait: most a zuhogó esőben állva, hunyorgó szemmel nézegette az új báránka érkezését. Az énekkar tagjai megint összeálltak, közvetlen a nyílt sír fölé. Végtelen panasszal, hosszú sírással jajgatott fel a halálig üldözött költő éneke:

Tíz jó évig a halálban,
Egy rossz karddal száz csatában,
Soha-soha hites vágyban,
Soha-soha vetett ágyban.

Kergettem a labanc-hordát,
Sirattam a szívem sorsát,
Mégsem fordult felém orcád,
Rossz csillagu Magyarországra.

Sirattalak, nem sirattál,
Pártoltalak, veszni hagytál,
Mindent adtam, mitse adtál,
Ha eldőltem, nem biztattál.

Aldott inség, magyar élet,
Világon sincs párod néked,
Nincsen célod, nincsen véged,
Kínhalál az üdvösséged.

Elbocsát az anyánk csókja,
Minden rózsánk véres rózsza,
Bénán esünk koporsóba,
De: így éltünk vitézmódra.

Az utóbbi időben ez volt a szegény fiu kedvenc dala s délutáni kirándulásaikon, amig Katica és Bálint beszélgettek, utánuk botladozva, a megszállottság makacsságával mindigre ez a panasz dudolt ki belőle. Amint az ének nagy sírása szétömlött az esőbe, most már Katica is sírni kezdett. — Nézze, nézze, milyen írtózatos a Boór Bálint arca, — súgta Margit megint Kozmának.

Azután a Zoltán zsoldárát énekelték. Amint ez az ő emberi zokogás felmozdult: minden fej egymásfelé hajolt: együtt voltak, ölelés voltak, egymást látó emberi sírás voltak.

A zsoldár elhangzott. Most a Bálint nótáját, minden termő magyar tragikus szimbolumát énekelték utolsó búcsuzásul:

Ki tanyája ez a nyárfás?

Nem hallik be a kurjantás.

Vagy alusznak, vagy nem hallják,

Vagy talán nem is akarják...

Egy pillanatig halálos csend volt. Csak az eső-cseppek csobogása hallszott az agyagos csatakban. — Jaj, szegény kis lányom, jaj, jaj, egyetlen szép kis kékszemű lányom! — zokogott Annuska.

Most minden szem tágabbra nyílt, minden lélegzet fennakadt, minden sziv várt valamit. Bálint odament a nyitott sír széléhez. Terítői sápadt volt az arca, csak homlokán égett egy vörös folt. Szemeiben valami írtózatos elzuhanás volt. A hangja tompa volt, mintha ércét kimarták volna a belső könnyek:

— Nem siratlak, édes fiam. Magunkat siratom. Magunkat, akik itt didergünk örök házad ajtaja előtt. Te már nem fájsz: nem vagy génius, nem vagy magyar többé. Elérted a leg-

többet, amit egy gazdag termésű magyar elérhet: hulla vagy. Hulla vagy, érett gyümölcs a magyar fának: jöhetnek a kis idegenek, szüretelhetnek.

Te voltál a legízlesebb öngyilkos közöttünk. Panasz és lázadás nélkül visszatértél a földbe, honnan erős apa kicsókolt az élet pompás virágának: életet szépítő, embereket egybeölelő csodálatos géniusz. Nagy gyermekszemeid szétnéztek: s mert nem találtak hazát, hívó szívet és felfigyelő arcot, visszasimultál a földbe. És nekünk élő öngyilkosoknak most jobban fáj a mi csúfabb öngyilkosságunk.

Mert az öngyilkosság örök elvégezés a magyar géniusz számára. Minden út odabántja, minden arc odainti. Az egyik megtapossa, elrothasztja erőit: lesz élő halottja önmagának. A másik borba, kártyába, nőbe öli magát, hogy kizsibbadjon lelkéből az elhivatás. A harmadik a legszerencsétlenebb: megöli magát a pénzért. Lesz úri zsványok szajhája, minden hazugságok sáfára. Mindenik megtiporja, megpiszkolja, megfojtja magában a magyar termést. Te el tudtál menni a szenyhes napok előtt.

Földbe mártott fáklyái vagyunk egy halni akaró fajnak. Kitapossa lángunkat, hogy ne lássa meg az arcát, ne lássa meg sebeit, ne lássa meg bűnös gyávaságát. Megöli bennünk saját feltámadását, saját jövőjét, legszebb igazát.

Nem téged siratlak, édes fiam. Az eltévedt, lelke-lopott fajt siratom benned, magyar paraszt fia, magyar géniusz.

Mi tudjuk a föld gondját. Nehéz küzdésben mi csaljuk a rögöt kenyérré: mi vagyunk a betevő falat.

Mi vagyunk a lélek szántói. Vérünkkel és könnyünkkel mi vetünk belé jövőt: mi vagyunk az éltető gondolat.

És kiéhezve, megölve omlunk ismét röggé, hogy másoknak teremjen a magyar föld. Mi a tér két időtlen árvája: a magyar géniusz és a magyar paraszt. Mert mindent ők adnak: a magyar géniusznak és a magyar parasztnak nincs hazája.

A magyar föld felfakadt szája ez a sír. Nehéz szavu, nehezebb vádu száj. És vádlott az egész magyar történelem.

Oh, Szent István, ezeréves koporsód most nehéz sírások döngetik. Súlyos végzetű király, farkasokat hívó pásztor, te nagyon is egész munkát végeztél.

Te tűzzel és vassal idegen istenhez verted át nyájadat. És azóta idegen ordasok prédája a magyar.

Te kiölted az ősi lélek védő testvériségét a magyarból. De csak ember voltál: lelket ölhetél, de újat adni nem tudtál. Azóta széthulló kéve a magyar, halál felé hajló beteg lombu fa. Élet, mely nem tudja, nem szereti, nem védi önmagát. Mely azért terem tovább, hogy idegen étvágyak prédája legyen.

Súlyosodik a magyar föld a te koporsód fölött. Minden ilyen hulla nehéz átok a rögek között. A magyar föld, a kenyér szelid földje lassanként átcserelődik átok-földdé. Milyen lesz annak a termése? Kik fognak aratni belőle? Oh, ki fog felelni az ezeréves tékozásért?

Te itt maradsz, fiam, könny, panasz és fájdalom nélkül. Minket még körül ordítanak az idegen farkasok, ránk gyujtott házak az éjszakák s ciliciumok a nappalok. Haza, testvér

és kenyér nélkül: mi vagyunk tovább fakadó sírása, felgyúlt sebei, tántorgó öngyilkosai a szépséges, bűnös, megcsalt fajnak. Te tisztán, fiatalon leszel földdé, édes jó fiam.

Majdnem mindenki sírt. Katica halotti fehér, odabúvölt arccal nézte Bálintot. Roznyák és Pomp egy fa alá húzódtak. Roznyák felhúzott térdén gyorsírással jegyezte a Bálint szavait. Pomp dühös csalatkozással fortyant fel az utolsó szó után: — Még itt is óvatos tud lenni a gazember! Nem hiszem, hogy ezért bántaná az ügyészség.

Megkezdték a földet hányni. Mindenki dobott egy rögöt. Annuska, félve, mintha lopna, odasurrant a sírhoz: két fehér rózsát dobott belé. Zoltán is lehajolt, hogy ő is küldjön egy búcsu-rögöt az örök takaróhoz. De arca írtózatossá torzult, erei kidagadtak, szemébe tébolyodott láng gyúlt. Aztán kilökte karjait a levegőbe, véres hangon üvöltötte:

— Nem! nem! nem!

Átugrott a sírokon, felverte magára a meggyúlt pocsétákat, áttört a felső sövénykerítésen, betűnt a hegynek vivő út fái közé.

Egy percre halálos döbbenet fagyott a szivekre: — Jaj, hátha bennünk is lappang egy örült, jaj, hátha az a valóságunk! — Ádám Ferenc megnyugtatta magyarázott:

— Nem kell aggódni miatta. Az utolsó időkben többször voltak ilyen rohamai. Kéthárom napig kóborol s aztán megnyugodva tér vissza.

Bihari zöldre sápadva, hisztérikus síró dühvel acsarogta:

— Ma egy milliárdosnak bevágok az arcába az öklömmel.

A rothadásnak indult, szajhává vagy zsol-

dossá tévedt lelkek most mégis fájtak az elmerült fiu után. Lelkük, mint kutya társa hullájánál, panaszosan vonította a közös halált, mely ott várt mindenik útja végén.

Az énekkar tagjai már széledeztek. A sír feltelt. Mind megindultak kifelé. Omló sírás volt az elhomályosodott temető.

A temetőkapuban, valami forgalmi zavar miatt, jó félórát kellett várakozniok a villamosra. Szerencsére egy pár perc múlva az eső egyszerre, mint egy éles kiáltásra, megállt. Feltámadt erős szél lökdöste tovább a fellegeket.

— Milyen különös: nem érzek semmi fájdalmat szegény Mózeske miatt. Úgy érzem, mintha szépen betakartam és elaltattam volna. Olyan valóságos a halál. Én azt hiszem, hogy csak az élőkért fájhat az ember szive, ugye nagybácsi? — mondta Katica és Bálintot nézte.

Mátray felhősen révedezett:

— Én azon gondolkozom, hogy talán meg is takaríthatnám a villamosjegyet. Azért a kevés időért, ami még nekem hátra van, nem érdemes bemenni.

— Ugye, fog írni a temetésről? — kérdezte Mindszenty Margit Kozmától.

Kozma egész hosszában felvörösödött:

— Ugyan, hova gondol?! Póstás úgy kirepítene a laptól, hogy a lábam se érné a földet.

Bihari titokzatosan félrehívta B. Ádám Ferencet.

— Otthon felejtettem a tárcámat. Legyen szíves kölesönadni a villamosra. Nem akarok elmaradni tőlük.

B. Ádám Ferenc elpirult:

— Én is éppen úgy jártam. Az előbb kértem magam is Kozmától, tessék hozzá fordulni.

Végre megérkezett a villamos. Felszálltak. Annuskáék tisztesség-tudóan a pótkocsiba ültek.

A Bélakert állomásán egy rikkancs belobogtatta a villamosba az esti lapokat. Bálint vett mindenikből egyet. Fásult-únottan nézgette őket.

Az egyikben a vezércikk címe megütötte szemét: — Több idealizmust! — volt a címe. Nyerges Sámuel elmékedése volt a Baczó Mózes öngyilkossága alkalmából.

A nagytiszteletű úr csupa lélek és emelkedettség volt s cikkében huszonhét találó metafora és harminckilenc sikerült hasonlat hízaltta az esztétikát. Régen a költők szelid kerészek voltak s a lélek legszebb virágait szedték csokorba az emberiség gyönyörködtetésére. Fínom illat volt a költészet, áldozati füst, esti tiszta harangszó. Most a fiatal költőknek a pénz s a testi kéj álarcos halála hazud életet. Nem akarjuk megnevezni azt a két művészt, akik felelősek a fiatal lélek ilyen megmérgezésében. Az egyik már föld alatt várja az örök bíró nehéz ítéletét. A másikat kizárta magából a közönség lelkiismerete s talán eljön a nap, mikor a benne lappangó Lucifer gőgje megtörik s ő sírva borul az egyház küszöbére, mondván: — győztél, Galilei. — Íme most is egy fiatalember, az élet tavaszán, nem lát már semmi érdemest a munkában, az építésben, hanem eldobja a szent célokra kapott életet. És hogy jobban megpiszkolja ezt a méltóságos isteni ajándékot, a bordély mozarába megy s ott dobja el magától az ifju-

ságot. Micsoda sivár jelenség! Milyen mély társadalmi sülyedésre mutat. Nincs-e itt az ideje, hogy felkiáltssunk, mi, istentől rendelt őrszemei a nyájnak: több ideáлизmust! Az ideáлизmus olyan, mint egy gyönyörű antik váza, tele titokzatos drága kenőcsökkel. Az ideáлизmus olyan, mint a híves kútfő, mely az életet megfrissítő habokkal csordul. Az ideáлизmus olyan, mint a bibliai szél, mely a test mocsarában fetregő embernek odazúgja Isten tisztító izenetét: légy lélek, légy tisztaság, légy ima!

Bálintnak elszélesedett a szája, mintha egy keserű köpés mozdulna rajta. Amint megfordította a lapot, valami tótágásra állította a csodálkozását. Az újság egész hátsó lapját egy ordító hirdetés foglalta el:

Új lángész a magyar lírában!

A Göncöl kiadó vállalat, mely már annyi áldozatot hozott a magyar kulturáért, most ujjongó felfedezéssel örvendezteti meg a magyar közönséget. Óriási áldozattal megszerezte a két nappal ezelőtt öngyilkossá lett lángészű költőnek: Baczó Mózesnek verseit. Egy új művészi csoda harmatos terméseivel fogjuk gazdagítani a magyar lírát. Az előszót maga a Göncöl önfeláldozó megteremtője: Holló Géza fogja írni, ki egyetlen barátja volt a meghasonlott fiatal költőnek és akinek — nem kimélve semmi áldozatot — hónapokig sikerült visszatartani sötét szándékától a szerencsétlen lángészt. Az előszóban Holló részletesen adni fogja halhatatlan barátja életét. Hogy a magyar irodalom e nagyszerű új örömét mindenkinek hozzáférhetővé tegyük: a Göncöl óriási anyagi erő-

feszítéssel a fűzött példányt csak harminc, a kötött példányt pedig csak ötven aranykoronáért adja. A japáni papiroson megjelenő szerző fényképével diszített amatőr példány ára pedig száz aranykorona lesz.

Az összes estilapok hátán ez a hirdetés harsogott. Mikor a villamos az Enyedi-uccát szelte: messziről, mintha valami áradás közelednék, növekvő zúgást lehetett hallani. Mindenünnen gyermekek futottak a Déli Vasut állomása felé. Némelyik egy-egy pillanatra megállott, két feldobott karjával kitoldta magát az ég felé, úgy visította:

— Éljen Krammerlauff! Hipp, hipp, hurrá Krammerlauffért!

Mind több lett a futók száma, most már sok felnőtt is volt köztük, különösen nők. Mikor aztán a villamos belekerült az Alkotás-uccába: egyszerre nehéz zúgással vert feléje a tömeg. A déli vaspálya állomása előtt, messze befolyva az Alkotás-uccába, beszorulva a mellék-uccákba, kiáradva a Vérmező torkába: óriási tömeg tolongott. A villamosnak meg kellett állnia. A kocsik és teherszekek hosszú sora állott és ellepte őket a rájuk felkapaszkodott tömeg. Az emberek hadonáztak, magyaráztak egymásnak, a gyermekek ujjongtak, visítottak. A nők, átízzva a tömeg hisztériájától, lobogó ágyék voltak s éles kiáltásokban csapzottak fel. A felgyúlt arcok tengeréből, a hadonázó karok erdejéből, az egymásba rángó mozdulatok virvárjából mint egy részeg erdőből zengett ki mindegyre a refrén:

— Éljen Krammerlauff!

— Hipp, hipp, hurrá Krammerlauffért!

— Huj, huj, haj Krammerlauffra!

A tömegben, lassu úszással, díszhintók vergődtek át s nyomukban vörösen harsogott az éljen. Az egyikben a kormány képviselője ült. A másikban egy népszerű herceg, aki nap-palait és éjjeleit hazafias reprezentálásokkal töltötte. Már a pohár vizet is úgy köszönte meg a szolgának honfiul reszkető hangon: — Jean, honfi-társam, én becsülöm magát, maga is ember. Köszönöm a honunk vérrel áztatott földjéből fakadt pohár vizet. Amig ilyen vize lesz ennek a földnek, addig el lehet mondani: Magyarország nem volt, hanem lesz! — A harmadik kocsiban egy tábornok ült.

De mindenünnen kocsik, vagy gyalogos díszküldöttségek, díszmagyarban vagy fekete császárkabátban, küzködtek az állomás felé. A főváros küldöttsége a főpolgármesterrel élén, a budapesti hazafias egyesületek, az egyetemi ifjuság roppant küldöttsége, a különböző hatóságok emberei. És mindenikre új habokat vert az őrzöngő tömeg:

— Éljen Krammerlauff!

— Hipp, hipp, hurrá! Győzött Turán, éljen Krammerlauff!

Egyszer aztán vonat-robogás hallszott, a fedett ég alatt az érkező vonat füstjének per-jéje szállt a tömegre. A tömeg most egyetlen izzó, vonagló részeg óriássá tömörült. Úgy üvöltötte százezer szájával:

— Éljen Krammerlauff! Éljen Turán!

Aztán, mintha valaki intett volna, halálos csend lett. Minden arc odafeszült a pályaudvar felé, a tömeg olyan volt, mint egy zuhanásra hajló írtózatot fal. A szónoklatok mondatai ide-ide lobogtak mint szélbe kapott zászlók:

— Te megmentetted a magyar becsületet a nagy világ szemében.

Most a herceg hazafias mollja reszketett át:

— Te halhatatlan dicsőséget szereztél szegény hazánknak. Ha ilyen fiukat szülnek a magyar anyák, elmondhatjuk a nagy Széchenyi szavait: Magyarország nem volt, hanem lesz!

Most a Stavnyicki tábornok hangja recsegett:

— A világháborút elvesztettük. Te visszaadtad a kölcönt.

Aztán a fiatalság vezérének friss hangja csengett:

A magyar ifjúság szimboluma, kifejezője, összegezítője vagy te. Húszezer magyar főiskolai hallgató ma egyetlen óriási szív, mely azt dobogja: éljen Krammerlauff!

Egyszerre csak megvonaglott a tömeg. Mintha az éhség vad örülete lökte volna őket, részeg tiprással tolultak a pályaudvar felé. Nők, férfiak egymásba tiportak, gyermekeket legázoltak, néhol a nők beleharaptak az előttük gátló karba. A pályaudvar kijárásánál egy rövid nadrágos, meztelen térdű férficsapat tűnt elő. Vállukon egy huszonnyolc-harmincéves fiatalembert hoztak. Sapkáikat a levegőbe lóbálták, széles vigyorgással ordították:

— Éljen Krammerlauff! Huj, huj, haj Krammerlauffért!

A tömeg kibomlott örülettel visszhangozott a kiáltásra. A nők mint felégő vérük csókját dobták visításaikat a levegőbe. Ágyékukat előre lökték, hogy testeken át, levegőn át odaadják magukat az ünnepeelt hősnek. A gyer-

mekek bomlottan éljeneztek és nagyokat ugráltak. Az örület vak mámora verte a tömeget. Az a mámor, mellyel királyt ültet a trónra, vagy mártírt állít a máglyára. A Turán footballcsapat most érkezett meg egy nemzetközi mérkőzésből, ahol a legeredményesebben rugdosott. Krammerlauff, a vállra kapott hős, maga kétszer rugta be a labdát az ellenfél kapujába.

A csapat vállán tartotta a hőst, mint egy felmutatott új szentséget. A tömeg örjögött: sírt, nevetett, ízzó szivekben tajtékzott a bálvány felé. Krammerlauff, társai vállán, sapkáját lóbálta a bomlott arc-tenger felé. Széles, kerek, gyermekül szőke sváb arc volt. Homloka egyáltalán nem volt s vörhenyes szőke haja szemöldökeibe folyt. Elszélesült szintelen szemei hülyén vigyorogtak. Tömpe orrán, nagy széles állati száján, suta vágásu állán csurgott a boldogság. Két óriási germán lábát, mint most talált ereklyét, két társa nyakáról odatartotta az ujjongó tömegnek. Harcsás, ki nyálasodott boldog szája rekedten ismételte:

— Hipp, hipp, hurrá, az apját neki! Lerugtuk őket, az apját neki!

Bálint Katicával és Mátrayval leszállt a villamosról. Egy kis mellék-ucca védelmében hallgatva lopóztak hazafelé.

TARTALOM

	Oldal
Első könyv: Baczó Mózes boldogsága	7
Második könyv: A megtalált szobor	161

OSZK

